

Universitat Autònoma de Barcelona

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi queda condicionat a l'acceptació de les condicions d'ús establertes per la següent llicència Creative Commons: http://cat.creativecommons.org/?page_id=184

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis queda condicionado a la aceptación de las condiciones de uso establecidas por la siguiente licencia Creative Commons: <http://es.creativecommons.org/blog/licencias/>

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis it is limited to the acceptance of the use conditions set by the following Creative Commons license: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=en>

Les relacions de gènere a les organitzacions polítiques

temps, treballs i transformacions

Núria Alcaraz Coca

Directores: Sara Moreno Colom
Tània Verge i Mestre

Tesi Doctoral

Departament de Sociologia
Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia
Universitat Autònoma de Barcelona
Abril de 2022

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi queda condicionat a l'acceptació de les condicions d'ús establertes per la següent llicència Creative Commons:

http://cat.creativecommons.org/?page_id=184

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis queda condicionado a la aceptación de las condiciones de uso establecidas por la siguiente licencia Creative Commons:

https://creativecommons.org/licenses/?lang=es_ES

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis it is limited to the acceptance of the use conditions set by the following Creative Commons license:

<https://creativecommons.org/licenses/?lang=en>

*Cal que tot això es debati molt més en el si del partit,
que no es consideri normal i es miri amb impassibilitat el fet
que les dones intervinguin poc en les reunions,
que defugin assumir responsabilitats o bé parlar en actes públics,
que no es consideri normal que siguin sempre els homes
els que tinguin la representació pública del partit
i en aquestes ocasions no hi hagi dones a la mesa.*

*I, en definitiva, que no se'ns culpi a les dones d'aquesta situació.
Perquè si nosaltres hem de fer un esforç
per tal de superar tots aquests condicionaments que hem esmentat,
**els companys cal que s'adonin que les seves actituds
estan marcades sovint per la inèrcia,**
i que s'esforcin per evitar tant les actituds de caire paternalista
com posicions que ignorin aquests condicionaments
i els duguin, en últim terme, a actuar per nosaltres*

Maria Mercè Marçal
El partit i l'alliberament de la dona
Primera època num. 71 - març 1978

AGRAÏMENTS

Aquesta tesi doctoral no hagués estat possible sense l'ajuda i recolzament de diverses persones i institucions que m'han acompanyat durant aquests anys i a les quals vull dedicar unes paraules.

En primer lloc, m'agradaria agrair especialment a les meves directores Sara Moreno Colom i Tània Verge i Mestre la confiança per haver acollit la proposta d'aquesta tesi doctoral i, especialment, la seva dedicació i el seu temps per a guiar-me en el procés llarg i complex que suposa l'elaboració d'una tesi. L'aprenentatge més gran que m'enduc d'aquests anys són els debats que hem tingut en llargues reunions on m'han pogut transmetre el seu coneixement amb paciència i rigorositat per tal que la meva investigació anés madurant a poc a poc. Ha sigut un privilegi poder recórrer aquest camí amb les referències de dues expertes en els camps d'investigació que aborda la tesi. A la vegada, agraeixo la seva manera de fer rigorosa, però a la vegada amable, curiosa i feminista, que tan necessària és en una institució androcèntrica com la que també és l'acadèmia.

En segon lloc, he tingut la possibilitat de fer aquesta tesi gràcies al contracte FI finançat per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca de la Generalitat de Catalunya i el Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball (QUIT), el grup de recerca amb el qual he pogut desenvolupar la tesi amb totes les facilitats. Més enllà de les institucions, vull mostrar el meu agraïment a totes les persones que m'han acompanyat durant el programa de doctorat, especialment a la Júlia De Quintana, amiga i

companya des del grau de sociologia que sempre m'ha brindat valuosos consells pel desenvolupament de la tesi, al Daniel Barrientos del QUIT per la paciència i generositat en els tràmits de dipòsit de la tesi i als companys i companyes amb qui he compartit despatx al QUIT.

L'experiència de creixement personal que he experimentat aquests anys no hagués estat el mateix sense la possibilitat de dur a terme dues estades internacionals. Entre el novembre i el febrer del 2017-2018 vaig fer la primera estada a la Universitat d'Edimburg, gràcies a l'acollida de la Fiona Mackay i la Meryl Kenny, que em va permetre millorar el meu anglès i aprofundir en la teoria institucionalista feminista. Entre el juny i el desembre del 2019 vaig fer la segona estada a la Universitat de Buenos Aires (Argentina) i a la Universitat de la República (Uruguai) amb el finançament del International Network for Comparative Analysis of Social Inequalities (INCASI). Agraeixo a Eduardo Chávez "Lalo" l'acollida al Instituto de Investigaciones Gino Germani de la Universitat de Buenos Aires i a la Sol Scavino, a la Tatiana Jack i a la Tania Rodríguez l'amistat, orientació i ajuda per conèixer l'estimulant realitat sociopolítica i els debats feministes d'Argentina i Uruguai.

En tercer lloc, vull reconèixer la importància personal que té aquesta investigació per a mi. La motivació principal per l'elecció de la temàtica parteix de la meva experiència personal, i evidentment col·lectiva, de la militància política. En el transcurs de la meva participació a diverses organitzacions, he viscut la paradoxa entre la introducció del feminisme com a eix ideològic a l'independentisme d'esquerres i les dinàmiques excloents que dificultaven a les dones la consolidació en posicions de poder i el reconeixement de les seves aportacions, així com la seva dificultat per compaginar la militància amb el treball domèstic i de cura. A la vegada, he experimentat les resistències en els intents que, a partir de l'agència col·lectiva amb altres companyes, rebíem al intentar transformar aquestes organitzacions i fer-les més feministes.

Aquestes experiències coincidien de manera paral·lela amb els aprenentatges teòrics a les assignatures de Sociologia del Gènere i Treball Domèstic i Vida Quotidiana del Grau de Sociologia de la UAB impartides per Teresa Torns, Vicent Borràs, Pilar Carrasquer i Sara Moreno, directora i tutora de la tesi. Motivada per la simbiosi entre el coneixement acadèmic i la militància vaig realitzar el Treball de Fi de Grau "Dones i participació política: rastrejant el perquè d'una absència" (2010) amb la inspiradora direcció de Teresa Torns. Aquest treball em va permetre aprofundir en la importància del curs de vida en la trajectòria vital de les dones i en els vasos comunicants entre l'esfera privada i l'esfera pública i els seus treballs. Més endavant vaig continuar la formació acadèmica especialitzant-me en els estudis de gènere amb la realització del Màster Interuniversitari en Estudis de Dones, Gènere i Ciutadania. El Treball de Fi de Màster el vaig realitzar amb la Tània Verge, directora de la tesi, enfocant la mateixa inquietud en l'estudi de cas concret de la CUP. En el treball "Les relacions de gènere a les organitzacions polítiques" (2015) vaig poder introduir-me en el marc teòric de l'institucionalisme feminista que més endavant he utilitzat per la tesi doctoral. La realització d'aquests dos treballs anteriors em va motivar a realitzar una recerca que pogués aprofundir més en l'àmbit de les relacions de gènere a les organitzacions polítiques i que agraeixo que les meves directores acollissin amb entusiasme.

Així doncs, com no podria ser d'una altra manera, aquestes pàgines estan especialment dedicades a totes les dones feministes amb qui he compartit militància al llarg dels anys i a totes aquelles que dia a dia lluiten per construir una societat i unes organitzacions polítiques més feministes. No vull oblidar-me sobretot de totes aquelles dones que, per diferents circumstàncies, han deixat de tenir un paper actiu a les organitzacions polítiques mixtes i a totes les companyes que impulsen el moviment feminista als Països Catalans. Espero que aquesta tesi pugui contribuir a comprendre la dificultat de la nostra empresa i a col·lectivitzar i canalitzar les frustracions i malestars, però també

les esperances i avenços celebrats tantes vegades. Aprofito aquest paràgraf per agrair també el temps i la confiança de totes aquelles persones que han participat del treball de camp de la investigació i a les que m'han ajudat a fer-lo possible facilitant-me els seus contactes.

També vull donar les gràcies a les companyes de la cooperativa l'Esberla SCCL per la comprensió i esforços per fer possible la compaginació de la meva vida laboral amb la finalització de la tesi doctoral i per la contribució des de l'Economia Social i Solidària a la transformació ecofeminista de la societat i de les relacions de poder a les organitzacions.

En l'àmbit més personal, vull agrair a les meves amistats sense les quals no hagués estat possible afrontar la solitud i l'angoixa que malauradament comporta l'elaboració d'una tesi. A la Lara, a la Maria, a l'Alba, a la Fabia, a la Júlia, a l'Ari i a l'Anna per les amistats que perduren fora de la universitat. A la Mònica, a la Laura, a l'Héctor, a l'Haritz i a l'Arnau per les lluites compartides, les excursions i les bones estones. A l'Alba per ser com una germana. A la colla de tota la vida - Joel, Sergi, Maria, Marta, Aleix, Laura, Eva, Pablo, Rosa i més - per tots els moments compartits. A la Laureta i a l'Héctor per acollir-me generosament a casa seva durant els trasbalsadors mesos de confinament. Al Jordi, la Sara, la Júlia i al Nil per ser casa a Buenos Aires.

Finalment, ho agraeixo tot als meus pares, Alfons i Montse, pel suport emocional i econòmic en el transcurs de la tesi i al llarg de la meva vida.

No voldria acabar sense tenir un record per la meva àvia, la iaia Ramona, per cuidar-me tantes hores i per ser la meva referent pel que fa a l'honestedat, la generositat i el vetllar des de la quotidianitat per un món socialment més just.

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	15
1. Presentació de la investigació	15
2. Justificació de la investigació i preguntes de recerca	16
3. Objectius de la investigació	24
4. Estructura i capítols	26
PART 1	30
CAPÍTOL 1: Enfocaments teòrics de les desigualtats estructurals de gènere	31
1. Els fonaments teòrics de l'opressió de gènere	32
1.1 Antecedents: els debats entre feminisme marxista i radical	33
1.2 La crítica a la dicotomia entre l'esfera pública i privada	37
1.3 La interrelació de les relacions de producció i reproducció	39
1.4 La ruptura conceptual dels treballs	42
1.5 La incorporació del treball polític en l'anàlisi dels treballs	48
2. La crítica feminista a l'organització social del temps	52
2.1 L'organització social del temps centrada en la jornada laboral	53
2.2 L'estructura sexuada de la vida quotidiana	56
2.3 La rellevància del curs de vida en la dimensió temporal de les relacions socials	60
2.4 El biaix de gènere del temps lliure	63
2.5 El biaix de gènere en el temps de participació política	65
3. El pes de la classe social en l'anàlisi del gènere	68
3.1 L'encreuament del gènere i la classe en l'anàlisi del treball assalariat	69
3.2 L'encreuament del gènere i la classe en l'anàlisi del treball domèstic i de cura	73
3.3 Reptes teòrics entre la interseccionalitat i la classe social	76
4. Recapitulació	79

CAPÍTOL 2: Enfocaments teòrics de les organitzacions generitzades 82

1. La (re)producció de les relacions de gènere a les institucions	83
1.1 L'acció de gènere a les institucions	84
1.1.1 L'acció quotidiana del gènere i la classe	85
1.2 La teoria dels règims de gènere	87
1.3 L'anàlisi organitzacional amb perspectiva de gènere	90
2. L'institucionalisme feminista	91
2.1 Fonaments del nou institucionalisme	92
2.2 La lògica del comportament adequat	94
2.3 L'anàlisi de les regles del joc generitzades	95
2.4 Els partits polítics com a organitzacions generitzades	98
3. Els règims de gènere de les organitzacions polítiques	103
3.1 L'estructura generitzada del temps de participació	105
3.2 La divisió sexual del treball polític	109
3.2.1 Processos i codis de deliberació androcèntrics	116
4. La transformació dels règims de gènere de les organitzacions polítiques	119
4.1 El reconeixement del sexisme i les aliances col·lectives	119
4.2 Estratègies d'agència col·lectiva a les organitzacions polítiques	122
4.3 Les resistències al canvi de les organitzacions polítiques	124
5. Recapitulació	129

PART 2 134

CAPÍTOL 3: Model d'anàlisi, metodologia i disseny de la investigació 135

1. Una tipologia d'organitzacions polítiques segons el grau d'institucionalització	136
2. L'esquema del model d'anàlisi	140
3. Hipòtesis de la investigació	143
4. L'estratègia metodològica qualitativa	145
5. Operacionalització de les variables d'anàlisi	147
5.1 Operacionalització de l'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques	148
5.1.1 Operacionalització de l'estructura generitzada del temps	148
5.1.2 Operacionalització de la divisió sexual del treball polític	150

5.1.3 Operacionalització de les agències i resistències	151
5.2 Operacionalització dels processos de desigualtat	153
6. Disseny de la investigació	156
6.1 Justificació i contextualització dels casos	157
6.2 Les tècniques de recollida de dades	164
6.2.1 L'anàlisi documental	164
6.2.2 Les entrevistes semiestructurades	165
6.2.3 Els grups de discussió	169
6.2.4 L'observació qualitativa	171
6.3 L'anàlisi empírica del treball de camp	173
7. Procés de reflexió vers l'objecte i el subjecte d'estudi i consideracions ètiques de la recerca	175
PART 3	182
CAPÍTOL 4: L'estructura generitzada del temps a les organitzacions polítiques	184
1. Les regles formals de l'estructura generitzada del temps	185
2. Les normes informals de l'estructura generitzada del temps	187
2.1 La dedicació intensiva de la militància ideal	187
2.2 El presencialisme	193
2.3 La invisibilitat del temps de cura	198
3. Les pràctiques informals de l'estructura generitzada del temps	200
3.1 Els horaris androcèntrics	200
3.2 La durada indeterminada de les reunions	203
3.2.1 L'apropiació masculina del temps a les reunions	204
3.2.2 Les desigualtats territorials	206
3.2.3 El temps de preparació: la sobredocumentació	207
3.3 El temps, el capital homosocial masculí i les xarxes d'afinitat informals	208
4. Recapitulació	214
CAPÍTOL 5: La divisió sexual del treball polític	220
1. Les regles formals: la divisió formal de càrrecs	221
2. Les regles informals: la divisió sexual del treball polític	223
2.1 La segregació horitzontal de les tasques	225
2.2 Els codis de deliberació androcèntrics	232
3.2.1 El domini del llenguatge retòric	233

3.2.2 Rituals de gènere masculins en la manera d'expressar-se	236
2.3 La segregació vertical dels càrrecs	238
3. Implicacions de les regles informals generitzades en l'accés al poder polític	242
3.1 L'(auto)exclusió de les tasques amb reconeixement	243
3.2 L'(auto)explotació per compensar la manca de temps	246
3.3 La doble càrrega de treball de les dones joves	247
4. Trajectòries militants segregades	250
5. Recapitulació	259
CAPÍTOL 6: Agències i resistències a la transformació de les organitzacions polítiques	264
1. El reconeixement del sexisme intern	265
2. La formalització de les estructures no mixtes de dones	269
3 La implementació de noves regles formals pel canvi	275
4. Resistències a la transformació dels règims de gènere	284
4.1 Negació de la necessitat de canvi	285
4.2 Trivialització de la igualtat de gènere	289
4.3 No assumpció de responsabilitats	294
4.4 Implicacions de les resistències en la perpetuació dels règims de gènere	300
5. Recapitulació	304
CONCLUSIONS	307
1. La proposta teòrica	310
2. La validació de les hipòtesis	313
2.1 L'impacte del grau d'institucionalització en la configuració dels règims de gènere	313
2.2 La classe social i el curs de vida com a processos imbricats en les relacions de gènere	318
3. La contribució empírica	322
3.1 El poder del temps: "un tren que tot ho envesteix"	322
3.2 La naturalització de les tasques poc reconegudes	324
3.3 El repartiment trampós de les tasques reconegudes	326
3.4 Les exclusions en els codis i processos de deliberació	327
3.5 La invisibilitat de les trajectòries de cura	329
3.6 La tirania del militant ideal	330

3.7 Política, cura i ocupació: tres treballs interrelacionats amb jerarquies internes	331
3.8 El cercle viciós entre la posició social de la militància i els règims de gènere de les organitzacions	333
3.9 Possibilitats de canvi: De les mesures de representació a la subversió dels règims de gènere	336
4. Recomanacions per a la feministització de les organitzacions polítiques	340
4.1 Mesures per la redistribució del poder polític	341
4.1.1 Mesures per transformar l'estructura generitzada del temps	342
4.1.2 Mesures per transformar la divisió sexual del treball polític	343
4.2 La importància de les estructures i plans d'igualtat	344
4.3 Preveure i actuar vers les resistències al canvi	346
4.4 Adaptar-se a la diversitat de contextos organitzatius en un sistema desigual	347
5. Futures línies d'investigació	349
BIBLIOGRAFIA	355
ANNEXOS	375
Guions del treball de camp	375
1.1 Guió entrevistes semi-estructurades	375
1.2 Guió grups de discussió no mixtos	384
1.3 Guió de les observacions de les reunions locals	387
2. Fitxes del treball de camp	389
2.1 Perfils de la militància entrevistada	389
2.1.1 Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)	389
2.1.2 Candidatura d'Unitat Popular (CUP)	390
2.1.3 Comitès en Defensa de la República (CDR)	391
2.2 Composició dels grups de discussió	392
2.3 Fitxes de les observacions	393
2.3 Documents formals analitzats	399
3. Codis d'anàlisi	400
3.1 Codis de l'estructura generitzada del temps	400
3.2 Codis de la divisió sexual del treball polític	402
3.3 Codis de les agències i resistències al canvi	404

INTRODUCCIÓ

---

1. Presentació de la investigació

L'objectiu principal d'aquesta tesi doctoral és comprendre perquè malgrat l'augment de dones en els espais de representació política, les organitzacions polítiques encara reproduïxen una distribució desigual del poder polític per raó de gènere. Per a fer-ho, es posen en relació els enfocaments teòrics estructuralistes de les desigualtats de gènere en els temps i els treballs i la perspectiva institucionalista feminista. D'aquesta manera s'analitzen els règims de gènere de les organitzacions polítiques a partir de tres dimensions: l'estructura generitzada del temps, la divisió sexual del treball polític i les agències i resistències al canvi. A la vegada, s'indaga sobre els efectes del grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques en els seus règims de gènere i s'incorpora el pes de la classe social i el curs de vida. La investigació s'emmarca a Catalunya a partir d'una estratègia metodològica qualitativa que es concreta en tres estudis de cas comparatius a les següents organitzacions polítiques: un partit polític - Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) -, un partit-moviment - la Candidatura d'Unitat Popular (CUP) - i una organització de moviment social - els Comitès en Defensa de la República (CDR).

La investigació s'ha portat a terme en el marc del Programa de Doctorat del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i al grup de recerca Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball (QUIT). Aquesta investigació ha estat finançada per l'ajut per a la contractació de personal investigador predoctoral en formació (FI) de Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca de la Generalitat de Catalunya.

2. Justificació de la investigació i preguntes de recerca

Les dones han estat històricament excloses de la política. L'àmbit de la presa de decisions polítiques s'ha associat a la masculinitat i, consegüentment, les organitzacions polítiques han estat dissenyades per homes per tal que hi participessin homes. Les dones sempre han estat presents en els esdeveniments polítics i han participat en organitzacions polítiques dins i fora de les institucions, però la seva posició de subordinació en la societat patriarcal i les dinàmiques de la participació política han comportat que no tinguessin la mateixa posició de poder que els homes i que les seves aportacions no fossin reconegudes de la mateixa manera.

La lluita col·lectiva dels moviments feministes arreu del món ha impulsat avenços socials i legislatius notables que han començat a transformar aquesta tendència especialment pel que fa a la representació institucional. Per exemple, seguint les dades de la diagnosi del *Pla d'igualtat de gènere del Parlament de Catalunya* (2020-2023), la presència de dones a l'arc parlamentari català ha augmentat del 27% al 48,3% en el període que va de l'any 1999 al 2017. La principal causa d'aquest augment és l'adopció de quotes de gènere voluntàries per part d'alguns partits polítics i de la quota de gènere introduïda per la llei d'igualtat 3/2007. En el cas del percentatge de dones caps de llista, l'augment també ha estat rellevant, l'any 1999 només hi havia un 15% de dones com a caps de llista en les candidatures parlamentàries mentre que al 2017 un 39,3% de les dones eren caps de llista. Aquesta dada, tanmateix, també evidencia com malgrat els avenços, la bretxa de gènere continua present en l'àmbit de la representació institucional.

En efecte, la creixent presència de les dones en l'àmbit institucional no implica necessàriament canvis en la forma d'operar de les institucions polítiques. Les dones continuen essent minoria en la totalitat de la militància de les organitzacions polítiques i en l'imaginari col·lectiu continuen destacant-se més els lideratges masculins, tant en els partits polítics com en els moviments socials. Si s'amplia la mirada i s'emmarca aquesta situació en un sistema de desigualtats estructural, es constata que les dones encara continuen assumint una major càrrega de treball domèstic i de cura respecte als homes; com s'espera, aleshores, per exemple, que assisteixin a assemblees i reunions que s'allarguen indeterminadament fins a les dotze de la nit?

La paradoxa que motiva l'objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral i de la qual sorgeixen la pregunta i subpreguntes que orienten la recerca és comprendre per què malgrat l'augment de la presència de dones a la política persisteixen les relacions desiguals de gènere a les organitzacions polítiques.

D'aquesta paradoxa sorgeix la següent **pregunta de recerca**: *què determina la distribució desigual del poder entre dones i homes a les organitzacions polítiques?*

De la pregunta inicial se'n deriven **dues subpreguntes** que orienten la manera d'aproximar-se a l'objecte d'estudi:

- *Tenint en compte que els moviments socials s'han mostrat més crítics als processos d'exclusió i presenten una manera alternativa d'organitzar-se respecte als partits polítics, aquest procés es dona de la mateixa manera en tot tipus d'organitzacions polítiques?*
- *Com influeixen els altres eixos de desigualtat, com la classe social i el curs de vida, en la participació política de les dones a les organitzacions polítiques?*

Tal com denoten les preguntes, per acostar-se amb més profunditat a les relacions de poder en la participació política s'opta per delimitar l'objecte d'estudi a les dinàmiques quotidianes de la militància de base de les organitzacions polítiques. A la vegada, es pretén anar més enllà de la política institucional i comprendre la participació política des d'una perspectiva més àmplia que també reconegui les organitzacions polítiques dels moviments socials. Així doncs, s'explora el grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques com a variable que pot aportar informació valuosa sobre com es distribueix el poder a les organitzacions polítiques per comprovar el pes de diferents models organitzatius més o menys propers a les dinàmiques de les institucions polítiques. Per a fer-ho, com ja s'ha presentat, es realitza un estudi de cas comparatiu a Catalunya entre un partit polític, Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), un partit-moviment, la Candidatura d'Unitat Popular (CUP), i una organització d'un moviment social, els CDR (Comitès de Defensa de la República). Les tres organitzacions polítiques - seleccionades segons el seu grau d'institucionalització - s'autodenominen feministes i formen part del moviment independentista català, de manera que comparteixen un mateix context cultural i polític que propicia la seva comparació.

L'interès social per dirigir la recerca al voltant de les relacions de gènere a les organitzacions polítiques recau en la paradoxa que resulta de l'augment quantitatiu de dones en l'àmbit de la política, especialment pel que fa als càrrecs institucionals, mentre que es mantenen les relacions de poder desiguals entre els homes i les dones de les organitzacions polítiques. En aquest sentit, algunes expertes com Dean i Maiguashca (2018) proposen diferenciar la feminització de la política de la feministització de la política. El primer concepte fa referència a la presència quantitativa de dones, a la seva representació, mentre que la feministització de la política pretén erradicar les desigualtats de gènere que es donen en la participació política a partir de la

transformació de les inèrcies patriarcals que es (re)produeixen, entre d'altres, a les institucions polítiques, partits polítics i moviments socials.

El context polític i legislatiu aporta raons que justifiquen l'interès social envers la feministització de la política en l'àmbit català en el qual se situen els estudis de cas d'aquesta tesi doctoral. En aquest sentit, cal remarcar els avenços legislatius en el marc de les polítiques d'igualtat a l'estat espanyol. En primer lloc, destaca la introducció de la quota de gènere en la confecció de les llistes electorals a la Llei 3/2007 per a la Igualtat Efectiva de Dones i Homes per garantir la representació política de les dones a les institucions. Aquesta quota obliga els partits a incorporar un mínim del quaranta per cent i un màxim del seixanta per cent de persones de cada sexe a les llistes electorals de tots els àmbits. Aquesta proporció ha de ser respectada cada cinc posicions a la llista per garantir la paritat al llarg de la llista i no només en el còmput global. Abans de l'aprovació d'aquesta quota per la paritat alguns partits havien començat a introduir quotes de gènere internes de caràcter voluntari, de manera que representa una consolidació d'aquests avenços essencials per a l'aprovació de la mesura (Verge, 2012). Pel que fa a les lleis catalanes, la Llei 17/2015, d'Igualtat Efectiva de Dones i Homes estableix els mateixos criteris de paritat per a l'elaboració de les llistes electorals que la llei estatal a l'article 19.2. A més, l'article 20.3 afegeix la responsabilitat dels partits polítics d'establir mecanismes per garantir la participació activa de les dones i el seu accés als òrgans directius per tal d'assolir-ne la paritat.

La presència equitativa de dones a les institucions polítiques és una condició necessària per *democratitzar la democràcia* (Cornwall i Goetz, 2005) tant perquè que les persones històricament excloses de les institucions polítiques poden veure's representades i així obtenir més confiança i motivació per participar-hi (Mansbridge, 1999) com perquè "una major presència de dones millora la qualitat de les deliberacions col·lectives, el sentit global de democràcia i la capacitat de lideratge d'aquests grups" [traducció pròpia] (Lovenduski, 2005:43). L'augment de les dones en càrrecs de representació no

garanteix una millora de les seves condicions ni un canvi en les dinàmiques excloents de les institucions (Cornwall i Goetz, 2005). De fet, convé tenir en compte que les dones només representen aproximadament un 35% de la militància dels partits polítics catalans (IDESCAT, 2011; Verge i De La Fuente, 2014).

Paral·lelament, diversos estudis (Burns, Scholzman i Verba, 2001; Herd i Harrington, 2002; Cornwall i Goetz, 2005) posen de manifest una major participació de les dones en les organitzacions de la societat civil, especialment rellevant en el context de les associacions de voluntariat dels Estats Units on tenen lloc les investigacions, i vinculant-la a activitats més properes a les tasques domèstiques i de cura atorgades socialment a les dones. Segons les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població (IDESCAT, 2011), a Catalunya les dones representen un 59,49% a les associacions ecologistes i comitès de solidaritat i drets humans, que és la dada disponible que més s'aproxima a la participació a les organitzacions de moviments socials. Tanmateix, tal com assenyala Subirats (1978), les lluites socials s'originen en el moviment obrer i, per tant, com en la política institucional, en la cultura masculina. Així doncs, malgrat que s'intueix que les dones tenen més facilitat per participar en els moviments socials que en els partits polítics, les aportacions de les dones als moviments socials també han estat invisibilitzades al llarg de la història.

Per altra banda, també convé ressaltar el context social de revitalització del moviment feminista que empeny els avenços en l'àmbit institucional. Segons Gámez (2015:363), el moviment feminista estableix una altra manera de fer política "en què el subjecte polític no es podia entendre fora d'un marc de referència construït al voltant de la vulnerabilitat, la cura i l'empoderament col·lectiu" [traducció pròpia]. L'organització de la vaga feminista del 8 de març del 2018 marca un punt d'inflexió en el moviment feminista català i de l'estat espanyol que dona continuïtat a les mobilitzacions per aturar la llei Gallardón i les mobilitzacions contra la violència masclista lligades a sentències de casos

de violència sexual. Els canvis institucionals i les mobilitzacions avancen fins al punt que es pot considerar que les idees feministes s'incorporen en el sentit comú de la societat catalana i de l'estat espanyol (Campillo, 2019).

L'onada de mobilitzacions feministes coincideix amb el creixement massiu del moviment independentista a Catalunya i la proliferació d'associacions i organitzacions polítiques i socials fora de les institucions polítiques. Malgrat la creixent hegemonia de les idees feministes, diverses acadèmiques i activistes han assenyalat l'absència de perspectiva feminista que generalment ha tingut el moviment independentista (Verge, 2017; Rodó, 2020), encara que algunes de les organitzacions que en formen part —entre les quals els casos d'estudi d'aquesta tesi— manifestin un ideari polític feminista. Aquesta paradoxa també motiva l'interès per focalitzar l'objecte d'estudi de la investigació en els mecanismes de (re)producció de les desigualtats de gènere entre els homes i les dones que formen part de les organitzacions polítiques des d'una militància de base per tal de captar les dinàmiques excloents més quotidianes que hi ha tant en els partits polítics com els moviments socials.

L'interès sociològic envers l'objecte d'estudi parteix principalment de la ceguesa de gènere que generalment ha acompanyat les aproximacions més generalistes a l'estudi dels partits polítics i els moviments socials. En aquest sentit, els estudis al voltant de la baixa participació de les dones a la política institucional i la seva poca presència als àmbits de representació formals d'aquesta política han estat abundants. L'objectiu, però, ha recaigut més a entendre què els passava a les dones —atenent a la categoria estàtica del "sexe"— en relació amb la política, sense qüestionar la política en si mateixa i realitzar una veritable anàlisi amb perspectiva de gènere (Kenney, 1996). Així doncs, l'acadèmia ha validat un univers polític masculí que estereotipa el comportament polític de les dones i s'emmarca, principalment, en investigacions quantitatives que no tenien en compte la profunditat qualitativa de l'objecte d'estudi. D'aquesta manera, es justificava la baixa presència de les

dones en la participació política a partir de raons com “el seu conservadorisme, els nivells baixos de politització o les seves suposades limitacions biològiques” [traducció pròpia] (Kenney, 1996:445).

Un dels treballs de referència per evidenciar aquest enfocament esbiaixat és el de Lovenduski i Norris (1993) a l’entorn de la teoria de l’oferta i la demanda en la tria de candidates a les eleccions. Aquest treball evidencia que els enfocaments centrats únicament en l’oferta —és a dir, en la predisposició de les dones a presentar-se com a candidates— és limitat. Cal atendre, doncs, també, a la discriminació en els processos de selecció per part de les direccions dels partits. Aquest punt de vista proporciona un bon punt de partida per posar el focus en les normes i pràctiques informals de les organitzacions polítiques que intervenen en els processos de selecció dels partits polítics (Krook, 2006; Kenny 2009; Kenny i Verge, 2016). Les acadèmiques que s’emmarquen en el corrent de l’institucionalisme feminista van més enllà de l’anàlisi de les mesures per incorporar les dones a les institucions i analitzen a través de quins mecanismes es perpetua la dominació masculina en aquestes institucions (Bjarnegard, 2013).

Paral·lelament, les dones sempre han participat en la protesta social fora de les institucions, però la seva participació ha estat menys visibilitzada pels mitjans de comunicació i per l’acadèmia. Les autores feministes han analitzat un seguit de factors de l’estudi generalista dels moviments socials que exclouen les dones de les anàlisis (West i Blumberg, 1990, 1998). En primer lloc, la tendència a fixar-se en les organitzacions dels moviments socials més formals i properes a les institucions i a invisibilitzar altres formes de fer política més fluides i informals i amb una presència més gran de dones ja presenta un biaix de gènere (Weldon, 2011; Eisenhower i Hollande, 2000). En segon lloc, el fet de prioritzar un enfocament centrat en l’impacte econòmic i institucional dels moviments socials més que en el canvi cultural o la identitat política (Taylor, 1998). En tercer lloc, la tendència de l’estudi dels moviments socials de tenir

més en compte els resultats que l'estudi de les relacions socials entre els membres que fan avançar la protesta també implica un biaix de gènere en posar el focus únicament en els lideratges, majoritàriament masculins o sense una especificació del gènere que ens fa pressuposar que, davant la neutralitat del llenguatge, els lideratges són masculins i que les dones només hi donen suport (West i Blumberg, 1990).

La incorporació de la perspectiva de gènere a la literatura sobre els moviments socials s'ha fet des de dues perspectives. Per un costat, estudiant els moviments de protesta de dones per l'adquisició dels seus drets, i per l'altre, recollint l'experiència de la participació de les dones en moviments mixtos (Beckwith, 2013). La major predominància d'estudis sobre l'experiència de les dones al moviment feminista o als moviments feminitzats ha emmascarat les importants diferències en la seva experiència en ambdós tipus de moviments, fet que ha desatès les desigualtats que pateixen les dones que participen conjuntament amb els homes en els moviments socials mixtos (Roth i Horan, 2012). L'estudi de les relacions de poder als moviments socials s'origina en bona part a partir de les crítiques de les activistes feministes al moviment pels drets civils dels Estats Units (Evans, 1970). Aquestes mateixes crítiques van ser complementades amb les anàlisis de la discriminació que experimentaven les dones negres als moviments socials, tant racistes com masclistes (hooks i altres, 2004; Crenshaw, 1989). Beckwith (1996) identifica, en aquest sentit, les tensions identitàries que els grups en situació de desigualtat experimenten en la participació en els moviments socials. De manera més recent, autores com Biglia (2003, 2005), Alfama i altres (2004), Molés (2012) o Dunezat (2006) posen de manifest la perpetuació de les desigualtats de gènere als moviments socials mixtos a partir de l'estudi de diversos casos.

En síntesi, aquesta introducció a l'estat de la qüestió justifica la pertinença sociològica d'un objecte d'estudi complex que permet interrelacionar diferents perspectives teòriques per construir una aportació en un camp de recerca amb un creixent interès social.

3. Objectius de la investigació

Per tal d'introduir un enfocament basat en les relacions de poder derivades de les qüestions que exclouen les dones de la participació política, **el primer objectiu** és *posar en relació la literatura al voltant de les desigualtats estructurals de gènere amb la perspectiva d'anàlisi de l'institucionalisme feminista*. D'aquesta manera es vol comprendre com es produeix la distància entre la ideologia feminista de les organitzacions analitzades i la interiorització i naturalització de les normes i pràctiques excloents per a les dones. En altres paraules, els obstacles que hi ha quan es va cap a la feministització de les organitzacions polítiques. Per aprofundir en aquest aspecte, també s'incorporen les aportacions de l'anàlisi organitzativa amb perspectiva de gènere. Així doncs, s'estableixen paral·lelismes entre l'anàlisi de les presències i absències de les dones al mercat laboral i les dinàmiques de les organitzacions polítiques.

Per tal de posar el focus en les discriminacions quotidianes més invisibles es desenvolupa una anàlisi sociològica centrada en la dimensió temporal de les relacions socials. La ruptura sociològica al voltant del concepte de treball presenta la importància de l'escenari de la vida quotidiana per donar valor a les característiques del treball domèstic i de cura i evidenciar el seu desencaix amb l'estructura generitzada del temps. En altres paraules, la manera com les organitzacions i institucions structuren el temps no té en compte les necessitats i exigències que implica la cura de les persones i de la llar, treballs imprescindibles per al sosteniment de la vida quotidiana. Centrar la recerca en la qüestió del temps a les organitzacions polítiques és un repte innovador respecte a altres investigacions.

El **segon objectiu** és *construir un model d'anàlisi que permeti comparar les organitzacions segons el seu grau d'institucionalització per indagar com afecta a les relacions de gènere de les organitzacions polítiques*. Com s'ha vist, la

ceguesa de gènere és present tant en els estudis sobre els partits polítics com els dels moviments socials. Es tracta de dos àmbits de la literatura especialitzada que han tendit a diferenciar-se des de les ciències polítiques i la sociologia.

Per fer una aportació en aquest sentit, la recerca pretén donar resposta a la manca de sistematització del seu grau d'institucionalització a partir d'una tipologia pròpia que diferencia els partits polítics, els partits-moviments i les organitzacions dels moviments socials (OMS) a la vegada que aporta perspectiva de gènere a les investigacions d'aquest àmbit.

El **tercer objectiu** és *incorporar altres processos de desigualtat que condicionen les relacions de poder de gènere en el model analític per tal de conèixer-ne l'impacte en les organitzacions polítiques*. Els resultats d'estudis anteriors constaten que les persones més ben situades econòmicament participen més activament en els partits polítics i els moviments socials i formen part dels espais de més poder (Weldon, 2011; Alfama i altres, 2004).

A la vegada, les dades quantitatives també mostren com les persones amb estudis superiors tendeixen a implicar-se més tant als partits polítics com a les organitzacions relacionades amb els moviments socials. En concret, l'Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població (IDESCAT, 2011) mostra com el 42% de les persones que pertanyen en partits polítics tenen estudis superiors mentre que un 30% tenen estudis secundaris. Aquesta bretxa s'amplia en el cas d'associacions ecologistes i comitès de solidaritat d'un 47% a un 28%. Així doncs es vol conèixer com les desigualtats econòmiques i les possibilitats per accedir als estudis superiors s'entrecreuen en la participació de les dones a les organitzacions polítiques i les normes i pràctiques d'aquestes organitzacions.

Paral·lelament, la perspectiva temporal també posa al centre la rellevància del curs de vida en les desigualtats de gènere (Eleder i altres, 2003; Moreno, 2007), de manera que es pretén comprendre com el fet de tenir criatures o

altres responsabilitats familiars impacta en la posició de poder de les dones i els homes a les organitzacions polítiques.

Esquema 1: Objectius de la investigació

OBJECTIU 1. Posar en relació la literatura al voltant de les desigualtats estructurals de gènere amb la perspectiva d'anàlisi de l'institucionalisme feminista

OBJECTIU 2. Construir un model d'anàlisi que permeti comparar les organitzacions segons el seu grau d'institucionalització per indagar com afecta a les relacions de gènere de les organitzacions polítiques

OBJECTIU 3. Incorporar altres processos de desigualtat que condicionen les relacions de poder de gènere per tal de conèixer-ne l'impacte en les organitzacions polítiques

Font: Elaboració pròpia

4. Estructura i capítols

L'estructura dels capítols de la tesi doctoral consta de tres grans parts. Una primera part dedicada al debat teòric, una segona en què s'explica l'aproximació metodològica de la recerca i una tercera en què s'analitzen els resultats del treball de camp. Finalment, a les conclusions es posen en relació les tres parts i s'exposen les aportacions teòriques i empíriques de la recerca.

Part 1. Marc teòric: L'objectiu del **primer capítol** és revisar les aproximacions estructuralistes per a l'anàlisi de les relacions de gènere originades en les corrents del feminisme materialista i el feminisme radical. Es desenvolupa l'enfocament de les relacions de producció i reproducció per

explicar la divisió sexual del treball i dotar la investigació d'un marc teòric que englobi una anàlisi interrelacionada dels diferents tipus de treballs. Seguint amb aquesta línia, es desenvolupa la literatura sobre l'estructura sexuada de la vida quotidiana que evidencia el potencial heurístic del temps per a l'anàlisi de les desigualtats estructurals de gènere. A la vegada, s'introdueix l'impacte de la classe social i el curs de vida en l'anàlisi de les relacions de gènere.

Tot seguit, el **capítol dos** aprofundeix en l'anàlisi de les relacions de gènere que es donen a les organitzacions polítiques. En primer lloc, s'introdueix la idea del gènere com a acció o performació que es (re)produeix en institucions generitzades com les organitzacions polítiques o les organitzacions laborals. En segon lloc, s'introdueix el marc teòric de l'institucionalisme feminista i l'ús analític de les regles formals i informals generitzades. A continuació, s'estableixen tres dimensions per a l'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques: l'estructura generitzada del temps, la divisió sexual del treball polític i les agències i resistències al canvi. S'expliquen les dimensions a partir de la revisió d'investigacions anteriors al voltant de les desigualtats de gènere als partits polítics i als moviments socials. Ambdós capítols acaben amb una recapitulació que recull els debats de més interès per la construcció del model d'anàlisi de la recerca.

Part 2. Aproximació metodològica: Al **capítol tres**, en primer lloc, es defineix una tipologia d'organitzacions polítiques segons el seu grau d'institucionalització i els indicadors per a l'anàlisi de la comparació. D'aquesta manera, es justifica la selecció dels estudis de cas que permet construir el model d'anàlisi. A continuació es presenta l'esquema del model d'anàlisi i les variables de la recerca i s'operacionalitzen els indicadors de les variables per a l'anàlisi empírica. Per una banda, l'estructura generitzada del temps, la divisió sexual del treball polític i les agències i resistències al canvi. Per altra banda, el gènere, la classe social i el curs de vida, i per l'altra, A continuació, en aquest mateix capítol també es defineix la metodologia de la recerca, el disseny de la

investigació i es reflexiona sobre la relació de la investigadora i l'objecte d'estudi.

Part 3. Anàlisi dels resultats: Als **capítols quatre, cinc i sis** s'analitza el treball de camp a partir del model d'anàlisi que es construeix a partir del marc teòric en les tres dimensions d'anàlisi dels règims de gènere a les organitzacions polítiques. Els tres capítols d'anàlisi finalitzen amb una recapitulació on es validen parcialment les hipòtesis i subhipòtesis corresponents a la dimensió del capítol.

El **capítol quatre** correspon a l'estructura generitzada del temps. S'identifiquen les normes i pràctiques informals generitzades que (re)produeixen l'exclusió cap a les dones amb menys disponibilitat temporal tenint en compte l'impacte de la classe social i el curs de vida. L'objectiu d'aquest capítol és comprendre les relacions de poder que es configuren entre la militància en funció de les seves condicions materials envers la disponibilitat temporal i les dinàmiques excloents de les organitzacions. Es realitza una anàlisi conjunta dels casos i la seva comparació segons el grau d'institucionalització de les organitzacions per tal de validar les subhipòtesis que corresponen a aquesta dimensió dels règims de gènere.

Al **capítol cinc** s'analitza la divisió sexual del treball polític. Per a fer-ho també s'hi identifiquen les normes i pràctiques informals generitzades de les dades qualitatives del treball de camp. A continuació, s'hi desenvolupen les implicacions de la segregació horitzontal i vertical de les tasques i els càrrecs per a les dones de les organitzacions polítiques. Seguint el model d'anàlisi, s'hi realitza l'anàlisi conjunta i comparativa dels casos d'estudi i s'hi validen les subhipòtesis corresponents a la divisió sexual del treball polític.

El **capítol sis** analitza les agències i resistències al canvi dels règims de gènere. En primer lloc, s'identifica l'agència col·lectiva de les dones feministes de les organitzacions polítiques, el seu reconeixement del sexisme intern i la presa de consciència pel canvi. En segon lloc, s'expliquen i es comparen les estructures de dones dels estudis de cas. En tercer lloc, s'analitza la implementació de noves regles formals pel canvi en clau de gènere a partir de les mesures dels plans d'igualtat d'ERC i la CUP i les mesures per la paritat dels CDR. A continuació s'identifiquen les resistències intrínseques al canvi que es relacionen amb les regles informals generitzades analitzades als dos capítols anteriors i es classifiquen a partir de les tipologies dels antecedents en aquest àmbit. De la mateixa manera que en els capítols quatre i cinc, es fa una comparació entre els estudis de cas per copsar l'impacte del grau d'institucionalització en la implementació de mesures per a la feministització de les organitzacions polítiques.

Per acabar, les **conclusions** retornen als objectius i preguntes de la investigació per realitzar les aportacions teòriques i empíriques. En primer lloc, es presenta la proposta teòrica com una de les contribucions de la investigació al camp d'anàlisi de la feministització de les organitzacions. En segon lloc, es validen les dues hipòtesis principals posant en relació els resultats obtinguts a les subhipòtesis revisades a les recapitulacions dels capítols d'anàlisi. En tercer lloc, s'exposa la contribució empírica a partir de nou factors que expliquen la distribució desigual del poder entre dones i homes a les organitzacions polítiques, entre els quals el cercle viciós a partir de les quals es (re)produeix i els elements que permeten aprofundir en el debat sobre les possibilitats de canvi. Finalment, es plantegen un seguit de recomanacions per a la feministització de les organitzacions polítiques en clau d'aportació social i s'expliquen les futures línies d'investigació en l'àmbit de la feministització de les organitzacions polítiques que han sorgit al llarg del procés de recerca.

PART 1

Marc teòric

---

*Hoy todavía nos suman, dicen las mujeres, niños, ancianos,
discapacitados, ecología, derechos humanos;
somos incluidas en cosas amorfas.
Esa es la mentalidad patriarcal y androcéntrica.
Para nosotras no se trata simplemente de estar presentes (...)*

*Tenemos que ir más allá en las organizaciones.
A veces estamos las mujeres pero no está la cultura feminista.
Debemos tener un doble interés: el de la participación
y presencia de las mujeres en los espacios,
pero también el desarrollo y difusión
de la cultura feminista en esos espacios
y no como algo que se agrega a lo que ya estaba,
sino como algo que modifica sustancialmente,
la visión del mundo y de la vida*

Marcela Lagarde

Claves feministas para mis socias de vida (2015:234)
Buenos Aires: Batalla de Ideas

CAPÍTOL 1: Enfocaments teòrics de les desigualtats estructurals de gènere

---

L'objectiu d'aquest capítol és establir les bases teòriques per a l'anàlisi de les relacions de gènere. Per fer-ho, en primer lloc es revisen els debats estructuralistes clàssics entre el feminisme marxista i el feminisme radical. Aquests debats propicien les ruptures conceptuals de la reciprocitat de les esferes pública i privada, i els treballs productius i reproductius que s'ubiquen, de manera dinàmica i interrelacionada, en aquests espais. Seguidament, s'aprofundeix en com la ruptura conceptual al voltant dels treballs marca un punt d'inflexió en l'anàlisi de les relacions de poder de gènere. En relació amb l'objecte d'estudi de la tesi, s'introdueix la teoria *de l'organització social total dels treballs* (TSOL) que obre la possibilitat de concebre el treball polític que es duu a terme a les organitzacions polítiques de manera voluntària com a treball no remunerat de caràcter formal o informal realitzat a l'àmbit públic.

A continuació, s'exposa la perspectiva analítica del temps i el seu potencial heurístic per entendre les conseqüències materials de la subordinació del treball domèstic i de cura a la centralitat de les dinàmiques del temps del treball assalariat. Així doncs, s'estableix que la manca de disponibilitat temporal de les dones marca les seves possibilitats de participació política, però a la vegada aquestes possibilitats es desenvolupen en un temps propi que les organitzacions polítiques (re)produeixen i que també és exclouent per a les dones amb responsabilitats familiars.

Finalment, s'evidencia el pes de la classe social en l'anàlisi de les desigualtats de gènere i les relacions de poder. Es revisen les aportacions de la literatura en l'àmbit del treball assalariat i del treball domèstic i de cura, així com els debats contemporanis de les perspectives interseccionals en relació a la classe social.

1. Els fonaments teòrics de l'opressió de gènere

El debat teòric i l'acció política del feminisme marxista (Dalla Costa, 1971; Delphy, 1980; Hartmann, 1983; Federicci i Cox, 2018) i el feminisme radical (Millett, 1995; Rubin, 1986; McKinnon, 1989; Witting, 1992) propicien dues ruptures conceptuals que les teòriques socials introdueixen al voltant dels anys vuitanta del segle XX. Per una banda, autores com Pateman (1995, 1996) o Fraser (2016) esmenen el biaix de gènere existent en la teoria de l'estat, les polítiques públiques i la concepció dividida de l'esfera pública i privada.

Per altra banda, s'introdueix la perspectiva de les relacions de producció i reproducció (Humphries i Rubery, 1994; Combes i Haicault, 1994) i s'amplia el concepte de treball amb les aportacions relatives al treball domèstic i de cura (Kergoat, 1994; Balbo, 1994; Glucksmann, 2005; Himmelweit, 2011; Thomas, 2011) que donen peu a les reflexions al voltant de la centralitat productiva i l'estructura sexuada del temps i la vida quotidiana (Saraceno, 1986). Ambdues dimensions suposen ruptures conceptuals cabdals per abordar l'anàlisi de la divisió sexual del treball que relega les dones a l'àmbit privat amb la responsabilitat del treball reproductiu i els homes a l'àmbit públic amb el protagonisme en el treball productiu.

1.1 Antecedents: els debats entre feminisme marxista i radical

Un dels enfocaments primordials del gènere com a eix de l'estructura social són les teories de les feministes marxistes i radicals a l'entorn de, respectivament, les relacions d'explotació i dominació. A finals dels anys seixanta, autores principalment vinculades a partits d'esquerreres i sindicats realitzen aportacions que complementen i/o esmenen tant els plantejaments de la lluita de classes i les teories sobre les desigualtats socials com els enfocaments liberals que precedeixen la teoria feminista (Arruzza, 2016).

Les feministes marxistes plantegen que l'explotació de les persones no se situa només als llocs de treball, sinó que, en el cas de les dones, el treball domèstic i de cura també constitueix una relació d'explotació en el sentit marxista del terme. Atribueixen, doncs, un sentit productiu a la confecció de l'alimentació, la neteja de la roba i les diferents condicions de reproducció de la força de treball que realitzen les dones a la llar (Federicci i Cox, 1987; Dalla Costa, 1971; Delphy, 1980). Arruzza (2016) distingeix dos corrents: l'obrerista i el de les feministes materialistes.¹

El corrent obrerista representat per autores com Dalla Costa (1971) o Federicci i Cox (2018) assenyala que en un moment previ al capitalisme ja existia un procés d'acumulació del treball reproductiu de les dones, que seria una condició necessària per instaurar els fonaments de les relacions de producció

---

¹ Com afirmen Combes i Haicault (1994), els problemes teòrics del debat clàssic del feminisme marxista no es poden plantejar sense tenir en compte els debats presents en els moviments socials, ja que sovint els susciten a partir de la seva acció política. Així doncs, el debat sobre la relació entre el capitalisme i el patriarcat tindria més a veure amb les formes d'organització del moviment feminista i la ceguesa de gènere del moviment socialista que amb plantejaments teòrics irreconciliables. Per això, la classificació dels diferents corrents i els seus debats és un repte complex en el qual no s'entra en profunditat en aquesta tesi doctoral, sinó que s'utilitzen els conceptes teòrics útils per als objectius plantejats.

capitalistes. Així doncs, reivindiquen el valor productiu d'aquest conjunt d'activitats i posen el focus en la dependència del sistema econòmic capitalista del treball de les dones i, per tant, la seva condició d'explotades. En l'àmbit teòric, pretenen esmenar la ceguesa de gènere de les teories de l'explotació partint del marxisme clàssic. Pel que fa a acció política, reivindiquen l'obtenció d'un salari pel treball domèstic que reconegui el seu valor productiu per tal de demostrar, també, la capacitat revolucionària de les dones en les lluites obreres en què es veien relegades a un segon pla.

En última instància, quan diem que produïm capital, diem que volem i podem destruir-lo, en lloc d'emprendre una batalla en què només podem perdre per passar d'una forma i un grau d'explotació a uns altres (Federicci i Cox, 2018:24)

Les feministes materialistes, amb Delphy (1980) com a principal autora amb l'assaig *L'enemic principal* l'any 1977, consideren que els principals beneficiaris de l'explotació del treball reproductiu són tots els homes, tant els capitalistes com els obrers. En conseqüència, proposen l'existència de dos models de producció diferenciats, el capitalista i el patriarcal, i, per tant, entenen que les dones constitueixen una classe social pròpia en el model de producció patriarcal.

Les dones no posseeixen els mitjans de producció. Per tant, el seu nivell de vida no depèn de les relacions de producció de classe que pugui mantenir amb els proletaris, sinó de les relacions de producció de servitud que manté amb el seu marit (...) Mentre que l'home assalariat depèn del mercat, la dona casada depèn d'un individu i mentre que l'home assalariat ven la seva força de treball, la dona casada la regala [traducció pròpia] (Delphy, 1980:23)

El gir conceptual de Delphy (1980) precedeix l'enfocament de les feministes radicals i la teoria del sistema patriarcal com a principal estructura d'opressió de les dones. El 1970 l'assaig *Política sexual* de Millett marca un punt d'inflexió en aquest sentit. La seva obra desenvolupa teòricament l'androcentrisme de les diferents estructures socials i psicològiques per anar més enllà dels límits

de la política tradicional i reconsiderar totes les institucions que sostenen la vida quotidiana com a polítiques, especialment la família i el matrimoni heterosexual (Millett, 1995).

Així doncs, Millett (1995) discuteix el gènere com la categoria social que constitueix les relacions de dominació d'un grup de persones sobre les altres sota el sistema social i polític del patriarcat. Aquest sistema funciona a partir de la socialització en la complicitat i el consentiment de les persones dominades mitjançant la colonització interior² tal com explica tot seguit:

És més resistent que qualsevol tipus de segregació i més uniforme, rigorosa i tenaç que l'estratificació de classes. Encara que avui en dia resulti imperceptible, el domini sexual és segurament la ideologia més profundament arrelada a la nostra cultura per cristal·litzar a través seu el concepte més elemental del poder [traducció pròpia] (Millett, 1995:70)

El feminisme radical teoritza sobre la dominació dels homes cap a les dones en l'àmbit quotidià, que amplia el focus d'anàlisi en les relacions de producció i reproducció a la sexualitat i l'heterosexualitat obligatòria. Aquestes autores aporten conceptes com la formulació del sistema sexe/gènere que enfoca l'opressió en els sistemes de parentiu (Rubin, 1986) o el control de la sexualitat femenina com a lloc fonamental de la dominació masculina (MacKinnon, 1989), així com la rellevància política del règim heterosexual (Witting, 1992).

Més enllà del debat clàssic sobre l'estructura d'opressió de les dones, els plantejaments d'ambdós corrents han resultat determinants pel desenvolupament de les teories contemporànies al voltant de les relacions de gènere. L'aportació de les feministes radicals en el paper de la sexualitat, el desig i les formes subtils d'interiorització de la dominació (Millett, 1995; Rubin,

---

² Les consideracions al voltant del poder per part les feministes radicals ha inspirat importants conceptes teòrics a l'entorn dels processos d'interiorització de la dominació com la *violència simbòlica* de Bourdieu (1998) o el *poder invisible* de Komter (1989).

1986; MacKinnon, 1989; Witting, 1992) resulta cabdal per complementar els elements de l'estructura social més enllà de la vessant economicista. Així doncs, les feministes radicals entenen que la reproducció de l'estructura social es dona en tots els aspectes de la vida de les persones, ja que posen en qüestió la separació entre l'esfera pública i la privada. (Pateman, 1996; Fraser, 2020). Pel que fa a les feministes marxistes (Dalla Costa, 1971; Federici i Cox, 2018; Delhpy, 1980), la seva aportació sobre el valor productiu del treball domèstic ha servit per explicar les absències i presències de les dones en els diferents àmbits de la vida pública i per desenvolupar, com es veurà en el següents apartats, el qüestionament de la dicotomia entre producció i reproducció i la ruptura conceptual al voltant dels treballs.

En una posició intermèdia entre els plantejaments de les feministes obreristes i les materialistes, Hartmann (1983) qüestiona l'encaix amb relació a les tesis marxistes i feministes. A partir de la teoria del sistema dual d'explotació i dominació, l'autora exposa la interrelació entre el funcionament del capitalisme i el patriarcat, d'una banda, i el dels conflictes i vincles teòrics i d'acció política entre el marxisme i el feminisme, de l'altra. Malgrat la distància contextual, el seu plantejament resulta inspirador per la pretensió de superar les dicotomies del pensament feminista i desenvolupar els fonaments teòrics d'una perspectiva que reculli tots els aspectes de l'opressió i l'explotació estructural vers les dones en el sistema capitalista i patriarcal.

Amb aquesta voluntat, en el següents apartats s'aprofundeix en les principals ruptures conceptuals que les diferents autores han desenvolupat a partir dels fonaments teòrics de les feministes marxistes i radicals que, conjuntament, tenen un potencial analític cabdal: el qüestionament de la dicotomia esfera pública versus privada, així com la perspectiva de les relacions de producció i reproducció. En altres paraules, es revisen els fonaments teòrics clau per

comprendre la divisió sexual dels treballs que configura les desigualtats i discriminacions estructurals de les dones envers els homes.

1.2 La crítica a la dicotomia entre l'esfera pública i privada

A partir dels plantejaments del feminisme radical, Pateman (1995, 1996) desenvolupa una crítica feminista a l'estat i a la separació liberal entre l'esfera pública i privada. Per a fer-ho, l'autora assenyala la ceguesa de gènere de la teoria del contracte social i, a partir d'aquí, estableix la teoria del contracte sexual. Pateman (1995, 1996) defensa que l'intercanvi social del contracte social clàssic, d'obediència per protecció, també conté una dimensió sexual ignorada fins aleshores en què els homes tenen drets sexuals sobre les dones. El reconeixement social de l'àmbit públic, atribuït als homes, de manera separada a l'àmbit privat, atribuït a les dones, correspon a la configuració patriarcal de la família heterosexual. D'aquí se'n deriva la posició social desigual de cadascun dels gèneres i la dominació masculina envers les dones.

A diferència del que desenvolupa la teoria del contracte social que ha impregnat l'imaginari liberal, l'esfera domèstica –privada– i la societat civil –pública– estarien intrínsecament relacionades. Així doncs, la plena participació de les dones en l'àmbit públic s'hauria de donar a partir de canvis en l'àmbit privat. Sobre aquesta participació, l'autora concreta:

Les dones mai han sigut totalment excloses de la vida pública, però la forma en què s'han inclòs es basa en les mateixes dinàmiques que la seva posició en l'esfera domèstica; en creences i pràctiques patriarcal (...) les dones segueixen tenint, en el millor dels casos, una representació merament simbòlica en els organismes públics rellevants. La vida pública, encara que no estigui exempta de dones, segueix essent el món dels homes i està dominat per ells [traducció pròpia] (Pateman, 1996:7)

Una altra crítica feminista a l'estat que cal tenir en compte per la seva rellevància en relació amb l'objecte d'estudi de la tesi doctoral és la concepció de la democràcia i dels interessos polítics que es defensen a l'esfera pública. Com s'ha vist, des del feminisme radical també es qüestiona què es considera polític i objecte de debat i de regulació pública (Millett, 1995). Recollint aquest fonament teòric, Fraser (2016) critica la concepció liberal de l'esfera pública, en què es vetlla per una separació de l'estat i la societat civil. L'autora considera que aquesta separació contribueix a invisibilitzar els conflictes que es donen en la privacitat, en què es relega l'esfera domèstica. De retruc, s'exclou la veu dels subjectes amb interessos polítics en aquest àmbit i reforça les desigualtats de gènere, classe i raça.

La retòrica de la privacitat de l'àmbit domèstic exclou temes i interessos del debat públic atribuint-los a qüestions personals i/o familiars. Els assenyala com a afers privats i domèstics o personals i familiars en comptes de distingir-los com a afers públics, és a dir, problemes polítics [traducció pròpia] (Fraser, 2016:73)

Així doncs, una democràcia igualitària hauria de coordinar tots els àmbits en què es dona l'associacionisme polític per incloure a l'agenda pública els interessos de la subordinació de les dones (Fraser, 2016). De la mateixa manera, tal com analitzen Herd i Harrington (2002), el treball domèstic i de cura que realitzen les dones també és cabdal per entendre la participació comunitària en organitzacions socials i, per tant, no es pot desvincular de les anàlisis al voltant de la participació.

En definitiva, la jerarquia entre l'àmbit públic i privat enllaça amb la major rellevància política que s'ha atorgat a la política institucional envers les organitzacions socials i els moviments socials, fet que prioritza un tipus de reivindicacions en què les dones i els seus interessos no s'han vist representats (Fraser, 2016; Herd i Harrington, 2002).

1.3 La interrelació de les relacions de producció i reproducció

Com s'ha vist, la separació de l'esfera pública i privada i allò que es considera polític no és neutral, sinó que és conseqüència d'una pretensió política d'amagar els conflictes que hi ha en la privacitat domèstica (Pateman, 1996; Fraser, 2016). Els debats a l'entorn de la producció i la reproducció social aporten la vessant econòmica d'aquests conflictes polítics, és a dir, de l'explotació i la dominació de les dones envers els homes a partir de la divisió sexual dels treballs que hi ha en el sistema capitalista i patriarcal.

A finals dels anys vuitanta diverses autores reflexionen sobre els debats de la reproducció social i la seva relació amb la producció per qüestionar les visions neoclàssiques i funcionalistes del funcionament de les dues esferes separades dicotòmicament, i hi plantegen diferents alternatives. La compilació *Mujeres y trabajo* de Borderías, Carrasco i Alemany (1994) recull els articles que culminen aquesta ruptura conceptual clau per entendre l'estructura econòmica de les relacions de gènere en el sistema econòmic capitalista.

Els estudis tradicionals sobre el mercat de treball, en negar la categoria econòmica al treball domèstic han fet invisible aquesta activitat. No obstant, el que realment s'amaga no és el treball domèstic en si —ningú nega l'existència d'aquest tipus de treball—, sinó la relació producció-reproducció que caracteritza el sistema capitalista. Així, una qüestió bàsica del sistema econòmic —el treball de reproducció— s'ha analitzat com una qüestió marginal, privada i pròpia de les dones (...) Aquests enfocaments no només intenten donar la mateixa importància teòrica a ambdues esferes, sinó que plantegen una ruptura amb les aproximacions tradicionals: abandonen el mercat com a eix vertebrador de tota l'activitat economicosocial i el substitueixen per l'esfera de la reproducció. [traducció pròpia] (Borderías, Carrasco i Alemany, 1994:82)

Per arribar a aquesta ruptura conceptual, en primer lloc Humphries i Rubery (1994) defensen la idea d'autonomia relativa de la reproducció social respecte a l'esfera productiva. Innoven en col·locar la família al centre de l'anàlisi econòmica, ja que com a unitat familiar considera que els seus membres tindrien la capacitat de controlar la participació en el mercat laboral i la proporció de treball assalariat i no assalariat del conjunt de la família. Per la seva banda, Combes i Haicault (1994) critiquen aquesta articulació del projecte familiar en tant que des del seu punt de vista, l'anàlisi centrat únicament en la unitat familiar ignora les relacions de gènere i classe en el si de la família. Al contrari, plantegen la unitat d'ambdues esferes i la subordinació de la reproducció a la producció i, per tant, d'un gènere a l'altre.

Una altra aportació és la consideració d'una sola divisió sexual del treball que intervé en tots els àmbits: productiu i reproductiu, i que, per tant, cal analitzar-los conjuntament, entendre els fenòmens que s'hi donen com a transversals i plantejar coherentment l'anàlisi de les relacions de gènere i classe i la pràctica política.

La relació social antagònica entre gèneres es manifesta en un i altre àmbit, la producció i la reproducció. No es circumscriuen en absolut a la família, com, per altra banda, tampoc la relació social entre el capital i el treball es circumscriu a la producció. Cal rebutjar, per tant, qualsevol visió idíl·lica d'una aliança dels gèneres en la lluita de classes, d'una unió entre els treballadors i les treballadores contra el capital, oblidant les seves diferències. [traducció pròpia] (Combes i Haicault, 1994:541)

Beechey (1994) també critica la teoria de l'autonomia relativa de l'esfera reproductiva per la seva vessant economicista, que no permet aprofundir en els fonaments de l'opressió de gènere. Recollint-ne les diferents aportacions, Humphries i Rubery (1994) replantegen la seva aportació i proposen

l'enfocament de la producció/reproducció per anar més enllà del paper de la família i entendre la interrelació dinàmica de la posició d'homes i dones en ambdues esferes i en les diferents tipologies de treballs.

En aquest sentit, també resulta aclaridor el plantejament de Kergoat (1994), que proposa les relacions socials com a base conceptual per superar els debats dicotòmics entre producció i reproducció, patriarcat i capitalisme o gènere i classe. Sense crear jerarquies entre ambdues parelles de conceptes analítics, aposta per estudiar els fenòmens estructurals que s'hi donen de manera conjunta i interrelacionada. Kergoat (1994) unifica les relacions de dominació i d'explotació en un sol sistema de relacions socials per superar, de nou, el debat clàssic sobre l'enemic principal (Delphy, 1980). Es tracta d'una perspectiva que es correspon amb les necessitats teòriques de l'objecte d'estudi d'aquesta tesi, ja que es proposa analitzar les relacions de gènere i classe en un àmbit porós entre les relacions de producció i reproducció: les organitzacions polítiques.

En definitiva, la ruptura conceptual que representa l'enfocament de la producció i la reproducció consisteix en comprendre les diferents tipologies de treballs, les esferes socials en què es realitzen, les seves interrelacions i les conseqüències pel que fa a les desigualtats estructurals de gènere. Per aprofundir en la ruptura teòrica dels treballs, en el següent apartat es revisa el concepte del treball domèstic i de cura i la seva aplicació analítica.

Tal com adverteix Picchio (1994), la conceptualització del treball domèstic com a treball no és del tot completa si no es té en compte la interrelació entre l'esfera productiva i reproductiva. És a dir, com l'assignació social d'aquest treball en les dones i les condicions en les quals es desenvolupa impacten en la seva presència al mercat laboral, així com les temporalitats i condicions amb

què es desenvolupen perpetuen les desigualtats estructurals de les dones envers els homes. En conseqüència, la interrelació entre la producció i la reproducció acompanya de manera transversal els debats que segueixen i l'enfocament de la tesi doctoral.

1.4 La ruptura conceptual dels treballs

L'element de ruptura primordial per entendre la interconnexió entre les dues dicotomies exposades és la consideració del treball domèstic i de cura com a treball i, amb això, qüestionar la seva invisibilització en l'àmbit públic i la seva dimensió productiva. La compilació de Carrasco, Borderías i Torns (2011) *El trabajo de cuidados*, seguint l'evolució de les ruptures conceptuals recollides la dècada anterior per Borderías, Carrasco i Alemany (1994), posa l'accent en la conceptualització del treball de cura i és aclaridora per sistematitzar els debats actuals sobre aquest concepte.

Himmelweit (2011) qüestionona qüestionona la pertinència d'equiparar la realització de l'activitat de la cura a un treball com el mercantil, tal com les autores de l'enfocament producció/reproducció proposen amb el treball domèstic. L'autora alerta que cal aprofundir en les característiques específiques de la realització d'aquesta activitat. A diferència del treball domèstic, no sempre és possible separar la cura del component relacional i de les emocions que implica per a la persona cuidada i per a la persona cuidadora.

És un concepte ambigu que inclou des de la cura física, que fins a cert punt pot ser independent de la relació entre la persona que cuida i la persona cuidada, fins a la cura emocional, en la qual la persona que cuida és inseparable de la cura que realitza. [traducció pròpia] (Himmelweit, 2011:209)

En aquesta mateixa línia, Orozco (2014) assenyala la limitació que suposa abordar el treball de cura des d'una vessant purament economicista i mercantil que separi el valor del treball de la persona que el porta a terme. La rellevància acadèmica i política que, en un segon moment, adquireix el treball de cura en el conjunt d'activitats que configuren les relacions socials, així com la importància del component afectiu i relacional que implica aquest tipus d'activitat, aporta un conjunt de reflexions que poden trencar amb algunes de les limitacions d'una anàlisi de les relacions de producció i reproducció que únicament contempli el desenvolupament del treball domèstic (Orozco, 2014).

Tanmateix, com alerten Borderías, Carrasco i Torns (2011), el concepte del treball de cura no està exempt de debats que cal abordar per poder dur a terme una anàlisi de les relacions de producció i reproducció que contempli tant el treball domèstic com el treball de cura. En aquest sentit, es distingeixen dues perspectives que si bé no resulten contraposades, marquen dues tendències a l'hora d'abordar aquest debat: l'ètica de la cura (Gilligan, 2000) i el *temps de cura* (Balbo, 1987), que propicia les crítiques materialistes a l'ètica de la cura que reforcen la seva concepció com a treball sense deslligar-se de la vessant emocional inherent a la relació que s'estableix entre les persones cuidades i cuidadores, i la vessant més subjectiva del concepte (Saraceno i Leira, 2006; Saraceno, 1986; Torns, 2008).

Les primeres consideracions acadèmiques que posen de manifest la importància de la cura sorgeixen en l'àmbit de les feministes de la diferència. Les autores d'aquest corrent reivindiquen l'experiència femenina i un seguit de valors inherents a la cura de les persones que duen a terme i que, en contraposició amb la competitivitat i malestar propis del treball remunerat, poden transformar la subordinació de les dones (De La Fuente, 2013).

En aquesta línia, destaca el concepte ètica de la cura introduït per Gilligan l'any 1982, que proporciona una visió moral més enfocada a l'emocionalitat i a la preocupació pels altres en comptes de la raó que segueix l'ètica de la justícia que guia la societat patriarcal. Gilligan (2000) reivindica les veus silenciades de les dones —les veus diferents— per visibilitzar una alternativa ètica a fi de resoldre les qüestions socials guiada pels valors de la cura que considera inherents a la humanitat:

Cuidar és el que fan les dones bones i les persones que cuiden, realitzen una tasca femenina; estan consagrades al proïsme, pendents dels seus desitjos i necessitats, atentes a les seves preocupacions; són abnegades. En un context democràtic, la cura és una ètica humana. [traducció pròpia] (Gilligan, 2000:50)

D'aquesta manera, Gilligan (2000) assenyala que la cura, les emocions, el cos i les relacions s'idealitzen quan es vinculen a les dones, però són qüestions menyspreades en l'ètica de la justícia amb la qual es guia la societat patriarcal. Aquesta aportació és rellevant pel reconeixement d'una manera diferent d'enfocar els fenòmens públics conduïts majoritàriament pels homes i, per tant, també evoca una crítica a les formes actuals de la política. Sense associar aquests valors a una essència biològica, reconeix la necessitat de visibilitzar els valors associats a l'ètica de la cura com un recurs per a la transformació de tota la humanitat.

La publicació del llibre de *Time to care* (Balbo, 1987) representa un altre punt d'inflexió en els diferents punts de vista acadèmics al voltant del treball de cura, que serveix com a referència per l'enfocament d'aquesta tesi doctoral (Torns, 2008). Recollint la tradició de l'enfocament feminista marxista i l'experiència de les polítiques i teòriques escandinaves, teòriques socials italianes com Balbo (1987, 1994) i Saraceno (1986) es preocupen per introduir a l'acadèmia un enfocament més materialista del treball de cura advertides per la persistència de la divisió sexual del treball tant en els contextos formals com

els informals i en l'àmbit públic i privat. D'aquesta manera, amb la visibilització de la cura de persones grans dependents posen de manifest la rellevància del treball de cura que va més enllà de la maternitat per comprendre de manera completa les relacions de poder voltant d'aquest treball que es donen tant en l'àmbit familiar com professional (Saraceno i Leira, 2006).

Les autores italianes no neguen la dimensió emocional del treball de cura, però assenyalen que en molts casos les relacions de cura són relacions de poder que responen a les normes socials i estructures patriarcales. En aquest sentit, defensen el dret i el deure de rebre i proporcionar cures i focalitzen la seva recerca en la responsabilitat social que pertocaria als estats i les polítiques públiques pel repartiment just d'aquest treball. Des d'aquesta perspectiva, apunten un seguit de riscos respecte a la teoria de l'ètica de la cura³:

L'ètica de la cura conté el risc de desviar l'atenció i les energies lluny dels drets de la ciutadania, especialment de les dones (...) Es tracta d'un concepte ambigu si no treballa al voltant de la qüestió de la llibertat envers els drets individuals i les relacions de poder pel que fa a les preferències i eleccions. En definitiva, hi ha un fort risc de desaparició de la dimensió de la cura com a treball en contraposició de la cura com a acte d'amor, reformulat com a ètica [traducció pròpia]. (Saraceno i Leira, 2006:28)

La perspectiva del treball de cura com a treball, doncs, no només posa el focus en el benestar que proporciona a les persones cap a qui s'adreça com es faria des de l'ètica de la cura, sinó també en les afectacions que té per al benestar de les persones que el proporcionen (Moreno, 2007). Aquesta mirada més complexa també permet introduir el debat al voltant de la responsabilitat social

---

³ Amb l'objectiu de qüestionar aquesta dicotomia, Thomas (2011) adverteix del doble significat en anglès del terme *care*, entre *cuidar* (materialment) i *atendre* (psicològicament) algú. La traducció espanyola *cuidado* també inclou etimològicament aquest doble significat de la paraula anglesa i s'utilitza com a verb i com a subjecte (Molinier i Legarreta, 2016). En català, en canvi, el concepte presenta més dificultats, ja que el doble significat es troba en el verb, però el subjecte "cura" només fa referència a la cura mèdica. Per això, s'utilitza el concepte *treball de cura* per englobar la vessant material i subjectiva de la provisió d'atenció als familiars i a la comunitat.

dels estats del benestar pel que fa al subministrament d'aquest benestar des de les institucions.

Tal com assenyalen Daly i Lewis (2011), el model d'estat del benestar ha estat constituït i dissenyat al voltant d'un ciutadà model, el *male breadwinner*. En aquest sentit, introdueixen el concepte de *social care* com un conjunt d'activitats i relacions que tenen per objectiu la satisfacció de les necessitats físiques i emocionals de les persones adultes dependents i dels infants, a banda dels marcs normatius, econòmics i socials en què s'assignen i desenvolupen. A partir d'aquí, les teòriques socials desenvolupen classificacions alternatives a les tipologies clàssiques dels estats incorporant l'organització social del treball de cura. D'aquesta manera, s'evidencia com l'organització social de la cura, encara que sigui per la seva absència, també forma part de la discussió política perquè posa en dubte la seva invisibilització en aquest àmbit.

En la línia de les teories materialistes, Torns (2008) també insisteix en la reivindicació del valor de la cura com a treball davant de la major visibilització que han tingut tendències derivades dels plantejaments que únicament l'associen a qüestions subjectives o al vincle amorós de la criança i la maternitat. Així doncs, proposa destacar el treball associat a la cura de persones grans, malaltes o amb diversitat funcional com una part fonamental del funcionament de les societats i, a la vegada, de la vida quotidiana de les dones. Aquestes activitats són un exemple de com la cura no comparteix el patró d'amor i afecte que de manera general s'atribueix a la maternitat, ja que es dona en unes condicions molt més dures i s'exerceix per una obligatorietat moral lligada a la situació de subordinació estructural que pateixen les dones. Així doncs, des d'una visió materialista, però que a la vegada va més enllà de la noció tradicional de treball, s'adopta la següent definició del treball de cura:

Activitats que faciliten la disponibilitat laboral dels mascles adults de la llar, en particular, i proporcionen benestar quotidià al nucli de convivents de la família, en general. Això inclou tant les tasques més evidents —compra, neteja, preparació d'aliments, cura i atenció de les criatures i persones dependents— com altres que no ho són tant, com ara la gestió i organització de la llar, que algunes veus han designat com a *management familiar*, o les tasques de mediació —emocional o entre els serveis i la família—, entre d'altres. [traducció pròpia] (Torns, 2008:58)

Tornant a les consideracions d'Orozco (2014) a l'inici de l'apartat respecte a les limitacions de l'anàlisi del treball domèstic que porten a la reivindicació del treball de cura, Moreno i Borràs (2013) alerten precisament sobre l'oblit d'aquesta categoria i la seva rellevància per a les relacions de gènere tant en termes materials com simbòlics, i en reivindiquen l'anàlisi. Seguint el seu enfocament, el treball domèstic també es troba en la frontera porosa que es dona tant entre l'afectivitat i el treball com entre l'àmbit simbòlic i material que discuteixen les autores. De fet, les evidències empíriques mostren que si bé els homes s'han introduït en algunes tasques puntuals derivades principalment del reconeixement social de la paternitat, bona part del treball domèstic —i especialment la seva gestió i organització— continua essent quelcom feminitzat, poc reconegut i invisibilitzat en el si de les parelles heterosexuales i de la societat en general. A la vegada, com mostra la següent citació, la investigació qualitativa permet captar el malestar relatiu a la gestió organitzativa del treball domèstic que realitzen majoritàriament les dones i que s'acostuma a obviar pel repte metodològic que suposa mesurar-la:

Segons les dades de l'EUT 2010-2011, la distribució del conjunt de tasques relatives a l'organització del treball domèstic és força igualitària entre els homes i les dones. Contràriament, les aproximacions qualitatives subratllen el *management domèstic* com l'obstacle a superar per a la plena igualtat de gènere entre les parelles més igualitàries. El fet de pensar què, quan, com i qui ha de fer el treball domèstic i familiar és una responsabilitat femenina que genera malestar a les dones i despreocupació als homes. (Moreno i Borràs, 2013:52)

Ponderant les consideracions anteriors, el marc teòric d'aquesta recerca utilitza el concepte *treball domèstic i de cura* per buscar un equilibri entre la seva percepció material i subjectiva. En conseqüència, el model d'anàlisi del capítol tres planteja les eines adequades per analitzar tant el seu repartiment material entre homes i dones en general com entre la militància de les organitzacions polítiques. D'aquesta manera, percep el grau de consciència i responsabilització de les organitzacions polítiques envers aquest treball. A la vegada, des d'una vessant més subjectiva, cal captar el pes de l'obligatorietat moral, les emocions inherents a aquest tipus de treball i el benestar que proporciona en contraposició al malestar que pot suposar per a moltes dones. En definitiva, abordar l'objectiu d'entendre com el treball domèstic i de cura condiona de manera material i emocional el desenvolupament de les dones en les organitzacions polítiques.

1.5 La incorporació del treball polític en l'anàlisi dels treballs

L'enfocament producció-reproducció i el qüestionament de la dicotomia de les esferes pública i privada en què se situen els treballs i es connota d'importància política el que es considera públic i productiu fonamenta la perspectiva de l'opressió estructural de gènere que segueix aquesta tesi. Altres autores han complementat aquests debats al voltant de la divisió sexual del treball amb aportacions valuoses que permeten ampliar la mirada per incorporar altres tipologies de treball més enllà del mercantil o assalariat i el treball domèstic i de cura. En aquest sentit, Taylor (2004) introdueix l'anàlisi del treball voluntari en la teoria *de l'organització social total dels treballs* (TSOL) de Glucksmann (2005), que l'any 1995 sintetitza la perspectiva de l'enfocament de la interrelació entre la producció i la reproducció i el qüestionament de la dicotomia de les esferes pública i privada.

L'objectiu d'aquest apartat és mostrar com els fonaments teòrics exposats serveixen per a l'anàlisi de les activitats realitzades en les organitzacions polítiques, és a dir del que s'anomenarà *treball polític*. Des del plantejament que s'exposa, les activitats que les persones militants desenvolupen en les organitzacions polítiques també es poden entendre com un treball immers en les dinàmiques de producció-reproducció en l'esfera pública-privada i, en conseqüència, es tracta d'un treball afectat per la divisió sexual dels treballs que estructuraven les desigualtats de gènere i les seves implicacions per les relacions de poder de gènere.

La TSOL (Glucksmann, 2005) proposa que tot el treball que es realitza en una societat determinada està dividit en diferents estructures, institucions i activitats, i n'analitza l'impacte en les relacions de gènere i classe. La TSOL és una eina que comprèn els nivells macro, meso i micro en què s'interrelacionen les diferents formes de treball. Les transformacions recents del treball amb la creació de noves ocupacions alteren els antics patrons de relacions laborals i impliquen una reorganització del temps de treball. Aquest enfocament consta de quatre dimensions. En primer lloc, els processos econòmics de producció, distribució intercanvi i consum. En segon lloc, les fronteres socioeconòmiques entre el treball remunerat i no remunerat, i el treball formal i informal. En tercer lloc, la diferenciació entre les activitats i relacions del que es considera o no treball. En aquesta dimensió l'autora parteix de la multidimensionalitat del treball i es pregunta per les seves diferents formes i les seves fronteres, com ara la complexa diferenciació entre el treball de cura en què participen l'amor i les emocions. En últim lloc, analitza les diferents temporalitats del treball i el seu significat (Glucksmann, 2005).

En aquesta línia, Taylor (2004) planteja l'esfera productiva i reproductiva com un contínuum que combina sis modalitats poroses entre l'esfera pública i privada, i els aspectes formals i informals de les relacions del treball.

Taula 1: Quadre resum de l'organització social total dels treballs (TSOL)

REMUNERAT	Treball remunerat en l'àmbit públic, privat o del voluntariat	Activitat econòmica informal	Treball de cura remunerat a la pròpia llar
	PÚBLIC	PÚBLIC	PRIVAT
NO REMUNERAT	Treball no remunerat en l'àmbit públic, privat o del voluntariat	Treball informal no remunerat	Treball domèstic i de cura no remunerat a la pròpia llar
	FORMAL	INFORMAL	INFORMAL

Font: Taylor (2004:39) [traducció pròpia]

Aquest plantejament permet desenvolupar una teoria explicativa del treball voluntari, connectat amb la resta de treballs i esferes, situat a la frontera de les dicotomies que Glucksmann (2005) pretén transcendir amb la TSOL.

Els límits es revelen en explorar formes de treball que queden excloses de la dicotomia entre treball públic remunerat i treball privat no remunerat. El treball voluntari és un exemple rellevant, ja que té lloc a l'espai públic de manera no remunerada i fa que sigui impossible de conceptualitzar en les definicions existents [traducció pròpia]. (Taylor, 2004:18)

Taylor (2004) assenyala el buit teòric al voltant dels processos de classe i gènere que es donen en l'organització del treball voluntari tenint en compte les relacions de (re)producció i de poder. D'aquí la importància de visibilitzar-lo en la TSOL per tenir en compte les relacions que s'hi donen i les seves interferències amb la resta de relacions de la resta del contínuum⁴.

⁴ Les aportacions en la línia d'autores com Herd i Harrington (2002), que consideren que el treball voluntari de les dones és una extensió del treball domèstic i de cura. Es tracta d'una perspectiva centrada en el context dels Estats Units i la tradició de la participació de la classe mitjana a la societat civil, i que probablement no recull tota la realitat global del treball voluntari. Tanmateix, aprofundeix sobre la naturalesa d'aquest treball i els biaixos de gènere i classe que s'hi donen.

Arribats a aquest punt també és interessant introduir les aportacions de Murillo (1996) per diferenciar la *privacitat* i la *domesticitat*. En comptes d'associar l'esfera privada a tots aquells treballs invisibilitzats i necessaris, l'autora identifica la privacitat com aquell temps de descans de les activitats de l'esfera pública que permet als homes alliberar tensions i desenvolupar un pensament reflexiu propici a la creació d'idees. Tornant a l'enfocament de la interrelació entre producció-reproducció, Picchio (1994) apunta que el treball reproductiu de les dones absorbeix els conflictes que es generen en les relacions de producció capitalistes. És a dir, que la domesticitat de les dones que apunta Murillo (1996) faria possible la privacitat que els homes necessiten per *recuperar-se* i tornar al mercat laboral.

Tot i que ambdues activitats —privacitat i domesticitat— comparteixen l'espai físic, la domesticitat de les dones no els permet alliberar tensions per després desenvolupar-se davant de les activitats públiques, sinó que, al contrari, es dediquen a permetre la privacitat dels homes de la família. La relació entre les aportacions d'ambdues autores és clau per entendre com el gènere i les responsabilitats familiars condicionen l'experiència del temps lliure i per tant, les activitats relacionades amb aquest temps, com la participació política. Com s'aprofundeix en el següent apartat sobre la crítica feminista a l'organització social del temps, Sagastizabal (2016, 2019) assenyala el potencial explicatiu de la perspectiva analítica de l'organització social del temps per comprendre les desigualtats de gènere que operen, en relació amb la resta de treballs, en el treball polític.

2. La crítica feminista a l'organització social del temps

La ruptura conceptual dels treballs culmina amb el reconeixement del potencial heurístic de la dimensió social del temps per a l'anàlisi de les relacions socials. Segons Moreno (2007), el temps és un indicador del benestar de les persones si es té en compte tant la seva vessant material com la simbòlica. D'una banda, la concreció al voltant de qualsevol activitat com seria la durada, la distribució, el ritme i la intensitat. De l'altra, apareixen les percepcions, expectatives, imaginaris, valors i responsabilitats. Ambdues dimensions tenen a veure amb l'experiència biogràfica i les condicions materials d'existència de les persones, però també amb el context en què es donen.

En aquest apartat s'aborda la crítica feminista a l'organització social del temps que prioritza el temps de dedicació al treball assalariat per sobre del temps necessari per al treball domèstic i de cura i la resta d'activitats que configuren les relacions socials (Adam, 1995, 2003; Leccardi, 1996). L'anàlisi de les relacions materials i simbòliques envers el temps permet enriquir els debats revisats a l'entorn de la divisió sexual dels treballs i l'enfocament de la producció/reproducció en l'àmbit públic i privat. Per a fer-ho, s'introdueix l'anàlisi de l'experiència subjectiva desigual de les dones i els homes posant al centre les condicions per al seu benestar i el de la societat (Moreno, 2007).

2.1 L'organització social del temps centrada en la jornada laboral

Adam (1995, 2003) i Leccardi (1996) expliquen com des dels inicis de la industrialització les classes dominants van imposar la concepció del *temps-rellotge* amb la monetarització del temps i la força de treball en un salari concret. D'aquesta manera es construeix una concepció del temps com a quelcom quantificable, divisible i traduïble en diners al servei del funcionament capitalista. Tal com explica la citació següent, es tracta d'una manera d'entendre el temps ideal per mesurar els processos laborals desenvolupats a partir del model fordista de la industrialització.

El temps laboral és un valor d'intercanvi quantitatiu i abstracte que no és només utilitzat o completat, sinó que és un component integral de la producció, una quantitat que ajuda a mesurar l'intercanvi. Ha esdevingut una mercaderia. El control no es troba en l'estructura temporal de l'activitat, sinó que és una mercaderia en si mateix. A partir d'aquesta mercantilització el control del temps esdevé un aspecte inherent a la vida de les societats industrials i afecta la temporalització, tempos i temporalitat d'aquesta vida. La mercantilització i el control del temps han de ser reconeguts com un fenomen específic de les societats industrialitzades [traducció pròpia]. (Adam, 2003:26)

Aquesta premissa permet que des de les ciències socials es naturalitzi una dicotomia entre el temps industrial i modern amb els *altres temps* característics de societats tradicionals. Els *altres temps* estarien caracteritzats per la ciclicitat, pel seguiment dels esdeveniments naturals, centrats en les activitats o esdeveniments, de tipus qualitatiu i seguint una lògica sincrònica, és a dir, permeten la superposició de múltiples activitats. Per contra, Adam (1995:29) defineix el *temps-rellotge*, que és el temps que s'identifica com a "propi", com un temps de tipus "quantitatiu, històric, lineal, descontextualitzat,

abstracte, basat en el calendari i que segueix una lògica diacrònica” [traducció pròpia], és a dir, és la capacitat de dur a terme una activitat al llarg dels diferents compartiments que distribueix aquest tipus de temps.

La consecució de la jornada laboral de vuit hores va ser una conquesta cabdal de la classe obrera de finals del segle XIX, però respon a aquesta mirada androcèntrica del temps. El model que es va consolidar —vuit hores de feina, vuit hores de lleure i vuit hores de descans— ignorava el temps de dedicació al treball domèstic i de cura (Leccardi, 1996). Lewis i Weigert (1981) distingeixen el temps propi, el temps d'interacció i el temps institucional. Les autores identifiquen la necessitat dels individus d'adaptar-se i sincronitzar-se als temps establerts per les institucions —principalment, laborals— tenint en compte la jerarquia entre els diferents temps. Així doncs, el temps propi dependria del temps d'interacció, que a la vegada estaria definit pel temps institucional que troba la seva centralitat en el mercat laboral guiat. Com subratllen les autores, “la creació i manteniment de l'ordre social requereix estratificació temporal i existeixen greus sancions per assegurar l'estabilitat d'aquest sistema [traducció pròpia] (Lewis i Weigert, 1981:444)”.

Tenint en compte aquesta centralitat del temps institucional que es desprèn del mercat laboral i altres institucions que configuren l'àmbit públic —com és el cas de les organitzacions polítiques—, és pertinent considerar les transformacions que ha tingut l'àmbit laboral al llarg de les últimes dècades en les societats occidentals, ja que tenen un impacte en el temps institucional i, per tant, en com es concreten les relacions de poder de gènere. Les conseqüències de la globalització econòmica en el món del treball —per exemple, l'augment dels horaris atípics, el treball per torns, la reducció de la jornada laboral vinculada a un augment de la intensitat i un empitjorament de les condicions laborals, la polarització dels llocs de treball, etc.— ha comportat un empitjorament de les

condicions de vida de les persones treballadores i un augment de les desigualtats socials. A la vegada, la desregularització dels horaris laborals també ha comportat una individualització dels llocs de feina que dificulta l'acció col·lectiva del control sobre el temps de treball remunerat i l'organització sindical per la millora de les condicions laborals (Miguelez i altres, 2013).

A conseqüència d'aquesta desregulació del món del treball, la centralitat de la jornada laboral es troba qüestionada. També a partir de la generalització de les tecnologies de la informació i la comunicació que imposen la immediatesa en les comunicacions laborals (Leccardi, 1996). Al contrari d'obrir escletxes d'oportunitat per implementar mesures que estructurin el temps al voltant del benestar quotidià, el treball remunerat continua estructurant la vida de les persones simbòlicament i també jurídica, ja que els drets de ciutadania i la protecció social continuen jurídicament vinculats a la vida laboral. Per tant, l'estructura temporal que implica continua essent central en la vida quotidiana i les expectatives vitals de les persones (Legarreta i Sagastizabal, 2020).

En relació amb l'objecte d'estudi de la tesi, aquestes consideracions plantegen la dedicació a la participació política com un temps també subordinat a les experiències i expectatives laborals. Així doncs, es tracta d'un temps marcat pel gènere, l'edat, la raça i la classe de les persones i que es continua guiant per la centralitat d'una jornada laboral que no contempla ni els temps associats al treball domèstic i de cura, ni la interrelació subjectiva que les persones experimenten entre els diferents temps i activitats vitals. Tenint en compte aquestes consideracions, quina és l'experiència de les dones en una societat en què la centralitat productiva del temps està dedicada al treball remunerat? En el següent apartat s'exposen les teories que expliquen el desencaix d'aquesta centralitat amb la temporalitat del treball domèstic i de cura. En altres paraules, el malestar de les dones derivat de la desigualtat estructural.

2.2 L'estructura sexuada de la vida quotidiana

Amb l'objectiu de qüestionar la centralitat de la jornada laboral i, per tant, la consecució d'una estructura social del temps al voltant de la lògica del temps androcèntrica, les científiques socials feministes reivindiquen "el temps de les dones" seguint el fil de les teories que expliquen l'explotació i la dominació estructural cap a les dones a partir de la divisió sexual del treball. Aquest temps comprèn el temps viscut, donat a altres persones o generat a partir del treball domèstic i de cura que respon a unes altres lògiques temporals que en paraules d'Adam (2003:113) quedarien "a l'ombra del temps industrial" [traducció pròpia]. Segons Leccardi (1996), és útil per contemplar la multiplicitat i diversitat d'experiències de les dones i, per tant, posar de manifest la pluralitat dels usos del temps al contrari del que fa l'homogeneïtzació del *temps-rellotge*.

El concepte de *doble presència* de Balbo (1994) permet analitzar les conseqüències d'aquesta altra manera de viure el temps per part de les dones amb responsabilitats familiars. Es tracta d'un trànsit permanent entre les dues esferes que qüestiona les dicotomies estructurals explicades a l'apartat anterior. El concepte apareix en el context de les transformacions de la divisió sexual del treball derivades de l'augment de la presència de dones de classe mitjana amb criatures al mercat laboral i la seva permanència després de ser mares, en contraposició a la persistència d'elles com a principals responsables del treball domèstic i de cura. Els homes, per contra, no haurien variat la seva relació amb el treball remunerat i no remunerat.

La doble presència descriu la situació vital de viure i pensar en les lògiques oposades d'ambdues esferes, i renunciar a triar entre una i l'altra, resistint activament i de manera quotidiana a la dicotomia entre públic i privat. És a dir

que les dones es troben presents i absents tan en l'esfera pública com la privada. Aquest fet té conseqüències en la seva salut física i mental:

La doble presència converteix les dones en equilibristes obligades a quadrar un balanç de temps molt rígid que es tradueix en la seva vida quotidiana en una presència que, si bé pel que fa als horaris es divideix en dos mitjos temps, no es reparteix igual pel que fa a la concentració i tensió, el sobreesgotament, la neurotizació i la privació d'altres activitats [traducció pròpia]. (Balbo, 1994:513)

Complementant les aportacions d'aquest concepte clau per a l'anàlisi de les relacions de gènere des de la sociologia, Legarreta (2008) planteja el temps del treball domèstic i de cura com una *donació* que funciona amb lògiques oposades al temps mercantilitzat. Es tracta d'un temps contradictori, ja que d'una banda és elàstic i flexible al llarg de la jornada i de l'altra és rígid per la forta càrrega moral que guia les regles de la reciprocitat que s'espera de la *donació* que es realitza. Les emocions que es desenvolupen en el treball remunerat i en el treball domèstic i de cura contenen càrregues oposades que sovint topen amb la sincronia d'ambdós temps que hi ha en l'experiència vital de les dones.

Durán (1986) aborda el desencaix entre els dos temps com una jornada interminable en què es suma la jornada laboral i les seves exigències a la disposició completa al llarg de la jornada –fins i tot la laboral– per cobrir les necessitats familiars. Això impossibilita que les dones puguin realitzar completament activitats bàsiques per a la plenitud de les persones com són el descans, la distracció, la reflexió, la formació o la incidència política. Autores com García-Sainz (2002) utilitzen el concepte de càrrega global del treball per visibilitzar la suma de tots els treballs i evidenciar-ne l'impacte pel que fa a les desigualtats de gènere, tal com demostren les dades empíriques de la citació següent:

Si l'observació es realitza des de la participació per gènere, es comprova que les dones es fan càrrec del 67% de la càrrega global de treball —64,3 hores setmanals—, mentre que els homes assumeixen el 33% restant —31,9 hores setmanals—. Les dones dediquen una mitjana de 8 hores setmanals a la feina remunerada i 56 al treball no remunerat, mentre que els homes dediquen 18 hores setmanals a la feina remunerada i 14 al treball no remunerat. [traducció pròpia] (García Sáinz, 2002:141)

En aquesta línia, Carrasquer, Torns i Grau (2015) destaquen l'estrès físic i psicològic de la doble presència que implica aquesta càrrega global del treball i la manca de temps de dedicació propi que es tradueix en una pobresa de temps, especialment per l'exigència d'estar plenament disponible per cobrir unes necessitats sense límits ni horaris definits més enllà de l'obligació moral i el vincle amorós. Partint d'una premissa similar, les sociòlogues italianes (Saraceno, 1986; Balbo, 1994) situen la vida quotidiana com a escenari d'anàlisi que permet anar més enllà de l'anàlisi dels usos del temps en el si de la família i contemplar totes les dimensions que s'hi interrelacionen. Proposen el terme estructura sexuada de la vida quotidiana per centrar l'interès en com les diferents maneres de viure i pensar la vida quotidiana condicionen els usos del temps i les relacions de gènere (Saraceno, 1986). D'aquesta manera, fan referència a l'androcentrisme amb què s'estructura la vida quotidiana de les persones i reconeixen els horaris i exigències del mercat laboral per sobre de visibilitzar el temps necessari per cobrir les tasques domèstiques i de cura.⁵

---

⁵ Les aportacions teòriques en aquest àmbit van lligades a la seva aposta política al voltant d'aquesta qüestió. Com explica Cordoni (1993), als anys vuitanta les dones del Partit Comunista Italià (PCI) van desenvolupar un avantprojecte de llei innovador anomenat *Le donne cambiano il tempo* (Les dones canvien els temps), que oferia propostes polítiques concretes, locals i contextualitzades per caminar cap a un nou model d'organització social del temps. Malgrat que les seves propostes no van arribar a implementar-se políticament, les comunistes italianes van ser pioneres a plantejar reflexions per caminar cap a societats en què el benestar fos un dret universal amb una transformació radical de l'organització social del temps com a element central. A grans trets, proposaven reduir diàriament la jornada laboral, trencar amb el projecte de cicle de vida masculí mitjançant la normalització i la promoció de les excedències laborals per cuidar altres persones, descansar o formar-se i, finalment, harmonitzar els horaris i els espais de la ciutat per gaudir d'uns entorns més amables i sincronitzats amb els temps de la vida quotidiana (Cordoni, 1993). Aquestes propostes han inspirat les polítiques del temps que s'han implementat amb èxit en diferents ciutats europees (Torns, Borràs i Moreno, 2006).

L'estructura sexuada de la vida quotidiana és una premissa amb potencial analític per comprendre el repartiment desigual dels treballs entre dones i homes. En aquest sentit, cal tenir en compte que si bé les dades quantitatives mostren un repartiment dels treballs cada vegada més igualitari, l'evidència empírica posa de manifest que aquest fenomen es dona per dos factors. D'una banda, malgrat l'augment de dedicació dels homes al treball de cura les dones continuen tenint més dedicació i responsabilitat en aquest treball (Ajenjo i García, 2014). Per altra banda, entre les dones s'ha disminuït el temps de participació en el treball domèstic. En altres paraules, especialment entre les parelles joves, s'ha produït una "masculinització del temps dedicat al treball domèstic rutinari" que disminueix el valor atorgat al treball domèstic, redueix els estàndards de benestar relacionats amb l'alimentació i la neteja o els substitueix per nous hàbits de consum que poden derivar en desigualtats socials (Moreno, Ajenjo i Borràs, 2018; Abril i altres, 2015).

Així doncs, les dones continuen adaptant els seus horaris a les exigències del treball domèstic i de cura —per exemple, adaptant-se als horaris de recollida escolar—, mentre que la participació dels homes es continua regint per la seva jornada laboral (Moreno i Borràs, 2013; Moreno, Ajenjo i Borràs, 2018). Tot i la centralitat del temps institucional de l'àmbit laboral, elles estan disposades a adaptar-se en funció de les responsabilitats domèstiques i de cura amb les sancions que se'n deriven, mentre que les possibilitats de repartiment d'aquest treball en el si de la parella s'han d'adaptar a la vida laboral d'ells.

Com mostra la citació següent, les dones adopten una perspectiva del temps sincrònica que combina la participació en ambdues esferes, de manera que participen en les tasques amb més rigidesa, mentre que els homes, des d'una perspectiva diacrònica, només assumeixen tasques puntuals que poden compaginar amb els tempos de vida professional.

Les tasques més participades no són les més feminitzades i masculinitzades ja que coincideixen amb les més quotidianes, és a dir, aquelles que cal fer diàriament com per exemple cuinar. D'altra banda, les tasques més feminitzades i masculinitzades s'expliquen tant pel seu contingut social com pel tempo que suposen en termes de rigidesa i flexibilitat. (Borràs i Moreno, 2013:50)

El pes de les tasques de gestió quotidiana que, com s'ha vist, continuen assumint majoritàriament les dones, també requereix d'un temps rígid i quotidià i consta de molt poc reconeixement social. Com afirma Moreno (2015), l'augment de dedicació temporal dels homes al treball domèstic i de cura es concentra principalment en tasques de gestió puntuals i activitats concretes que els permeten organitzar el seu temps al voltant de la seva vida laboral. Per altra banda, la presència o no de criatures condiona enormement el repartiment dels treballs i els usos del temps entre homes i dones (Moreno i Borràs, 2013). En aquest sentit, com es desenvolupa en l'apartat següent, Saraceno (1986) proposa situar el curs de vida de les persones com una categoria especialment rellevant en aquest àmbit d'anàlisi.

2.3 La rellevància del curs de vida en la dimensió temporal de les relacions socials

El curs de vida té per objectiu comprendre les relacions socials i els canvis que es donen entre elles durant la biografia d'una persona. Aquest concepte permet anar més enllà de la doble dimensió de l'edat, ja que ens aporta informació al voltant del cicle de vida i la generació de les persones. D'aquesta manera, aborda ambdues qüestions conjuntament i analitza l'afectació dels contextos socials i històrics en els diferents moments vitals de les persones (Elder i altres, 2003).

Els significats socials de l'edat es poden estructurar a l'entorn del curs de vida analitzant les sancions informals, les expectatives, els horaris socials i les generalitzacions al voltant dels grups d'edat. És a dir, que es tracta d'un concepte normatiu del temps social que especifica allò que és apropiat a cada edat. [traducció pròpia] (Elder i altres, 2003:10)

Seguint Elder i altres (2003), el curs de vida es construeix tenint en compte l'edat —temps individual—; el significat social que es dona en aquesta edat en relació amb qüestions com tenir criatures, treballar o votar —temps social—, i el context històric en funció de l'any de naixement de la persona i la seva influència en el temps social —temps històric—. Aquest concepte permet una anàlisi conjunta d'aquestes tres tipologies de temps a partir dels moments concrets de la vida d'una persona i el seu significat, la relació amb la resta d'individus, l'agència al llarg de la vida dins d'un context històric i social determinat, etc.

Com s'ha dit, diverses autores assenyalen com el curs de vida és clau per entendre les desigualtats de gènere al voltant dels usos del temps (Saraceno, 1986, Moreno, 2007). En aquesta línia, Yee Khan i Gershuny (2010) resumeixen a la citació següent l'ús diferenciat del temps que fan homes i dones en dues transicions clau del curs de vida de les persones: l'aparellament i el naixement de criatures.

S'observen qüestions rellevants pel que fa a la segregació de gènere de la divisió del treball domèstic al llarg del curs de vida. En primer lloc, les dones redueixen la seva participació en el treball remunerat i dediquen més temps tant al treball domèstic rutinari com al no rutinari —que consisteix principalment en la cura— després d'aparellar-se i tenir criatures. Per contra, la dedicació dels homes al treball remunerat és relativament estable al llarg del seu curs de vida. En segon lloc, els homes incrementen significativament el seu temps de dedicació a l'àmbit domèstic només en treballs de cura i en treball domèstic no rutinari, però no en el treball domèstic rutinari [traducció pròpia]. (Yee Khan i Gershuny, 2010:160)

Així doncs, el caràcter social del curs de vida és generitzat, ja que s'espera que homes i dones duguin a terme activitats diferents al llarg de la seva trajectòria vital. En concret, s'espera que els homes es dediquin exclusivament a la preparació per al mercat laboral —formació— i a la seva activitat en aquest àmbit, mentre que a les dones, cada vegada més, se'ls exigeix una plena dedicació en tots els àmbits que mai acaba de ser completa del tot (Yee Khan i Gershuny, 2010). Les dones adopten diferents funcions al llarg del curs de vida que poden sobreposar-se en un mateix moment i que tenen com a conseqüència la seva entrada i sortida en ambients i funcions diverses.

Per contra, per als homes el centre de l'experiència es defineix a partir de les experiències de treball i les de no treball en comptes de trobar-hi els matisos que experimenten les dones (Cordoni, 1993; Adam, 2003; Leccardi, 1996). En altres paraules, el treball assalariat és el que atorga sentit al projecte de vida dels homes, mentre que la trajectòria vital de les dones no es concep sense la vida familiar. Per tant, el treball domèstic i de cura no influeix en el curs de vida dels homes, mentre que és determinant per a elles (Torns, 2011). La següent citació remarca el biaix sobre la tria pròpia del projecte de vida:

Sembla que pels homes més igualitaris la major dedicació al treball domèstic i de cura, sobretot quan arriben els fills/es, no els posa en la disjuntiva de triar, ni crea cap incompatibilitat en la seva dedicació al món laboral. Probablement aquests homes no estan disposats a renunciar al seu paper masculí de principal portador de recursos a la llar. Com a pares es veuen amb la responsabilitat de dur més recursos, o que aquests no minvin, i de dedicar menys temps al treball domèstic i de cura. En canvi, les responsabilitats de cura forcen a les dones, com a sincronitzadores dels temps de tots els membres de la llar, a prioritzar les tasques domèstiques davant les exigències del món laboral (Moreno i Borràs, 2013:47)

Així doncs, posant el focus en les estructures socials de les desigualtats, el curs de vida esdevé una variable rellevant a l'hora de comprendre les trajectòries participatives d'homes i dones en funció de la seva disponibilitat temporal per

ocupar el temps lliure de treball polític. Des d'una vessant subjectiva, el curs de vida amb perspectiva de gènere també explica la prioritització diferenciada de temporalitats vitals en relació amb els treballs associats a les responsabilitats atorgades a cada gènere.

2.4 El biaix de gènere del temps lliure

Socialment el temps lliure s'entén com el temps sense obligacions, però diferents investigacions mostren com el treball domèstic i de cura continua present en aquest temps per a moltes dones (Legarreta, 2008). A la vegada, aquest temps cada vegada es troba més vinculat al consum de mercaderies i, per tant, de manera indirecta la centralitat del treball remunerat hi continua present.

L'actual major percepció de necessitat de temps de lliure disposició personal té relació amb la mecanització i consegüent augment de productivitat de l'economia, en tant que cal un temps per consumir allò que es produeix durant el temps de treball productiu [traducció pròpia]. (Sáez, 2015:78)

Torns, Borràs i Moreno (2006) assenyalen que les dones i els homes disposen d'una quantitat similar de temps lliure, però les anàlisis qualitatives demostren com la compaginació d'aquest temps amb les responsabilitats domèstiques i de cura per part de les dones generen una realitat desigual. És a dir, en els casos en què es té la mateixa quantitat de temps lliure, no es viu de la mateixa manera, ja que les dones continuen compartint aquest temps d'oci amb les criatures o pensant en la gestió de les responsabilitats domèstiques i de cura.

El menor percentatge de temps lliure de què disposen les dones en comparació amb el homes, o, si es vol, la clara vindicació femenina de temps de lliure disposició personal, inexistents entre els requeriments masculins, no és res més que el producte de la distribució desigual de la càrrega total de treball i de temps entre els gèneres (Torns, Borràs i Moreno, 2006:23)

En conseqüència, els homes poden optar per activitats de tipus relacional —esports, associacions, política— que requereixen l'encaix amb el temps d'altres persones, mentre que les dones realitzen més activitats individuals —lectura, esport individual— o, directament, descansen. Aquestes activitats es poden adaptar més bé a la rigidesa del treball domèstic i de cura. En canvi, les activitats dels homes aporten més capital social i una presència a l'espai públic més enllà de la seva participació en el mercat laboral (Sáez, 2015; Torns, Borràs i Moreno, 2006).

De fet, en aquesta línia, Mattingly i Sayer (2006) aporten evidències de com les dones tenen uns nivells més alts d'estrès que els homes derivats d'aquest temps lliure ordenat per les responsabilitats domèstiques i de cura. En conseqüència, el temps lliure seria més beneficiós per als homes que per a les dones, ja que elles pateixen pressions per no dur a terme aquestes responsabilitats que, com s'ha vist, no tenen uns horaris ni exigències concretes i poden allargar-se durant tota la jornada, fet que forma porositats amb la resta de temps. A més, les autores identifiquen que la mateixa activitat pot ser considerada treball domèstic i de cura o autocura en funció del context o del gaudi subjectiu de l'activitat per a la persona. En aquest sentit, torna a ser pertinent recordar la distinció entre domesticitat i privacitat que realitza Murillo (1996). Una gran majoria de dones en situació de doble presència reclama un temps propi que no estigui condicionat per altres activitats de cura, com és el cas d'algunes que es podrien considerar com a oci o part del temps lliure, però no aporten el mateix benestar en la quotidianitat de les dones que en la dels homes (Mattingly i Sayer, 2006).

La classe social i el curs de vida també connoten el temps lliure. Pel que fa a la classe social, Sáez (2015:75) mostra com les persones de classe treballadora opten per un "oci hedonista" en què puguin gaudir dels resultats immediats de la seva activitat. Per contra, les classes mitjanes i altes es centren en activitats

a mitjà termini denominades "oci enriquidor". A la vegada, les dones de classe treballadora són les que més tendeixen a un oci lligat a l'àmbit domèstic i a les xarxes de relacions quotidianes amb menys participació en les activitats d'oci institucionals.

Pel que fa al curs de vida, Álvaro (1996) assenyala que les dones joves i les més grans són les que disposen de més temps lliure, fet que associa a la menor dedicació al treball domèstic i de cura, especialment de les primeres, i a la jubilació, per part de les segones. No obstant això, cal tenir en compte que les dones grans tenen menys temps lliure, ja que sí que contribueixen al treball de cura familiar. Com ja s'ha dit abans, la manca de lliure disponibilitat de les dones no s'entén sense el pes del curs de vida, especialment en el fet de tenir parella heterosexual i criatures (Moreno, 2007; Yee Khan i Gershuny, 2010). En definitiva, el curs de vida és determinant per entendre la disposició al temps lliure que tenen els subjectes, i la classe social i el gènere condicionen el tipus d'activitats que es duen a terme en funció de la disponibilitat, com també seria el cas de la participació política.

2.5 El biaix de gènere en el temps de participació política

Les aportacions de Taylor (2004) respecte al treball voluntari en relació a l'organització social total dels treballs (TSOL) (Glucksmann, 2005) són vàlides per l'activitat desenvolupada en la participació política. Sagastizabal i Legarreta (2016) adopten aquesta perspectiva per qualificar la participació sociopolítica com un treball no remunerat en l'àmbit públic i que, per tant, també és regulador de la resta de temps.

Per comprendre com el treball polític ordena la vida de les dones, Sagastizabal (2014, 2019) proposa el concepte de la *triple presència* inspirat en les

reflexions feministes a l'entorn de la ruptura conceptual del treballs i la introducció de la dimensió temporal. Partint la doble presència (Balbo, 1994), la triple presència analitza les trajectòries, la sincronia i l'encaix temporal de les diferents activitats que regulen l'experiència personal de les dones que participen en política: el treball laboral, el treball domèstic i de cura i el treball polític. Es tracta, doncs, d'una compaginació de temps i espais públics i privats, remunerats i no remunerats que complementen les reflexions de Glucksmann (2005) i Taylor (2004) i que aporta una proposta analítica apreciable a través de la dimensió temporal. A la vegada, com mostra la citació següent, el curs de vida també és un component fonamental per entendre l'acceptació social de la implicació política de les dones:

En certs moments s'accepta i es valora positivament que en certes etapes de la vida, quan s'és jove o no, es tenen responsabilitats familiars. Per tant, s'observa que la disponibilitat de les dones per a l'àmbit sociopolític està estretament lligada al cicle vital: quan apareixen les responsabilitats familiars o de cura, l'entorn entén que participar-hi no forma part dels seus deures i obligacions, ja que la seva principal tasca és coordinar quotidianament la cura i l'ocupació laboral [traducció pròpia]. (Sagastizabal, 2019:203)

En definitiva, aquest recorregut al voltant de l'estructura social, els debats feministes a l'entorn de l'àmbit públic i privat, i les relacions de producció-reproducció permeten analitzar l'activitat política com un treball no mercantil que té com a objectiu millorar la vida quotidiana de les persones, especialment en la seva vessant no professionalitzada. En tant que l'activitat política és un treball, la seva dedicació implica un temps i un component d'obligatorietat moral que fa que es vegi condicionada per la resta de temps que la constreny: el temps laboral i el temps de dedicació al treball domèstic i de cura (Sagastizabal i Legarreta, 2016). A partir de l'anàlisi de les situacions de triple presència, Sagastizabal (2019) mostra com les dones prenen diferents decisions en relació amb la participació política. Així doncs, evidencia com la disponibilitat temporal condiona la participació política de les persones, però

l'estructura generitzada del temps també s'impregna en les lògiques de la participació sociopolítica.

El temps dedicat a la participació sociopolítica segueix la mateixa lògica d'exigència que el mercat laboral, ja que remet a una disponibilitat al cent per cent i reproduïx la figura de l'home que es guanya el pa [traducció pròpia]. (Sagastizabal, 2019:209)

La manera com aquesta lògica envers el temps es reproduïx a les organitzacions polítiques, tant en els partits polítics com en els moviments socials, no ha estat prou estudiada i resulta d'interès per entendre com es reproduïxen les relacions de poder de gènere, tot i l'augment de la presència de dones als espais de poder de les organitzacions i les institucions polítiques.

En els últims anys, col·locar la sostenibilitat de la vida al centre ha sigut una reivindicació que ha fet forat en alguns moviments socials, principalment el feminista. No obstant, hi ha certa confusió en el significat d'aquesta afirmació i en com portar-la a la pràctica [traducció pròpia]. (Sagastizabal, 2019:304)

Així doncs, recuperant les aportacions de Lewis i Weigert (1987), les organitzacions polítiques tenen un temps institucional propi que, equiparant-se al del mercat laboral, condiciona el temps relacional i individual de les persones, fet que subordina el temps necessari per dur a terme el treball domèstic i de cura i dificulta, per tant, la participació de les dones. Com es desenvoluparà al capítol dos, per a l'anàlisi de les relacions de gènere a les organitzacions polítiques és pertinent adoptar una perspectiva que tingui en compte la doble dimensió entre l'escassa disponibilitat temporal de les dones amb responsabilitats familiars per desenvolupar un treball polític en el seu temps lliure i les característiques del temps institucional propi de les organitzacions polítiques.

3. El pes de la classe social en l'anàlisi del gènere

Les teòriques marxistes feministes partien de la condició de classe treballadora de les dones per analitzar el pes del treball domèstic i de cura en la seva explotació (Federicci i Cox, 2018). Les feministes radicals assenyalen que la dominació principal deriva de les relacions de poder de gènere (Delphy, 1980; Millett, 1995). Més enllà d'aquest debat teòric, el pes de la classe social en l'anàlisi de les desigualtats estructurals de gènere s'evidencia en diverses propostes teòriques i investigacions empíriques a les quals val la pena aprofundir per enriquir les aportacions de les teories al voltant dels treballs i el temps i, en conseqüència, l'anàlisi de les desigualtats de gènere en la participació política.

Scott, Crompton i Lyonette (2010) exposen com les dones ocupen les posicions laborals més precaritzades, amb horaris més desregulats i pitjors condicions salarials. Això, seguint les premisses de la ruptura conceptual a l'entorn dels treballs, també té conseqüències en les seves pràctiques pel que fa al treball domèstic i de cura. En conseqüència, obviar la classe social de les dones limita la capacitat explicativa d'aquestes teories. Les autores assenyalen que les dones de classe treballadora no tenen les mateixes opcions que les de classe mitjana a l'hora d'escollir pel que fa a la seva dedicació al mercat laboral i al treball domèstic i de cura. Així doncs, tampoc en el temps de dedicació a la participació política.

Les dones de classe social alta tenen més oportunitats i menys constrenyiments que les dones de classe treballadora a l'hora d'aconseguir complir amb el seu equilibri ideal pel que fa a la vida laboral i familiar. Les dones de classe treballadora no tenen el luxe de dur a la pràctica les seves preferències [traducció pròpia]. (Scott, Crompton i Lyonette, 2010:10)

Crompton (2003) defensa que cal tenir en compte l'encreuament gènere i classe. La seva perspectiva, que s'adopta en aquesta tesi doctoral, aposta per reconèixer la base material i subjectiva del conjunt de totes les relacions socials. Al capítol dos es complementa l'enfocament de l'acció de gènere a les institucions (West i Zimmerman, 1987; Beckwith, 2005) amb les aportacions amb perspectiva de classe que aporten una perspectiva més completa a aquest enfocament idoni per a l'anàlisi de les institucions i organitzacions. Els apartats següents, en canvi, es centren en les evidències empíriques que mostren la indestriabilitat del gènere i la classe en l'anàlisi materialista de les desigualtats estructurals. Així doncs, en consonància amb l'enfocament producció/reproducció que s'ha explicat al primer subapartat, es revisa el pes de la classe social en l'anàlisi de les desigualtats de gènere al mercat laboral i en l'àmbit del treball domèstic i de cura, intrínscament vinculats.

3.1 L'encreuament del gènere i la classe en l'anàlisi del treball assalariat

La literatura sobre les relacions de gènere al mercat laboral ha analitzat principalment la menor presència de les dones en aquest mercat i la discriminació salarial entre dones i homes. Les autores evidencien el pes del gènere en les dinàmiques laborals: les dones ocupen sectors laborals diferenciats i en condicions inferiors —segregació horitzontal—, i es situen en els rangs jeràrquics més baixos de les empreses —segregació vertical; també, de fet, ambdues segregacions funcionen de manera interrelacionada (Rubery i Fagan, 1995; Daune-Richard, 1995).

Les ocupacions feminitzades estan poc reconegudes i devaluades degut a la "cultura sexuada de les tasques" (Carrasquer i do Amaral, 2019:89). En una de les investigacions pioneres en aquest àmbit, Rubery i Fagan (1995) es

pregunten per la devaluació de les ocupacions majoritàriament femenines i la relació amb l'estatus i la seva remuneració, i si es tracta d'un fenomen universal o societal. En aquest sentit, afirmen que malgrat que hi ha un patró compartit entre països, cal atendre el context socioeconòmic i les característiques específiques de cada país per explicar les conseqüències de la segregació en termes de devaluació de les ocupacions i remuneració.

Daune-Richard (1995) assenyala que l'augment del nivell formatiu de les dones ha anat acompanyat d'una segregació horitzontal en aquest àmbit que s'encamina cap a la posterior segregació en àmbits ocupacionals. La jerarquia pel que fa a les branques formatives es tradueix en poques oportunitats per fer-hi carrera i una remuneració inferior pel que fa a les sortides laborals. En aquest sentit, l'autora posa èmfasi en el biaix de gènere que identifiquen en les representacions socials dels diferents àmbits formatius i ocupacionals. Els sectors tècnics i associats al desenvolupament de la maquinària, ocupats principalment per homes, tenen un prestigi social per la contribució que es considera que aporten a la reproducció social. Per contra, l'àmbit dels serveis, en què tenen l'ocupació majoritàriament les dones, s'associa simbòlicament a les tasques de cura des d'un punt de vista més humà que tècnic i, per tant, associat a la vocació i a la feminitat. Es perceben com a qualificacions no reglades, sinó adquirides en l'àmbit familiar privat i més difícils de mesurar i avaluar per reconèixer el valor social d'aquestes ocupacions i obtenir, en conseqüència, més remuneració (Daune-Richard, 1995). Pel que fa a la segregació vertical, apunta:

Les dones segueixen carreres directives oposades al model masculí. Tendeixen a ocupar els llocs de treball funcionals —administració, comunicació— i funcions d'aptitud tècnica —estudis, investigació— més que llocs d'enquadrament dins la jerarquia en la presa de decisions [traducció pròpia]. (Daune-Richard, 1995:82)

Malgrat les evidències que interrelacionen ambdues qüestions, Torns i Recio (2012) apunten que sovint l'interès social i teòric s'han centrat únicament a analitzar el funcionament dels factors interns i externs que dificulten que les dones accedeixin a les carreres professionals de més èxit, deixant de banda el pes de la classe social en la configuració del mercat laboral femení.

Si bé reconeixement de la segregació [vertical] s'ha popularitzat a través del lema *sostre de vidre*, convertit en una de les dificultats laborals femenines més difoses pels mitjans de comunicació de masses (...), aquesta popularitat no s'ha fet extensiva a l'anomenat *terra enganxós* malgrat que aquest lema reflecteix més bé la realitat laboral de bona part de la mà d'obra femenina [traducció pròpia]. (Torns i Recio, 2012:190)

La precarietat de les condicions laborals femenines en alguns sectors ocupacionals té relació amb la prevalença de les dones en les modalitats d'ocupació a temps parcial i la relació de la proliferació d'aquest tipus de contractes amb la segregació ocupacional. Des d'un enfocament individualista, les preferències individuals explicarien el fet pel qual les dones trien unes ocupacions diferents a les dels homes i les jornades a temps parcial (Hakim, 2006, 2008). Fagan (2001); en canvi, reconeix el paper de l'estructura social en les oportunitats laborals i formatives a disposició de les dones i afirma que les preferències individuals son adaptatives a les condicions estructurals existents. En aquest cas, s'identifica clarament la intersecció entre l'estructura social de gènere i la classe social o, en altres paraules, la divisió social i sexual del treball.

Les preferències en el temps de treball de les persones estan constituïdes per les seves experiències formatives, al mercat laboral, les seves circumstàncies domèstiques i l'avaluació de les opcions disponibles. Aquestes opcions estan estructurades pel context social, les condicions econòmiques i les polítiques de l'estat i altres institucions [traducció pròpia]. (Fagan, 2001:243)

Crompton i Harris (1998), en consonància amb l'enfocament producció/reproducció (Humphries i Rubery, 1994; Combes i Haicault, 1994), assenyalen el biaix de gènere que suposa que la classificació de l'estructura ocupacional es realitzi sense tenir en compte la major participació de les dones en el treball domèstic i de cura i com aquest fet condiona les seves tries. A més, el temps parcial es vincula als sectors amb més presència femenina i les expertes assenyalen que es concep com una opció pensada especialment per a les dones que contribueix a la seva precarietat, especialment en el cas espanyol (Torns, 2005). Es tracta, en paraules de Torns i Recio (2012: 190), d'un "treball de baixa qualitat, amb més índex de rotació laboral i que afecta les dones amb uns nivells socioeconòmics més baixos" [traducció pròpia].

Per altra banda, tornant a la cultura sexuada de les tasques, les expertes consideren que la incorporació de dones en tasques culturalment atribuïdes a la masculinitat es percep com una oportunitat. Per contra, la percepció femenina de les ocupacions relacionades amb l'atenció i la cura de les persones o la neteja suposen una barrera perquè els homes s'hi incorporin i, de retruc, pel seu reconeixement. Esdevé, aleshores, un cercle viciós que (re)produeix les desigualtats de gènere i classe al mercat laboral i el fenomen del terra enganxós.

La singularitat del terra enganxós radica en l'impacte d'aquest fenomen en l'ocupació femenina, fruit tant de la seva presència en ocupacions de baixa qualitat i de baix reconeixement professional justament perquè són vistes com a ocupacions femenines, així com en el fet d'estar fora dels circuits de promoció i de millora professional, ocupant llocs de treball sense recorregut possible, com es posa de relleu des d'una perspectiva de gènere. (Carrasquer i do Amaral, 2019:84)

Pel que fa a la centralitat del mercat laboral en el projecte de vida d'homes i dones, també és pertinent incorporar la perspectiva de classe. Crompton (2003) assenyala que en el cas de les dones, són les de classe mitjana les que

tenen més present la seva vida laboral, ja que aspiren a desenvolupar-se professionalment des del punt de vista masculí, però sense deixar de banda les responsabilitats familiars, fet que provoca frustracions i malestars. Per contra, els homes de classe treballadora construeixen la seva identitat al voltant del seu compromís com a *home que es guanya el pa* (*male breadwinner*), però topen amb la precarietat laboral, els salaris baixos i la desregularització en augment per la crisi, qüestió que els suposa més dedicació en aquest àmbit que els de classe mitjana.

3.2 L'encreuament del gènere i la classe en l'anàlisi del treball domèstic i de cura

Tal com s'ha evidenciat al llarg del capítol amb l'enfocament producció/reproducció, l'impacte del gènere i la classe en el mercat laboral també s'ha d'analitzar des de les relacions que s'estableixen en el treball no remunerat en l'àmbit privat (Humphries i Rubery, 1994; Combes i Haicault, 1994; Kergoat, 1994). A la vegada, ambdós ens donen la informació necessària per analitzar les dinàmiques que es donen en el treball polític i entendre com hi opera la triple-presència (Sagastizabal, 2014, 2019) de les relacions de gènere, que també es dona en el treball no remunerat en l'àmbit privat. Les diferents evidències empíriques i teòriques que es presenten a continuació mostren com la classe social és central per aprofundir en la divisió sexual del treball i en la dimensió temporal de les relacions socials.

En primer lloc, en l'àmbit material, això s'evidencia en la diferència de la càrrega total de treball entre les dones de classe treballadora i les de classe mitjana i alta. En l'àmbit simbòlic també es desenvolupen significats i relacions diferents envers el treball domèstic i el treball de cura —de manera diferenciada— en funció de la classe social. Diverses investigacions assenyalen

com el nivell educatiu i la posició sociolaboral condicionen el repartiment del treball domèstic i de cura entre les parelles heterosexuales de doble ingrés (Torns i altres, 2002; Moreno, 2007; Castelló, 2011; Sánchez, 2016). De manera resumida, les parelles de classe mitjana i on les dones tenen un nivell educatiu i posició sociolaboral superior són les que repartirien més equitativament el treball domèstic i de cura, mentre que en les parelles de classe treballadora, especialment si la dona es troba en una posició sociolaboral inferior, el treball domèstic i de cura recauria en elles (Sánchez, 2016). Així doncs, les dones adultes de classe treballadora són les que pateixen una càrrega total de treball superior i, per tant, tenen menys temps de lliure disponibilitat, que expressen amb la "dificultat per no arribar a tot" (Torns i altres, 2002:93).

Pel que fa a la relació subjectiva envers el treball domèstic i de cura, la recerca de Castelló (2011) que es centra en l'externalització del treball domèstic evidencia com aquest treball es percep com un luxe per a les dones de classe mitjana, mentre que per a les de classe treballadora és una oportunitat laboral que perpetua la condició de servitud de les dones. Aquesta diferència també implica que el pes de la gestió organitzativa, comentada en l'apartat sobre el treball domèstic i de cura, recauria amb més força en la subjectivitat de les dones de classe mitjana (Torns i altres, 2002).

Per altra banda, des de la moral burgesa el servei domèstic és vist com un element de distinció, ja que l'activitat laboral —a diferència de les dones de classe mitjana— esdevé una "distracció" per a les dones de les classes més altes (Castelló, 2011). En definitiva, si bé disminueix la càrrega de treball total de les dones de classe mitjana, l'externalització del treball domèstic i de cura no contribueix a l'alliberament de les dones, sinó a un canvi en les condicions en què es realitza.

És així com les dones només es poden analitzar com a dones d'una classe social, amb un marge de maniobra concret i amb unes condicions materials d'existència. Les dones no són totes iguals i no són, per tant, un col·lectiu homogeni, sinó un col·lectiu afectat per la desigualtat. L'anàlisi de la gestió i les pràctiques de cura que tenen lloc en la vida quotidiana així ho ha posat en relleu. (Castelló, 2011:506)

Per reforçar aquesta idea, en paraules de Parella (2003), aquesta dinàmica és un transvasament de desigualtats que normalitza la divisió social sexual del treball, fet que evidencia que aquesta dinàmica és, també, una qüestió de classe i raça. Per altra banda, Castelló (2011) també incorpora la perspectiva del curs de vida assenyalant que si bé les dones adultes naturalitzen la seva dedicació al treball domèstic i de cura, les dones joves ho fan des de la resignació. Les dones joves tenen un ideal igualitari que difícilment poden dur a terme a la pràctica (Moreno, 2007).

És important remarcar que, degut a l'ideal de maternitat que segueixen la majoria de dones, el treball de cura relacionat amb la criança rep valor per part de les dones de totes les classes socials. Per contra, el treball domèstic i la cura cap a les persones grans en situació de més dependència són les tasques considerades més feixugues i que les dones de classe mitjana, quan poden, externalitzen a altres dones de classe treballadora i principalment migrades (Castelló, 2011). El que aquestes consideracions posen de manifest és que si bé l'obligació moral de la cura és present en totes les dones, la seva classe social, raça i curs de vida condiciona la manera com duen a terme el treball domèstic i de cura, i, per tant, com es perpetua o es transforma la divisió sexual del treball.

Més enllà d'aquest tret comú entre les persones cuidadores –fruit, com és precís recordar, del procés de socialització que legitima un imaginari col·lectiu construït al voltant de l'ètica de la cura– cal explorar les condicions sota les quals s'assumeix la cura. I aquí, de nou, el gènere i la classe social són la clau de volta per entendre i explicar l'assignació del paper de cuidador/a entre els membres de la família (Moreno, 2007:339)

En definitiva, les diferents investigacions al voltant del treball assalariat i el treball domèstic i de cura mostren la pertinència d'anar més enllà de les relacions de gènere en l'anàlisi del repartiment d'aquests treballs (Crompton, 2003; Castelló, 2011; Sánchez, 2016; Moreno, 2007; Torns i altres, 2008; Carrasquer i do Amaral, 2019). Per això, tenint en compte les consideracions de Taylor (2004) envers la TSOL (Glucksmann, 2005), cal incorporar la perspectiva de classe i el curs de vida en l'anàlisi del treball no remunerat que es realitza a l'àmbit públic, com és el cas de la militància en organitzacions polítiques. Per aquest motiu, en aquesta tesi doctoral s'utilitzen els paràmetres de l'anàlisi de les desigualtats de gènere i classe al mercat laboral tenint en compte com el treball domèstic i de cura —diferenciat per la classe social, el gènere i el curs de vida— condiciona el model de participació política de les dones heterosexuals.

3.3 Reptes teòrics entre la interseccionalitat i la classe social

Com s'ha presentat en els apartats anteriors, hi ha un encreuament entre la classe social i el gènere que configura experiències materials i simbòliques específiques per a les dones de les diferents classes socials (Crompton, 2003). Les teories de la interseccionalitat aprofundeixen en la idea de l'encreuament de desigualtats i també incorporen l'anàlisi de la raça, la sexualitat, l'edat i les capacitats, entre d'altres (Crenshaw, 1989; Rodó, 2021). En aquest apartat es revisen aquestes teories i es posa el focus en els debats que han sorgit al voltant de l'anàlisi de la classe social i de les estratègies de reconeixement i redistribució del poder.

Arran dels debats polítics en el si de les lluites pels drets civils dels Estats Units, Crenshaw (1989) desenvolupa el concepte d'interseccionalitat. Amb aquest concepte explica com les experiències de discriminació de les dones

negres comparteixen algunes qüestions amb les de les dones blanques i les dels homes negres, però que com a dones negres també en viuen de particulars. En efecte, assenyala que no comparteixen les mateixes experiències de manera completa ni amb les dones blanques ni amb els homes negres. Amb aquesta idea, l'autora manifesta la impossibilitat de simplificar les seves experiències en les categories d'anàlisi conegudes i la necessitat d'adoptar una mirada calidoscòpica per veure com les categories s'entrellacen i produeixen resultats específics que cal abordar teòricament i políticament.

Malgrat alguns usos de les teories de la interseccionalitat per reforçar les polítiques de la identitat, Rodó (2021) defensa com és una teoria que analitza les estructures socials i que posa en comú els diferents sistemes d'opressió per dur a terme una anàlisi no jerarquitzant dels diferents eixos de desigualtat. En aquest sentit, algunes veus de l'esquerra ortodoxa acusen les teories interseccionals de ser responsables de la devaluació de l'anàlisi de classe, però segons Rodó (2021) la disminució de la rellevància acadèmica d'aquesta categoria social troba la seva causa en la prevalença d'altres perspectives neoliberals en la conceptualització de les relacions econòmiques. Per contra, les teories interseccionals incorporen el pes de la classe social en l'encreuament d'opressions, ja que es fixen en la relació que estableixen els individus amb els sistemes d'opressió estructurals capitalistes, patriarcals i racistes. De fet, des de la posició situada que defensa Rodó (2020) cal determinar els eixos d'anàlisi adequats per a cada context i situació que es vol analitzar.

Des d'una perspectiva situada de la interseccionalitat, en què el lloc té un paper constitutiu, el debat no és si hi ha un eix que explica més coses globalment, sinó quins eixos són necessaris per comprendre una situació de desigualtat concreta (...) La proposta, per tant, és la de fer servir un marc interseccional en què sigui el context el que determini quins eixos són més o menys fonamentals per comprendre situacions concretes de desigualtat i discriminació. (Rodó, 2021:96)

Des de les polítiques públiques s'ha integrat el concepte d'interseccionalitat, però les expertes n'assenyalen algunes limitacions en la seva aplicació política. La classe social actualment no s'inclou com a eix estratègic a l'agenda europea i s'obvia en algunes investigacions acadèmiques interseccionals perquè es considera una categoria poc clara (Verloo, 2014). A la vegada, les polítiques individualistes des de la perspectiva antidiscriminació obvien l'abordatge de les desigualtats estructurals (Dhamoon, 2011).

En paral·lel a les autores que es situen en el marc interseccional, Fraser (2000) també alerta sobre com la societat postsocialista ha abandonat la rellevància de la classe social i ha prioritzat la visió culturalista i la política de les identitats tant en l'àmbit acadèmic com en les lluites polítiques. L'autora aborda aquest debat analitzant les estratègies del reconeixement, representació i redistribució i com les dues primeres han esdevingut hegemòniques en la majoria d'àmbits polítics i jurídics, mentre que la igualtat social, protagonitzada sobretot per la classe social, s'ha deixat de banda.

Amb l'objectiu inicial de combatre la discriminació en les actituds, no ataca la divisió de gènere del treball assalariat i no assalariat, ni la divisió de gènere entre les ocupacions masculines i femenines en el si del treball assalariat. En mantenir intactes les estructures profundes que generen les desigualtats de gènere, cal realitzar reassignacions superficials una vegada i una altra [traducció pròpia]. (Fraser, 2000:60)

El gènere i la raça comparteixen una vessant material i simbòlica i les reivindicacions de canvi encaixen amb el reconeixement de la naturalesa diferenciada dels subjectes i la seva representació, però també pel que fa a la redistribució del poder socioeconòmic. En aquest sentit, l'autora defensa una articulació de les tres estratègies (reconeixement, representació i redistribució) que no deixi de banda les estructures profundes de les desigualtats (Fraser, 2000).

Les consideracions d'aquest apartat justifiquen la rellevància de retornar a la importància de la classe social en l'anàlisi de les relacions de gènere. A la vegada, s'incorpora la mirada d'encreuament de les desigualtats que aporten les perspectives interseccionals per incorporar el pes de la classe social i el curs de vida en les experiències de les dones i els homes a les organitzacions polítiques. En el següent capítol es retorna a les estratègies de canvi des de la perspectiva dels subjectes i el seu dia a dia a les organitzacions. Malgrat que hi pugui haver una voluntat formal de transformació o un reconeixement de les situacions de dominació i explotació, la (re)producció de les estructures socials a les organitzacions dificulta la redistribució del poder en funció de la seva posició social.

4. Recapitulació

Les estructures socials de poder estableixen una divisió social i sexual dels treballs que atribueix el treball domèstic i de cura a les dones en detriment de la seva participació en el treball assalariat i el treball polític. Els enfocaments que qüestionen la separació de l'esfera pública i privada (Pateman, 1996; Fraser, 2016) i assenyalen la interrelació entre les relacions de producció i reproducció (Humphries i Rubery, 1994; Combes i Haicault, 1994), representen un punt d'inflexió per a l'anàlisi de l'explotació i la dominació de les dones a la societat. En aquest sentit, és clau la ruptura conceptual vers el concepte de treball que permet pensar el treball domèstic i de cura com a treball (Balbo, 1994; Saraceno i Leira, 2006; Thomas, 2011) i la seva interrelació amb la resta de treballs (Glucksmann, 2005), com el treball voluntari (Taylor, 2004). Així doncs, el treball polític es troba interrelacionat amb la resta de treballs i la seva anàlisi no es pot separar de les estructures de dominació i explotació envers les dones (Sagastizabal i Legarreta, 2016).

Les autores revisades evidencien el potencial heurístic de la dimensió temporal de les relacions socials per analitzar com l'estructura social condiona la participació de les dones en els diferents treballs i l'impacte en el seu benestar quotidià (Adam, 1995 i 2003; Leccardi, 1996; Balbo, 1978; Torns, 2008; Moreno, 2007). Per tant, el temps de participació en el treball polític es veu compromès pel pes dels altres treballs, especialment pel treball domèstic i de cura. Conceptes com la triple presència que parteixen d'aquest marc ajuden a explicar aquest fet (Sagastizabal i Legarreta, 2016). A la vegada, s'identifica que les organitzacions polítiques segueixen un temps institucional propi (Lewis i Weigert, 1981) que reforçaria el repartiment desigual del poder en funció de la disponibilitat temporal de la militància.

El mercat laboral segrega les dones dels espais amb més poder de decisió —segregació vertical— i de les ocupacions de més qualitat i més ben remunerades —segregació horitzontal— (Rubery i Fagan, 1995; Carrasquer i do Amaral, 2019). A la vegada, les dones de classe treballadora tenen una càrrega total de treballs superior i menys temps de lliure disponibilitat, ja que degut a la segregació horitzontal assumeixen els treballs feminitzats del mercat laboral que, alhora, són els més precaritzats i no tenen poder adquisitiu per externalitzar part del treball domèstic i de cura (Castelló, 2011; Sánchez, 2016). Les teories que analitzen les relacions de gènere i classe al mercat laboral tenen potencial analític per a l'anàlisi de les organitzacions polítiques, ja que el treball polític es porta a terme en l'àmbit públic i formal i, per tant, comparteix característiques amb el mercat laboral. Com es veurà en el següent capítol, partint dels conceptes exposats, la cultura sexuada de les tasques també és present en les diferents tasques que defineixen el treball polític i es (re)produeix la segregació vertical i horitzontal en la divisió del treball i dels càrrecs de les organitzacions polítiques.

La revisió de les crítiques feministes al voltant de l'organització social del temps també adverteixen de la necessitat de considerar l'encreuament del gènere i la classe amb el curs de vida, ja que quan es tenen criatures augmenta el temps de dedicació al treball domèstic i de cura per part de les dones i al treball assalariat per part dels homes, així com el significat social diferenciat que s'atorga als diferents treballs (Mattingly i Sayer, 2006; Moreno Borràs, 2013). Les perspectives interseccionals proporcionen un marc analític per tenir en compte l'encreuament d'altres eixos de desigualtat. D'aquesta manera, permeten comprendre situacions específiques que mostren l'heterogeneïtat de les dones i el repartiment desigual del poder que també s'estableix entre elles (Crenshaw, 1989; Rodó, 2021).

Finalment, s'apunta a les estratègies de canvi envers les desigualtats i es qüestiona com les estratègies per transformar la desigualtat de gènere inclouen mesures de reconeixement, representació i redistribució, però aquestes últimes han perdut rellevància (Fraser, 2000). En l'àmbit de l'objecte d'estudi de les organitzacions polítiques, s'observa el reconeixement de les dones en els lideratges d'algunes organitzacions, però no es redistribueix el poder polític. En definitiva, tant les anàlisis de les relacions de gènere a les organitzacions com les estratègies de transformació en clau de gènere han d'acollir les estructures materials i simbòliques de desigualtat profunda que s'han revisat en aquest capítol.

CAPÍTOL 2: Enfocaments teòrics de les organitzacions generitzades

---

Un cop revisades les teories que expliquen la desigualtat estructural de gènere i el pes de la classe social i el curs de vida aquest capítol aterra la construcció teòrica de l'objecte d'estudi. L'objectiu és revisar la multidimensionalitat de les relacions de poder de gènere. És a dir, els mecanismes a partir dels quals el gènere actua com a part de l'estructura social per constrènyer el comportament de les persones, però també la forma com aquestes el produeixen i reproduïxen activament, així com la seva capacitat per subvertir-lo i produir canvis en les organitzacions i institucions que el sostenen.

D'aquesta manera, es construeix l'aproximació teòrica per a l'anàlisi de les relacions de gènere a les organitzacions polítiques. Les autores revisades en aquesta segona part del marc teòric adverteixen de la importància de les institucions, enteses de manera àmplia, com a àmbit aparentment neutral entre l'estructura social i els subjectes en què els individus naturalitzen les normes i pràctiques de gènere d'una manera específica (West i Zimmerman, 1987; Beckwith, 2005).

En primer lloc, s'aborda el gènere com un procés imbricat en el dia a dia de les institucions a partir del concepte dels règims de gènere (Connell, 1987, 1996) i la implicació d'aquesta perspectiva d'anàlisi en la comprensió de les relacions de gènere a les organitzacions polítiques des de l'institucionalisme feminista (Lovenduski, 2005; Chappell, 2006; Verge, 2015; Kenny i Verge, 2016; Chappell i Mackay, 2017). En segon lloc, s'exposen els fonaments del nou

institucionalisme que resulten útils per a l'anàlisi de les normes i pràctiques generitzades a les organitzacions polítiques (Hall i Taylor, 1996; March i Olsen, 1989; DiMaggio i Powell, 1991). En tercer lloc, es defineixen les dimensions d'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques a partir dels resultats d'investigacions anteriors sobre les relacions de gènere en partits polítics (Verge i De la Fuente, 2014; Lovenduski, 2005; Fransceschet, 2010) i moviments socials (Alfama i altres, 2004; Biglia, 2005; Dunezat, 2006; Molés, 2012).

Amb tot, s'estableix l'estructura generitzada del temps, la divisió sexual del treball polític i les agències i resistències al canvi com les principals dimensions per comprendre la naturalització de les inèrcies i resistències que dificulten els processos de canvi a les organitzacions polítiques (Verge, 2020; Mergaert i Lombardo, 2014; Mahoney i Thelen, 2009; Waylen, 2014).

1. La (re)producció de les relacions de gènere a les institucions

En aquest apartat es presenten diverses aportacions teòriques que resolen la tensió entre l'anàlisi de les interaccions socials i les estructures socials que configuren les desigualtats de gènere. Alhora, contempen la capacitat d'agència dels subjectes per subvertir l'ordre de gènere que (re)produeix les desigualtats (Beckwith, 2005; West i Zimmerman, 1987; Connell, 1987).

1.1 L'acció de gènere a les institucions

La teoria de l'acció de gènere (*doing gender*)⁶ posa de manifest el mecanisme dinàmic que naturalitza la jerarquia entre dones i homes i entre els valors, actituds i maneres de fer que s'atribueixen a la masculinitat i a la feminitat (West i Zimmerman, 1987). Les autores s'allunyen de la concepció del gènere com un rol estàtic i remarquen la seva condició relacional.

La noció del gènere com a rol amaga el treball de producció del gènere en les activitats quotidianes i el relega a la perifèria de la interacció entre individus. Els participants d'una interacció social manifesten una manera similar de reflectir el gènere percebut a través del seu comportament i dels altres [traducció pròpia]. (West i Zimmerman, 1987:128)

En altres paraules, reduir el gènere a un conjunt de trets psicològics estàtics impedeix percebre la multiplicitat d'agents que participen en la perpetuació de les estructures de dominació i explotació explicades al capítol anterior. Si aquestes estructures es conceben com un ens abstracte que determina els comportaments de les persones, se'n desresponsabilitza a elles i a les institucions que formen part de les desigualtats que (re)produeixen.⁷

Tenint en compte les forces institucionals que mantenen les distincions entre dones i homes, cal considerar que la validació d'aquestes forces es produeix en la interacció quotidiana en la

---

⁶ La teoria del *doing gender* es podria traduir com a fer el gènere, performació de gènere, interacció de gènere o acció de gènere. Finalment, s'ha optat per la traducció acció de gènere, però també s'utilitzen les altres expressions quan contribueixen a fer una explicació més entenedora.

⁷ Per tal d'exemplificar què és fer una acció de gènere, West i Zimmerman (1987) expliquen que un dels espais que ens permet reconèixer la pràctica quotidiana del gènere entrelaçada en la seva construcció i assignació és l'esport organitzat. Als esdeveniments esportius es duen a terme un seguit de qualitats associades a la masculinitat com són la força, la duresa, la competitivitat, l'eufòria, etc. El públic aplaudeix aquest seguit de qualitats, que han de ser demostrades correctament pels esportistes. En aquesta mena d'esdeveniments, tothom coneix la rutina que ha de dur a terme per fer acció de gènere. En el cas que algú dugui a terme un comportament associat a l'altre gènere, aquesta rutina i el seu efecte es trencarien.

qual es naturalitza i es dona un sentit d'aprovació (...). El canvi social, aleshores, s'ha de perseguir des de l'àmbit institucional i de la interacció [traducció pròpia]. (West i Zimmerman, 1987:147)

Beckwith (2005) també realitza aportacions clau en la teorització del gènere com a element dinàmic i relacional. L'autora defensa la utilitat heurística del gènere com a categoria social, però també l'entén com un procés obert al canvi o com un projecte en transformació constant. En la seva teoria, les institucions agafen un paper rellevant com a perpetuadores de les desigualtats.

El gènere com a procés es manifesta en els efectes diferencials de les estructures i polítiques aparentment neutres sobre el gènere, sobre les dones i els homes, i sobre els actors masculins i/o femenins [traducció pròpia]. (Beckwith, 2005:132)

La consideració del gènere com a procés de Beckwith (2005) també entén que els actors masculins i femenins participen activament en la naturalització d'aquests comportaments de la mateixa manera que en la teoria de West i Zimmerman (1987). Així doncs, resulta una perspectiva explicativa per entendre per què les organitzacions polítiques perpetuen les desigualtats de gènere tot i la major presència i visibilitat de dones en els seus organismes i a les institucions, però també obre la possibilitat a les accions de subversió del gènere i a la transformació de les organitzacions.

1.1.1 L'acció quotidiana del gènere i la classe

Tenint en compte l'oblit acadèmic i polític de la classe social explicat a l'anterior capítol, en aquesta tesi doctoral s'incorpora la noció que la classe social com a procés que es reforça a partir de les pràctiques socials i interaccions en contextos concrets. Diversos autors i autores incorporen el llenguatge, els gustos, l'estètica i la manera de relacionar-se en l'anàlisi de la classe social i els seus mecanismes de (re)producció.

La manera com les persones parlen i es vesteixen, i la seva predisposició a escoltar certs tipus de música i cultura estan associats a la classe social. Aquestes *habilitats* en la conversa i el gust són crucials per presentar-se i, combinats amb avantatges en la formació i estereotips laborals, ajuden a perpetuar les desigualtats materials de la classe [traducció pròpia]. (Scott, Crompton i Lyonette, 2010:10)

Bourdieu (1988) és un dels autors de més referència en l'anàlisi simbòlica de la classe des de la sociologia. Aborda el component simbòlic de la classe en les seves aportacions al voltant de l'habitus i el volum de capitals —econòmic, cultural, social i simbòlic— que es construeix mitjançant el procés de socialització i les experiències viscudes dins d'un camp social determinat. L'autor l'entén com els patrons de comportament subjectius associats a la classe; en altres paraules, habilitats, disposicions i codis d'actuació (Bourdieu, 1988). Com es veurà a l'apartat sobre la divisió del treball polític, el concepte d'habitus es pot integrar a l'anàlisi de la participació política a partir de l'anàlisi del capital polític i militant (Dunezat, 2006; Martínez-Palacios, 2017). Així doncs, s'evidencia l'interès a incorporar la classe social en l'anàlisi de les relacions de gènere a les organitzacions polítiques no només des del punt de vista de les condicions materials de vida de les dones, sinó des d'un punt de vista simbòlic i tenint en compte les interaccions quotidianes que es donen a les organitzacions.

Si bé en els debats de les feministes marxistes es va estudiar la intersecció entre gènere i classe des del punt de vista de l'estructura social, encara existeix un buit acadèmic pel que fa a la rellevància subjectiva de la classe en relació també amb la identitat. En aquesta línia, Bettie (2014:35) apunta que "no s'ha parat prou atenció a la manera com la classe social i la raça han sigut políticament, històricament i situacionalment construïdes i performades en relació amb el gènere" [traducció pròpia]. Aquest enfocament defensa que la classe social va més enllà de la posició socioeconòmica i pel que fa a la

interacció en el dia a dia, presenta característiques similars a les del gènere com a procés: és a dir, una agència activa dels seus membres que (re)produeixen uns determinats patrons de comportament que reforcen l'arrel material de la categoria (Bettie, 2014). Per tant, recollint aquesta perspectiva, es pot parlar d'una *acció de gènere i classe* en les dinàmiques del dia a dia de les institucions.

Amb una pretensió similar, West i Fenstermaker (1995) proposen l'adaptació del concepte d'actuar el gènere (West i Zimmerman, 1987) a *actuar la diferència* (*doing difference*). D'aquesta manera, posen l'accent a les pràctiques quotidianes de gènere, raça i classe amb l'objectiu de difuminar els límits entre les opressions i transcendir els debats sobre la jerarquia entre opressions. Hill Collins (1995) adverteix d'algunes mancances a la idea d'actuar la diferència. Principalment, considera que la invisibilització de les diferents opressions té el perill de deixar d'atendre els sistemes de dominació estructurals. Segons l'autora, la perspectiva interseccional correspon al micronivell d'anàlisi en què els diferents sistemes d'opressió creen una pràctica social individual específica per a cada individu en funció de la seva posició social. Tot i la importància analítica i pràctica d'aprofundir en l'experiència de gènere, classe i raça, l'autora insisteix a no quedar-se únicament en el terreny de la quotidianitat i no oblidar l'estructura social en les anàlisis. En aquest sentit, la teoria dels règims de gènere que s'exposa a l'apartat següent incorpora ambdues dimensions en l'anàlisi del paper de les institucions en la (re)producció de les desigualtats (Connell, 1987, 1996).

1.2 La teoria dels règims de gènere

Connell (1987, 1996) identifica un buit en les teories de gènere, ja que majoritàriament analitzen la societat de manera global o les relacions

individuals, i reivindica el nivell intermedi de l'organització social: les institucions. De la mateixa manera que Scott (1986), assenyala que cal anar més enllà de l'anàlisi de la institució familiar i que en tots els àmbits d'interacció social es (re)produeixen les relacions de gènere. En aquest sentit, planteja els límits de l'estructuralisme com a únic patró de constrenyiment dels subjectes, ja que les pràctiques socials poden esdevenir específiques en múltiples situacions.

Connell (1987, 1996) desconstrueix el concepte d'estructura social per analitzar les relacions de gènere des de diferents subestructures que, entrelaçades, donen sentit als models estructurals. Des d'aquest enfocament, aporta l'eina teòrica dels règims de gènere que introdueix la perspectiva històrica i l'anàlisi de la capacitat de transformació dels individus de les pròpies estructures de poder. L'autora contempla com a element clau del funcionament de les relacions de gènere el paper de les institucions com ara l'estat, el mercat laboral, el sistema educatiu o —en un terreny més concret— una empresa, un partit polític, un moviment social, una universitat, etc.

En plantejament dels règims de gènere de Connell (1987, 1996), cadascuna d'aquestes institucions socials integra un règim de gènere intern que es produeix i reproduïx mitjançant la pràctica quotidiana de gènere dels seus membres, seguint la lògica de l'acció de gènere (West i Zimmerman, 1987), però condicionats per una mateixa institució. Aquesta institució, a la vegada, està interrelacionada amb la resta d'institucions —amb el seu règim de gènere específic— que configuren l'ordre de gènere, que correspondria a les estructures de desigualtat socials (Connell, 1987, 1996).

L'ordre de gènere es construeix partir de tres dimensions interrelacionades que s'identifiquen en l'anàlisi de cada règim de gènere. En primer lloc, les relacions de producció, estructurades a partir de la divisió sexual del treball i que

garanteixen l'acumulació del poder econòmic per part dels homes. En segon lloc, les relacions de poder basades en la connexió patriarcal de la noció d'autoritat amb la masculinitat hegemònica. Finalment, les relacions humanes, emocionals i sexuals, que anomena *cathexis*. La interrelació entre les diverses dimensions s'entén com una "composició" per mostrar-se més oberta que una interrelació d'estructures:

Certament l'exercici de separar estructures és inútil tret que hi hagi un cert guany en la coherència. En aquest sentit és important que cap de les tres estructures sigui o pugui ser independent de les altres. L'estructura de la catexi en alguns aspectes reflecteix les desigualtats de poder, la divisió del treball reflecteix en part patrons de catexi, etc. (...) Una estructura pot no estar perfectament formada i una pràctica menys que governada completament per una estructura particular [traducció pròpia]. (Connell, 1987:116)

La manera d'entendre el paper de les estructures en la teoria de règims de gènere de les institucions també és útil per a l'anàlisi de la seva transformació en un context històric i social determinat. Partint de les aportacions de Scott (1986), Connell (1987, 2009) adopta una concepció historicista del gènere. A diferència del concepte de canvi social, que segons l'autora pot semblar exogen a la voluntat i a les pràctiques de les persones, la historicitat s'entén a partir de la capacitat d'agència de les persones.

La historicitat del gènere no és un concepte completament abstracte. El canvi es produeix a partir de l'agència humana; és a dir, tota pràctica es produeix en entorns específics i té un lloc particular en la seqüència d'esdeveniments. La idea d'historicitat implica una història concreta, algunes de les característiques de la qual ara són clares. Es componen d'una estructura de relacions socials i de formes de vida [traducció pròpia]. (Connell, 1987:149)

Així doncs, les relacions de gènere sempre tenen tendències intrínseques de transformació que s'expressen a partir de tres dinàmiques. En primer lloc, a partir de la inestabilitat que implica que algunes persones vulguin canviar les

implicacions desiguals de les relacions de gènere mentre que els altres s'hi es resisteixen. En segon lloc, per la contradicció que es crea a les institucions quan mitjançant l'agència col·lectiva s'aconsegueixen reivindicacions. Finalment, pels processos de colonització neoliberal que tendeixen a assimilar els ordres de gènere locals en un de sol (Connell, 1987, 1996).

1.3 L'anàlisi organitzacional amb perspectiva de gènere

En una línia similar a la de Connell (1987, 1996), però centrant-se en l'anàlisi organitzacional, Acker (1992, 2006) realitza aportacions molt útils per entendre la dinàmica generitzada de les organitzacions laborals. Com s'ha argumentat al capítol anterior, les dinàmiques de gènere que es donen en el treball assalariat poden aplicar-se a l'anàlisi del treball polític i de les organitzacions polítiques en què es desenvolupa. L'autora identifica quatre processos interns que expliquen per què les organitzacions no són neutrals, sinó que estan generitzades. En primer lloc, tenir en compte que els processos de control, segregació, exclusió i construcció de jerarquies, estan basats en el gènere. En segon lloc, el biaix de gènere de les imatges, símbols i ideologies que justifiquen i donen legitimitat a les maneres de funcionar d'aquella organització. Finalment, Acker (1992, 2006) també considera que el gènere es performa en la interacció quotidiana entre els individus seguint la lògica de la teoria de West i Zimmerman (1987). Així doncs, els individus es constitueixen internament per adequar-se a les organitzacions en què participen.

Acker (1992) també contribueix a entendre com funciona la perpetuació del temps propi intern de les organitzacions esmentat al capítol anterior (Lewis i Weigert, 1981). Les organitzacions construeixen la seva cultura interna a partir de les necessitats dels homes sense responsabilitats familiars, de manera que

les interaccions quotidianes entre els seus membres reforcen aquests patrons i es parteix de la premissa de la disponibilitat absoluta dels seus membres.

En la majoria dels casos, les empreses s'organitzen a imatge d'un treballador que s'hi dedica totalment i que no té més responsabilitats familiars que aportar un sou [traducció pròpia]. (Acker, 2009:206)

Al capdavant, Acker (2006, 2009) assenyala que les organitzacions laborals no només (re)produeixen les desigualtats de gènere, sinó que també configuren la classe social i s'interrelacionen amb la raça de les persones. La complexitat dels processos de (re)producció de les desigualtats de les organitzacions crea processos de gènere, classe i raça específics per a cada organització. Per tal de complementar els règims de gènere (Connell, 1987), es proposa el terme dels *règims de desigualtat* (Acker, 2006, 2009).

2. L'institucionalisme feminista

L'institucionalisme feminista és un corrent del nou institucionalisme des del qual s'ha analitzat com els actors perpetuen i subverteixen els règims de gènere i de desigualtat de les organitzacions generitzades. Per fer-ho, utilitza el concepte de les *regles del joc* del nou institucionalisme per analitzar l'impacte diferenciat de les institucions en homes i dones. En altres paraules, l'institucionalisme feminista corregeix el biaix de gènere que mostra aquestes regles com a aparentment neutrals (Mackay, Kenny i Chappell, 2010; Lowndes 2019).

Per comprendre la utilitat d'aquesta perspectiva, en primer lloc s'exposen els fonaments del nou institucionalisme i les seves eines analítiques. En segon lloc, s'expliquen els orígens de l'institucionalisme feminista i la seva aplicació en

l'anàlisi de partits polítics i parlaments com a contextos institucionals concrets en què operen unes regles del joc específiques que exclouen les dones de les posicions de poder. Com assenyalen Mackay, Monro i Waylen (2009:256), la importància de la consolidació de l'institucionalisme feminista "és el desplaçament del focus de l'estudi de les dones i la política en l'estudi del gènere en la política" [traducció pròpia].

2.1 Fonaments del nou institucionalisme

Els orígens de l'institucionalisme es remunten als anys trenta com a disciplina per entendre com i qui ens governa. A partir dels anys setanta, les ciències socials tornen a fixar-se en les institucions, redescobreixen la disciplina i es distancien de les primeres aproximacions deterministes del funcionament de la societat. Peters (1999) identifica les principals característiques del vell institucionalisme com el fet que el principal objecte d'anàlisi fossin les lleis, el pensament estructuralista que determina l'acció, la tendència d'anàlisi holística sense fixar-se en casos d'organitzacions específiques, la perspectiva històrica i l'anàlisi normativa. El nou institucionalisme es construeix a partir de les aportacions de la teoria de l'acció racional i del conductualisme als anys seixanta, però presenta una multiplicitat de perspectives. Un dels punts en comú entre elles és com entenen el concepte d'institucions:

Estructures formals –una legislatura, una agència, un marc legal– o informals –una xarxa d'interaccions o un conjunt de normes– que transcendeixen als individus per generar grups d'individus amb un conjunt de patrons d'interacció previsibles basats en les relacions específiques entre els actors [traducció pròpia] (Peters, 1999:18)

A partir dels anys vuitanta es diferencien tres corrents: l'institucionalisme històric, el de l'acció racional i el sociològic o organitzacional. L'institucionalisme de l'acció racional s'interessa per les eleccions individuals a

partir del càlcul de beneficis concret de cada individu dins dels contextos institucionals amb les seves normes del joc corresponents. Des d'aquesta perspectiva, s'entén la política com una sèrie de dilemes d'acció col·lectiva més que com el procés de lluites de poder o d'aprenentatge social (Hall i Taylor, 1996). Per contra, l'institucionalisme sociològic o organitzacional té més a veure amb els patrons de conducta apresos a partir de la imitació inconscient de rutines en, moltes vegades, organitzacions específiques.

En molts casos es diu que les institucions proporcionen els termes amb què es significa la vida social. D'aquí es desprèn que les institucions no afecten només els càlculs estratègics dels individus, com s'afirma des de l'institucionalisme de l'elecció racional, sinó també les seves preferències més bàsiques i la seva pròpia identitat. Es diu que les autoimatges i les identitats dels actors socials es constitueixen a partir de les formes, imatges i signes institucionals que proporciona la vida social [traducció pròpia] (Hall i Taylor, 1996:15)

L'institucionalisme històric es focalitza en la distribució del poder des d'un punt de vista més proper a l'estructuralisme (Hall i Taylor, 1996) i en l'evolució del capitalisme i les seves fases posant èmfasi en el context institucional i històric de cada etapa, les normes que se'n deriven i com afecten els individus (Lowndes i Roberts, 2013).

El vell institucionalisme considerava que les institucions eren la suma de les preferències individuals de les persones i la seva voluntat de construir unes estructures funcionals a les seves necessitats. Per contra, en el nou institucionalisme, especialment en l'àmbit sociològic i organitzacional, es considera que els interessos dels subjectes estan constituïts i a la vegada constitueixen les institucions. Així doncs, analitzen el comportament irreflexiu i rutinitzat i les qüestions que es donen per descomptades en la conducta i la interacció de les persones, però també en la seva capacitat per transformar-les i les relacions que s'estableixen entre les persones que formen part d'una organització (DiMaggio i Powell, 1991).

Des del punt de vista de l'institucionalisme sociològic, les institucions funcionen dotant de significat col·lectiu aquest seguit de rutines, rols i normes presentant-les com a naturals i legítimes. Així, es garanteix la continuïtat d'un ordre estable i previsible, i la flexibilitat necessària per adaptar-se als canvis, ja que els autors del nou institucionalisme també doten els subjectes d'un paper d'agència. En definitiva, convé ressaltar que les institucions no només reproduïxen l'estructura social i les convencions socials de l'entorn, sinó que aquestes mateixes són partícips de la creació d'aquest ordre mostrant com a neutrals, a través de la lògica del comportament apropiat, la distribució dels interessos, del poder i de la interacció entre les persones (March i Olsen, 1989). Malgrat la paradoxa, l'anàlisi d'aquest paper actiu dels subjectes com a legitimadors de les regles és el que a la vegada permet entendre la seva capacitat per transformar-les.

2.2 La lògica del comportament adequat

Un dels conceptes clau de l'institucionalisme sociològic és la lògica del comportament adequat (March i Olsen, 1989). Segons aquesta teoria, les accions de les persones es corresponen amb aprenentatges basats en les respostes que —a través de les rutines, rols i normes— identifiquen i construeixen com a adequades en les situacions que se'ls presenten. Passa el mateix amb les preferències i els interessos. Aquesta adequació no es transmet a través d'una obligació autoritària, sinó a través de la socialització en les regles del comportament apropiat amb les quals funcionen les institucions.

Chappell (2006), des de l'institucionalisme feminista, incorpora la perspectiva de gènere a la lògica del comportament adequat, ja que allò que els autors consideren que és la conducta adequada a les institucions són, precisament,

els comportaments associats a la masculinitat. A més, les dones que adopten aquestes maneres de fer per tal de no ser considerades membres de segona són igualment estigmatitzades, seguint una doble vara de mesurar que se'ls aplica per no seguir la norma que correspon al seu gènere quan s'adeqüen al comportament que es considera apropiat de les institucions. Així doncs, la paradoxa de la lògica del comportament adequat és que malgrat considerar-se neutral, només els homes tenen la capacitat per seguir-la sense cap impediment (Chappell, 2006).

La literatura falla en reconèixer que les normes institucionals prescriuen formes de comportament, regles i valors masculins i femenins *acceptables* per les institucions. A més, les institucions polítiques produeixen resultats que estan condicionats per les normes de gènere i que ajuden a (re)produir l'ordre de gènere. La literatura institucionalista *mainstream* falla en no desenvolupar el funcionament dels processos de gènere en el funcionament de les institucions [traducció pròpia]. (Chappell 2006:226)

Malgrat constatar el biaix de gènere del nou institucionalisme, l'institucionalisme feminista assenyala el potencial del nou institucionalisme, en especial l'institucionalisme sociològic, per a l'anàlisi feminista de les institucions. De la mateixa manera, el fet que el nou institucionalisme sigui una disciplina oberta i encara en procés d'evolució, permet que des del feminisme s'utilitzin les seves eines analítiques per captar de manera més efectiva les dinàmiques de continuïtat i canvi del gènere a les institucions Mackay, Kenny i Chappell (2010).

2.3 L'anàlisi de les regles del joc generitzades

Una altra de les eines analítiques característiques del nou institucionalisme que ha tingut més pes en les investigacions de l'institucionalisme feminista és l'anàlisi de les regles formals i informals de les institucions i la seva interacció

per (re)produir-les i transformar-les. Helmke i Levitsky (2004) defineixen les institucions com un conjunt de regles i procediments formals i informals que estructuraven les interaccions i el comportament de les persones.

D'una banda, es distingeixen les regles formals com aquelles escrites, creades i comunicades per canals oficials i conegudes per tots els actors. Es tracta de les regles a les quals l'institucionalisme ha prestat tradicionalment més atenció per explicar el constrenyiment del comportament de les persones. D'altra banda, es troben les regles informals. Són enteses com les formes de comportament conegudes pels actors –normes, pràctiques, rutines, procediments, etc.– no escrites, creades ni comunicades per canals oficials, sinó apreses mitjançant l'adequació a les maneres de fer de la institució i seguint un sentit d'obligació social que es dona per suposat en la interacció entre els subjectes (Helmke i Levitsky, 2004). Així doncs, es tracta d'una sistematització de la lògica del comportament adequat que, com es veurà, cal considerar també des de la perspectiva de gènere.

En altres investigacions (Kenny, 2009; Krook, 2009; Verge i De la Fuente, 2014) també es distingeix entre normes i pràctiques informals. Les normes informals es deriven d'una ideologia associada a les normes de gènere i un conjunt de valors, opinions, expectatives i creences interioritzades que van més enllà dels discursos i les declaracions d'intencions transmises oralment. Les pràctiques informals, tal com les defineixen Lowndes i Roberts (2013:63), fan referència a les conductes rutinàries dels actors i s'orienten a partir de comentaris com ara "les coses sempre s'han fet així aquí" [traducció pròpia]. En la citació següent s'identifica aquesta distinció entre les normes i pràctiques informals que, com es veurà en l'apartat següent, és molt útil per comprendre l'accés generitzat al poder polític.

Les regles informals generitzades, incloent-hi les normes de la masculinitat i la feminitat i les pràctiques generitzades quotidianes, mantenen les jerarquies, estatus i dominació, i

reproduïen les expectatives sobre allò que es considera adequat per les capacitats d'homes i dones pel que fa al seu comportament i deures —són centrals a l'hora de donar forma als processos polítics i als seus resultats fins i tot pel que fa a qui té accés al poder polític i als recursos simbòlics i materials— [traducció pròpia]. (Chappell i Mackay 2017:36)

Tant les regles formals com les informals limiten el comportament dels subjectes mitjançant sancions pel fet de no seguir-les. En el cas de les regles formals, aquestes sancions estan oficialment codificades i escrites. En canvi, en el cas de les informals, les sancions tenen més a veure amb comportaments socials associats al fet de seguir-les o no (Helmke i Levitsky, 2004). Alguns exemples en serien la desaprovació, l'exclusió, les amenaces, així com la incomprensió, deixar en ridícul i dur a terme accions per fer baixar la reputació social de qui no les segueix (Lowndes i Roberts, 2013). També cal tenir en compte que sovint el constrenyiment dels subjectes no ve donat tant per les sancions, sinó per les recompenses positives de seguir les regles informals que corresponen al comportament que es considera adequat a les institucions o organitzacions corresponents i que es poden donar a dins o a fora de les organitzacions (Chappell i Mackay, 2017).

L'anàlisi de les regles formals i informals i la seva interacció són una eina potent d'anàlisi de la transformació dels contextos institucionals. Azari i Smith (2012) apunten a dues situacions que propicien el canvi. Quan s'incomplixen les regles formals o proporcionen un resultat inesperat o incomplet, es tendeixen a revisar les regles informals per captar possibles conflictes o aspectes no contemplats per les regles formals. De la mateixa manera, quan s'incomplixen les regles informals, els actors es poden veure motivats a crear noves regles formals per corregir-ne el biaix.

2.4 Els partits polítics com a organitzacions generitzades

L'anàlisi de les regles del joc generitzades permet comprendre com s'institucionalitza el sexisme a les institucions. Lovenduski (2005:147) utilitza el concepte de sexisme institucionalitzat per descriure "la naturalització del biaix de gènere contra les dones i la feminitat que es fa evident en els espais dominats per un gènere en termes dels membres que hi participen, els seus resultats i les pràctiques que s'hi duen a terme" [traducció pròpia]. A la vegada, l'autora assenyala que també es produeix una institucionalització del racisme que s'expressa a partir dels problemes addicionals que pateixen les dones racialitzades en els contextos polítics.

Pel que fa a la presència de dones en institucions tradicionalment dominades per homes, Puwar (2004) apunta que la presència d'una sola dona en aquests àmbits evidencia les dinàmiques d'institucionalització del sexisme a partir de les quals funciona. En aquest sentit, Puwar (2004) introdueix el concepte de les dones com a "invasores d'espais" que es pot aplicar tant en l'anàlisi de les institucions polítiques com en els llocs de treball. Igualment, alerta de l'absorció que les institucions són capaces de fer de les invasores sense modificar la seva cultura masculina. Lovenduski (2005) expressa aquesta realitat de la següent manera:

A la pràctica, l'obstacle més difícil és la prevalença de la cultura masculina a les institucions polítiques. Quan les dones aconsegueixen ser membres d'una legislatura o assemblea representativa, entren en un domini masculí (...) que institucionalitza les normes dels homes que la van fundar i que l'han ocupada durant molts anys com una institució completament masculina (...) L'exclusió de les dones no és cap conspiració [traducció pròpia] (Lovenduski, 2005:145)

Aquestes consideracions posen el focus en la naturalesa invisible de les regles del joc generitzades que institucionalitzen el sexisme i la cultura masculina de les institucions. Des de l'institucionalisme feminista s'entenen els partits, els parlaments i les legislatures com contextos institucionals en què operen unes regles del joc generitzades que comporten un impacte diferent en la participació de les dones i dels homes (Mackay i altres, 2010; Lowndes, 2019). Les pràctiques i normes dels parlaments estan condicionades per les dels partits polítics i les seves pràctiques de selecció de candidates de manera que el seu sexisme es retroalimenta i s'institucionalitza (Lovenduski i Norris 1993; Lovenduski, 2005).

Les investigacions han tendit a analitzar més les dinàmiques parlamentàries o els processos de selecció de candidates que el dia a dia dels partits polítics (Verge i De la Fuente, 2014). Tanmateix, la micropolítica de gènere que es dona en el dia a dia dels partits polítics configura les dinàmiques dels processos de selecció de candidates (Verge, 2015). Per tant, l'anàlisi de les regles del joc generitzades de les organitzacions polítiques és rellevant per comprendre l'exclusió de les dones en l'àmbit més ampli de la participació política.

L'obra sobre el biaix de gènere en la selecció de candidatures a representants polítics de Lovenduski i Norris (1993) és un antecedent clau de l'institucionalisme feminista i recull els primers fonaments per a l'anàlisi de les organitzacions polítiques generitzades. En el context de l'anàlisi de la presentació de candidatures per ser candidates polítiques, les autores incorporen el model d'interacció dels factors de l'oferta —les potencials candidates— i la demanda —els partits polítics—. Aquest model permet anar més enllà de les preferències de les dones en la seva decisió de presentar-se com a candidates per assenyalar com també l'ocupació, el nivell educatiu, l'edat i la raça són factors estructurals de pes que expliquen la seva manca de

participació. A la vegada, analitzen com els factors de la demanda, en forma d'actituds i expectatives per part de les persones dels partits responsables de conformar les candidatures, no són neutrals al gènere, sinó que compten amb prejudicis que discriminen les dones i els altres grups socials desfavorits.

Pel que fa als factors de l'oferta, més endavant Lovenduski (2005) assenyala el biaix de gènere en els recursos econòmics i formatius, la manca de temps de les dones degut a la divisió sexual del treball i el desencaix amb els codis masculins que operen en el reclutament. Seguint el seu fil, Kenny (2009) copsa la manca d'interacció entre els processos de l'oferta i la demanda i com aquests processos es retroalimenten exclouent les dones. En aquest línia, Verge (2015) proposa el següent model explicatiu de la interacció entre els processos de l'oferta i la demanda en la selecció de candidatures polítiques que retroalimenta l'exclusió de les dones del poder polític.

Taula 2: Interacció de l'oferta i la demanda en la selecció de candidatures polítiques

<i>Demanda</i>	<i>Oferta</i>
Horaris de les activitats i reunions dels partits	Disponibilitat temporal
Normes masculines i pràctiques generitzades	Ambició política i autoconfiança
Homosocialitat i xarxes informals	Capital polític

Font: Verge (2015:756) [traducció pròpia]

Kenny i Verge (2016), en la seva investigació sobre la selecció de candidates, conclouen que la manera d'operar sexista està institucionalitzada, ja que aquestes regles del joc han estat establertes de manera invisible i naturalitzada. Per aquest motiu, es pot considerar que els partits performen el gènere. De la mateixa manera que, seguint West i Zimmerman (1987), es pot

dir que el “gènere fa els partits”, ja que són els codis i les maneres de fer dels homes en un àmbit que havia sigut exclusivament masculí els que han configurat la manera de fer dels partits.

Quan diem que els partits fan el gènere no significa que només representin els interessos masculins i operin sempre per oprimir les dones o que els homes estan en posicions de domini en els partits polítics mentre que les dones estan subordinades, sinó que l'exclusió històrica de les dones dels partits polítics i de la vida pública ha permès que s'estableixi la institucionalització d'un seguit de pràctiques centrades en els homes sense comentaris ni protestes amb efectes palpables. El més fonamental —i sovint invisible— (...) ha sigut la seva habilitat per establir les regles del joc [traducció pròpia]. (Kenny i Verge, 2016:359)

Aquesta exclusivitat masculina històrica dels partits que s'ha apuntat al llarg de l'apartat s'aprofundeix en l'eix sobre l'homosociabilitat i les xarxes masculines que apunta Verge (2015) en el model dels factors de la demanda. Bjarnegard (2009) assenyala la importància d'identificar les xarxes de socialització informals o clientelars per comprendre com es crea el capital homosocial masculí a través de la participació dels homes i l'exclusió de les dones d'aquestes xarxes. Principalment, s'hi obtenen recursos instrumentals en forma d'informació i agenda de contactes, però també simbòlics o expressius a partir de la consolidació de llaços de confiança que augmenten l'estatus social. La manca de temps de les dones és un impediment per formar-ne part, però també cal tenir en compte el component psicològic diferencial de gènere del capital expressiu.

La raó més mencionada per la qual les dones no formen part de les xarxes clientelars és que elles acostumen a mostrar-se en contra de les esferes polítiques corruptes (...), però sobretot perquè es considera que el fet de formar part del mateix gènere facilita la comunicació i l'entesa, mentre que pertànyer a diferents gèneres es percep com a problemàtic per les dificultats en la comunicació i perquè les relacions romàntiques podrien complicar la cooperació [traducció pròpia]. (Bjarnegard, 2009:192)

El component expressiu de l'homosociabilitat implica que en funció del gènere s'és percebut d'una manera diferent. Pertànyer al mateix gènere és percebut com un indicador per facilitar l'entesa i la comunicació. Aquest fet beneficia únicament els homes, ja que els coincideixen els recursos instrumentals i expressius quan estableixen xarxes informals amb altres homes de posicions superiors. En canvi, les dones només obtenen recursos instrumentals de la relació amb persones de posicions superiors, ja que en ser majoritàriament homes, no s'estableixen prou llaços de confiança per obtenir capital expressiu. Així doncs, les dones queden excloses d'aquesta interrelació entre ambdós capitals de l'homosociabilitat —instrumentals i expressius— que els homes obtenen en les xarxes informals masculines.

A més, tal com observen Verge i Claveria (2018), les maneres de fer de les xarxes informals en què els homes obtenen capital homosocial masculí també (re)produeixen unes normes i pràctiques informals generitzades específiques per a aquell espai en què es veuen reforçades les que operen en els espais formals o de visibilitat pública. Les xarxes informals contenen un conjunt de regles del joc generitzades específic. Per exemple, com identifiquen Verge i De la Fuente (2014:10), les xarxes informals acostumen a trobar-se en horaris nocturns després de les reunions oficials, fet que dificulta la presència de les dones amb responsabilitats familiars i fa que en quedin excloses de manera aparentment natural. En definitiva, "degut a la situació de subordinació de les dones, actualment l'acumulació de capital homosocial encara està reservada només als homes" [traducció pròpia] (Bjarnegard 2009:193).

3. Els règims de gènere de les organitzacions polítiques

La major part de la recerca *mainstream* al voltant dels partits polítics i dels moviments socials ignora el biaix de gènere que es dona en aquestes organitzacions. Per aquest motiu, fracassen a entendre els motius pels quals les dones tenen menys interès a participar políticament (Lovenduski, 2005). Des de l'institucionalisme feminista s'explica com el sexisme es naturalitza a les institucions polítiques i com des de l'agència col·lectiva es poden produir canvis, però les regles del joc generitzades que es (re)produeixen en el dia a dia en el funcionament quotidià dels partits polítics s'han estudiat menys (Verge i De la Fuente, 2014; Verge, 2015). En el cas dels moviments socials, la majoria d'investigacions amb perspectiva de gènere acostumen a centrar-se en el moviment feminista o la participació de les dones en els moviments socials en general (Beckwith, 2013), però també en les relacions de gènere que es donen als moviments socials (Biglia, 2005; Molés, 2012) i a organitzacions o plataformes específiques dels moviments socials (Dunezat, 2006; Alfama i altres, 2004).

Les organitzacions tenen el seu propi règim de gènere inscrit en un ordre de gènere determinat, és a dir, una configuració particular de les relacions de gènere que estructuren les normes i pràctiques dels participants d'aquesta organització. Connell (2005) insisteix en la multidimensionalitat que el gènere adopta en les organitzacions i la necessitat de conceptualitzar-ne la complexitat a partir de la sistematització de les dimensions i la seva interrelació. Així doncs, l'objectiu d'aquest apartat és realitzar una proposta d'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques que serveixi tant per l'anàlisi dels partits polítics com de les organitzacions dels moviments

socials, i que tingui en compte el pes de la classe social i el curs de vida. Per fer-ho, es posen en relació els resultats de les investigacions de l'institucionalisme feminista al voltant de les regles del joc que es (re)produeixen en els partits polítics (Verge i De la Fuente, 2014; Verge, 2015) i a la resta d'àmbits de la política institucional (Lovenduski i Norris, 1993; Kenny i Verge, 2006; Franceschet, 2010; Chappell, 2006), i les aportacions de les investigacions al voltant de les relacions de gènere als moviments socials (Alfama i altres, 2014; Dunezat, 2006; Molés, 2012; Bígla, 2005).

Recollint una de les conclusions que es remarquen amb més força al primer capítol, la militància a les organitzacions polítiques es pot concebre com un treball i, per tant, es pot analitzar introduint les ruptures conceptuals al voltant de la interrelació de les esferes productiva i reproductiva, i el treball domèstic i de cura (Taylor, 2004; Sagastizabal i Legarreta, 2016). En el seu moment, Kenney (1996), en un dels treballs predecessors de l'institucionalisme feminista, ja va assenyalar el potencial heurístic de concebre les institucions polítiques com a llocs de treball:

Les politòlogues poden apropiarse de la idea que qui ocupa els llocs de treball i els comportaments adequats que s'hi corresponen estan condicionats pel gènere i contínuament negociant-se en aquest sentit. Els llocs de treball, com les institucions polítiques, estan generitzats. El gènere s'està produint constantment als llocs de treball més enllà de quelcom estable i preestablert [traducció pròpia] (Kenney, 1996:461)

Així doncs, les dimensions de l'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques que es proposen en aquest apartat són l'estructura generitzada del temps, per tal de comprendre la interacció entre la pobresa de temps de les dones i el temps propi de les organitzacions, i la divisió social i sexual del treball polític, que es centra en la valoració desigual de les tasques en funció de la seva relació amb la feminitat seguint les teories d'anàlisi del mercat laboral amb perspectiva de gènere. De manera transversal, es té en

compte com opera la lògica del comportament adequat en la configuració dels codis i processos de deliberació - és a dir, en la manera com s'expressa la militància, es prenen les decisions i es debat a les reunions - així com el pes de l'adquisició de capital homosocial per part dels homes. Les estructures que es proposen per estructurar el debat teòric són complementàries a les dimensions dels règims de gènere que proposa Connell (1987), ja que les inclouen de forma transversal: les relacions de producció, les relacions de poder i la *cathexis*.

3.1 L'estructura generitzada del temps de participació

Els principals estudis sobre la participació política i les dones identifiquen la manca de temps de les dones com a principal causa d'una participació inferior a la dels homes (Lovenduski i Norris, 1993; Burns, Scholzman i Verba, 2001). Com s'ha vist, però, l'enfocament d'aquest aspecte presenta diferents nivells de profunditat respecte a la comprensió de la seva perpetuació i, a la vegada, a les seves possibilitats de canvi. Així doncs, seguint una perspectiva institucionalista feminista, es focalitza en com les regles del joc de les organitzacions polítiques condicionen els usos del temps de les dones en aquesta activitat específica i les normes i pràctiques informals que guien les consideracions sobre la manera d'utilitzar el temps entre la militància de les organitzacions.

Diverses recerques corroboren com a pràctica generitzada uns horaris marcats per les pautes del mercat laboral que comporten fer les reunions de la majoria de les organitzacions polítiques al vespre, hora de compaginació difícil amb el treball domèstic i de cura (Verge i De la Fuente, 2014; Verge, 2020; Alfama i altres, 2004; Sagastizabal, 2016). De la mateixa manera, els horaris de les activitats derivades de la militància política tampoc faciliten una participació de

les persones amb responsabilitats familiars. Tal com explica la citació següent, aquesta dinàmica també es dona als moviments socials:

Els problemes de compatibilització d'horaris es donen també als moviments socials. Els horaris de les assemblees, de les rodes de premsa, de les reunions, etc., majoritàriament responen als moments que l'horari laboral típic deixa lliures i que es perceben com a moments de no treball o d'oci, encara que en realitat per a moltes dones són moments de treball reproductiu. Els vespres o els caps de setmana, per exemple, coincideixen justament amb els horaris en què cal estar pels nens, cosa que condiona molt més la participació de les dones que la flexibilitat laboral. (Alfama i altres, 2004:26)

Aquesta pràctica generitzada interactua reforçant-se amb la norma informal de la dedicació intensiva identificada per Verge i De la Fuente (2014) i que també apareix amb altres denominacions en els resultats de les investigacions sobre moviments socials (Alfama i altres, 2004) i sobre la triple presència. En aquest sentit, Sagastizabal (2019) observa el paral·lisme entre la disponibilitat i dedicació absoluta que s'exigeix tant en la participació en el mercat laboral com en les organitzacions polítiques.

La participació *exigeix* a aquestes protagonistes una *implicació total*, o ells es senten interpel·lats per dedicar tot aquest temps a aquest àmbit. Per contra, no experimenten el mateix respecte a l'àmbit domesticofamiliar, ja que la seva implicació social i política els serveix d'argument per eludir responsabilitats respecte a aquest àmbit degut al compromís o responsabilitat adquirit [traducció pròpia]. (Sagastizabal, 2019:209)

Sagastizabal (2019), seguint la teoria de la triple presència, identifica tres estratègies en el terreny de l'adaptació individual que en funció del significat subjectiu que cada persona atorga a cada àmbit, es poden entendre com una estratègia per gaudir d'un temps propi o com una privació del temps de dedicació en algun dels àmbits. En primer lloc, i la més freqüent, disminuir l'activitat política quan augmenta el treball domèstic i de cura. En segon lloc, seguint "l'estil de vida" reivindicat per algunes organitzacions alternatives,

renunciar a les "comoditats" corresponents a una jornada laboral completa al mercat laboral per prioritzar l'activitat política i la seva compaginació amb el treball domèstic i de cura. Finalment, adaptar la decisió de tenir criatures a l'encaix de les exigències de la participació política i el mercat laboral en tant que un canvi social profund requereix adaptar les expectatives sobre el curs de vida individual. Aquestes estratègies són un exemple de l'adaptació de les dones a les regles del joc generitzades de les organitzacions envers els usos del temps i les normes de gènere que atrapen les dones en un equilibri impossible de presències i absències en els tres àmbits.

Per altra banda, per als homes militants, absentar-se de la participació política per qüestions relacionades amb el mercat laboral és legítim, de la mateixa manera que es considera apropiat per a les dones absentar-se per motius relacionats amb la cura de les persones (Sagastizabal, 2016, 2019). En aquest sentit, la doble vara de mesurar s'aplica al voltant del temps que es dedica a cada activitat vital en funció del gènere. En aquest cas, per transgredir tant les normes de gènere femení en fer-se càrrec del treball domèstic i de cura de manera principal com les regles informals generitzades de l'organització. En conseqüència, les dones desenvolupen un sentiment de culpa que es produeix en qualsevol de les decisions que prenguin.

L'estudi sobre els usos del temps a les associacions veïnals de Barcelona (Arboix i altres, 2021) assenyala com el treball remunerat i el treball domèstic i de cura condicionen la participació de les persones en l'àmbit associatiu. Especialment, degut a la mitjana d'edat avançada de les persones que hi participen, la diferència més notòria és entre les persones jubilades i ocupades. Per altra banda, s'identifica que la manca d'interès decreixent pel treball voluntari i associatiu comporta una "pluriparticipació" de les persones que dificulta la sincronització horària de l'activitat associativa. En relació amb les consideracions revisades, també podria ser un motiu extern de reforç de la

norma de la dedicació intensiva. El principal conflicte al voltant dels usos del temps que identifiquen les autores és el desencaix entre les temporalitats pròpies de les associacions veïnals i l'administració pública:

Aquesta problemàtica ve marcada per una incompatibilitat de les característiques dels usos del temps per part d'ambdues organitzacions i són finalment les associacions les que han d'adaptar-se a les imposicions de l'Administració. (Arboix i altres, 2021:20)

Aquest conflicte reforça la rellevància d'abordar l'anàlisi de l'estructura generitzada interna de les diferents organitzacions polítiques i els contextos institucionals amb els quals interactuen.

El presencialisme - identificat als partits polítics, entre d'altres, per Verge i De La Fuente (2014) - també té a veure amb el valor que s'atorga a la reunió/assemblea presencial entesa com a ocupació simbòlica de l'espai públic (on també entrarien les seus dels partits polítics i els locals civils on es realitzen les assemblees en tant que espais de socialització). Segons Amorós (1992), la reunió presencial implica reconèixer-se en l'altra per veure's com un igual. Tenint en compte les possibilitats desiguals d'ocupació de l'espai públic, el fet de reunir-se per atribuir-se valor seria, com escriu Amorós (1992:60), un tipus d'"homofilia del poder". És a dir, que les reunions formals presencials també contribuirien a augmentar el "capital homosocial masculí" (Bjarnegard, 2013) de les persones que tenen la possibilitat de coincidir en un espai determinat des de la presència física.

Freeman (2017) és pionera a relacionar la disponibilitat amb la capacitat per liderar els moviments polítics. En el seu assaig sobre la tirania de la falta d'estructures, l'any 1970, assenyala les relacions de poder al moviment feminista dels Estats Units, de manera que no només hi intervindria el temps, sinó també la capacitat d'un grup petit —elits— de dominar la resta de membres. En el cas del moviment feminista, es tractava de xarxes d'afinitat,

d'amistat, entre les dones que formaven part del moviment i que responien a unes característiques determinades que corresponen als paràmetres d'exclusió que de les organitzacions mixtes: de classe mitjana, d'entre 20 i 30 anys, amb parella, lesbianes o obertes a ser-ho, amb una visió progressista sobre les criatures però sense tenir-ne, amb estudis superiors i adequadament vestides a la moda del grup. En canvi, les dones amb una jornada laboral intensa, solteres o d'edat avançada, eren excloses d'aquests grups d'afinitat. En aquest sentit, resumeix:

Els requisits típics per participar en les elits informals del moviment, i, per tant, per exercir certa forma de poder, tenen relació amb la classe social, la personalitat i la disposició del temps [traducció pròpia]. (Freeman, 2017:19)

Aquestes consideracions evidencien com la disponibilitat temporal de la militància té una estreta relació amb la creació de xarxes informals i que aquestes xarxes també es donen en les formes d'organització més horitzontals, com les que adopta el moviment feminista i els moviments socials.

En definitiva, la dimensió temporal de l'anàlisi de les relacions de gènere a les organitzacions polítiques està directament relacionada amb l'adquisició de poder i la capacitat d'incidència en els espais de presa de decisions. Així doncs, l'estructura generitzada del temps condiciona la distribució de les diferents tasques polítiques i càrrecs, qüestió que s'aborda amb més detall a la següent dimensió d'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques.

3.2 La divisió sexual del treball polític

La divisió sexual del treball polític a les organitzacions es fonamenta en els conceptes d'anàlisi del treball assalariat en les teories al voltant de les desigualtats de gènere al mercat de treball, com la segregació horitzontal i

vertical (Rubery i Fagan, 1995; Torns i Recio, 2012) i l'anàlisi organitzacions amb perspectiva de gènere (Acker, 1992, 2006). En aquest sentit es proposa una doble dimensió del treball polític. Per una banda, el repartiment dels rols i tasques i el seu reconeixement desigual. Per l'altra, l'adquisició i desenvolupament en els càrrecs de funcionament intern de les organitzacions i com a representants institucionals en el cas dels partits polítics.

Tal com constaten les investigacions al voltant dels partits i els moviments socials, les dones són les que s'encarreguen majoritàriament de les tasques relacionades amb la cura socialment atorgada al seu gènere. En els casos en què no hi ha regles formals com les quotes per corregir aquest biaix (Verge i De la Fuente, 2014; Molés, 2012), les dones tenen menys presència que els homes en les tasques de representació del col·lectiu de més visibilitat, com ara fer de portaveus o portar la pancarta d'una protesta.

En aquesta línia, la investigació d'Alfama i altres (2004) sobre les relacions de gènere al moviment social de la Plataforma en Defensa de l'Ebre (PDE) alerta de la invisibilitat de les tasques socialment atorgades a les dones de les organitzacions polítiques. Així doncs, distingeix entre tasques visibles per la societat, tasques visibles —és a dir, reconegudes, portadores de mèrits— per la mateixa organització i tasques invisibles. A la vegada, aquestes tasques es divideixen entre les de direcció i gestió de l'organització, i les executives. La taula següent, adaptada d'Alfama i altres (2004:54) i que es pren com a referència per a la configuració d'aquesta proposta teòrica, és una mostra exhaustiva del repartiment de tasques en funció de la seva tipologia i del reconeixement que reben tant socialment com en l'àmbit intern de les organitzacions.

Taula 3: Tipologia i visibilitat de les tasques militants

	Tasques de direcció i gestió del moviment	Tasques executives
Visible per la societat	- Fer de portaveu oficial	- Estar-se en una paradeta: vendre material i donar informació
Visible per l'organització	- Fer de portaveu local - Fer de portaveu puntual - Fer d'interlocutor amb altres organitzacions i institucions - Participar en el debat d'idees	- Estar-se en una paradeta: vendre material i donar informació - Participar en les accions
Invisible per l'organització	- Fer de portaveu <i>de carrer</i> /difusió informal - Elaborar el treball tècnic - Redactar comunicats i documentació - Organitzar actes - Gestionar els recursos materials i econòmics - Fer manteniment de les xarxes relacionals	- Donar suport tècnic a traduir i editar documents - Elaborar material (pancartes, banderoles) - Fer logística (penjar cartells, fer fotocòpies, recollir firmes, etc.)

Font: Adaptació d'Alfama i altres (2004:54)

Els resultats de la investigació constaten una majoria de dones en les tasques invisibles, però també en les executives, que malgrat ser visibles per la seva presència en l'àmbit públic, no es consideren tan "polítiques" com les tasques de direcció associades al lideratge (Alfama i altres, 2004; Alfama, 2010).

En una línia similar, Molés (2012) investiga les relacions de gènere als casals de joves bascos compromesos políticament anomenats *gaztetxes*. En aquest àmbit, identifica un altre eix de divisió generitzat del treball: el treball emocional-relacional, desenvolupat per les dones, i l'executiu-pràctic, practicat amb més tendència pels homes. Altres estudis sobre els moviments socials constaten com les dones han tendit a participar més en aquelles protestes relacionades amb les seves necessitats quotidianes com a responsables de la

cura de les persones (Taylor, 1999) i atribuïnt més valor emocional a la lluita social que els seus companys homes, àmbit també invisibilitzat pels estudis de moviments socials (McAdam, 1998; Ferree i Merrill, 2000).

Les investigacions sobre partits polítics reforcen la idea que la divisió sexual del treball polític constitueix el règim de gènere d'ambdues tipologies d'organitzacions polítiques. En l'àmbit parlamentari, la distribució de les carteres dels ministeris o de les regidories dels ajuntaments respon als estereotips de gènere, ja que es considera més "adequat" que les dones liderin els àmbits relacionats amb el benestar i l'atenció de les persones, mentre que els homes lideren els àmbits més prestigiosos com les finances, la seguretat o l'urbanisme (Franceschet, 2010). En aquest sentit, la investigació de Rothbard (1979) sobre les tasques diferenciades d'homes i dones en les campanyes electorals locals dels partits polítics evidencia que les dones dediquen més temps a tasques invisibilitzades i amb poc reconeixement social.

El treball de les dones implica sobretot recaptació de fons i enviament de correus. Les dones escriuen el material per als correus i s'encarreguen d'imprimir-lo, obtenen les llistes d'electors del registre d'electors i les reparteixen (...) Les dones vetllen pel manteniment de les institucions i omplen els buits. [traducció pròpia] (Rothbard, 1979:318-323)

Rothbard (1979) defensa una analogia entre la família i els partits polítics en el sentit que les dones s'encarreguen de les tasques de manteniment i que no estan assignades explícitament a ningú. Verge i De la Fuente (2014) posen com a exemple del rol subordinat de les dones la presa d'actes i la implementació de les decisions entre reunió i reunió. Per reforçar la idea que les dones realitzen les tasques de sosteniment dels partits polítics, Rothbard (1979) les anomena les "mans invisibles" dels partits.

Les investigacions sobre els moviments socials també constaten la divisió sexual del treball polític en les accions executives. A les dones se les ha exclòs dels mètodes de lluita combatius que impliquen, per exemple, la construcció de barricades contra la repressió política en el context de les mobilitzacions contra la globalització en diversos països europeus (Kolarova, 2009). En el cas de la investigació de Rodríguez Lara (2017) sobre ETA, per exemple, s'evidencia com en els contextos de més repressió, les dones van ser relegades a un paper de suport i de dedicació al treball de cura per no aixecar sospites sobre la seva implicació.⁸ En aquesta línia, Biglia i Luna (2012) aporten el següent testimoni vers la divisió sexual del treball en l'àmbit de les accions combatives:

Una jove activista anglesa (Anònima, 1998) denuncia en un document autoproduït com la divisió del treball resulta particularment evident els "camps de protesta" on les noies treballen molt més tot i que de manera menys exhibicionista i, per això, els seus esforços són menys valorats en comparació a les poques però escandaloses accions realitzades pels homes [traducció pròpia] (Biglia i Luna, 2012:94)

Una altra qüestió a destacar és la correlació entre la segregació horitzontal de les tasques i l'adquisició d'un rol de poder i de presència en els espais de presa de decisió. En aquest sentit, Dunezat (2006) proposa la perspectiva del procés d'especialització i el concepte del *capital militant*:

El capital militant s'entén com tot allò que té relació amb els coneixements de la militància, amb l'experiència militant, amb la socialització militant i amb el sentiment de competència militant [traducció pròpia]. (Dunezat, 2006:229)

---

⁸ Kolarova (2009) assenyala el paper dels mitjans de comunicació alternatius que promocionen imatges d'homes combatius, presentant-los com a herois o màrtirs, mentre que les dones que participaven en la lluita més combativa eren invisibilitzades i les protestes pacífiques considerades menys efectives, tant des d'aquests mitjans com des del moviment en general. Eisenhower i Hollande (2000) també destaquen el paper dels mitjans de comunicació en el reforçament dels estereotips de gènere en l'activisme i fins i tot, els mateixos col·lectius presenten una imatge violenta per als nois i una més amable per a les noies en la seva imatge externa i propaganda.

A partir de l'acumulació de capital militant, la militància reproduïx la seva posició jeràrquica involucrant-se en determinades tasques pel sol fet d'ocupar quotes de poder oficials i extraoficials a l'organització, cosa que n'incompliria fins i tot els procediments democràtics. Dunezat (2006) identifica el gènere, l'edat, l'ocupació i el nivell d'estudis com a característiques estructurals que condicionen l'adquisició d'aquest capital. A la vegada, les persones amb més capital militant també s'apropien d'aquelles tasques considerades imprescindibles pel funcionament del moviment social per desenvolupar-les amb eficàcia. Així doncs, aquest procés facilita la perpetuació de les regles informals generitzades per part d'aquells a qui ja els beneficia el funcionament de l'organització.

Per altra banda, des d'aquesta perspectiva, el procés de valorització o desvalorització de les tasques estaria lligat a la jerarquia que permet que la divisió del treball militant es transmeti dins d'una organització i també en altres organitzacions dels moviments socials per imitació o per herència (Dunezat, 2006). Des d'una perspectiva similar, Molés (2012) identifica el "rol d'experta" que s'atorga a algunes persones militants pels coneixements que obtenen en desenvolupar sempre les tasques valorades i en fer-les de manera eficaç. Seguint els plantejaments de Dunezat (2006), es tracta d'un mecanisme de reproducció de la jerarquia i de la divisió del treball militant. En aquesta mateixa línia, Alfama i altres (2004) empen la categoria de "capacitació productiva" per identificar els perfils amb les habilitats que es consideren hegemòniques a fi de participar en els espais de presa de decisió del moviment.

Aquestes habilitats (...) tenen a veure sobretot amb la capacitat d'abstracció i d'articular discursos, de parlar en públic i de conèixer i utilitzar recursos d'informació. És a dir, amb les habilitats que son útils i imprescindibles per complir còmodament els requeriments propis de l'àmbit més públic. (Alfama i altres, 2004:20)

A la vegada, assenyalen que les habilitats requerides per les tasques militants més valorades s'adquireixen a través del treball i l'educació formal, i per tant tenen un biaix de classe social, però també en els espais associatius i en la militància a altres moviments socials, de manera que podrien estar relacionades amb el rol d'experta i el "capital militant" que els homes tenen més facilitat d'adquirir en aquests espais (Molés, 2012; Dunezat, 2006).

Una altra qüestió a destacar en la (re)producció quotidiana de la segregació vertical i horitzontal és que segons Sagastizabal (2016), les dones participarien en la política més per realitzar un servei cap als altres que no pas en benefici propi. Aquest objectiu aniria acompanyat d'una actitud d'autoexigència i perfeccionisme (Molés, 2012). En aquesta línia, Biglia (2005) identifica que en els contextos de protesta les dones tendeixen a treballar més, però de manera menys exhibicionista i escandalosa que els homes. Tanmateix, segons Molés (2012), l'ideal de militància femenina intenta assimilar-se als comportaments de la masculinitat:

La bona militant és aquella que assimila sense criticar els rols masculins i, partint d'aquests rols, sempre està disposada al que faci falta: a ser llançada, a tenir iniciativa, a donar la cara o a deixar de banda els sentiments [traducció pròpia]. (Molés, 2012:67)

Tenint en compte això, per seguir el que s'espera d'una militància adequada, les dones poden veure's obligades a deixar de banda trets de la seva personalitat, endurir-se i assumir tasques visibles i valorades, però sense deixar de dur a terme les tasques invisibilitzades imprescindibles pel funcionament de qualsevol organització (Molés, 2012). A banda d'una intensificació de la dedicació, també es produeix una "devaluació de gènere" d'aquests rols de poder orgànic quan són dones qui els ocupen. Existeix una doble vara de mesurar de gènere en la valoració del treball polític en funció de qui el duu a terme (Verge i De la Fuente, 2014; Verge i altres, 2018).

3.2.1 Processos i codis de deliberació androcèntrics

Com s'ha vist, una de les activitats reconegudes a les organitzacions és la participació en els debats polítics (Alfama i altres, 2004). Per tant, l'anàlisi dels processos i codis de deliberació de les organitzacions polítiques és especialment rellevant per a l'anàlisi de la divisió sexual del treball polític. La manera com es prenen les decisions i es desenvolupen els debats no és neutral i està estretament relacionada amb com es fa acció de gènere a les organitzacions polítiques (West i Zimmerman, 1987). A la vegada, són espais en què s'estableixen connexions socials entre els membres i en què es desenvolupen rituals de gènere que, com ja s'ha explicat seguint les aportacions de l'institucionalisme feminista en l'anàlisi de les regles del joc de les institucions (Franceschet, 2010), permeten als homes adquirir més reconeixement i mantenir l'estatus. El llenguatge, la gesticulació i el to de veu utilitzats de manera ritualitzada generen un efecte rellevant en relació amb la lògica del comportament adequat generitzada.

Un estil masculí implica apel·lar a l'abstracció i a la retòrica teòrica abans que els arguments concrets, parlar amb una veu sorollosa i utilitzar una gesticulació ferma com picar la taula. Així doncs, és més fàcil avançar en la carrera política o ser nominada en posicions d'influència quan s'adopta aquest estil. Com explica una de les diputades entrevistades, el nivell de masculinització de la política va des del llenguatge fins als codis de vestimenta [traducció pròpia]. (Franceschet, 2010:402)

Aquests rituals repetitius es desenvolupen en contextos determinats per augmentar l'estatus dels homes. Segons la investigació de Franceschet (2010), es tracta de performacions que estructurin les relacions de poder de gènere. Així, entén que els rituals de gènere com la repetició de determinades conductes associades a la masculinitat, a allò que es considera adequat, legítima i (re)produeix aquestes regles del joc. Aquestes consideracions connecten amb les referències a l'adquisició d'un "habitus participatiu" que

legítimi la participació seguint les regles del joc específiques del context institucional en qüestió.

Per exemple, en el marc basc, aquest [l'habitus participatiu] té a veure amb l'ús d'un to de veu moderat però ferm, fer ús d'arguments racionals complexos i sofisticats, i elaborar un discurs desapassionat o desincorporat que sembli objectiu i neutral [traducció pròpia]. (Martínez-Palacios, 2017:62)

A la vegada, aquests rituals de gènere tenen a veure amb l'allargament innecessari de les converses i la necessitat d'intervenir-hi en cada punt també fan que les reunions acabin més tard (Kathleen, 1994; Verge i De la Fuente, 2014). En conseqüència, els rituals de gènere masculins a les assemblees i reunions no només tenen a veure amb el reconeixement polític i en la divisió de les tasques i àmbits de treball, sinó també amb una estructura generitzada del temps que exclou les dones amb menys disponibilitat temporal.

Mendelberg i altres (2014) també analitzen els processos de gènere que es donen en els processos de deliberació de qualsevol organització, però especialment en l'àmbit de la participació política. Les autores assenyalen l'expectativa socialment interioritzada pels membres de l'organització per la qual les dones tindrien menys autoritat que els homes a l'hora d'intervenir. Així doncs, els homes utilitzarien un seguit d'estratègies per demostrar el seu estatus superior com són parlar més, parlar els primers i interrompre —especialment quan hi ha conflicte— les persones que consideren d'un estatus inferior al seu. Les dones, en conseqüència, tindrien menys temps per expressar-se, se'ls farien més preguntes qüestionant les seves intervencions, se les respondria amb més agressivitat, se les escoltaria menys i en conseqüència es faria menys referència a les seves intervencions i se les tendria a interrompre més que els homes, fet que disminuiria si adquirissin un estatus superior dins de l'organització (Mendelberg i altres, 2010).

En la mateixa línia, Kathleen (1994) identifica com les dones “entren a la discussió més tard, parlen menys, agafen menys torns i fan menys interrupcions que els homes”, mentre que els homes, seguint els rituals de gènere masculins explicats, “parlen més estona i interrompen més sovint [traducció pròpia]” (Kathleen, 1994:567). Segons Mendelberg i altres (2014), un dels factors que facilita que les dones participin més i, en conseqüència, adquireixin més reconeixement, és el fet de rebre *feedback* positiu o negatiu durant els debats. En relació amb això, Biglia (2005) identifica que la poca escolta cap a les intervencions de les dones les desmotiva a continuar esforçant-se a participar en uns paràmetres que no els faciliten desenvolupar-se. De fet, les dones s'autolimiten a intervenir per, d'una banda, inseguretats davant unes formes de fer que no consideren pròpies i, de l'altra, per no repetir arguments que ja s'han exposat a fi d'evitar el tràngol d'intervenir (Alfama i altres, 2004). A la vegada, les dones participen més quan hi ha més dones a les reunions (Mendelberg i altres, 2014).

Finalment, pel que fa a la intersecció amb la classe social, cal tenir en compte que els grups en una situació d'opressió sempre han tingut dificultats per articular les seves perspectives als contextos deliberatius en què eren absents o no tenien una posició amb possibilitats d'incidència per falta de capital militant. Això ha comportat conflictes amb les perspectives del grup dominant, que ha legitimat la seva manera de fer a partir dels discursos dels membres amb més capacitat d'incidència (Weldon, 2011).⁹

---

⁹ Des de la sociologia s'han fet aportacions en l'àmbit educatiu que permeten copsar els efectes més subjectius de la classe social més enllà de les limitacions que comporten les condicions materials en el poder adquisitiu i la capacitat de decisió sobre el temps propi. Willis (1997) exposa com els estudiants de classe mitjana —especialment els nois—, a través del sistema educatiu adquireixen confiança per canviar el que no els agrada del seu voltant. Bernstein (1985) posa el focus en la dissociació entre els codis lingüístics de les famílies de classe treballadora i els codis lingüístics de l'escola, més propers als de les famílies de classe mitjana. En conseqüència, els infants de classe treballadora senten que no pertanyen a la institució educativa.

4. La transformació dels règims de gènere de les organitzacions polítiques

L'anàlisi de les transformacions en clau de gènere en els partits polítics s'analitza des de fa dècades, ja que les dones es doten d'agència des dels inicis del sufragi amb l'objectiu d'introduir una agenda feminista que transversalitzï les seves reivindicacions sectorialitzades, com també de millorar les condicions internes amb què participen (Lovenduski i Norris, 1993).

L'objectiu d'aquest apartat és revisar la capacitat d'agència de les dones com una forma de contrapoder capaç de subvertir el poder que exerceixen les regles del joc i, de retruc, incidir en el canvi de l'ordre de gènere en l'àmbit més estructural (De la Fuente, 2016). El pes de les regles informals generitzades dificulta la implementació de les mesures de canvi aplicades formalment mitjançant les estratègia d'agència col·lectiva de les dones. (Mergaert i Lombardo, 2014; Verge i altres, 2018).

4.1 El reconeixement del sexisme i les aliances col·lectives

Beckwith (1996) proposa analitzar el "posicionament polític" (*political standing*) de les dones a les organitzacions i moviments, és a dir, la construcció de la seva agència i la legitimació de les seves demandes a partir del propi reconeixement de la seva identitat de gènere i la consciència de la discriminació que en conseqüència pateixen.

Al moviment feminista, les dones tenen una ubicació directament relacionada amb el seu gènere en tant que les experiències de les dones serien la principal reivindicació, així com el lideratge i presa de decisions. La vinculació de les

dones amb aquest moviment seria directa i immediata. En canvi, les dones que es mobilitzen en altres moviments polítics ho fan a partir d'experiències diferents a les del gènere, com la classe, la raça o categories socials, com el fet de ser estudiant o viure en una nació oprimida (Beckwith, 2013). Sota un context patriarcal, les dones i els grups menys privilegiats sempre han de construir el seu posicionament polític específic en aquestes organitzacions i moviments en tant que són identificades com a subjectes polítics secundaris o, directament, subjectes no polítics.

Biglia i Luna (2012) analitzen quins són els factors individuals i de les organitzacions que faciliten la presa de consciència del sexisme per part de les dones que hi participen. Beckwith (1996, 2013) assenyala aquest fet com el primer pas per al posicionament polític que condueix a l'agència pel canvi. Per exemple, Biglia i Luna (2012) identifiquen que el fet de considerar-se feministes és un factor determinant per al reconeixement de la discriminació que pateixen a les organitzacions, així com el fet de tenir més formació acadèmica.

Pel que fa als factors de les diferents organitzacions, Biglia (2005) identifica l'eix esquerra-dreta. En aquest sentit, les dones que participen en moviments d'extrema esquerra reconeixen més sexisme a les seves organitzacions que les que es consideren progressistes. Aquesta diferència també la detecten Verge i De la Fuente (2014) quan contrasten l'aparent consciència per l'empoderament de les dones de les organitzacions d'esquerreres amb les demandes de més acció col·lectiva en aquest sentit per part de les dones que hi participen.

En relació a la comparativa segons el grau d'institucionalització, també cal tenir en compte, el model organitzatiu també condiona el reconeixement del sexisme i la capacitat de construir un posicionament polític com a dones. Els grups més jeràrquics, la presència reconeguda de dinàmiques generitzades és major que entre els que es consideren moviments sense lideratges. En els

casos en què hi ha un lideratge femení, sembla que desapareixen les discriminacions o la seva percepció, augmenten quan hi ha lideratges compartits i tenen un reconeixement majoritari quan els lideratges són principalment masculins (Biglia i Luna, 2012).

En aquesta línia, diverses investigacions corroboren que el fet que els lideratges siguin femenins no significa que hi hagi hagut un procés d'empoderament per part de les dones i que se les tingui en compte de la mateixa manera. Per exemple, al moviment *Via Campesina*, tot i incorporar la paritat en els espais de presa de decisió, la cultura organitzacional continua essent masculina i persisteixen les expressions sexistes i l'assetjament sexual. D'altra banda, moviments considerats sense lideratges, diversos i inclusivament, com és el cas del moviment *Occupy*, tendeixen a tenir un lideratge format per homes blancs (Bhattacharjya i altres, 2013). Segons Freeman (2017), el fet de projectar-se formalment com un moviment sense lideratges no dona la oportunitat de qüestionar-lo i visibilitzar les dinàmiques internes generitzades que discriminen determinats grups.

De la Fuente (2013) realitza un exercici de síntesi de la perspectiva feminista del poder a partir dels plantejaments d'Allen (1999). Aquesta perspectiva recull no només el *poder sobre*, entès com a dominació estructural dels homes envers les dones revisada al primer capítol o com l'ordre de gènere de Connell (1996), sinó també el *poder per a*, entès com la capacitat de desenvolupament d'un grup social en condicions d'inferioritat en un context determinat. Així doncs, defensa que la identificació com a grup social en condicions de subordinació a partir del reconeixement del sexisme permet elaborar estratègies d'agència col·lectives per subvertir els règims de gènere de les organitzacions polítiques i contribuir a promoure canvis en l'ordre de gènere.

4.2 Estratègies d'agència col·lectiva a les organitzacions polítiques

El canvi organitzacional que fa possible la transformació de les relacions de gènere a les organitzacions polítiques ha evolucionat al llarg dels anys. En primer lloc, s'introduïen estratègies retòriques de reconeixement de les dones i mesures d'acció positiva. Les dones van assenyalar la insuficiència d'aquestes mesures i van reclamar estratègies de discriminació positiva com les quotes en l'elaboració de les candidatures electorals dels partits polítics i en l'àmbit intern (Lovenduski i Norris, 1993). L'augment del nombre de dones a partir de quotes de gènere és la mesura més generitzada als partits, però des de fa anys les expertes assenyalen els seus límits (Kenney, 1996). En la seva investigació al voltant del potencial dels plans d'igualtat dels partits polítics, Verge (2020) assenyalava que el focus de l'acadèmia en aquesta mesura no ha tingut en compte altres estratègies de canvi més integrals a les organitzacions polítiques.

En aquest sentit, és interessant la categorització de tipologies de transformació de les regles formals de Mahoney i Thelen (2009). En primer lloc, el *desplaçament*, que consisteix a tirar enrere les regles existents per introduir-ne de noves. Es tracta d'una tipologia de canvi brusca i és la que tradicionalment s'ha treballat des de les teories institucionalistes. En segon lloc, el *canvi per capes*, en què les noves regles s'introdueixen de manera paral·lela a les que ja existeixen. En comptes de retirar-les, les modifica a partir d'esmenes, revisions o addicions a les existents. En tercer lloc, els canvis progressius provocats no tant a partir de la introducció de les regles formals, sinó condicionats per canvis externs als quals anomenen *canvis a la deriva*. I finalment, la *conversió*, que es produeix quan hi ha una reinterpretació de les regles existents.

Per altra banda, els experiments *post-equity* consisteixen a detectar, de manera col·lectiva, quines són les regles generitzades i aplicar-hi canvis progressius tot creant, també, una narrativa col·lectiva de la necessitat d'aquests canvis de manera que no es generin resistències que puguin frustrar els canvis (Benschop i Van de Brink, 2013). Aquest tipus d'estratègia basada en petites victòries progressives correspon al tipus de canvi per capes (Thelen i altres, 2016) que també es produeix en el desenvolupament de plans d'igualtat interns dels partits polítics (Verge, 2020) o en les estratègies de transversalitat de gènere recomanades pel Consell Europeu des del 1998 (Benschop i Van de Brink, 2013), en què es pretén aportar canvis organitzatius que superin les regles generitzades de manera transversal en tots els àmbits.

En altres àmbits masculinitzats com la universitat es constata com l'aliança entre dones feministes també és clau per introduir noves regles formals per subvertir el seu règim de gènere específic (Verge, 2021). En relació amb l'objecte d'estudi de la tesi doctoral, és interessant destacar que Kittilson (2013) apunta que com més institucionalitzades estan les sectorials de dones al partit, més efectives són les mesures de canvi. És a dir, que cal analitzar el reconeixement formal de les sectorials de dones a l'organització, la seva incidència en la presa de decisions i els seus recursos. En aquest sentit, Keith i Verge (2018) apunten la següent reflexió:

Una agència de les dones forta, mesurada per les connexions formals amb el partit i els drets de representació en els òrgans de presa de decisió dels partits, és clau per pressionar els partits a tenir una representació numèrica de dones superiors en l'àmbit intern i extern [traducció pròpia]. (Keith i Verge, 2018:11)

A la vegada, Verge (2021) insisteix en la ideologia feminista de les dones que promouen els canvis i l'aliança amb altres activistes feministes externes a l'organització. En definitiva, els dos elements clau per possibilitar el canvi són el reconeixement de la situació de subordinació i l'aliança col·lectiva del grup

social inferioritzat. En el cas de l'objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral, s'analitzen les estratègies d'agència col·lectiva que s'introdueixen a les organitzacions polítiques a partir de la constitució de grups de dones amb més o menys grau de formalitat.

En l'àmbit dels moviments socials, diverses autores assenyalen les experiències de millora de l'agència de les dones que, generalment, coincideixen amb les investigacions centrades en el canvi als partits polítics. En la mateixa línia que les sectorials de dones, la principal estratègia consisteix a generar grups de treball interns únicament formades per dones amb l'objectiu d'empoderar-les per negociar les mesures d'igualtat amb la resta de l'organització (Bhattacharjya i altres, 2013; Biglia, 2005; Molés, 2012).

També, en la lògica de canviar la dinàmica de grans assemblees en què se'ls fa difícil intervenir, generar petits grups, *workshops* i trobades informals per parlar sobre la percepció del sexisme en espais més amables (Bhattacharjya i altres, 2013). En la mateixa línia que Mahoney i Telen (2009) en l'àmbit dels partits polítics, la combinació d'estratègies des de l'òrgan decisor combinades amb mesures pedagògiques resulten les més efectives per canviar les dinàmiques internes i les jerarquies no explícites (Bhattacharjya i altres, 2013).

4.3 Les resistències al canvi de les organitzacions polítiques

Margaert i Lombardo (2014) defineixen les resistències com a fórmules de manteniment de l'estatu quo d'una organització que s'oposen a les propostes de canvi. L'anàlisi de les regles informals generitzades és una eina per entendre per què algunes de les noves regles formals explicades en l'anterior apartat reben resistències i no acaben de ser implementades amb èxit. En aquesta línia, Chappell i Waylen (2013) assenyalen que les regles informals

generitzades poden diluir l'impacte de regles formals per produir més igualtat de gènere. En el cas de les quotes per a la paritat, Lowndes (2019) apunta:

La interacció entre les regles formals i informals és un procés dinàmic. Per exemple, les elits majoritàriament dominades per homes poden desplaçar el focus de poder dels espais formals als informals per contrarestar l'augment de l'accés de les dones en els espais de presa de decisió formals [traducció pròpia] (Lowndes, 2019:9).

Seguint Waylen (2014), les regles informals en l'institucionalisme feminista solen tenir el paper de reforçar l'estatu quo pel que fa a les relacions desiguals de gènere i mantenir les estructures de poder de les institucions. Quan s'introdueixen noves regles formals pel canvi, les regles informals poden subvertir l'estatu quo o continuar reforçant-lo i dificultar el canvi. Tal com assenyala Mackay (2014), el canvi institucional es pot veure frustrat per les herències del passat. En altres paraules, per les regles formals i informals de les organitzacions.

La manera d'enganxar-se de les antigues normes i pràctiques —formals i informals— generitzades i l'arribada de les noves regles formals en un entorn ampli, incloent-hi els règims de gènere existents i les dinàmiques de gènere, té un gran potencial explicatiu sobre la dificultat per a la permanència de les reformes per feministitzar la política [traducció pròpia]. (Mackay, 2014:568)

L'anàlisi d'aquests procediments encara es troba en un estadi primerenc, però assenyala qüestions a tenir en compte en l'anàlisi de les transformacions en clau de gènere a les organitzacions polítiques i en les quals aquesta tesi doctoral pretén contribuir.

En un primer moment, Agócs (1997) distingeix quatre tipologies de resistències al canvi organitzacional. La primera fa referència a la negació de la necessitat de canvi. S'assenyala les persones que intenten mostrar evidències de les desigualtats de gènere com a "massa ideològiques" o que van buscant

beneficis personals en detriment dels objectius de l'organització. Així doncs, les persones promotores del canvi es troben en la situació d'intentar convèncer constantment els membres de l'organització. En conseqüència, se les acaba estigmatitzant per la seva insistència. El segon tipus de resistència consisteix a acceptar que existeixen problemes, però no hi ha una responsabilització a l'hora de realitzar el canvi, de manera que s'adopta el discurs de "tirar pilotes fora", que acaba esdevenint immobilista. La tercera resistència fa referència a la situació en què sí que s'accepten les propostes de canvi, però s'apliquen de manera limitada. S'acaba quan no s'aporten els recursos necessaris per la proposta de canvi, i per tant no s'aplica adequadament i no s'obtenen els canvis esperats pels promotors. Finalment, la quarta forma seria tirar enrere iniciatives de canvi ja iniciades (Agócs, 1997).

Des de l'institucionalisme feminista, Mackay, Kenny i Chappell (2010) fan una crida per distingir les tipologies de resistències al canvi en clau de gènere. Responent a aquesta necessitat, Mergaert i Lombardo (2014) realitzen una contribució amb un gran potencial analític en l'àmbit de la implementació de la transversalització de gènere en organitzacions. El resultat d'aquesta sistematització permet distingir entre les diferents tipologies de resistències que es plasmen a la *taula 4*.

Taula 4: Tipologia de resistències a les transformacions en clau de gènere

Tipus de resistències	Característiques
Individuals	Resistència expressada per l'acció o inacció d'un individu per oposar-se a un canvi en clau de gènere.
Institucionals	Resistència revelada per un patró d'acció o inacció agregada que es repeteix sistemàticament i que suggereix una orquestració col·lectiva per oposar-se a un canvi en clau de gènere.
Explícites	Resistència expressada obertament quan els actors s'oposen a les iniciatives d'igualtat de gènere mitjançant la seva acció i discursos, o no fan el que haurien de fer per avançar en la igualtat de gènere fins i tot quan se'ls fa conscients dels compromisos d'igualtat de gènere.
Implícites	Resistència que no es manifesta obertament, però que es pot comprovar observant fins a quin punt els actors, en els seus discursos i inaccions o accions inadequades, es distancien de l'objectiu de la igualtat de gènere.

Font: Mergaert i Lombardo (2014:9) [traducció pròpia]

En una línia similar a la d'Agócs (1997), Mergaert i Lombardo (2014) també identifiquen diferents formes amb què s'expressen les resistències a la formació en transversalització de gènere i proposen tres grans grups a partir dels seus resultats: la negació del canvi, la trivialització de la igualtat de gènere i la no assumpció de responsabilitats —i les dues últimes combinades—. Per posar-ne alguns exemples, la negació del canvi es percep a partir d'accions com qüestionar les dades quantitatives o defensar els rols de gènere tradicionals i tendeix a ser individual i explícita. La trivialització de la igualtat de gènere pot mostrar-se de manera més implícita a partir de la desatenció a les formacions. Finalment, el rebuig a acceptar responsabilitats consisteix a

atribuir les desigualtats de gènere de les organitzacions a la cultura sexista de la societat en general en comptes d'assignar-les a les normes i pràctiques generitzades que (re)produeixen les organitzacions i els seus membres. Verge i altres (2018) vinculen l'anàlisi de les normes i pràctiques informals a les diferents tipologies de resistències, i mostren el seu pes en la dificultat d'implementar canvis en clau de gènere a les organitzacions.

Pel que fa a l'àmbit de la investigació de les resistències al canvi en el si dels moviments socials, Biglia (2005:231) relaciona les resistències amb els "processos de formació i manteniment de les identitats de grup en general i dels grups minoritzats en particular" [traducció pròpia]. La literatura genèrica sobre els moviments socials ha constatat que la construcció de la identitat és un element essencial per preservar l'acció col·lectiva d'un moviment social al llarg termini. Segons Melucci (1996), els moviments socials tendeixen a autoafirmar-se creant una separació simbòlica entre "ells" —el grup identificat com a "adversari", a qui dirigeixen les seves reivindicacions— i "nosaltres". Aquesta unitat aparentment natural és, però, fruit de negociacions i conflictes entre els actors de les organitzacions (Melucci, 1996). Melucci (1996) convida a pensar els moviments socials com a sistemes de relacions socials i no com a subjectes essencials i, per tant, a identificar-ne les relacions de poder entre els seus membres.

Així doncs, per a l'anàlisi de les resistències al canvi als moviments socials és rellevant tenir en compte com, especialment aquells que pateixen més repressió, tendeixen a enfortir la seva identitat col·lectiva idealitzant el "nosaltres". A la vegada, aquesta dinàmica els condueix a negar els propis prejudicis, especialment en aquells moviments socials compromesos amb l'erradicació de les desigualtats socials, fet que produeix una "homologació de les pròpies subjectivitats; com si el mer fet de declarar-se antisexista,

antirracista, no homòfob, etc., comportés una completa assimilació dels valors no discriminatoris [traducció pròpia]" (Biglia, 2005:232).

En l'àmbit dels partits polítics, a partir de l'anàlisi dels seus plans d'igualtat, Verge (2020) remarca la dificultat per introduir la perspectiva de gènere a l'agenda política, posar mesures al domini masculí de les converses a les reunions dels partits i transformar els usos del temps androcèntric i les xarxes informals de les organitzacions. Precisament, la identificació de resistències i les seves tipologies, i els actors o organitzacions que les duen a terme permeten descobrir, allà on les mesures pel canvi són menys efectives, el "cor" dels règims de gènere, "on el privilegi masculí està més arrelat" [traducció pròpia] (Verge 2020:245). Així doncs, l'anàlisi de la tipologia de resistències dels partits polítics i moviments socials aporta més consolidació a la proposta de Mergaert i Lombardo (2014), un àmbit innovador en què implementar-les com és el canvi en clau de gènere als moviments socials i la possibilitat de comparar si existeixen diferències en funció del grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques.

5. Recapitulació

La revisió dels enfocaments teòrics d'aquest capítol contribueix a comprendre la vessant més dinàmica del gènere tant pel que fa a la perpetuació de les relacions de poder i desigualtat a través de la interacció quotidiana dels individus i les institucions com en la seva negociació i subversió. La teoria de l'acció de gènere (West i Zimmerman, 1987), complementada amb el pes de la classe social (West i Fenstermaker, 1995), explica com els individus actuen segons la seva posició social en contextos institucionals concrets en què el gènere i les demás desigualtats es poden entendre com a processos o projectes oberts al canvi (Beckwith, 2005). Les teories dels règims de gènere

(Connell, 1987, 1996) i de desigualtat (Acker, 2006) aporten aquesta connexió teòrica entre els àmbits d'anàlisi macro, meso i micro. Precisament, un dels principals interessos que sorgeixen de la revisió del debat teòric és aprofundir en la interrelació de l'acció de gènere, classe i curs de vida en els espais institucionals i organitzacionals i els fonaments estructurals de les desigualtats revisats al primer capítol.

En aquest sentit, l'institucionalisme feminista proporciona eines analítiques per constatar com les institucions no són neutrals al gènere i funcionen a partir d'unes regles del joc excloents i generitzades que es poden identificar malgrat la naturalització d'aquestes per part de les persones que interactuen en el dia a dia de les institucions i organitzacions (Lowndes i Roberts, 2013; Helmke i Levitsky, 2004; Chappell i Mackay, 2017). En àmbits tradicionalment dominats pels homes, com és el cas de les organitzacions polítiques, les maneres de fer que es consideren adequades parteixen de la seva mirada i necessitats - o manca d'aquestes - constituint una lògica del comportament adequat generitzada (Chappell, 2006). Malgrat la incorporació de dones, aquestes maneres de fer es naturalitzen a partir de les normes informals, pràctiques informals i rituals de gènere masculins que, juntament amb les regles formals, conformen les regles del joc de les organitzacions polítiques (Mackay i altres, 2010; Lowndes, 2019; Franceschet, 2010).

Seguint el fil del primer capítol, els enfocaments teòrics que qüestionen les dicotomies públic-privat i producció-reproducció (Humphries i Rubery, 1994; Combes i Haicault, 1994; Kergoat, 1994), l'organització social total dels treballs - incloent el treball polític - (Glucksmann, 2005; Taylor, 2004) i l'estructura sexuada de la vida quotidiana i els temps (Balbo, 1978; Saraceno i Leira, 2006, Torns, 2008; Moreno, 2007) han aportat profunditat per abordar, posteriorment, l'anàlisi de les organitzacions generitzades. Amb la voluntat d'introduir la ruptura conceptual dels treballs i la dimensió temporal de les

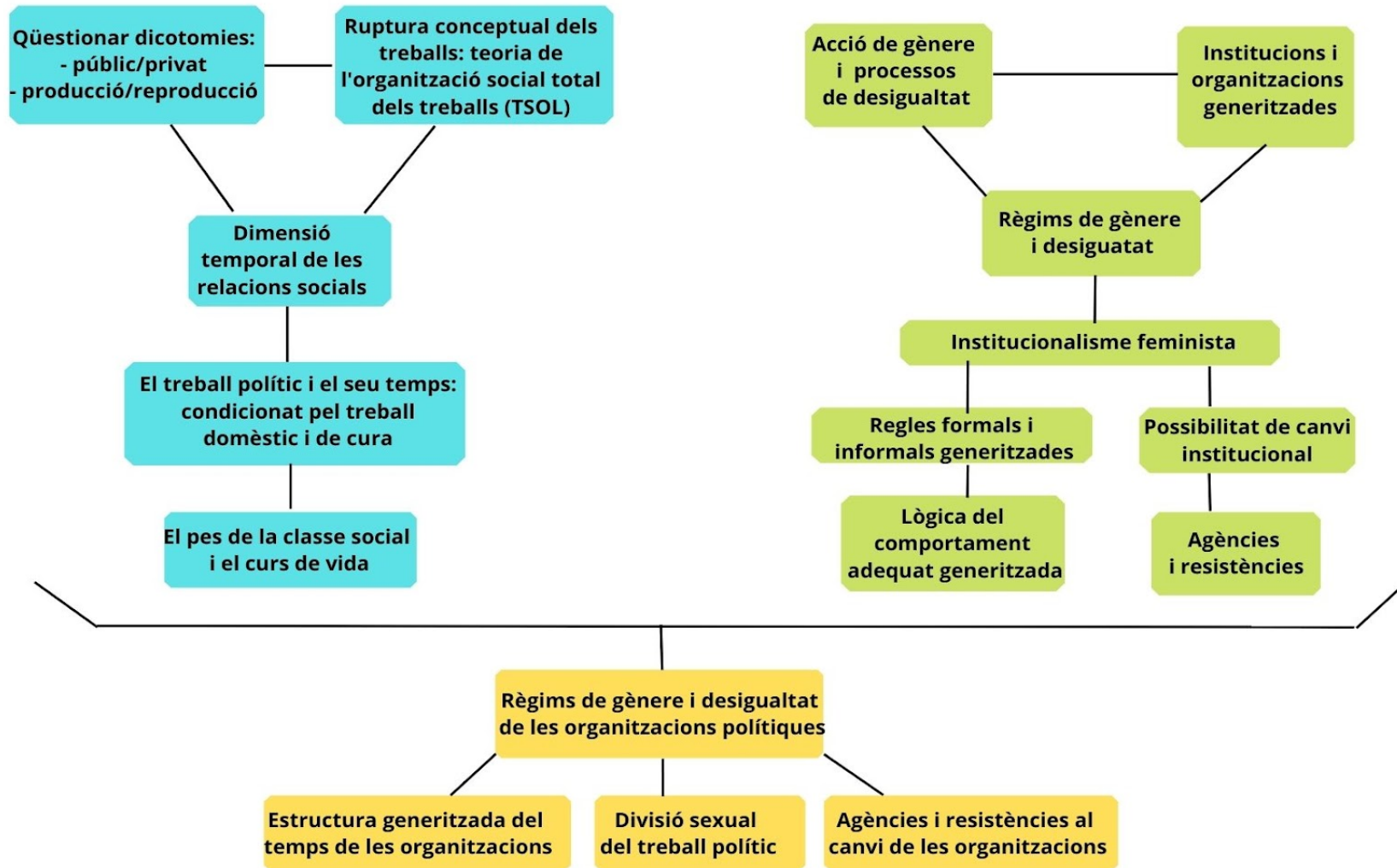
relacions socials a l'anàlisi de les organitzacions generitzades, a la part final d'aquest segon capítol s'han establert les tres dimensions a partir de les quals s'analitzen els règims de gènere de les organitzacions polítiques: l'estructura generitzada del temps, la divisió sexual dels treballs i les agències i resistències al canvi.

A partir de les investigacions de l'institucionalisme feminista al voltant dels contextos polítics institucionals i dels partits polítics (Verge i De la Fuente, 2014; Verge, 2020; Bjarnegard, 2009; Fransceschet, 2010) i les investigacions sobre les relacions de gènere als moviments socials (Alfama i altres, 2004; Dunezat, 2006; Molés, 2012; Biglia i Luna, 2012; Biglia, 2005; Sagastizabal, 2019), es doten de contingut les dues primeres dimensions (l'estructura generitzada del temps i la divisió sexual del treball polític). Pel que fa a la tercera dimensió (les agències i resistències al canvi), la literatura al voltant de l'agència col·lectiva pel canvi en partits polítics i moviments socials (Mahoney i Thelen, 2009; Benschop i Van den Brink, 2013; Kittilson i altres, 2013) i les resistències que s'hi donen (Mergaert i Lombardo, 2014; Waylen, 2014; Mackay 2014; Biglia, 2005) ha aportat les eines per analitzar la capacitat i els mecanismes de l'agència col·lectiva de les dones a les organitzacions polítiques i les resistències amb què es troben quan es doten de mesures per a la seva feministització.

En aquesta primera part de la investigació s'ha obtingut una base teòrica sòlida que permet construir les variables del model analític que es presenta a la segona part de la investigació. D'aquesta manera, es pot analitzar com el poder polític es distribueix de manera desigual anant més enllà d'una anàlisi de la presència de les dones a les organitzacions polítiques i, especialment, en els àmbits de representació institucional. En aquest sentit, s'identifica que manca un enfocament clar sobre com analitzar de manera comparativa les diferents tipologies d'organitzacions polítiques. La literatura revisada aborda la

complexitat de la interrelació entre els anomenats àmbit públic i privat posant el temps i els treballs al centre de l'anàlisi de les desigualtats de gènere. Les eines de l'institucionalisme feminista permeten analitzar com les organitzacions polítiques, en els seus règims de gènere, també (re)produeixen aquestes desigualtats que passen desapercebudes en les aproximacions més quantitatives. En definitiva, la complementació dels enfocaments teòrics que expliquen les desigualtats estructurals de gènere i la perspectiva institucionalista feminista té potencial heurístic per comprendre la complexitat de les organitzacions generitzades i, a la vegada, incorporant-ri el pes de la classe social i el curs de vida i els processos de canvi. A mode de síntesi, a la següent pàgina es presenta un mapa conceptual que consolida la proposta teòrica de la investigació.

Esquema 2: Mapa conceptual del debat teòric

Font: Elaboració pròpia

PART 2

Aproximació metodològica

---

*Les dones, a més de treballar a fora, han portat,
i continuen portant, una casa,
mentre que, per als homes,
la casa és el refugi,
el paradís perdut.*

*Pregunteu-li a un home que pren decisions importants per a la col·lectivitat
on és el pal de fregar el dia que la rentadora vessi,
i veurem què us contestarà*

Montserrat Roig i Fransistorra

Les enginyeres domèstiques
Diari Avui - 3 de març de 1990

CAPÍTOL 3: Model d'anàlisi, metodologia i disseny de la investigació

El debat teòric presentat a la primera part planteja la necessitat de complementar els enfocaments teòrics de l'organització desigual dels temps i els treballs i la perspectiva institucionalista feminista per dotar-se dels elements d'anàlisi de les organitzacions polítiques generitzades. En aquest capítol s'exposa l'aproximació metodològica de la investigació amb la construcció del model d'anàlisi i el disseny de la investigació que pretenen donar resposta a la pregunta inicial i subpreguntes presentades a la introducció.

En primer lloc, es defineix una tipologia d'organitzacions polítiques en funció del seu grau d'institucionalització a partir de la literatura especialitzada en aquest àmbit. En segon lloc, s'explica el model d'anàlisi concretant la relació entre les variables independents i dependents que es plantegen per a l'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques. A continuació, es presenten les hipòtesis que, d'una banda, posen en relació el grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques i les dimensions dels règims de gènere explicades a la proposta del capítol dos, i de l'altra, realitzen suposicions teòriques al voltant de la incidència de la classe social i el curs de vida en els règims de gènere de les organitzacions polítiques.

En segon lloc, es justifica l'elecció de l'estratègia metodològica qualitativa per a l'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques des d'una perspectiva feminista que doti d'importància els discursos i les experiències de la militància en els processos de (re)producció i transformació de les dinàmiques generitzades. En l'operacionalització dels conceptes es defineixen els criteris d'anàlisi de la classe social i el curs de vida, així com la concreció dels processos de desigualtat que formen part de l'objecte d'estudi de la tesi doctoral. A continuació, es presenten els indicadors per a l'anàlisi de les dimensions dels règims de gènere de les organitzacions polítiques i de l'agència pel canvi en clau de gènere i les resistències.

En tercer lloc, pel que fa al disseny de la investigació, es justifica l'elecció d'ERC, la CUP i els CDR com a casos d'estudi representatius de les tres tipologies construïdes al voltant del grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques. Seguidament, s'exposen les tècniques de recollida d'informació, l'anàlisi documental i la selecció mostral dels subjectes que participen dels grups de discussió, observacions i entrevistes semiestructurades. Finalment, es presenten un seguit de reflexions metodològiques vers el camp d'estudi que posicionen aquesta tesi en la perspectiva del coneixement situat.

1. Una tipologia d'organitzacions polítiques segons el grau d'institucionalització

Retornant a la pregunta de recerca, es vol contribuir a ampliar la mirada de l'anàlisi de la participació política interrelacionant la participació en l'àmbit institucional i fora de les institucions per comprendre si la distribució desigual del poder polític es dona de la mateixa manera. En aquest sentit, un dels buits

teòrics identificats en la literatura és la manca d'interrelació de les investigacions al voltant dels partits polítics i dels moviments socials i, per tant, una sistematització del grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques que permeti comparar les seves característiques internes en clau de gènere. Així doncs, abans d'establir el model d'anàlisi, és necessari construir una tipologia pròpia, ja que la literatura revisada no clarifica unes característiques prou concloents al voltant d'aquesta variable.

Per tal d'analitzar els règims de gènere de les organitzacions polítiques i comparar-los, es proposa centrar-se en el grau d'institucionalització d'aquestes organitzacions. A partir de la revisió de la literatura especialitzada (Kriesi, 1996; Offe, 1989; Daza, 2005; Ibarra 2005; Kitschelt, 2006) s'estableixen els indicadors següents: el model de militància, la presa de decisions, l'especialització i divisió de tasques, la professionalització i també la complexitat i continuïtat de les estructures. A la vegada, s'incorpora el concepte dels partits-moviment com a terme mig del grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques i que no ha estat analitzat amb perspectiva de gènere en la literatura revisada.

Pel que fa al **model de militància**, la principal diferència entre els partits i els moviments socials és que els primers compten amb una formalització de la inscripció, majoritàriament amb el pagament d'una quota econòmica periòdica, que estableix un seguit de drets i deures de la militància, i en el cas dels moviments socials, l'adhesió es realitza de manera més informal i es percep a través del compromís i la dedicació de les persones (Kriesi, 1996).

Pel que respecta a la **presa de decisions**, les organitzacions dels moviments socials (OMS), que són les plataformes necessàries per organitzar la mobilització dels moviments socials, es diferencien internament dels partits per la seva descentralització territorial coordinada a partir de mecanismes de presa de decisions, generalment, més horitzontals. Els moviments s'inicien de

manera informal, gairebé espontània, i a mesura que passa el temps, per la seva supervivència, poden anar adquirint característiques organitzatives que els apropen al funcionament dels partits polítics en un procés d'institucionalització intern (Kriesi, 1996). Per altra banda, els partits polítics es caracteritzen per un model de presa de decisions més jeràrquic i per la voluntat d'exercir el poder polític mitjançant la participació electoral (Ibarra, 2005).

Les OMS compten amb petites estructures organitzatives amb limitacions espai-temps que aconsegueixen agrupar un conjunt de persones durant un període determinat. En canvi, els partits polítics realitzen esforços importants a preservar una infraestructura organitzacional que perduri al llarg del temps (Kitschelt, 2006). Això es tradueix en una major **professionalització** dels membres dels partits polítics i en una diferenciació de les funcions formals —presidència, secretaria i tresoreria—, així com de les tasques quotidianes (Kriesi, 1996).

La **complexitat de les estructures organitzatives** permet la seva rutinització i continuïtat de la mateixa manera que la coherència interna, a partir de la internalització dels seus valors. Aquesta qüestió fa referència als mecanismes que doten les organitzacions de la capacitat per perdurar al llarg del temps sense dependre del context polític. A partir d'un augment de la seva formalitat i burocratització es garanteix la continuïtat de les organitzacions augmentant-ne el grau d'institucionalització (Daza, 2005). En aquest sentit, es tendeix a iniciar la celebració de conferències periòdiques per definir la tàctica i estratègia de l'organització i les persones dirigents (Offe, 1989).

Per altra banda, en un terme mitjà entre els partits polítics i els moviments socials, autors de la literatura especialitzada com Kitschelt (2006) i Offe (1989) identifiquen els partits-moviments. Aquesta tipologia d'organització política comprèn característiques dels partits polítics i dels moviments socials, ja que

es tracta de coalicions d'activistes polítics que provenen dels moviments socials, però que apliquen estratègies organitzatives dels partits per entrar en l'àmbit de la competició pel poder de les institucions polítiques.

Segons Kitschelt (2006), existeixen dues tipologies de partits-moviments. Aquelles que no tenen un registre formal dels seus membres i qualsevol persona pot incidir en la presa de decisions o bé les decisions es poden dur a terme a través de comissions vinculades a aquests membres i, en un altre extrem, les que es doten de mecanismes horitzontals de presa de decisions similars als moviments socials democràtics en què la participació es coordina entre assemblees d'activistes amb representants en diferents òrgans vinculants amb les decisions que es prenen en l'àmbit electoral i institucional. Ambdues prescindeixen de la capacitat logística i professionalitzada dels partits polítics i d'infraestructures comunicatives (Kitschelt, 2006).

A partir d'aquesta revisió per identificar els elements que caracteritzen el grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques s'elabora la taula que es presenta a la pàgina següent. L'elaboració de tipus ideals facilita la sistematització de la variable, però les organitzacions polítiques no són estàtiques, sinó que evolucionen i també poden trobar-se en estadis que combinin diferents característiques o que aportin excepcionalitat.

L'estabilització o maduresa d'un moviment social passa per la creació d'organitzacions que posteriorment desenvolupen i fan més complexa la seva estructura interna, fet que tendeix, segons els estudis, a la moderació de les seves reivindicacions, a dur a terme accions polítiques més convencionals i a la professionalització d'alguns dels seus membres (Kriesi, 1996).

Taula 5: Tipologia d'organitzacions segons el seu grau d'institucionalització.

	Partits polítics	Partits-moviments	Organitzacions dels moviments socials (OMS)
Formalització de l'adhesió	Pagament de quota i registre formal	Pagament de quota i registre formal	Pagament de quota voluntari sense registre
Model de presa de decisions	Vertical	Horitzontal amb una direcció estable	Horitzontal
Especialització i divisió de tasques	Alta	Baixa	Nul·la o rotativa
Professionalització	Alta	Baixa	Nul·la
Complexitat i continuïtat de l'estructura	Alta Funcionament consolidat	Mitjana Funcionament consolidat obert a la imprevisibilitat del context polític	Baixa Funcionament canviant en funció del context polític

Font: Elaboració pròpia a partir de Kitschelt (2006), Daza (2005) i Kriesi (1996)

2. L'esquema del model d'anàlisi

La pregunta inicial de la tesi vol resoldre què determina la distribució del poder a les organitzacions polítiques. Per això, seguint els enfocaments teòrics revisats, es proposen tres dimensions dels règims de gènere per abordar l'anàlisi: l'estructura generitzada del temps, la divisió sexual del treball polític i les agències i resistències al canvi. Per tal d'aprofundir en la resposta a la introducció es plantegen dues subpreguntes que permeten plantejar un model d'anàlisi més complex que aborda els efectes del grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques en les seves relacions de gènere internes i el pes de la classe social i el curs de vida.

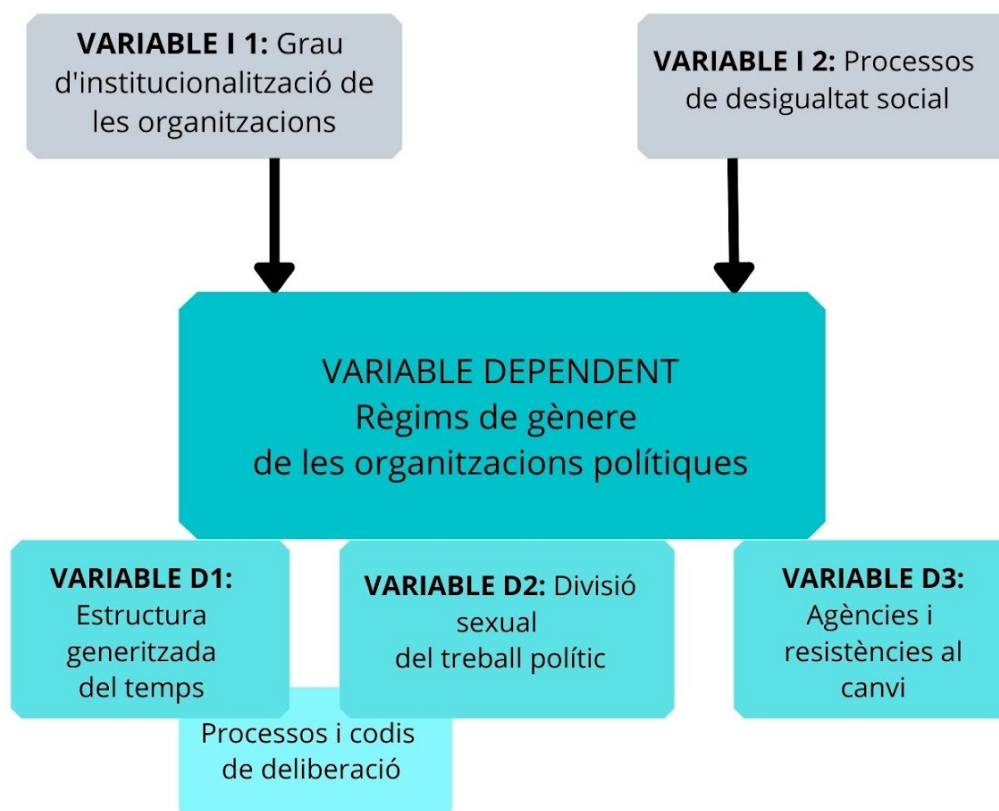
Pel que fa a la primera subpregunta, tot i que algunes autores assenyalen la tendència de les dones de participar més en els moviments socials que en els partits polítics (Taylor, 1999; Herd i Harrington, 2002), la literatura no interrelaciona l'anàlisi amb perspectiva de gènere dels partits polítics i els moviments socials identificant-ne diferències i similituds en clau de gènere. Amb l'objectiu de fer aportacions en aquesta qüestió, la tesi doctoral realitza una comparació de tres estudis de cas corresponents a un partit polític, un partit-moviment i una organització de moviment social (OMS).

Així doncs, el model d'anàlisi està format per dues variables independents. D'una banda, el **grau d'institucionalització** que tenen les organitzacions polítiques seguint la tipologia elaborada a l'apartat anterior. De l'altra, els **processos de desigualtat** que es donen en els diferents àmbits vitals dels individus derivats de la posició en l'estructura social i que, per tant, també tenen un impacte en la militància a les organitzacions polítiques. En el cas d'aquesta investigació: la classe social i el curs de vida.

Com s'ha dit, els règims de gènere de les organitzacions polítiques comprenen, en aquest model analític, tres dimensions interrelacionades que actuen com a variables dependents de l'anàlisi: l'**estructura generitzada del temps**, que fa referència als criteris androcèntrics a partir dels quals es planteja el temps de dedicació de la militància a l'organització; la **divisió sexual del treball polític**, que fa referència a la manera com es reparteixen les diferents tasques entre dones i homes i el reconeixement de cadascuna d'aquestes tasques. Tenint en compte que en els processos de deliberació interactuen les estructures organitzatives al voltant del temps i el repartiment de rols i tasques, així com l'estatus de la militància, les desigualtats de gènere en els processos i codis de deliberació s'analitzen de manera transversal en les dues primeres dimensions.

Finalment, els règims de gènere no són estàtics, sinó que es troben en processos de transformació a partir de l'**agència col·lectiva** de les dones que es deriva del reconeixement del sexisme (re)produït en les dimensions dels règims de gènere. L'agència col·lectiva de les dones introdueix noves regles formals per transformar els règims de gènere que poden provocar **resistències** derivades de les regles generitzades. Les agències i les resistències a les accions de transformació en clau de gènere també s'analitzen com a variables dependents i com una dimensió més de l'anàlisi dels règims de gènere a les organitzacions polítiques, ja que s'intueix que es poden veure condicionades pel grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques i pels processos de desigualtat que s'entrecreuen amb el gènere.

Esquema 2: Model d'anàlisi de la investigació

Font: Elaboració pròpia¹⁰

¹⁰ Variable I: Variable independent

3. Hipòtesis de la investigació

Les hipòtesis de la tesi doctoral s'estructuren seguint l'esquema del model d'anàlisi presentat a l'apartat anterior amb l'objectiu de respondre a la pregunta inicial que motiva la tesi: com afecta el grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques en la feministització de la política?

Així doncs, la **hipòtesi 1**, i les tres subhipòtesis relacionades, correspon a la variable que qüestiona la rellevància del grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques en la configuració de les seves relacions de poder de gènere.

La **hipòtesi 2**, i les dues subhipòtesis relacionades, gira a l'entorn del pes dels processos de desigualtat estructurats al voltant de la classe social i el curs de vida en la configuració dels règims de gènere de les organitzacions polítiques i la capacitat d'incidència dels individus.

Hipòtesi 1 (H1): El **grau d'institucionalització** de les organitzacions polítiques condiona els seus règims de gènere.

- **H1 Sub1 (H 1.1):** L'**estructura generitzada del temps** serà més excloent en el cas de les OMS i els partits-moviments per la major dedicació de temps que comporten els processos de deliberació assemblearis.
- **H1 Sub2 (H 1.2):** La **divisió sexual del treball polític** serà més excloent als partits polítics que als moviments socials i als partits-moviments degut a la major jerarquia i especialització de les tasques dels primers.

- **H1 Sub3 (H 1.3):** Els partits polítics tenen més capacitat per implementar noves regles formals per la transformació dels règims de gènere a partir dels **processos d'agència col·lectiva** de les dones degut a la major complexitat i formalització de les seves estructures. En conseqüència, també s'hi generen més **resistències** que als moviments socials i als partits-moviments.

Hipòtesi 2 (H2): La posició que les persones ocupen en els **processos de desigualtat** de l'estructura social condiona la seva capacitat d'incidència a les organitzacions polítiques.

- **H2 Sub1 (H 2.1):** Les persones de **classe treballadora**, especialment les dones amb responsabilitats familiars, tenen més dificultats per incidir en les organitzacions polítiques per la seva manca de disponibilitat temporal i pel poc reconeixement de les tasques que assumeixen.
- **H2 Sub2 (H 2.2):** El **curs de vida** de la militància, especialment de les dones i de les persones de classe treballadora, condiona la dedicació i el tipus de tasques que duen a terme, i per tant la seva capacitat d'incidència a les organitzacions polítiques, ja que aquestes organitzacions no s'adapten als temps i a les exigències del treball de cura que comporten les responsabilitats familiars.

4. L'estratègia metodològica qualitativa

Per tal d'analitzar les relacions de gènere de les organitzacions polítiques, es planteja una estratègia metodològica qualitativa orientada a aprofundir en els discursos, representacions, creences, valors i pràctiques de la militància. La naturalització d'aquests aspectes simbòlics justifica una aproximació qualitativa per tal de poder-los captar de manera adequada.

Com constata Kenny (2014), la naturalesa submergida de les regles informals en dificulta la identificació a partir de mètodes quantitius i comparacions a gran escala que, si bé aporten una fotografia útil dels patrons existents de la participació política de les dones en l'àmbit global, no permeten dur a terme una anàlisi en profunditat de la (re)producció dels mecanismes quotidians que les exclouen de les organitzacions polítiques. D'aquesta manera, com apunten Verd i Lozares (2016), en la metodologia qualitativa es posa èmfasi en la comprensió del fenomen social per tal de traduir les dades recollides en fets significatius i interpretables.

Les tècniques qualitatives també permeten obtenir la latència cognitiva dels fets socials —representacions, intencions, projectes, motivacions, etc.— més enllà dels fenòmens objectivitzables de la interacció. Fins i tot, la informació de caràcter discursiu que s'extreu mitjançant les tècniques qualitatives permet, amb una anàlisi adequada, accedir a informacions de les quals les persones no són conscients i, per tant, es tracta de l'estratègia idònia per *descobrir* les regles informals de les organitzacions polítiques. A la citació següent, Chappell i Mackay (2017) alerten de la importància d'emprar els mètodes adequats per descobrir les regles informals:

El repte per a les persones investigadores és que aquestes regles es donen sovint per descomptat —generalment estan submergides i són poc visibles— i, per tant, són difícils d'estudiar. Trobar els mètodes adequats per *veure* les regles informals és essencial, sobretot perquè és mitjançant aquestes regles, normes i pràctiques que es naturalitzen i institucionalitzen les asimetries de poder i de vegades es resisteixen i es descarten en els espais institucionals [traducció pròpia]. (Chappell i Mackay, 2017:36)

En aquest sentit, les investigadores institucionalistes feministes assenyalen dues estratègies qualitatives complementàries per identificar les regles informals a les organitzacions polítiques. D'una banda, preguntar directament als actors que hi participen i, per tant, les (re)produeixen, a través d'entrevistes i grups de discussió. De l'altra, fixar-se en els actors en el terreny de joc mitjançant l'observació i l'etnografia (Lowndes, 2014). Cal tenir en compte, tanmateix, que la segona estratègia presenta limitacions degut a la dificultat d'accedir a les elits de les organitzacions polítiques. Per aquest motiu, les entrevistes amb profunditat són una alternativa òptima per conèixer el funcionament quotidià de les organitzacions polítiques (Kenny, 2014).

A la vegada, en els estudis sociològics al voltant de la dimensió temporal de les relacions socials i el repartiment desigual dels treballs, les expertes també recomanen l'ús de la metodologia qualitativa amb l'objectiu de complementar l'aproximació quantitativa de les dades estadístiques i poder anar més enllà dels horaris. Les tècniques qualitatives permeten captar aspectes relatius al benestar de les persones i als significats subjectius que atribueixen als temps i als treballs que duen a terme. Com apunta Moreno (2007), aquestes tècniques permeten conèixer els significats i anar més enllà de les freqüències dels fets socials que es poden recollir mitjançant tècniques quantitatives.

Finalment, en la reflexió epistemològica feminista, Biglia (2003, 2005) posa en valor el marc comprensiu de les tècniques qualitatives per apropar-nos a

l'experiència i a la vivència de les persones i en especial de les dones, qüestions que la ciència androcèntrica ha considerat, generalment, irrelevantes. L'ús d'una metodologia qualitativa, sempre que s'adeqüi als objectius empírics de la investigació, contribueix a desplaçar el focus d'interès habitual de les ciències socials i millorar la comprensió de les relacions socials des d'una perspectiva feminista.

5. Operacionalització de les variables d'anàlisi

L'operacionalització de la primera variable independent, el grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques, s'ha dut a terme en l'elaboració de la tipologia d'organitzacions que estableix les característiques dels partits polítics, els partits-moviments i les OMS segons el seu grau d'institucionalització (apartat 1 del capítol). Pel que fa a la segona variable independent, els processos de desigualtat, es troba immersa en els règims de gènere de les organitzacions polítiques.

En aquest model d'anàlisi es parteix de la concepció teòrica que els individus estan condicionats per la seva posició en l'estructura social que condiona tant les seves condicions materials d'existència com la seva subjectivitat i manera d'actuar en els diferents àmbits vitals. Així doncs, l'anàlisi dels règims de gènere incorpora aquests processos de desigualtat que la militància (re)produeix en el seu dia a dia.

5.1 Operacionalització de l'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques

En aquest apartat s'utilitzen les eines analítiques de l'institucionalisme feminista –les regles formals, les normes i pràctiques informals i les noves regles formals– per operacionalitzar les variables dependents de la tesi doctoral, és a dir, les dimensions dels règims de gènere de les organitzacions polítiques.

5.1.1 Operacionalització de l'estructura generitzada del temps

En aquest apartat es recullen els indicadors i els codis per identificar les normes i pràctiques informals que (re)produeixen l'estructura generitzada del temps de les organitzacions polítiques. Els indicadors i els codis es construeixen a partir les regles del joc identificades en investigacions anteriors (Verge i De la Fuente, 2014; Verge, 2020; Alfama i altres, 2004; Alfama, 2010) en què s'assenyala la importància de la dedicació intensiva i el presencialisme tant als partits polítics com a les OMS.

Aquestes normes informals es relacionen amb el model de militància per tal d'analitzar la comparació dels règims de gènere de les organitzacions polítiques en funció del seu grau d'institucionalització. Pel que fa a les pràctiques informals, es té en compte la durada i distribució de les reunions, però també els elements naturalitzats que poden fer que s'allarguin més del compte i les xarxes informals, com a espais en què s'estableixen relacions de poder que suposen un temps de dedicació més enllà dels espais formals. L'estructura generitzada del temps s'entén des d'una vessant quantitativa i qualitativa:

La dimensió quantitativa del temps inclou un conjunt d'elements constitutius de la pràctica de qualsevol activitat que contribueixen a la seva concreció: la durada, la distribució, el ritme i la intensitat, mentre que la seva dimensió qualitativa es refereix als aspectes simbòlics del temps que comporta aquesta pràctica. Uns aspectes que són fruit de l'experiència biogràfica i de les condicions materials d'existència i que es poden concretar en termes de percepcions, expectatives, imaginaris, valors, actituds i responsabilitats. (Moreno, 2007:201)

Aquesta visió es plasma en els indicadors per a l'anàlisi de l'estructura generitzada del temps i la seva diferenciació entre normes i pràctiques informals que facilita l'operacionalització de l'enfocament quantitatiu i qualitatiu de la dimensió temporal de les relacions socials.

Taula 6: Operacionalització de l'estructura generitzada del temps de participació

	Regles informals	Indicadors
Normes informals	Dedicació intensiva	Valor atribuït a conceptes com el compromís, la disciplina, el sacrifici o les expressions de malestar com ara l'estrès Reconeixement dels tempos laborals, del treball domèstic i de cura, etc.
	Presencialisme	Importància simbòlica que s'atribueix a la presència física a les reunions Ús i consideració sobre les eines de presa de decisió telemàtiques
Pràctiques informals	Distribució dels horaris i com es decideix	Consideració dels tempos del treball domèstic i de cura
	Durada de les reunions	Puntualitat, hora d'inici i finalització predeterminada, rituals de gènere que fan que durin més —intervencions llargues, manca de dinamització, etc.—, qui hi ha a l'inici i qui al final, etc.
	Freqüència de les reunions i com es decideix	Elements que fan que es doni una freqüència més o menys elevada de reunions
	Xarxes informals	Qui hi assisteix, com es convoquen i en quins horaris, etc.

5.1.2 Operacionalització de la divisió sexual del treball polític

Els conceptes d'anàlisi sociològica de les relacions de gènere al mercat laboral —la segregació horitzontal i vertical— s'utilitzen per explicar com operen les normes que (re)produeixen la divisió sexual del treball polític. Els indicadors i codis es construeixen principalment a partir dels resultats de les investigacions d'Alfama i altres (2004) i Verge i De la Fuente (2014), que formen un model d'anàlisi vàlid respecte el reconeixement diferenciat de les tasques als partits polítics i moviments socials. També s'hi afegixen indicadors referents a les desigualtats de gènere que es donen en els processos de deliberació i els seus codis hegemònics (Franschescet, 2010; Mendelberg i altres, 2014) i a l'obtenció de capital homosocial masculí a través de xarxes informals (Bjarnegard, 2009).

Taula 7: Operacionalització de la divisió sexual del treball polític

	Regles informals		Indicadors
Normes informals	Segregació horitzontal	Valoració i reconeixement de les tasques relacionades amb l'ocupació de l'espai públic i la projecció política, institucional i mediàtica	Percepció de reconeixement i adquisició d'estatus de les tasques relacionades amb: càrrecs institucionals, relacions polítiques amb altres organitzacions, càrrecs orgànics, participació activa als debats, participació activa de la creació de l'estratègia i participació a les accions de mobilització al carrer
		Desvalorització i invisibilització de les tasques relacionades amb el treball organitzatiu i de cura	Percepció de menyspreu i invisibilització de les tasques relacionades amb: logística de material i esdeveniments, difusió de material al carrer —penjar cartells, pancartes, etc.—, elaboració gràfica de material, gestió econòmica, neteja i cura del local i preparació logística de les reunions —prendre acta, controlar els tempos, supervisar l'execució d'acords, etc.—

	Segregació vertical	Doble vara de mesurar de gènere en el reconeixement dels lideratges	Diferent valoració d'homes i dones en càrrecs de lideratge
		Obtenció de reconeixement mitjançant rituals de gènere masculins en les intervencions a les reunions	Identificar qui i què obtenen les persones que prenen la paraula en tots els debats, tallen quan algú altre està parlant, repeteixen intervencions, referencien només intervencions masculines, intervencions de llarga durada, etc.
		Obtenció de reconeixement mitjançant la participació en xarxes informals	Amb quins mecanismes s'adquireix poder informal
Pràctiques informals		Distribució d'homes i dones en les diferents tasques del treball polític	Identificar els codis de decisió de qui fa què
		Distribució d'homes i dones als càrrecs de responsabilitat —orgànics i institucionals—	Identificar els codis de decisió de qui fa què
		Obtenció d'informació en trobades no formals	Quina informació es transmet i com s'adquireix

Font: Elaboració pròpia

5.1.3 Operacionalització de les agències i resistències

Per conèixer l'agència col·lectiva de les dones a les organitzacions polítiques s'analitzen, d'una banda, les estructures de dones no mixtes, i de l'altra, en cas de tenir-los, els documents formals a partir dels quals s'apliquen noves regles formals per transformar l'organització en clau de gènere. La identificació de les mesures següents són un indicador del desenvolupament de l'agència col·lectiva de les dones per transformar les regles formals i informals generitzades de l'organització. Els codis per d'identificació s'obtenen generalment de la proposta d'anàlisi comparativa de les mesures plans d'igualtat dels partits polítics de Verge (2020).

Taula 8: Operacionalització dels processos d'agència de les dones

Mesures de canvi	Indicadors
Enfortir les estructures de dones de l'organització	Enfortir les sectorials de dones i donar suport a les xarxes de dones
Incorporar noves regles formals transversals per la feministització de l'organització	Aplicar un pla d'igualtat intern Aplicar protocols d'abordatge de les violències masclistes Proporcionar formació en feminisme a la militància Transversalitzar el gènere en tots els àmbits Incorporar el feminisme en els discursos polítics Promoure les noves masculinitats
Incorporar noves regles formals per transformar l'estructura generitzada del temps	Proporcionar espais d'atenció a la cura durant les reunions Canviar els usos del temps generitzats
Incorporar noves regles formals per transformar la divisió sexual del treball polític	Animar les dones a presentar-se a càrrecs Proporcionar formació i recursos a les dones Establir quotes de gènere Promoure dones en àmbits feminitzats i homes en àmbits masculinitzats

Font: Elaboració pròpia

Com s'ha vist, la implementació de noves regles formals per feministitzar les organitzacions polítiques provoca resistències al canvi relacionades amb les regles informals generitzades (Waylen, 2014). Les resistències al canvi s'identifiquen en les entrevistes i grups de discussió, especialment per part dels homes. Seguint les aportacions de l'institucionalisme feminista (Mergaert i Lombardo, 2014), les resistències es poden classificar segons si són implícites o explícites, individuals o institucionals i adaptant les tipologies d'Agócs (1997) exposades al marc teòric. Verge i altres (2018) concreten tres tipologies de resistències que engloben les dificultats amb què es troba l'agència feminista per implementar les noves regles formals degut a la persistència de les regles informals generitzades (Mackay, 2014; Waylen, 2014). Així doncs, a partir de

les eines de recollida d'informació qualitatives que s'expliquen en l'apartat següent, s'identifiquen actituds, discursos i pràctiques masculines reproduïdes individualment o per l'organització en si que entren en contradicció, de manera explícita o implícita, amb les noves regles formals pel canvi en clau de gènere i en dificulten la implementació.

Taula 9: Operacionalització de les resistències al canvi en clau de gènere

Resistències	Tipologies	Indicadors	Persistència de regles informals
Individuals/ Organitzatives Explícites/ Implícites	Negar la necessitat de canvi	Negar les dades Rebutjar l'obligatorietat d'aplicar les noves regles formals Naturalitzar els rols de gènere	Obert a l'anàlisi
	Trivialitzar la igualtat de gènere	Confiar que el temps soluciona les desigualtats de gènere Atribuir les desigualtats a les preferències de les dones Atribuir les desigualtats al context social	Obert a l'anàlisi
	No assumir la responsabilitat	Rebutjar la imposició Considerar que és poc rellevant Tenir falta d'interès i implicació en l'aplicació de les noves regles formals	Obert a l'anàlisi

Font: Elaboració pròpia, adaptació de Verge i altres (2018)

5.2 Operacionalització dels processos de desigualtat

Pel que fa a les variables independents, d'una banda, l'operacionalització del grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques es desenvolupa a l'inici del capítol per tal d'emmarcar la pregunta de recerca i l'estratègia de l'estudi de tres casos comparatius. D'altra banda, l'operacionalització dels

processos de desigualtat també suposa un repte per la necessitat de simplificació que requereix la investigació i la profunditat de processos de desigualtat que es donen en els règims de gènere des d'una perspectiva interseccional.

En primer lloc, el **gènere** s'entén com un procés obert al canvi, però també com una categoria social que opera en una estructura social determinada (Beckwith, 2005). Així doncs, malgrat les limitacions conceptuals del binarisme de gènere (Coll-Planas i Missé, 2010), la classificació home/dona a partir de l'autopercepció dels subjectes té el potencial heurístic necessari per a dur a terme l'anàlisi dels règims de gènere a les organitzacions polítiques.

Seguint el marc teòric, la **classe social** és un element clau per a comprendre la totalitat de les desigualtats de gènere i la divisió sexual dels treballs, ja que posiciona socioeconòmicament els subjectes en l'àmbit productiu. Nombroses investigacions evidencien el seu pes en l'anàlisi de les relacions de gènere (Crompton, 2003; Castelló, 2011; Sánchez, 2016; Moreno, 2007; Torns i altres, 2008; Carrasquer i do Amaral, 2019). També en l'anàlisi de les relacions de gènere als moviments socials a partir de la construcció del concepte de capacitació productiva que té en compte aspectes de socialització amb la militància més enllà de la classe social (Alfama i altres, 2004).

L'avenç del pensament neoliberal i la perspectiva culturalista, entre d'altres factors, ha fet que progressivament les anàlisis acadèmiques tendeixin a prescindir-ne (Fraser, 2000; Verloo, 2014; Dhamoon, 2011). Així doncs, des de la perspectiva que defensa la participació en organitzacions polítiques com un treball (Taylor, 2004; Sagastizabal i Legarreta, 2016), és un element clau i una aportació d'aquesta tesi doctoral en l'anàlisi dels règims de gènere a les organitzacions polítiques. Per la seva operacionalització es té en compte el

nivell d'estudis dels subjectes, el dels seus progenitors com a mesura de control i la categoria professional dels subjectes seguint la classificació de Moreno (2007) a partir de les categories professionals de l'EUROSTAT, que s'explica a la citació següent.

Així, la classe mitjana inclou les persones directives, professionals, tècniques i empresàries mitjanes o petites amb estudis secundaris o superiors, mentre que la classe treballadora inclou les persones empleades i treballadores sense estudis, estudis primaris o secundaris. S'observa, doncs, que aquest eix requereix entrevistar únicament persones ocupades, bàsicament, perquè el model d'anàlisi obliga a obtenir dades sobre el treball remunerat. (Moreno, 2007:246)

El **curs de vida** esdevé de gran rellevància en l'anàlisi del gènere en tant que l'estructura generitzada del temps s'entén com una de les dimensions principals que configuren els règims de gènere de les organitzacions polítiques. Així doncs, es pren com a indicador principal la presència o absència de responsabilitats familiars de les persones que participen en les organitzacions.

Seguint el criteri de Moreno (2007), les responsabilitats familiars es concreten en la cura de criatures menors de 10 anys i de persones adultes dependents. De manera indirecta, aquesta selecció també aporta diversitat en l'edat i la generació de les persones entrevistades que conformen la graella mostral que s'explica en el disseny de la investigació. Així doncs, tenint en compte la perspectiva d'Elder i altres (2003) recollida al capítol 1, l'anàlisi del pes del curs de vida en les relacions de gènere i l'estructura generitzada del temps també incorpora les interseccions amb la generació i l'edat tal com es sintetitza a la taula de la següent pàgina.

Taula 10: Operacionalització de la posició social en els processos de desigualtat

Gènere	A partir de l'autopercepció dels subjectes Dona (D) Home (H)
Classe social	Classe mitjana (CM): Persones directives, professionals, tècniques i empresàries mitjanes o petites amb estudis secundaris o superiors, i amb els progenitors amb estudis superiors Classe treballadora (CT): Persones empleades i treballadores sense estudis, estudis primaris o secundaris amb progenitors sense estudis superiors
Curs de vida	Presència de responsabilitats familiars menors de 12 anys o persones dependents (RF) No es tenen responsabilitats familiars menors de 12 anys o persones dependents (NRF)

Font: Elaboració pròpia

6. Disseny de la investigació

En el disseny de la investigació es proposa la tècnica de l'estudi de cas en tres organitzacions polítiques que s'analitzen des d'una perspectiva comparativa per tal de poder donar resposta a la pregunta inicial. Com suggereix la citació següent:

L'estudi de cas pot ser utilitzat com una eina d'exploració, però també de comprovació i construcció de teories. A més, en la majoria de les ocasions, l'estudi de cas permet aproximar-se als actors de manera que es pot realitzar la comprensió i interpretació de les seves accions amb èxit. (Coller, 2000:28)

Seguint la classificació que planteja Coller (2000), els casos que es proposen en aquesta investigació són de caràcter exemplar per tal de poder elaborar una generalització al voltant dels efectes del grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques en les relacions de gènere que s'hi estableixen.

Segons l'autor, l'aproximació comparativa als estudis de cas aporta solidesa en els seus resultats. Així doncs, es dissenya una comparació per diferència en la qual davant de casos similars se seleccionen aspectes diferencials que resulten importants per enriquir la investigació.

La justificació dels casos d'estudi seleccionats ha de permetre explicar per què es poden considerar tipus ideals i permeten connectar les conclusions d'anàlisi dels casos i la seva comparació amb els debats teòrics de l'àrea de coneixement. En el cas d'aquesta investigació, la comprensió dels règims de gènere en els casos escollits aporta coneixement al voltant dels efectes del grau d'institucionalització en els règims de gènere de les organitzacions polítiques i, a la vegada, resulten prou representatius com per poder enriquir les teories al voltant de la perspectiva interseccional a les organitzacions polítiques a partir de l'anàlisi de la interrelació de les regles generitzades amb la classe social i el curs de vida de la militància.

En els apartats següents es justifica l'elecció de casos i les tècniques de recollida d'informació qualitatives que s'utilitzen per captar els codis dels indicadors de les dimensions dels règims de gènere de les organitzacions polítiques i la seva capacitat de transformació descrits a l'apartat anterior.

6.1 Justificació i contextualització dels casos

A partir dels indicadors que construeixen la tipologia d'organitzacions polítiques definida a l'apartat 1 del capítol, s'han seleccionat tres estudis de cas per dur a terme l'anàlisi comparativa dels règims de gènere de les organitzacions

polítiques. Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) com a cas representatiu d'un partit polític, la Candidatura d'Unitat Popular (CUP) per al partit-moviment i els Comitès en Defensa de la República (CDR) per a les OMS.

El criteri principal utilitzat per la selecció dels tres estudis de cas és la coincidència amb els indicadors dels diferents graus d'institucionalització i tipologies d'organitzacions polítiques. A la vegada, una altra característica rellevant compartida entre les tres organitzacions és que es consideren a elles mateixes feministes i implementen mesures, amb diferent nivell de formalització, per pal·liar les desigualtats de gènere a la participació política. A més, les tres compten amb representació i implementació arreu del territori de Catalunya i no només en determinades zones o a les capitals. La contextualització dels casos es dona en el marc del procés d'independència de Catalunya, on les tres organitzacions seleccionades emmarquen els seus objectius polítics des de diferents cultures polítiques i fórmules organitzatives.

Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) és un dels partits polítics amb més recorregut històric de Catalunya. Va ser fundat l'any 1931 i va sobreviure en la clandestinitat durant la dictadura franquista. Durant els primers anys de democràcia va tenir un paper marginal fins que des dels anys noranta, a partir de la seva confluència amb altres agrupacions, va començar a recuperar la seva rellevància en el panorama institucional (Pallarès i Verge, 2011). La darrera dècada ha format part del govern de la Generalitat de Catalunya en diferents ocasions i n'ha obtingut la presidència l'any 2021. En l'àmbit intern, destaca el creixement de la seva militància i afiliació, que augmenta de 7.000 a 10.000 membres entre el 2012 i el 2015 (Barberà, 2017).

Pel que fa al model de presa de decisió, en el cas d'ERC es dota d'estructures de debat territorial i nacional, però s'atorga el pes principal de les decisions

polítiques a l'executiva nacional formada pels càrrecs polítics amb més bagatge i que compta amb una estabilitat estructural i una rotativitat de dotze anys. En l'àmbit d'organització interna, Pallarès i Verge (2011) assenyalen que en els partits catalans la posició predominant en la presa de decisions són els membres dels partits que es troben a les institucions, el que anomenen model de *partit institució*. El cas d'ERC és una excepció en el panorama dels partits tradicionals catalans, ja que correspondria més al model de *partit organització*. Tot i comptar amb una presidència i una executiva nacional que prenen les decisions del dia a dia, la militància té un paper destacat en les decisions internes més rellevants i es promou la participació de totes les persones afiliades als congressos nacionals.

Els orígens de la **Candidatura d'Unitat Popular (CUP)** es troben en l'àmbit del municipalisme alternatiu en confluència amb persones i agrupacions provinents del moviment independentista combatiu i d'altres moviments socials i organitzacions socialistes. Tot i ser un partit polític que competeix electoralment a les institucions polítiques, compta amb un model de presa de decisions horitzontal i assembleari —amb inspiració en el funcionament dels moviments socials—, en què el pes de la decisió política recau en el Consell Polític (CP), que és on es troba la militància de les Assemblees Territorials (AT) en representació de les més de 2.000 militants que conformen les Assemblees Locals (AL).

Així doncs, la CUP adopta una cultura política pròpia que critica de manera radical el sistema polític institucional per transformar-lo des de dins. Aquesta posició, com mostra la citació següent, no està exempta de tensions relacionades amb les característiques híbrides dels partits-moviments i que, per tant, cal tenir en compte en l'anàlisi de les relacions de gènere:

La CUP s'ha fet un espai per la seva oposició a l'excessiva professionalització de la política i a l'existència d'una elit política dins dels partits parlamentaris. Hi ha diversos elements que faciliten a la CUP un funcionament diferent, més assembleari, horitzontal i participatiu, que lliga amb els seus principis polítics (...), però es preveu que les tensions entre amateurisme i professionalització augmentin a mesura que creixi l'organització i la seva presència institucional. (Botran, 2012:182)

En una anàlisi més actualitzada Barberà i Díaz-Montiel (2018) identifiquen algunes de les característiques de la CUP com a pròpies dels partits-moviments com és la debilitat de la direcció política i la convivència entre un model de presa de decisions assembleari i l'opacitat d'alguns processos com la configuració de les candidatures. A la vegada, coincideixen en assenyalar com l'augment de la seva professionalització pot fer variar la seva estructura en els propers anys.

Pel que fa als **Comitès en Defensa de la República (CDR)**, el seu origen està directament vinculat a la pressió cap als partits polítics amb un objectiu concret en la línia de la definició més clàssica de les OMS. En un primer moment, es creen de manera espontània per garantir la celebració del referèndum d'autodeterminació de l'1 d'octubre del 2017 (anomenant-se, inicialment, Comitès en Defensa del Referèndum). Posteriorment, consoliden la seva estructura organitzativa per fer accions polítiques dirigides a les institucions catalanes i espanyoles a fi d'aconseguir la implementació del resultat del referèndum en forma de república catalana (Millian, 2018).

Els CDR no estan emmarcats en una ideologia concreta més enllà de l'independentisme, són transversals pel que fa a les diferents sensibilitats socials tot i que majoritàriament la gent que en forma part és d'esquerres. Així doncs, cal tenir en compte que hi ha membres d'aquesta organització que també formen part d'ERC i, en bona part, de la CUP, pel suport que la seva militància els proporciona en la seva creació i consolidació (Millian, 2018). Els

CDR segueixen un model de presa de decisions horitzontal i assembleari similar al de la CUP, però no compten amb un grup de gent escollida formalment que faci el seguiment de les decisions preses, estructuri els principals debats i actuï com a direcció en els casos d'urgència. De fet, es tracta d'un model que depèn de la voluntat de funcionament de les assemblees locals i són aquestes les que decideixen fins a quin punt es coordinen territorialment i consoliden les seves estructures. El seu grau de coordinació també varia en funció del context polític.

Tal com es sintetitza a la *taula 11*, el registre de la militància d'ERC i la CUP és de tipus formal amb pagament de quota, mentre que en els CDR no n'hi ha cap. Pel que fa a la professionalització i a la divisió de tasques, existeix una gradació entre les tres organitzacions polítiques. Finalment, la longevitat, la continuïtat i la presència a les institucions de les organitzacions seleccionades coincideix amb diferents nivells de complexitat de les estructures coincidint amb la gradació establerta.

Taula 11: Justificació de l'elecció dels casos d'estudi segons el grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques

	Partits polítics	Partits-moviments	Organitzacions de Moviments Socials (OMS)
Cas d'estudi	Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)	Candidatura d'Unitat Popular (CUP)	Comitès en Defensa de la República (CDR)
Nombre de militància (formalització de l'adhesió)	10.000 aprox. ¹¹ (32% dones)¹²	2.000 aprox. (29% dones)	No existeix un registre de la pertinença oficial a l'organització
Model de presa de decisions	<p>Congrés Nacional amb tota la militància que es reuneix cada quatre anys per definir la orientació del partit.</p> <p>El Consell Nacional (CN) es reuneix cada tres mesos amb representants escollits per tota la militància.</p> <p>Executiva Nacional (EN): és la direcció política, es reuneix setmanalment i té una permanència de 12 anys.</p> <p>L'EN compta amb una Permanent que es reuneix i implementa les decisions entre EN.</p>	<p>Assemblees Nacionals (AN) amb tota la militància cada any, es considera el màxim òrgan de presa de decisió.</p> <p>Consell Polític (CP): es considera el màxim òrgan de decisió entre les AN, es reuneix mensualment amb representants de les Assemblees Territorials (AT).</p> <p>El Secretariat Nacional (SN) es reuneix setmanalment per executar les decisions del CP i conduir-ne els debats i té una permanència de 4 anys. El SN compta amb una Permanent que es reuneix i implementa les decisions entre SN.</p>	<p>Els CDR tenen sobirania local en les decisions, no hi ha periodicitat de reunió establerta de les assemblees locals, però tendeix a ser setmanal o cada dues setmanes.</p> <p>Coordinació territorial sense periodicitat establerta, però amb tendència a coordinar-se cada dues setmanes amb una rotació de cada tres mesos per als representants.</p>

¹¹ (Barberà, 2017)

¹² (Verge i De la Fuente, 2014)

Especialització i divisió de tasques	Alta	Parcial (responsables locals, representants, comissions, etc.)	Baixa (comissions i representants rotatius)
Professionalització	Alta (els membres de l'EN tenen un càrrec remunerat intern i el partit compta amb una forta estructura de càrrecs professionals)	Baixa (compta amb una estructura d'alliberats polítics amb remuneració reduïda, els membres del SN i del CN no tenen una remuneració pel càrrec)	Nul·la
Complexitat de les estructures i continuïtat (longevitat i cicles)	Es crea el 1931 i és present a totes les institucions polítiques.	El 1991 es creen les primeres candidatures municipals i a partir del 2002 es coordinen formalment. A partir del 2015 es presenten a les eleccions al Parlament de Catalunya i el 2019 al Congrés dels Diputats.	Creació espontània el 2017 arran de l'organització del referèndum d'autodeterminació de Catalunya. No es presenta a les eleccions i la seva continuïtat és permeable al context polític.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades disponibles i/o proporcionades per les organitzacions durant el període del treball de camp entre el gener i el maig del 2019

6.2 Les tècniques de recollida de dades

La recollida de dades qualitativa es porta a terme mitjançant una triangulació de tècniques —anàlisi documental, entrevistes semiestructurades, grups de discussió i observacions qualitatives— amb la doble intenció d'obtenir les dades necessàries per identificar els codis d'anàlisi i aconseguir la màxima varietat i representativitat de discursos, imaginaris, valors i pràctiques socials en el dia a dia de la militància de les tres organitzacions escollides.

En total, el treball de camp de la investigació consta de 31 entrevistes semi-estructurades a militants de les tres organitzacions polítiques estudiades (24 militants de base, quatre dirigents dels partits polítics i tres entrevistes de contextualització a militants o càrrecs feministes), sis grups de discussió no mixtos (un d'homes i un de dones, per a cadascuna de les organitzacions) sis observacions qualitatives a reunions o assemblees ordinàries de les organitzacions i l'anàlisi de documents oficials dels partits polítics. El conjunt del treball de camp es porta a terme entre el gener i el maig del 2019. A l'annex de la tesi es detallen els documents analitzats, guions de les entrevistes i grups de discussió, perfils topològics i fitxes de les observacions.

6.2.1 L'anàlisi documental

L'anàlisi de diversos documents oficials de les organitzacions polítiques s'utilitza a fi d'obtenir la informació necessària per justificar la selecció de casos i identificar les noves regles formals per tal de transformar els règims de gènere de les organitzacions a partir de l'agència col·lectiva.

En el cas d'ERC s'analitzen els estatuts i el pla d'igualtat. En el cas de la CUP, s'analitza la ponència organitzativa vigent en el moment de l'elaboració del treball de camp aprovada el 2016, el pla d'igualtat i la ponència de l'Assemblea Nacional de Dones. Pel que fa als CDR, degut al context repressiu, no és possible accedir als seus documents organitzatius, però se n'obté la informació mitjançant les primeres entrevistes de contextualització a persones amb un alt nivell d'implicació. L'anàlisi documental ha consistit a identificar aquells elements que corresponen a les característiques dels tipus ideals d'organitzacions polítiques en funció del seu grau d'institucionalització esmentades a la descripció de l'objecte d'estudi i a analitzar les mesures pel canvi.

6.2.2 Les entrevistes semiestructurades

En primer lloc, es realitzen tres entrevistes de contextualització a militants feministes de les tres organitzacions. A la Secretaria de la Dona en el cas d'ERC, a una membre del Grup de Treball de Feminisme de la CUP i a una activista feminista implicada en els CDR des dels seus inicis. A partir d'aquests contactes inicials que serveixen per contextualitzar i resoldre dubtes de l'anàlisi documental i, en el cas dels CDR, conèixer el seu model organitzatiu, també s'obtenen els primers contactes per facilitar l'arribada a la resta de persones entrevistades i a la possibilitat de realitzar les observacions i grups de discussió. Així doncs, en segon lloc, es realitzen entrevistes semiestructurades per obtenir evidències empíriques sobre les pràctiques de la militància a les organitzacions polítiques i a la seva vida quotidiana, i la seva trajectòria vital, com també el significat individual que donen a les seves vivències en relació amb les dimensions exposades al model d'anàlisi. Tot això, en relació amb les condicions de vida i experiència subjectiva de gènere, classe i curs de vida.

Per seleccionar la militància de base a qui s'entrevista es segueix el criteri de màxima variació. És a dir, s'elabora una graella tipològica amb les combinacions possibles de les categories socials que s'atenen en aquesta investigació i s'entrevista a una persona de cada organització corresponent als vuit perfils resultants. En la taula següent s'indica l'operacionalització de les tres categories socials que s'utilitzen per a l'anàlisi interseccional en aquesta investigació per tal de seguir uns criteris rigorosos de selecció dels subjectes informants. A banda de tenir en compte les categories socials dels subjectes seguint els criteris que s'han concretat a l'apartat sobre l'operacionalització dels processos de desigualtat, també s'ha considerat el grau de responsabilitat i els càrrecs de les unitats informants dins de les organitzacions de les persones entrevistades per la seva rellevància en l'anàlisi de les relacions de poder. Així doncs, dos d'aquests vuit perfils de militància de base de cada organització –un home i una dona amb la màxima variació entre les tres organitzacions pel que fa a la seva classe social i curs de vida– tenen un càrrec de responsabilitat mitjà –que s'operativitza com a càrrec orgànic mitjà, persona alliberada en l'àmbit local o càrrec institucional municipal–, mentre que la resta de les persones entrevistades són militants sense cap càrrec.

Taula 12: Graella tipològica de les entrevistes semiestructurades

Perfil 1 Dona de classe treballadora sense responsabilitats familiars	Perfil 2 Dona de classe mitjana amb responsabilitats familiars	Perfil 5 Home de classe treballadora amb responsabilitats familiars	Perfil 7 Home de classe mitjana amb responsabilitats familiars
Perfil 3 Dona de classe treballadora sense responsabilitats familiars	Perfil 4 Dona de classe mitjana sense responsabilitats familiars	Perfil 6 Home de classe treballadora sense responsabilitats familiars	Perfil 8 Home de classe mitjana sense responsabilitats familiars

Font: Elaboració pròpia

Per tal de simplificar l'anàlisi de resultats i facilitar la relació de les citacions amb les característiques de les persones entrevistades, en els capítols quatre, cinc i sis s'utilitzen les següents abreviatures identificatives dels perfils.

D: Dona

H: Home

CT: Classe treballadora

CM: Classe mitjana

RF: Responsabilitats familiars

NRF: No responsabilitats familiars

A continuació, s'indiquen les abreviatures dels vuit perfils a les quals se'ls afegeix el nom de l'organització política de la qual formen part. Per exemple, la dona de classe treballadora sense responsabilitats familiars d'ERC s'identifica amb el codi DCTNRFERC.

Taula 13: Abreviatures dels perfils tipològics de les entrevistes semiestructurades

Perfil 1 DCTNRF	Perfil 2 DCMRF	Perfil 5 HCTRF	Perfil 7 HCMRF
Perfil 3 DCTNRF	Perfil 4 DCMNRF	Perfil 6 HCTNRF	Perfil 8 HCMNRF

Font: Elaboració pròpia

La durada aproximada de les entrevistes és entre una hora i una hora i mitja, s'enregistren amb el consentiment informat de la persona i es realitzen a l'espai on se senti més còmode, normalment en un bar a prop de casa seva o lloc de treball o, en cas que ho proposi, a casa seva. El contacte inicial es

realitza per missatgeria instantània, en què se li explica com s'ha aconseguit el seu contacte —normalment a través d'una altra persona de la seva organització política—, se l'informa sobre la investigació que s'està duent a terme i es confirmen les informacions necessàries per corroborar que correspon a la tipologia esperada. Posteriorment, es concreta el dia, l'hora i el lloc en funció de la disponibilitat de la persona.

Com que es tracta d'entrevistes semiestructurades, en el moment de l'entrevista es posa èmfasi en aquelles qüestions en les quals la persona entrevistada atribueix més importància, cosa que també es té en compte a l'hora de realitzar l'anàlisi, i es deixa que expliqui amb més detall el que consideri més rellevant. A la vegada, es fa una aproximació biogràfica per la rellevància de la informació que ens duu a conèixer els condicionants de les decisions vitals dels individus pel que fa al seu nivell d'implicació a l'organització política en relació amb el temps laboral, familiar i militant, i com aquest nivell canvia, i a partir de quins condicionants, al llarg del seu curs de vida.

En finalitzar el treball de camp es detecta que el grau de responsabilitat de les persones entrevistades condiona especialment les seves respostes, de manera que es decideix afegir quatre entrevistes extra a persones d'alt perfil polític per poder aprofundir en aquest resultat. Seguint també els primers resultats, s'opta per fer-les a un home i una dona amb criatures de l'Executiva Nacional d'ERC i un home i una dona amb criatures del Secretariat Nacional de la CUP per tal de tenir més dades que permetin analitzar el pes del curs de vida en les regles del joc generitzades al voltant de l'estructura generitzada del temps i la segregació vertical a les organitzacions polítiques.

6.2.3 Els grups de discussió

Mitjançant els grups de discussió es capten els discursos, percepcions, actituds i representacions simbòliques dominants o compartides dels homes i les dones de les organitzacions respecte a l'estructura generitzada del temps i la segregació vertical i horitzontal de les tasques, així com les mesures de transformació en clau de gènere que es duen a terme des de les organitzacions. Així doncs, seguint el model d'anàlisi, el grup de discussió facilita la identificació de les normes informals a partir de la interpretació teòrica del procés discursiu dinàmic que es dona entre els diferents subjectes participants. Els grups de discussió encaixen amb una metodologia feminista, ja que faciliten que les persones participants donin forma als seus discursos al voltant de qüestions de gènere autopercebudes (Wilkinson, 2004). Així doncs, permeten traslladar punts de vista individuals a una qüestió comuna i produeixen l'efecte de l'"allò personal és polític" defensada pel feminisme (Verge i De la Fuente, 2014).

En aquesta investigació es realitza un grup d'homes i dones per separat de cada organització. Es procura, dins de les possibilitats que ofereix el camp, que hi hagi diversitat de classe social, curs de vida i responsabilitats dins l'organització entre les persones que hi participin. L'objectiu de fer els grups de discussió separats per gènere és captar els discursos diferenciats d'homes i dones i evitar les interferències que la presència de persones de l'altre gènere poden tenir en el discurs col·lectiu elaborat en els grups. Tal com assenyalen Verge i De la Fuente (2014:6), "es podrien reproduir les relacions de poder de gènere de les organitzacions polítiques i això podria fer passar per alt les regles informals, ja que és poc probable que emergeixin en el discurs públic, de manera que els homes quedarien beneficiats en el grup" [traducció pròpia]. A la vegada, podrien dificultar la identificació dels discursos específics per gènere pel que fa als processos d'agència col·lectiva i les resistències.

Les persones participants en els grups de discussió es capten a les observacions qualitatives —que s'expliquen a l'apartat següent, però es duen a terme prèviament—, en què se'ls explica la necessitat d'aprofundir en algunes qüestions, i es demana el telèfon de les persones que estan disposades a participar-hi procurant respectar la diversitat de perfils i tenint en compte les tipologies establertes a les entrevistes. Seguint Verd i Lozares (2016), idealment les persones que participen en un grup de discussió no s'haurien de conèixer entre elles, però això dificultava reunir-les, ja que haurien de ser persones de territoris diferents i, per tant, això els suposaria més temps de desplaçament. Així doncs, es decideix barrejar persones de dues seccions o assemblees locals diferents, de poble i de ciutat, de manera que només algunes es coneixen entre elles. Se'ls demana que interactuïn especialment amb aquelles persones que no coneixen per captar la construcció de consensos o dissensos que conformen representacions simbòliques entre persones que no tenen una idea prefigurada de l'opinió de les altres.

El guió dels grups de discussió consta de preguntes obertes per captar els imaginaris que configuren les normes informals generitzades de les organitzacions polítiques. En el primer bloc, es pregunta pel nivell de dedicació que s'espera de la seva participació a l'organització així com la manera com s'organitzen els temps de les reunions i activitats que es porten a terme. En el segon bloc, per tal d'identificar la segregació horitzontal de les tasques, es presenten un seguit de fitxes amb imatges que fan referència a diferents activitats que es desenvolupen en el dia a dia de les organitzacions polítiques - a partir de l'operacionalització de la variable - i es demana que intentin ordenar-les de major a menor reconeixement i anomenin qui acostuma a dur-les a terme. En el tercer bloc, per tal de captar els imaginaris al voltant dels processos de deliberació i els codis hegemònics s'utilitzen imatges representatives de situacions freqüents extretes de l'eina d'autodiagnosi

Reunions roDONES de la Xarxa d'Economia Solidària (XES).¹³ Finalment, es pregunta per les accions de transformació que es duen a terme, la seva efectivitat i les resistències amb què es troben. En aquest apartat és important tenir en compte una aproximació diferenciada a la qüestió en funció del gènere dels grups de discussió, ja que en el cas de les dones les resistències acostumen a verbalitzar-se per elles mateixes, mentre que en el cas dels homes s'intenta identificar la seva percepció, compromís i responsabilització de les mesures de canvi a partir de la seva valoració a aquestes.

Els grups de discussió es duen a terme al local on normalment es reuneixen en un dels municipis de les persones participants, duren aproximadament una hora i mitja, tenen una participació d'entre sis i vuit persones amb algunes excepcions i s'enregistren amb el seu consentiment informat. Per concretar l'hora i el lloc es crea un grup de missatgeria instantània amb les persones interessades a participar-hi dels dos municipis i es realitza una enquesta per escollir la franja amb més disponibilitat aprofitant els horaris de les reunions de les seccions locals. Per tal d'identificar els grups de discussió en les citacions de l'anàlisi de resultats dels capítols quatre, cinc i sis s'utilitza l'abreviatura GD (grup de discussió) seguida del gènere del grup de discussió (D) o (H) i el nom de l'organització. Per exemple, el grup de discussió de dones dels CDR es senyalitzaria amb l'abreviatura GDDCDR.

6.2.4 L'observació qualitativa

La tècnica de l'observació qualitativa s'utilitza per identificar pràctiques informals i rituals de gènere que no formen part dels discursos captats a les entrevistes ni als grups de discussió. Així doncs, s'utilitza per corroborar la informació captada a les tècniques principals de recollida d'informació amb la

---

¹³ <<https://xes.cat/comisionseconomies-feministes/reunions-rodones/>> (Última consulta: 27/3/22)

possibilitat d'identificar informació no captada verbalment amb les altres tècniques. A la vegada permet a la investigadora entrar en contacte amb les persones a les quals es proposa la participació als grups de discussió.

Seguint la classificació de Verd i Lozares (2016), el rol de la investigadora a les reunions observades d'aquesta tesi és de participació passiva, és a dir, es tracta d'una observació directa oberta i no participativa. L'observació és coneguda pels actors, però no es modifica l'entorn ni el transcurs natural del fenomen que s'observa. En aquest cas, són reunions ordinàries en què no s'altera el contingut ni la forma pel fet que es dugui a terme l'observació.

Les observacions, en primer lloc, permeten identificar pràctiques informals no detectades per les persones entrevistades, tal com s'ha explicat a l'operacionalització dels conceptes. En segon lloc, permeten identificar els rituals de gènere masculins que es duen a terme en els processos de deliberació i els seus codis hegemònics. Així doncs, s'utilitzen per a constatar o contrastar les explicacions que la militància ofereix a les entrevistes semi-estructurades i grups de discussió sobre les pràctiques informals generitzades i rituals de gènere masculins que es donen a les reunions i assemblees. El guió de les observacions es pot veure a l'annex i consta de la recollida de les característiques bàsiques de la reunió (components, horaris previstos i reals, lloc, freqüència, rols formals i informals) i una síntesi de les intervencions segons els diferents indicadors definits prèviament.

En cada organització s'assisteix a dues assemblees o seccions locals de municipis diferents tenint en compte el criteri de poble —menys de 10.000 habitants— i ciutat de la mateixa zona territorial. Aquest criteri respon a la voluntat de captar diferències entre els pobles i les ciutats. Aquest eix no s'ha inclòs a la graella tipològica de les persones entrevistades ni al marc teòric,

però que degut a la seva rellevància s'estableix com a variable en la selecció de les observacions i els grups de discussió per tenir-la en compte com a possible variable. El criteri pel qual el poble i la ciutat seleccionats es troben dins de la mateixa comarca és logístic, ja que d'aquesta manera es facilita la disponibilitat de les persones que participen en els grups de discussió, en els quals es barregen les persones de les ciutats i pobles observats després de reunir-les en finalitzar les sessions d'observació.

En el transcurs de les observacions es decideix reduir les expectatives del guió i passar d'una observació quantitativa i sistemàtica a una observació qualitativa de tipus etnogràfic, ja que es pretenia apuntar amb exactitud el torn de paraula de cada persona i la seva durada, però la naturalesa de les reunions observades i el compromís de no enregistrar-les no ho permetia. Així doncs, es decideix seguir el guió per anotar les tendències de gènere pel que fa als torns de paraula i per tenir una pauta de les qüestions sobre les quals cal atenció. Així doncs, l'anàlisi es realitza d'acord amb les anotacions qualitatives durant el transcurs de les reunions i la síntesi de les característiques recollida a les fitxes de l'annex.

6.3 L'anàlisi empírica del treball de camp

Per tal d'analitzar les dades qualitatives obtingudes s'estableix un procediment per connectar la interpretació dels fets per part de la investigadora i dels mateixos subjectes entrevistats. Per fer-ho, seguint les aportacions de Verd i Lozares (2016), cal organitzar, estructurar i presentar la informació de manera que faciliti la seva connexió amb el marc teòric de la investigació i permeti desenvolupar aportacions rellevants a partir de la interpretació teòrica de les construccions discursives, en el cas de les entrevistes i grups de discussió i les

accions, en el cas de les observacions, tenint en compte el seu context històric i posició social dels subjectes.

El procés d'anàlisi empírica d'aquesta investigació s'emmarca en l'anàlisi qualitativa de continguts que, segons Verd i Lozares (2016), parteix de categories principals definides a partir del marc teòric que estableixen un diàleg amb la interpretació del text revisant-les i encaixant-les amb les noves categories que sorgeixen del text qualitatiu basant-se en la revisió teòrica prèvia. L'anàlisi dels resultats que apareix en els capítols següents plasma, de manera sistemàtica, aquest diàleg interpretatiu entre el coneixement teòric i les dades qualitatives del treball de camp. Així doncs, com s'ha explicat a l'operacionalització de les dimensions d'anàlisi dels règims de gènere, les categories d'anàlisi parteixen dels indicadors establerts en el model d'anàlisi, però interactuen obertament amb el text de manera que faciliten la identificació de patrons que posteriorment es construeixen com a aportacions teòriques a l'àrea.

Prèviament a l'anàlisi dels discursos dels subjectes, les dades recollides de manera sonora es van transformar en dades de forma textual per interpretar els discursos que els subjectes construeixen des de la seva condició social. Es realitzen transcripcions completes dels grups de discussió per tal de captar el detall de la construcció col·lectiva dels discursos. En el cas de les entrevistes, es transcriuen aquelles parts en què el discurs és més rellevant i s'anoten les parts de la conversa que es repeteixen amb aportacions d'altres entrevistes per tal d'agilitzar la logística del procés de transcripció i realitzar un primer filtre analític a partir de l'escolta activa del registre sonor. En el cas de les observacions, s'analitzen les anotacions a través del contingut a què remeten.

Degut a l'alt volum de treball de camp recollit, per tal de facilitar l'anàlisi tècnica s'utilitza el programa de codificació ATLAS.ti. Es creen codis seguint alguns indicadors del model d'anàlisi, però es preveu que durant la mateixa codificació apareguin nous patrons de contingut que s'enllacin amb el marc teòric, fet que crea nous codis i indicadors que enriqueixen l'anàlisi. A l'annex de la tesi es transcriu el llibre de codis final del procés analític amb ATLAS.ti.

A l'hora de realitzar l'anàlisi es té en compte que és tan important captar els discursos textuais i les pràctiques de les entrevistades com allò que obvien i no diuen, ja que un dels reptes de captar les normes i pràctiques informals generitzades és identificar elements subconscients o qüestions invisibles pels propis subjectes informants (Chappell i Mackay, 2017). Per tal de donar importància a la veu de la militància entrevistada l'anàlisi dels resultats combina la transcripció de citacions amb l'explicació de les anàlisis, donant un pes important a la manera d'expressar els imaginaris, pràctiques i opinions vers la (re)producció de les relacions de poder dels casos d'estudi.

7. Procés de reflexió vers l'objecte i el subjecte d'estudi i consideracions ètiques de la recerca

Aquesta investigació es desenvolupa a cavall entre les posicions de distanciament epistemològic de les Ciències Socials i les propostes de construcció del coneixement més crítiques seguint la perspectiva del coneixement situat i les aproximacions d'acció-investigació. L'objectiu de presentar aquesta dualitat és potenciar al màxim les aportacions d'ambdues estratègies. Així doncs, en aquest apartat es reflexiona en relació a l'objecte i el subjecte d'estudi, especialment tenint en compte la implicació personal de la investigadora amb un dels casos d'estudi. A la vegada, aquest apartat és una

oportunitat per reflexionar sobre el potencial i els límits del camp i fer explícites les consideracions ètiques al voltant de la recerca.

La recerca en Ciències Socials ha posat especial atenció en el distanciament entre la persona investigadora i l'objecte d'estudi a fi de garantir la veracitat de les aportacions empíriques per aconseguir "autenticitat, comprensió i rigor metodològic" [traducció pròpia] (Quivy i Campenhoudt, 2005:16). Segons aquesta perspectiva l'objectiu de la recerca és comprendre els fenòmens socials evitant els prejudicis i judicis morals que es puguin tenir sobre el camp d'estudi. El procés d'objectivització s'inicia amb la revisió teòrica de les teories al voltant de les desigualtats estructurals de gènere en complementació amb l'institucionalisme feminista i les recerques anteriors que duïen a terme anàlisis amb perspectiva de gènere de les relacions entre la militància dels partits polítics i els moviments socials. Aquesta revisió ha permès realitzar una ruptura epistemològica per comprendre les claus de l'anàlisi de les relacions de gènere a les organitzacions polítiques i així construir el model d'anàlisi i el disseny de la investigació exposats en aquest capítol per dotar de rigor metodològic la recerca.

Tanmateix, el coneixement no és mai del tot objectivable perquè no és aliè a la realitat social de la investigadora. En aquest sentit, per a Haraway (1995) el coneixement es construeix per subjectes concrets, amb característiques concretes, que viuen en contextos socioeconòmics específics i amb una ideologia pròpia. És a dir, la posició social de la persona investigadora condiona els seus pensaments i influeix en la forma de construir el coneixement. En aquest sentit, l'autora apunta:

Els punts de vista subjugats són preferits perquè poden prometre visions transformadores més adequades, sostingudes i objectives del món. Però com mirar des d'avall és un problema que requereix tanta perícia amb els cossos i amb el llenguatge i la visió com les "més altes" visualitzacions tècnico-científiques [traducció pròpia] (Haraway, 1995:14)

Així doncs, des d'aquest paradigma és òptim mostrar obertament des d'on s'investiga i analitzar com les condicions de la persona investigadora impacten en el procés d'investigació, com també quines són les intencions particulars per aproximar-se a l'objecte d'estudi assumint la responsabilitat de la mirada situada i de la realitat social que l'acompanya a partir de la qual es construeix el coneixement. Com afirmen Martínez i altres (2014), les persones investigadores han d'analitzar com el seu posicionament influeix en el coneixement produït i descobrir les potencialitats per la investigació de les seves condicions en comptes d'assumir-les com una limitació. En conseqüència, tenint en compte els processos de desigualtat que s'analitzen en aquesta recerca, cal que com a investigadora tingui especial atenció a l'aproximació cap a les realitats de classe treballadora i de les dones amb responsabilitats familiars que difereixen de la pròpia experiència com a dona sense responsabilitats familiars i amb un origen socioeconòmic benestant.

A la vegada, també és rellevant clarificar la relació amb l'objecte d'estudi des de la qual parteix l'experiència subjectiva i el meu posicionament i voluntat de transformació feminista de les organitzacions polítiques. En aquest sentit, la meua experiència militant es situa en diverses organitzacions de l'Esquerra Independentista des dels 18 anys —SEPC, Maulets-Arran, CUP i Poble Lliure—, en algunes de les quals he tingut responsabilitats nacionals lligades, entre d'altres, a la feministització d'aquestes organitzacions. A la vegada, he participat en el moviment feminista no mixt de Barcelona i en xarxes d'activistes feministes. Durant un període del transcurs de la tesi doctoral, entre el febrer del 2018 i el juny del 2019, vaig formar part del Secretariat Nacional de la CUP. Aquesta relació directa amb un dels estudis de cas de la investigació fa pertinents diverses reflexions en forma de potencials i límits per a la tesi doctoral.

Per una banda, com a potencials per a la investigació, la proximitat amb l'objecte d'estudi ha facilitat l'accés al treball de camp. No només a la CUP, sinó també als CDR i a ERC. En aquest cas, el fet de ser militant de la CUP i haver participat en diversos espais conjunts ha generat la confiança necessària de la militància dels CDR, que degut al context repressiu de l'estat espanyol cap a l'independentisme han de vetllar especialment pel seu anonimat i per la transmissió d'informació sobre l'organització. A la vegada, conèixer prèviament l'objecte d'estudi ha permès una aproximació més contextualitzada cap a les tres organitzacions i sobre les relacions de gènere que s'hi (re)produeixen.

Per altra banda, per tal d'evitar sospites, els subjectes informants no tenen cap vincle personal remarcable amb la investigadora. A la vegada, s'ha vetllat per captar una diversitat de perfils que no respongués a un mateix *corrent polític* dins la mateixa organització. En tots els casos, tot i mantenir un rol d'investigadora, s'ha explicat a les persones entrevistades que s'era membre de la direcció de la CUP amb l'objectiu de garantir una relació ètica i transparent i establir un vincle de confiança entre la investigadora i la persona entrevistada. Pel que fa a la privacitat de les dades, totes les entrevistes i grups de discussió són anònims i s'ha enregistrat el consentiment de les persones entrevistades a participar en la investigació. Com assenyalen Quivy i Campenhoudt (2005), cal fer explícites aquestes consideracions per evidenciar el respecte cap als subjectes informants de la recerca i així evitar judicis de valor cap a les seves informacions i garantir la discreció i confidencialitat de les seves aportacions a la recerca.

Una altra qüestió a tenir en compte són dues de les limitacions contextuais de l'accés al camp: la proximitat amb les eleccions generals i municipals del 2019 i el context repressiu. El primer factor va provocar que algunes seccions locals d'ERC i de la CUP, així com algunes persones a títol individual, rebutgessin la participació en la investigació per l'augment del temps de dedicació a l'activitat

política en el disseny i execució de la campanya electoral. Per tal de no reforçar les dinàmiques de dedicació intensives es va optar per fer la proposta a varies persones i seccions i assemblees locals fins a trobar aquelles que tinguessin la motivació i encaix de disponibilitat temporal necessari. En el cas dels CDR, el context repressiu cap a l'independentisme també va dificultar el contacte amb algunes persones i la possibilitat d'analitzar alguns elements rellevants per a la investigació, com és el cas de la documentació oficial, ja que es consideraven controvertits. En aquest sentit, en consonància amb l'ètica de la investigació, s'ha respectat les peticions de les activistes i les recomanacions que li han fet arribar a través de les advocades expertes en processos repressius dels moviments socials per tal de vetllar per la seva seguretat.

L'anàlisi del material empíric també s'ha dut a terme des d'aquesta posició procurant, d'una banda, cenyir-se a la informació que han proporcionat els subjectes, deixant de banda els judicis personals i deixant-me sorprendre per aquelles qüestions que –pel coneixement de la matèria– podria donar per descomptat i no captar a fons per a l'anàlisi. En aquest sentit són pertinents les reflexions de Quivy i Campenhoudt (2005) sobre la relació amb els subjectes informants i els casos d'estudi.

Una llarga participació a la vida d'un grup pot bloquejar la lucidesa de l'investigador/a, ja que pot no adonar-se del que hauria de sorprendre'l; a més, els sentiments que l'uneixen a certs membres del grup comprometen el seu esperit crític. Per evitar aquests defectes, la millor solució consisteix a llegir les seves notes d'observació i narrar regularment les seves experiències etnològiques a persones que no participin en ell treball de camp. Aquestes reunions són molt útils perquè la persona investigadora prengui distància del seu propi treball i d'aquí puguin sorgir les idees que fan possible el seu treball d'investigació, però que ella sola no pot produir [traducció pròpia]. (Quivy i Campenhoudt, 2005:79)

Les reunions de seguiment de la tesi doctoral amb les directores han contribuït al procés d'objectivització en l'etapa de l'anàlisi del treball de camp. A la

vegada, l'ús d'un programa d'anàlisi qualitatiu com l'ATLAS.ti també ha facilitat aquesta lectura analítica i no condicionada del contingut de les entrevistes i grups de discussió.

En el transcurs del treball de camp també s'ha reflexionat sobre la identitat d'investigadora-activista a partir de les consideracions de Gandarias Goikotxea (2014). Com descriu l'autora, les investigadores que es troben participant en el mateix objecte d'estudi es troben en una situació d'incomoditat per voler posicionar-se a la vegada a dins i a fora de la seva pròpia organització. L'autora ho descriu com una sensació de pèrdua constant entre el rol de militant i el rol d'investigadora que permet produir un coneixement diferenciat que pot potenciar ambdós rols. En aquest sentit, convé tenir en compte les relacions de poder que es poden reproduir en aquest exercici:

No només l'acció de parlar per les demés manté les relacions de dominació social sinó que aquestes també es reproduïen en la suposada inacció de silenciar la nostra veu, Per això, cal exercir la parcialitat, reconeguent i no amagant la nostra posició situada a la investigació [traducció pròpia] (Gandarias Goikotxea, 2014:300)

Així doncs, es considera que el potencial de la dualitat investigadora-activista s'ha vist reforçat pel procés d'objectivització que s'ha dut a terme en les diferents etapes de la investigació, des de l'elaboració d'un marc teòric per realitzar una ruptura epistemològica, fins a la construcció d'un model d'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques i el disseny metodològic i selecció de les unitats informants tenint en compte en tot moment les dificultats i el potencial de la proximitat amb el camp d'estudi. En aquest sentit, la incomoditat del rol fronterer entre la investigació i l'activisme ha suposat una oportunitat per posar més atenció a tots els processos de la recerca. D'aquesta manera, s'ha vetllat per garantir que la comprensió social amb voluntat de transformació de la realitat no deixi d'estar emmarcada en el

rigor teòric i metodològic a la vegada que aquest s'impregna de la posició situada com a investigadora.

En definitiva, analitzar des de la mirada construïda a partir de l'experiència vital com a dona feminista en una organització política ha permès, seguint els paràmetres del coneixement situat, arribar a punts de més complexitat analítica que des de l'aproximació des del privilegi social o el distanciament envers l'objecte d'estudi. Tal com identifica Taylor (1998:375) en la seva experiència investigadora: "el tipus de coneixement des de l'interior a partir de metodologies alternatives no només permet obtenir un coneixement situat en un lloc i espai determinat, sinó que també obre la possibilitat d'obtenir teories més generals i universals" [traducció pròpia]. No obstant això, per a aconseguir-ho, és important cuidar el procés reflexiu per evitar biaixos i interferències, respectar el rigor de la recerca i ser conscient en cada moment dels processos i relacions de poder que entren en joc en el procés d'investigació.

PART 3

Anàlisi dels resultats

---

*Les dones que, malgrat tot, hem triat de militar en un partit
- en el nostre cas, de classe i d'alliberament nacional -
els hem de reconèixer aquest deute:
haver-nos obligat a qüestionar-nos i, per tant,
a **entendre una mica més aquesta**
"agonia, sovint mutiladora, de lluitar alhora
contra l'enemic de fons i el de dins"
per dir-ho en mots de Sheila Rowbotham*

Maria Mercè Marçal
La doble militància
Segona època Núm 3. Juny 197

La tercera part de la tesi doctoral presenta l'anàlisi dels resultats del treball de camp. Seguint el model d'anàlisi, cada capítol d'aquesta part correspon a una de les subhipòtesis plantejades a la hipòtesi 1 que conformen, a la vegada, les tres dimensions d'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques. Així doncs, el capítol quatre fa referència a l'estructura generitzada del temps, el capítol cinc a la divisió sexual del treball polític i el capítol sis a les agències i resistències al canvi.

L'estructura dels capítols s'inicia amb la identificació de les regles formals relatives a la dimensió d'anàlisi. En segon lloc, s'identifiquen les normes informals generitzades a partir dels consensos dels grups de discussió. En tercer lloc, s'expliquen les pràctiques informals identificades a partir de les entrevistes i les observacions. L'anàlisi combina els resultats conjunts de les organitzacions i com s'expressen les relacions de poder de manera específica en funció del grau d'institucionalització. A la vegada, seguint la hipòtesi 2 i de manera transversal al llarg dels tres capítols d'anàlisi, s'identifica com la classe social i el curs de vida condicionen les relacions de poder de gènere de les organitzacions polítiques.

CAPÍTOL 4: L'estructura generitzada del temps a les organitzacions polítiques

---

La primera dimensió d'anàlisi correspon a l'estructura generitzada del temps. En primer lloc, s'analitzen les regles formals de les organitzacions seleccionades relacionades amb l'estructura generitzada del temps. En segon lloc, s'analitzen les normes informals identificades als grups de discussió: la dedicació intensiva, el presencialisme i la invisibilitat del temps de cura. En el tercer lloc, s'analitzen les pràctiques generitzades: la distribució i freqüència de les reunions que (re)produeix la centralitat de la jornada laboral i uns horaris androcèntrics i la seva durada indeterminada a partir dels rituals de gènere masculins d'apropiació del temps de les reunions, la sobredocumentació i les desigualtats territorials. Finalment, s'analitza la temporalitat exclouent de les xarxes informals.

La manca de disponibilitat temporal de les dones condiona les seves presències i absències en l'àmbit públic. Tanmateix, la manera com les organitzacions polítiques estructuren el temps en el si de la seva activitat - i els valors i imaginaris associats a la dedicació ideal que s'espera - no és neutral al gènere, a la classe ni al curs de vida de la militància i configura les relacions de poder als partits polítics i moviments socials. Aquesta situació es posa de manifest en el malestar que expressen les dones amb responsabilitats

familiars entrevistades en relació amb els horaris de les reunions i amb la impossibilitat de saber els seus horaris d'acabament, que s'allarguen innecessàriament. A més, després de les reunions, és costum anar a prendre alguna cosa i continuar comentant temes relacionats amb la qüestió política. Aquest seguit de normes i pràctiques, tot i ser excloents i perpetuar les relacions de poder de gènere, estan naturalitzades per la militància de les organitzacions polítiques.

Al llarg del capítol es plasma com la militància (re)produeix aquesta estructura generitzada del temps en el funcionament quotidià de les organitzacions, com afecta en funció de les condicions materials de la militància i com es concreta a cada organització segons el seu grau d'institucionalització.

1. Les regles formals de l'estructura generitzada del temps

El grau de formalització de la figura de *militant* i les exigències que s'hi associen aporta informació per comprendre la cultura envers el temps a les organitzacions polítiques analitzades. Segons els estatuts d'ERC i la ponència organitzativa de la CUP, els deures de la militància són, resumidament: pagar les quotes, contribuir a complir els objectius de l'organització, complir els estatuts, respectar la militància i en el cas de la CUP, també hi afegixen formar-se políticament i assistir als òrgans de representativitat per als quals s'ha estat escollit. Els estatuts i ponències de les organitzacions posen de manifest que l'estructura del temps no és un element central en la seva regulació oficial. Per començar, només s'estipula una dedicació concreta en el cas dels membres del Secretariat Nacional de la CUP, a qui s'exigeix un mínim de quinze hores setmanals. Per a la resta de militància d'aquesta organització,

i de les altres, no es preveu un mínim ni un màxim de temps de dedicació temporal. En el cas dels CDR, la militància entrevistada afirma que no hi ha cap mínim de dedicació temporal establert ni cap obligatorietat envers el temps i freqüència de participació. Pel que fa a la temporalitat de les reunions, les tres organitzacions, amb més o menys grau de formalitat, estableixen una freqüència per als diferents nivells de presa de decisions que es resumeix a la taula següent. Les organitzacions amb un sistema de presa de decisions més horitzontal tenen una freqüència de reunions més elevada per a la totalitat de la militància, però en els estatuts i documents orgànics no s'estipula la distribució d'aquestes reunions al llarg de la setmana, ni l'hora, ni el dia, ni la durada, de manera que es concreta de manera informal.

Taula 13: Síntesi de la temporalitat dels òrgans de presa de decisió

Àmbit de l'òrgan	ERC	CUP	CDR
Local	Mínim cada dos mesos. Generalment, cada dues setmanes	Cada setmana	Generalment, cada setmana
Territorial	Consell regional: cada dos mesos Consell territorial: cada tres mesos	Cada mes	Cada setmana o dues setmanes
Nacional	Consell Nacional: cada tres mesos Congrés Nacional (plenari): cada quatre anys Executiva Nacional: mínim cada dos mesos Permanent Nacional: dues o tres vegades cada setmana	Consell Nacional: cada mes Assemblea Nacional (plenària): cada any Secretariat Nacional: cada setmana Permanent Nacional: dues o tres vegades cada setmana	Cada mes

Font: Elaboració pròpia

En definitiva, les regles formals de les organitzacions polítiques no especifiquen una dedicació determinada pel que fa al temps. Tanmateix, al llarg de l'anàlisi que hi ha a continuació, s'observa com aquesta aparent neutralitat no té en compte el temps del treball domèstic i de cura. En conseqüència, les regles formals aparentment neutrals també provoquen un biaix en la militància en funció del seu gènere, classe social i curs de vida que s'intensifica amb les normes i pràctiques informals generitzades que s'exposen a continuació.

2. Les normes informals de l'estructura generitzada del temps

Seguint el model d'anàlisi es presenten els resultats segons tres grans normes informals identificades com a elements de consens dels grups de discussió de les tres organitzacions: la dedicació intensiva, el presencialisme i la invisibilitat del temps de cura. L'anàlisi conté fragments dels grups de discussió i es complementa amb les aportacions d'algunes entrevistes. S'analitzen les diferències en funció del grau d'institucionalització i com impacten de manera diferenciada en funció del gènere, la classe social i el curs de vida.

2.1 La dedicació intensiva de la militància ideal

De l'anàlisi dels grups de discussió se'n percep que l'expectativa de dedicació temporal a les organitzacions polítiques, especialment dels partits polítics, no té límit. L'ideal de militància és el d'una persona que dedica al partit el nombre màxim d'hores possible. Aquest ideal requereix d'una disponibilitat absoluta de temps al servei de l'organització, però no es gestiona que les condicions

materials per assolir-lo difereixin en funció del gènere, la classe i el curs de vida de la militància. Com mostra la citació següent, es naturalitza un ideal de dedicació intensiva per a tota la militància.

Penso que entrar en un partit polític és dedicar-hi moltíssimes hores, encara que no tinguis criatures ni gent gran. Són moltes, moltes hores, tot el dia estaries fent reunions i participant-hi, no acabaries mai, quan no hi ha el 8-M, hi ha l'1-M i quan no, les municipals o anar a davant de l'Ajuntament. (GDDERC)¹⁴

Als grups de discussió de les dones d'ERC i la CUP la sensació de "no arribar tot" és present i provoca sensacions de frustració i estrès. La comparació entre els discursos al voltant de la dedicació intensiva en els grups d'homes i de dones mostra un doble vara de mesurar de gènere. Si bé alguns homes mostren preocupació per la quantitat d'hores que dediquen a la militància i les dificultats de compaginació amb la vida laboral i familiar, només les dones utilitzen de manera recurrent l'expressió "estar cremada", expliciten un malestar al voltant de la gestió temporal de la militància i expressen, com mostra la citació següent, la incompatibilitat entre la dedicació intensiva a l'organització i l'atenció a les responsabilitats familiars. Per assolir l'ideal de dedicació cal "abandonar" les responsabilitats familiars, fet que no està ben vist per part de les dones i els genera una sensació de culpabilitat quan es produeix aquesta situació, que no es qüestiona per part dels homes.

Hi ha gent que dedica molt a tot però els veus... els veus cremats, és un projecte que desgasta, la gent acaba molt cremada perquè és molt de temps de la seva vida (...) Assumeixen més feina de la que són capaços a costa de la seva vida i la dels altres, deixen els fills abandonats si en tenen. (GDD CUP)

---

¹⁴ Podeu consultar els codis dels grups de discussió a l'apartat 6.2.3 del model d'anàlisi (p.168)

En l'anàlisi dels grups de discussió de la CUP la norma de la dedicació intensiva es concreta en forma d'autoexigència col·lectiva i d'obligació moral. En aquesta línia, tant els homes com les dones identifiquen la tendència a voler fer moltes accions polítiques sense tenir en compte les disponibilitats i condicions de les persones que les han de dur a terme. L'entrevistada del Secretariat Nacional utilitza la metàfora d'"un tren que tot ho envesteix i si hi puges bé, i si no, també" per expressar com aquesta norma present en tots els nivells de l'organització afecta les dones amb responsabilitats familiars com ella.

L'ideal de militància de la dedicació intensiva fa que sovint assumeixin tasques que per la pobresa de temps de lliure disponibilitat personal de què disposen, finalment no poden dur-les a terme amb la intensitat que s'exigeix. Tal com s'expressa a la citació següent, aquest seria un motiu per deixar d'assistir a les assemblees i reunions i no veure's, així, pressionades a adquirir més responsabilitats de les que poden assumir tenint en compte les seves condicions materials.

I la sensació d'ofec que dieu, que si hi vas [a l'assemblea], has d'agafar tasques, i si llavors no surt ningú [per agafar les tasques] al final dius: "Hòstia, a mi no em va bé, però vinga, va", i acabes agafant una altra responsabilitat que a vegades et va com el cul i dius: "No podré, no donaré l'abast". (GDDCUP)

En el cas del grup de discussió de les dones d'ERC, es cospa com la voluntat de dur a terme una dedicació intensiva no surt tant d'elles mateixes com en l'autoexigència que es percep en els discursos de les dones de la CUP, sinó que, en sintonia amb la verticalitat de l'organització, són homes amb més grau de responsabilitat els que els exigeixen aquesta dedicació intensiva de manera explícita.

Jo he intentat deixar-ho moltes vegades, vaig voler-ho deixar dues vegades i no em van deixar deixar-ho, estava fent el doctorat i estava molt saturada, havia de fer la presentació, i com que ha vingut aquesta voràgine de campanyes i mil històries, cafès de: "No, si us plau, no ho deixis", no pot ser, bé, perquè faig molta feina, faig moltes coses, possiblement massa. (GDDERC)

Aquesta manera de concretar la norma de la dedicació intensiva mitjançant l'exigència de les persones amb més experiència o responsabilitat de les seccions locals es veu accentuada pel curs de vida, ja que les dones que militen a les joventuts del partit són les que fan més èmfasi en aquesta dinàmica. Probablement, d'una banda, perquè tenen més disponibilitat temporal i se'ls exigeix més, i de l'altra, perquè existeix un canvi generacional en la percepció de les regles informals generitzades. Com mostra la citació següent, les dones joves perceben que se'ls demana un nivell d'exigència diferent que el dels homes:

Als de la JERC sempre ens diuen que estar a les JERC no és només anar a reunions, eh? I dius ja, però és que és venir a la reunió, encartellar, tots els actes... Bé, és que és tot el d'Esquerra i tot el de la JERC i et venen amb unes exigències... que bé, és que potser al meu company del costat no l'hi diries, eh? "Ves a actes", "ves a parades", "ves al consell de districte", "ves a la comissió del 8-M"... No te l'acabaries, la feina. Diuen: "Quina disponibilitat teniu, per encartellar?". I jo deia: "Bé, si em quedo a l'atur, doncs completa". (GDDERC)

Per altra banda, els CDR també (re)produeixen la norma de la dedicació intensiva, però no s'implementa de la mateixa manera que als partits polítics. Una de les expressions repetides diverses vegades a les entrevistes i que no apareix en les d'ERC ni la CUP és que "tothom dona fins on pot". Tant en el grup de discussió dels homes com en el de les dones el consens gira a l'entorn de la possibilitat dels CDR d'adequar diferents models de participació a la situació personal de cadascú. Com expressa la citació següent, als CDR, a

diferència d'altres espais, hi ha més comprensió en relació a la disponibilitat temporal de les persones que fa sentir més còmode a les dones i incentiva la seva continuïtat a l'organització.

Una cosa que passa bastant als CDR és que arribes fins on pots i on vols i que es necessita gent de tots els perfils, més implicada i menys. Si més no, el que em passa a mi és que en les èpoques de més feina professional no em sento malament quan no em puc implicar, perquè soc conscient que no puc estar sempre a tot arreu i que es té molt en compte això, en general tothom ho té en compte. Hi ha altres llocs que quan no t'involucres, tornar-hi costa. (GDDCDR)

Aquest resultat esdevé rellevant a l'hora d'analitzar com opera el grau d'institucionalització en la (re)producció dels règims de gènere, ja que s'observa més flexibilitat en la gestió del temps quan no es depèn de les exigències de la participació institucional que, especialment en el cas de la CUP, xoquen amb la temporalitat que requereix el seu model assembleari de presa de decisions. En el cas dels CDR es pot parlar d'una *dedicació fluctuant* que varia en funció del context polític i la motivació derivada d'aquest context, i que duu la militància amb menys disponibilitat temporal a decidir si se sacrifica més o menys. Un sacrifici que, a diferència dels discursos de la militància d'ERC i de la CUP, no es viu des de l'obligatorietat, sinó des del voluntarisme.

La dicotomia entre *compromís militant* —que correspondria als discursos d'ERC i la CUP— i *activisme voluntari* —que correspondria als discursos de la militància dels CDR— constitueix una de les principals diferències explicatives sobre com el grau d'institucionalització condiona l'estructura generitzada del temps de les organitzacions polítiques. En aquest cas, el focus es fixa en l'imaginari diferenciat de les organitzacions dels moviments socials i els partits polítics al voltant de la dedicació temporal, i com aquest fet condiona la participació de

les persones amb menys disponibilitat temporal. La citació següent mostra aquest imaginari del sacrifici que envolta el compromís militant:

Jo puc anar a dormir a les tres de la matinada o puc venir aquí deixant la meva família, però si ho fas a gust a mi no m'importa, forma part de la meva vida personal i ja m'agrada, el problema és quan a més a més saps que hi ha coses de cures que et sap com més greu, a mi potser és el que més em costa de la CUP. (GDD CUP)

En el model activista-voluntarista de les OMS la dedicació està més vinculada a la motivació derivada del context polític o de les activitats que es duen a terme. Com es veurà al capítol cinc, a les OMS la disponibilitat temporal també està relacionada amb l'accés al poder polític i es produeix una segregació vertical en funció d'aquesta disponibilitat, però l'ideal de dedicació temporal és més fluctuant i menys exigent que en els partits polítics.

Amb el tema del temps jo tinc la sensació que hi ha pics quan hi ha mobilitzacions importants i la gent ve perquè vol saber què es farà, què passarà, volen implicar-s'hi. Hi ha èpoques com ara que fins i tot jo no hi he participat gaire. (GDH CDR)

En definitiva, existeix una norma informal de la dedicació intensiva a les organitzacions polítiques que es percep amb més intensitat als règims de gènere dels partits polítics que als moviments socials. En el cas dels partits-moviments es percep des de l'autoexigència de la militància, mentre que en els partits polítics tradicionals es produeix una exigència de dedicació explícita des dels càrrecs amb més poder de l'organització. En ambdós casos, la norma informal de la dedicació intensiva es viu amb frustració i culpabilitat per part de les dones amb responsabilitats familiars, ja que l'elevada càrrega de treball i la disponibilitat completa que s'espera de la militància és difícil de compaginar amb el treball domèstic i de cura.

2.2 El presencialisme

La norma informal del presencialisme s'identifica de manera generalitzada entre la militància de les organitzacions amb els models de presa de decisió horitzontals i una tradició assembleària que comparteixen els partits-moviments i les OMS. La presència a les reunions té un pes gairebé definitori en les cultures polítiques de la CUP i els CDR.

Nosaltres funcionem a partir de l'assistència a l'assemblea dels dimarts, ara hi ha altres eines com el WhatsApp, però jo prefereixo debatre en persona. (GDD CUP)

En els espais de presa de decisions territorials i nacionals es fa més palès com el presencialisme es vincula a la norma de la disponibilitat absoluta. El model de presa de decisions assembleari de la CUP requereix la presència de les persones per poder realitzar el debat entre les diferents posicions locals en viu i en un mateix espai físic. Després, es trasllada el vot corresponent a la territorial i al Consell Polític, on les persones representants també han d'assistir presencialment per deliberar la posició col·lectiva. Com mostra la citació següent, la proposta d'alternatives a la presencialitat genera resistències que s'analitzaran amb més deteniment al capítol sis.

S'ha parlat moltes vegades de fer servir eines telemàtiques, no haver-se de desplaçar als Consells Polítics, fer actes no presencials, se n'ha parlat moltes vegades, però hi ha bastanta polèmica. (GDHCUP)

Més enllà de la possibilitat material de ser-hi o no, vinculada a la posició que s'ocupa en l'estructura social, la norma informal del presencialisme té un component simbòlic en la creació de lideratges a les OMS i partits-moviments. L'anàlisi dels grups de discussió constata que la constància presencial a les reunions és un element clau en la consolidació dels lideratges informals dels CDR. Degut a la manca d'estructures formals i al fet que tinguin una trajectòria

curta en el temps, la presència a les reunions serveix per establir llaços de confiança en un context de pertinença més volàtil que a les altres organitzacions.

La gent amb més continuïtat saps que quan proposen una cosa la fan i et generen confiança perquè sempre hi són, són com persones de referència que saps que no et fallaran. (GDHCDR)

La capacitat de ser present a totes les reunions seria, doncs, el filtre perquè les persones que no havien format part de cap organització política abans de la creació dels CDR obtinguin capital militant per liderar-ne la presa de decisions. A la vegada, el presencialisme dels CDR també és present a les accions al carrer que, tot i que són les que més motiven la militància i per a les quals estan disposades a fer més sacrificis temporals, es realitzen en horaris de difícil compaginació per a les persones amb responsabilitats de cura. Un temps que s'invisibilitza per part dels homes com mostra el següent fragment:

Jo no crec que diguis: "No puc assistir perquè no tinc temps", tu quan vols fer una cosa de debò trobes la manera i el temps i els recursos per fer-ho i demanes ajuda a qui faci falta. Si de veritat vols assistir a una acció, hi assistiràs. (GDH CDR)

Per altra banda, els grups de discussió de les tres organitzacions evidencien que la norma informal del presencialisme es trasllada també a les eines digitals de les quals es doten les organitzacions polítiques per al seu funcionament diari i per a la difusió de les seves idees i actes. Es distingeix, doncs, el que s'anomenarà presencialisme digital orgànic, és a dir, l'ús de la missatgeria instantània per qüestions de funcionament intern de les organitzacions i el presencialisme digital a les xarxes socials.

Pel que fa al presencialisme digital orgànic, s'identifica la norma informal d'estar disponible a jornada completa per contestar als missatges a qualsevol hora i amb rapidesa. A través dels grups de missatgeria instantània amb les persones que formen part dels diferents òrgans de presa de decisions de les

organitzacions, es continuen prenent decisions polítiques més enllà de les reunions presencials. En conseqüència, les persones que a més de tenir disponibilitat per assistir presencialment a les reunions poden estar connectades de manera gairebé permanent adquireixen encara més referencialitat.

Una altra cosa és que pots estar 24/7 amb temes de partit amb el mòbil, la dedicació entre reunions de tres hores setmanals, però la dedicació se't superposa amb les altres vides pel telèfon mòbil, dediques molt més temps fora de les reunions que dins. (GDH ERC)

La comparació dels discursos de les tres organitzacions als grups de discussió envers aquesta qüestió mostra que els CDR són l'organització que exigeix més presència digital a totes les persones que hi participen activament, ja que sovint es duen a terme votacions per prendre decisions amb rapidesa i respondre als esdeveniments polítics. La voluntat que totes les persones participin en la presa de decisions de manera immediata exclou aquelles que no tenen la possibilitat de connectar-se de manera molt freqüent.

Un resultat rellevant pel que fa a la intersecció d'aquesta norma amb la classe social és que els terminis no permeten que les persones amb treballs manuals que no poden consultar el telèfon durant la jornada laboral no puguin votar o hagin de posar en risc la feina per poder participar. La diversitat dels perfils de les persones entrevistades permet identificar el tipus de pràctiques que han de dur a terme les persones que tenen feines manuals —que majoritàriament corresponen a un perfil de classe treballadora— per seguir la norma del presencialisme digital:

Per sort tenia un cap que era de la corda i em deia: “Va, però dissimula una mica”, i m'amagava darrere d'una rentadora industrial a enviar missatges si havia de passar informació. És veritat que a vegades es torna absorbent o obsessiu. (DCTNRFCDR)¹⁵

---

¹⁵ Podeu consultar els codis de les entrevistes a l'apartat 6.2.2 del model d'anàlisi (p.165)

La citació següent d'un entrevistat denota com la norma informal del presencialisme, també en la seva modalitat digital, està intrínsecament lligada al model de presa de decisions assembleari a la vegada que s'assumeix, es naturalitza, la pèrdua de pluralitat que comporta.

Hem de ser sincers, no tothom té temps de decidir, hi ha coses que s'han de decidir avui per demà, el tema que sigui tot assembleari ho fa més ric però més complex, per poder fer tot el recorregut assembleari s'ha d'enviar ja i això si en aquell moment no estàs connectat no te n'assabentes, esclar. (HCMRFCDR)

Pel que fa al presencialisme digital a les xarxes socials, implica especialment la militància dels partits polítics amb càrrecs institucionals, a la qual se li demana dedicar un temps a la gestió de les xarxes socials.

Jo he arribat a parar el mòbil. He tingut un cap de setmana i he parat el mòbil i penses: si tothom ho fa, la meva reflexió és que no ha passat res; ara bé, fins que arribes al moment de... i si apago el mòbil? Te'n menges moltes... (GDHERC)

A la vegada, la militància de base també és present a les xarxes socials. Es demana la difusió de les accions polítiques i de l'ideari de les organitzacions i algunes persones ho entenen com una part del temps de dedicació a la participació política. Pel que fa a l'impacte de les xarxes socials en les relacions de poder de gènere a les organitzacions polítiques, apareixen diverses normes generitzades als grups de discussió. D'una banda, les dones del grup de discussió d'ERC alerten del fet que alguns homes amb responsabilitats públiques prioritzen fer-se una foto i tuitejar sobre un acte polític en comptes de preocupar-se de l'organització d'aquest acte. Segons elles, es dona més valor a la visibilitat pública de la piulada que al contingut de l'acte en si mateix, fet que contribueix a invisibilitzar el temps de preparació d'aquest acte. En aquest àmbit, seguint la tendència que es veurà al capítol cinc, les dones

assenyalen que elles preparen aquests actes, però no se les visibilitza perquè són ells els que apareixen a les xarxes socials.

Els fan la foto i marxen.

Esclar, com que a sobre porto les xarxes, les fotos sabeu qui les fa, oi?

I si no ja s'encarreguen ells de fer-se la selfie i marxen. (GDD ERC)

D'altra banda, en el grup de discussió d'homes d'ERC, en què participen dos regidors, es fa referència a la impossibilitat de desconnectar durant els caps de setmana per la pressió col·lectiva que s'estableix estar al dia i ser visible a les xarxes socials quan es té un càrrec institucional. Com a contrapunt, però, també hi troben avantatges per la funció substitutòria que fan a l'hora de treballar la proximitat amb la ciutadania, ja que abans només podien *fer-se veure* assistint a esdeveniments del municipi o amb la presència a les parades de difusió del partit.

En definitiva, en el cas dels partits polítics, les xarxes socials reforcen els lideratges masculins, especialment en el cas dels càrrecs institucionals, ja que són una eina que reforça la seva referencialitat. Malgrat que els càrrecs masculins entrevistats no ho expressin, la gestió quotidiana de les xarxes socials implica una dedicació temporal important que afegeix una altra dificultat per assumir aquest tipus de responsabilitat a les persones amb menys disponibilitat temporal. A la vegada, la digitalització actua com a eina de doble tall per a les persones amb menys disponibilitat, ja que com s'ha constatat, en comptes d'actuar com a eines substitutives de la presencialitat física, augmenten de manera il·limitada el temps de dedicació. Per tant, la classe social en relació amb el tipus de feina que es té i el curs de vida en relació amb les responsabilitats familiars condicionen les possibilitats de les persones per mantenir-se actives en aquesta presencialitat digital.

2.3 La invisibilitat del temps de cura

En tots els grups de discussió de les dones apareix, com a consens, la dificultat de compaginar la militància política amb les seves responsabilitats personals de la vida quotidiana, especialment pel que fa a la cura d'altres persones. En el cas dels grups d'homes de la CUP i ERC, reconeixen que els horaris i exigències de dedicació i disponibilitat dificulten la participació de les persones amb criatures, però no posen èmfasi en el biaix de gènere d'aquesta qüestió ni, majoritàriament, ho comenten des de l'experiència personal.

En el cas dels homes del CDR, les responsabilitats del temps de cura no apareixen al grup de discussió. Això és possible per la norma de la invisibilitat del temps de cura que es duu a terme quan es naturalitza, com mostra clarament la citació següent, una separació entre la vida política i la vida personal.

A nivell de CDR em fa la sensació que la vida familiar de cadascú es queda a casa, arribes i comença una altra faceta de la teva en què coincideixes amb més gent i quan acabes, cadascú segueix amb les seves vides; els temes familiars de tothom i com s'organitzen queden una mica a part, no et fiques en la vida familiar dels altres. (GDH CDR)

Paradoxalment, en el grup de discussió de les dones dels CDR elles comenten els malabars que han de fer amb les tasques domèstiques i de cura, fet que evidencia la superficialitat d'aquesta falsa separació. La seva organització quotidiana posa de manifest una confluència entre els diferents àmbits vitals, però aquesta interrelació no es té en compte com a valor hegemònic a les organitzacions i a les converses entre la militància, que tendeixen a separar els dos àmbits com si no tinguessin repercussions entre si.

Territorial és cada 15 dies, darrerament una setmana, el que sí que hi ha actualment són reunions de dues hores màxim i abans eren reunions molt més llargues. S'agraeix, perquè com

que són disperses i tal, nosaltres hem de córrer una mica i el comentari al cotxe és: "Tu què has deixat fet per sopar?", "Jo he fet això". Ella té dos fills, jo no, però el comentari és aquest. (GDD CDR)

Tal com apareix en les pràctiques d'algunes entrevistades, l'externalització del treball de cura facilita la participació. En aquesta qüestió, es presenta una clara intersecció entre la classe social, el curs de vida i el gènere de la militància.

Jo penso que el paper de la dona dintre d'un àmbit com aquest, sobretot les que tenen nens petits, és bastant difícil a l'hora de fer coses, no només a nivell de partit, sinó que en qualsevol situació si prioritzem abans els nens, els extraescolars, el sopar, la dutxa... I tret que que tinguis una situació econòmica que t'ho puguis permetre... (GDD ERC)

Una altra qüestió a destacar en aquest sentit són els discursos de les dones grans amb una llarga trajectòria a les organitzacions que expliciten com elles van haver de fer un sacrifici per adaptar-se als tempos de la militància tot i encarregar-se de la cura de les seves criatures.

Com que per a mi era un projecte personal, jo m'ho muntava, ja comprava els menjars i preparava el sopar i m'ho muntava per poder venir, perquè és una cosa que m'interessava... I el problema és nostre, eh? Perquè el pare hi era i podria fer la seva, però com que era el meu projecte i la meva forma de participar, jo ja m'ho arreglava. (GDD ERC)

Tant en el grup de discussió d'ERC com el de la CUP apareixen aquests discursos que (re)produeixen la norma informal de la dedicació intensiva des del sacrifici i l'adaptació individual. Des del seu punt de vista, que coincideix amb aquesta separació dels àmbits vitals, les responsabilitats de cura no han d'interferir en la militància.

En definitiva, les tres normes identificades comparteixen una estructura generitzada del temps i la concreten en un ideal de militància androcèntric. La dedicació intensiva, la presencialitat i la invisibilitat del temps de cura configuren un ideal inassolible que en el cas de les dones més implicades

d'ERC i de la majoria de persones de la CUP, es viu de manera frustrant. Per part de les que participen en els CDR, es naturalitza que qui té més temps estigui més implicat i la dedicació es viu des del voluntarisme i el sacrifici per un objectiu polític d'una manera més volàtil més que per l'organització i la militància com a forma de vida, com es percep de l'anàlisi dels discursos de les persones amb més responsabilitats d'ERC i de la majoria de la militància de la CUP.

3. Les pràctiques informals de l'estructura generitzada del temps

A continuació, s'expliquen les pràctiques informals generitzades identificades a les entrevistes. D'aquesta manera es constata com les organitzacions polítiques (re)produeixen la centralitat del mercat laboral en els horaris androcèntrics i una durada indeterminada de les reunions degut als rituals de gènere masculins, les desigualtats territorials i el temps de preparació de les reunions. Finalment, s'analitzen les xarxes informals entre la militància, les normes i pràctiques generitzades que (re)produeixen al voltant de l'estructura generitzada del temps i la seva relació amb l'accés al poder polític.

3.1 Els horaris androcèntrics

Els horaris de les reunions són una de les pràctiques excloents més visibles de la participació política en tant que, com s'ha vist a partir de la norma informal del presencialisme, configuren els principals espais de presa de decisió. L'anàlisi del temps de les reunions respon a la dimensió quantitativa de l'anàlisi del temps. En primera instància destaca de manera compartida a totes les

organitzacions que els horaris del mercat laboral regulin els de les organitzacions polítiques. Tot i que les regles formals no fixen cap horari, les observacions del treball de camp i les pràctiques explicades pels entrevistats i entrevistades indiquen que la majoria de reunions de les organitzacions es realitzen entre les set i les nou del vespre i acaben, de manera indeterminada, entre les nou i les onze.

Les persones entrevistades amb criatures manifesten les dificultats de compaginació d'aquests horaris amb les responsabilitats del treball de cura especialment en les criatures petites, fet que constata el component de gènere lligat al curs de vida. Com explica l'entrevistada següent, la centralitat dels horaris en funció de la jornada laboral produeix una intermitència de la presència de les dones amb responsabilitats familiars a les reunions. En canvi, els homes fallen per altres motius, probablement relacionats amb la vida laboral o amb l'activitat política.

Les dones de la meua assemblea els dies que faltem és per les criatures, els homes és per altres motius. (DCMRFCUP)

Aquest biaix també comporta una manera diferent d'experimentar el compromís per part dels homes i les dones. Com mostra la citació següent, per a les dones amb responsabilitats familiars assistir a una reunió té un cost d'oportunitat més elevat que per als homes. Per aquest motiu, viuen amb més frustració els imprevistos o la manca de compromís de les persones que s'absenten per motius aliens a la cura de les persones.

Un dia érem quatre a l'assemblea i van dir que no es podia decidir perquè no hi eren tal i tal, i jo: "Ja, però és que potser un altre dia no hi soc jo (...)". Jo crec que haver de pagar el cangur i està pendent dels tempos i tal em fa ser més antipàtic en això. Anul·lem l'assemblea? Acabo de deixar el nen i pagar una cangur per venir fins aquí. (DCMRFCUP)

A la vegada, aquesta pràctica té dos components de classe rellevants: d'una banda, el fet de poder externalitzar la cura de les criatures i persones grans de manera remunerada per part de les dones de classe mitjana; de l'altra, la desregulació dels horaris i la temporalitat que caracteritzen les feines de les persones de classe treballadora.

La pràctica informal dels horaris androcèntrics - en altres paraules, que (re)produeix la centralitat de la jornada laboral - no pren com a referència el temps de treball remunerat de la població en general, sinó l'horari laboral considerat estàndard —de nou a sis—, fet que exclou les persones que treballen per torns —habitualment de classe treballadora— i les persones joves que compaginen els estudis amb feines precaritzades.

Treballant cada dia, anant tres dies a la universitat i comptant que les assemblees són a les sis de la tarda, la meua participació ha baixat molt; sí que hi vaig mantenint contacte i contestant via correu, però és que a les sis de la tarda... Jo treballo cada tarda i puc anar només en divendres, que fan una assemblea mensual. (DCTNRFCUP)

El cansament físic d'algunes feines manuals també és un impediment per assistir a totes les reunions ordinàries. Aquest biaix de classe s'expressa en clau de malestar per part dels homes de classe treballadora. Com mostra la citació següent, la seva experiència quotidiana evidencia el conflicte entre la vida laboral i política, però no preveuen les responsabilitats de cura com un impediment per assistir a les reunions que també comporten cansament físic i mental.

Tu si no vas a una reunió és perquè no vols, jo si no hi vaig és perquè m'estic prenent "voltarens", perquè em vaig fotre un cop o simplement estic destrossat físicament com per ara aguantar *capullades* en una reunió, perquè a vegades hi sents *capullades*. (HCTNRFERC)

Així doncs, tenint en compte les normes anteriorment esmentades, les persones amb uns horaris més flexibles i professions liberals són les realment

beneficiades de la centralitat del temps laboral en els horaris de les reunions que a la vegada poden compaginar amb la presencialitat digital que els permet el seu tipus de feina. Pel contrari, les persones amb responsabilitats familiars, especialment amb criatures petites, són les que es veuen més perjudicades amb la decisió naturalitzada d'uns horaris que no tenen en compte el temps de cura.

3.2 La durada indeterminada de les reunions

Com s'ha vist, la distribució naturalitzada dels horaris de les reunions de les organitzacions polítiques dificulten la presència de les dones amb responsabilitats familiars i de les persones amb horaris poc hegemònics. L'anàlisi de les entrevistes i les observacions constata que una de les principals pràctiques informals generitzades de les reunions és que acostumen a tenir una durada indeterminada que dificulta l'organització de la compaginació entre el temps laboral, familiar i polític.

En el cas de les persones amb responsabilitats familiars, que una reunió s'allargui comporta desajustos de l'organització de la cura que havien externalitzat a una altra dona de manera remunerada o gratuïta. L'entrevistada següent expressa el conflicte entre el temps de cura i el temps militant com un puzle:

Quadrar-ho tot és un puzle, a mi m'ha de quadrar tot al 100%, i a l'assemblea ho vaig haver de quadrar perquè quedàvem a les 7 i començàvem a les 7.30 i jo estava pagant una cangur, i cada mitja hora més són... I la gent potser està tranquil·la fent el cigarro i tal... però s'ha anat corregint perquè vaig dir això de la cangur. (DCMRFCUP)

Com mostra la següent citació, aquest malestar s'agreuja quan s'entrecrua amb els horaris de determinades situacions laborals que configuren la quotidianitat d'algunes dones de classe treballadora i no encaixen amb la realitat que es considera hegemònica entre els membres de l'organització.

Tenia menys dedicació quan feia una feina física i estava cansada, em prenia hores de son quan anava a les territorials. Quan vas a les territorials saps a quina hora hi entres però no a quina en surts, potser hi entraves a les set i en sorties a les dotze la nit. I jo em llevava a les cinc per fer-ho tot i anar a la feina. (DCTNRFCDR)

A continuació es desenvolupen tres factors que, des del punt de vista de la temporalitat, condicionen aquesta manca de predictibilitat dels horaris de les organitzacions polítiques: l'apropiació masculina del temps a les reunions, les desigualtats territorials i el temps de preparació de les reunions. A la vegada, en el cas de les organitzacions estudiades, un nivell més baix d'institucionalització també implica reunions més llargues i, com es preveu en les regles formals de les organitzacions, més freqüents. Es tracta d'un conjunt de pràctiques diferenciades però amb un impacte de gènere, classe i curs de vida en tant que dificulten la compaginació del treball domèstic i de cura i la participació política.

3.2.1 L'apropiació masculina del temps a les reunions

En totes les reunions a les quals s'ha dut a terme l'observació qualitativa, excepte una, els homes han intervingut proporcionalment més vegades que les dones. Mitjançant l'anàlisi de les entrevistes i les observacions es constata que els homes fan més intervencions en cada tema que les dones, cosa que fa que els debats s'allarguin més del que està previst. Les seves intervencions també són més llargues, més semblants a un discurs que a un procés de presa de

decisiones: amb seguretat, expressivitat i redundància. Tallar els torns de paraula, intervenir en cada tema i, sobretot, divagar, són rituals de gènere masculins que, des d'una perspectiva temporal, exclouen la militància amb menys disponibilitat. Les dones solen sentir-se excloses d'aquestes dinàmiques, les identifiquen amb claredat i reclamen que a les reunions "cal anar al gra" i "innovar" en comptes de continuar sentint els mateixos discursos repetitius que allarguen les reunions sense noves aportacions. A continuació es reproduïx la situació d'una observació a una assemblea local de la CUP on s'hi identifiquen diversos rituals de gènere per part dels homes que allarguen les reunions més del que està previst i, per tant, s'apropien del seu temps.

Un dels punts de l'ordre del dia de la reunió és el de l'habitatge i tenen un conflicte amb el col·lectiu d'habitatge de la ciutat i diferents visions sobre com abordar-ho, s'ha de decidir si es continua assistint a les reunions. Hi intervenen principalment dos homes i una dona. Els tres s'allarguen molt en les seves intervencions i es tallen entre ells, els homes ho fan dues vegades, un dels homes comença a parlar sobre un altre tema d'habitatge que no té a veure amb el conflicte que estan tractant. La dona d'edat avançada i llarga trajectòria que modera va fent comentaris: "Anem malament de temps", també la noia que pren acta, amb un to de veu més fluïx i que és tallada per un dels homes. Un altre home, que no havia dit res fins ara, intervé per expressar la mateixa opinió que està defensant la dona sense aportar cap informació nova. Les dones que moderen han de fer quatre tocs d'atenció, ja que comencen a conversar sobre un altre tema d'habitatge que no és el que tractaven. No prenen cap decisió sobre si continuar assistint a les reunions del col·lectiu, però la noia que pren acta —tota l'estona acompanyada per la dona més gran, que la fa parlar i li fa posar ordre— comença a dictar el següent punt de l'ordre del dia. El punt d'habitatge havia de durar deu minuts i, finalment, dura mitja hora.

L'apropiació del temps de les reunions per part dels homes mitjançant rituals de gènere com les repeticions i els talls té conseqüències més enllà del malestar de les dones que els experimenten. En el cas de l'observació de la reunió ordinària d'una secció local d'ERC d'un poble, s'observa com dues de les

dones i un home marxen abans que acabi la reunió —una de les dones pregunta quan acabaran i explica que ha d'anar a fer el sopar per la seva família. Tot i així, es continuen prenent decisions fins al final. L'anàlisi de les pràctiques que es donen en aquestes observacions constata que els rituals de gènere masculins com la divagació, la repetició i la intervenció constant allarguen innecessàriament les reunions. D'aquesta manera, es fa evident la interrelació entre l'acció de gènere masculina dels homes a les reunions i assemblees i les presències i absències de les dones en funció del temps de cura. D'aquesta manera, provoquen una apropiació del temps per part dels homes que reforça l'estructura generitzada del temps de les organitzacions polítiques i perpetua les relacions de poder en funció de la disponibilitat temporal de la militància.

3.2.2 Les desigualtats territorials

Pel que fa a les desigualtats territorials i la seva relació amb la durada de les reunions, es percep una tendència al centralisme metropolità que dificulta la territorialització de la militància i afegeix més dificultats en termes de temporalitat.

Aquest fet implica una desigualtat estructural a tenir en compte pels membres de les organitzacions polítiques. Tant la CUP com ERC tenen les seues polítiques a Barcelona. La CUP realitza els Consells Polítics de manera rotatòria a diverses poblacions del territori, però els Secretariats Nacionals setmanals i la majoria de Grups de Treball i reunions extraordinàries es realitzen a la seu de Barcelona.

ERC centralitza l'activitat a Barcelona a excepció de les Assemblees Nacionals, cada dos anys, i dels diversos òrgans territorials. Pel que fa als CDR, el seu

funcionament horitzontal implica únicament desplaçaments comarcals i territorials, però segons les entrevistes la majoria de grups de treball per organitzar mobilitzacions puntuals de tipus nacional es realitzen a Barcelona. També les relacions polítiques, en tant que depenen de la disposició de la resta d'organitzacions amb seu a Barcelona.

Al capdavant, les persones que viuen a Barcelona o hi tenen una connexió directa i ràpida tenen més facilitat per participar en els òrgans nacionals de les organitzacions, ja que la durada de les seves reunions disminueix en no haver-hi de sumar el temps de desplaçament. Malgrat que s'intentin fer reunions territorials descentralitzades, també dificulten la participació de les persones que no viuen a Barcelona, ja que qui no té cotxe no està ben connectat per assistir-hi mitjançant el transport públic. Com mostra la citació següent, aquest pot ser un biaix de classe rellevant.

Anar a les [reunions] regionals si no tens cotxe és complicat, entenc la democratització d'anar a tots els llocs, però si vas a Gelida, com no agafis el bus de línia, que a saber cada quan passa... (HCTNRFERC)

3.2.3 El temps de preparació: la sobredocumentació

Per acabar, és interessant tenir en compte com a factor que allarga de manera indirecta els processos deliberatius i que es pot aplicar com a pràctica del model organitzatiu assembleari la quantitat de documents que cal llegir i debatre als diferents nivells. En les entrevistes de la CUP s'explica com l'organització genera una quantitat de documents que consideren excessiva especialment des dels òrgans nacionals.

En aquest sentit, la dona entrevistada del Secretariat Nacional afirma com el fet de no tenir temps de llegir-se tots els documents que es requereixen per al

seu càrrec, el qual en el moment de l'entrevista fa poques setmanes que ha deixat, la feia sentir insegura a les reunions que compartia amb persones que sí que havien tingut temps de generar-los i llegir-los.

Hi ha molta gent que té molt de temps per destinar a això i va molt avançada i tu necessites molta dedicació per posar-te al nivell de l'altra persona i a partir que estàs al mateix nivell poder prendre decisions i estar a la mateixa alçada al debat, quan perds aquesta dinàmica o no t'has posat al dia amb els documents o les reunions, a partir d'aquí totes les hores que destines a una reunió les estàs perdent perquè no hi aportes res. I això és molt pervers també per a la persona que hi dedica molt de temps, però si en té millor per a ella, estem totes insatisfetes al final. (Dona SN CUP)

Així doncs, la sobredocumentació allarga la preparació de les reunions i, per tant, la durada, fet que perjudica i exclou les persones amb menys disponibilitat temporal. Es tracta d'una pràctica informal generitzada sense prou evidències a la resta d'organitzacions que condiciona directament la dimensió temporal de la participació.

3.3 El temps, el capital homosocial masculí i les xarxes d'afinitat informals

La relació entre les xarxes d'afinitat, el capital homosocial masculí i l'estructura generitzada del temps a les organitzacions polítiques apareix relacionat amb les normes informals de la dedicació intensiva, el presencialisme i la invisibilització del temps de cura. Un dels factors més rellevants que exclouen les dones de les xarxes informals és la seva manca de disponibilitat temporal i les regles generitzades a partir de les quals es desenvolupen.

ERC és l'organització en què, tant en els grups de discussió com en les entrevistes, s'identifica amb més claredat l'impacte de les xarxes informals

entre els homes amb posicions de poder formals. A la citació següent del grup de discussió s'observa com fins i tot aquestes xarxes poden introduir-se en el funcionament orgànic a partir de la creació de comissions exclusivament masculines que s'imposen als espais de decisió formals. Els mateixos membres es doten, gràcies a aquestes xarxes, de legitimitat i obtenen més autoritat informal que altres membres.

Ara ens hi hem introduït i ja no passa tant, però sí que quan jo vaig entrar a l'executiva, les coses es decidien en una cosa que es deia permanent, que no existeix formalment als estatuts d'Esquerra, però es veu que sí, i allà es decidien unes coses, els cinc de la permanent eren cinc homes, eh, i feien cafès, cerveses... Quedaven abans de l'executiva i després venien i ens explicaven el que havien decidit. (GDD ERC)

Com en aquest cas, les xarxes d'afinitat informals tendeixen a tenir més pes en l'àmbit local. Tanmateix, les entrevistes als càrrecs alts i mitjans d'ERC permeten copsar la importància que també tenen les xarxes d'afinitat territorials. Utilitzant les paraules de la citació següent s'observa la pràctica de "fer territori" per formar part d'aquestes xarxes d'afinitat.

Si tu fas territori et coneixeran, si no fas territori no et coneixeran, això s'ho gestiona cadascú. Et pots trobar que una persona molt menys mediàtica que en Rufián és reconeguda perquè va a dinar amb l'alcalde de no sé on, fa una trobada de regidors... (...) I una mica volent o sense voler, perquè es allò de fem un dinar i vindrà l'alcalde de no sé on i l'alcalde de tal lloc... I al final així es coneix la gent. (HCMNRFERC)

El mateix entrevistat també explica com això permet formar part de grups per organitzar trobades informals en què, com indica, es facilita ajuda política entre persones afins amb càrrecs orgànics i institucionals. A la citació següent —en què l'entrevistat parla exclusivament en masculí— s'observa com les xarxes informals atorguen recursos als homes que, mitjançant pactes de confiança i temps per cultivar-los, poden formar-ne part.

Som gent de la mateixa edat o inclús més jove que jo, hi ha algun alcalde, presidents, gent amb qui ens coneixem de les xarxes i som gent que ens coneixem de la causa, joestic a dos o tres grups d'aquests i ens reunim de tant en tant, però és per amor a la causa purament (...) Són dinars en què es parla de política, som uns malalts (...) Et dona una mica de suport saber que hi ha gent que pensa com tu, tu tens afinitat més amb uns que amb els altres, i hòstia, aquest tio segur que m'ajudarà en això, aquest segur que pot fer això. (HCMNRFERC)

Aquesta manera de construir el poder informal suposa un contratemps per a les dones amb responsabilitats familiars. L'entrevistada següent, membre de l'executiva d'ERC, assenyala el pes d'aquestes xarxes informals en el dia a dia de l'organització i com pel fet de tenir menys disponibilitat temporal se n'ha hagut d'excloure:

Anar a fer birres, que et conegui la gent... Jo no hi he dedicat ni un minut, però això marca molt, som persones i al final un confia amb la gent que coneix, en el meu cas va ser així perquè jo soc aquí per un cúmul de casualitats, però sempre notes la importància d'això. (Dona executiva ERC)

Així doncs, es percep com el fet de no participar en les xarxes informals les fa sentir, a elles mateixes, impostores o menys legitimades per ocupar els càrrecs oficials en què la majoria de gent que en forma part participa en aquestes xarxes o hi és gràcies als recursos que n'ha obtingut. El pes de les xarxes informals genera inseguretats a les dones amb menys disponibilitat temporal, però amb poder formal, a l'hora d'exercir-lo.

Un altre dels espais formals en què es facilita la coneixença amb altres persones del territori i la introducció a les xarxes informals són les formacions que ofereix l'organització. Tanmateix, aquestes formacions acostumen a ser en caps de setmana i a Barcelona, fet que dificulta l'assistència de les persones amb responsabilitats familiars i la seva incorporació a les xarxes informals.

M'agraden molt les formacions sobre igualtat on he anat, et motiven a fer més coses (...) A altres formacions m'encantaria anar-hi, sobretot a les de justícia, però d'on trec les hores? A més, la majoria són a Barcelona, has d'anar a Barcelona, són hores. (DCMRFERC)

En el cas de la CUP, la majoria de les persones entrevistades expressen amb naturalitat les converses sobre les decisions polítiques que es solen tenir en espais informals, normalment posteriors a les assemblees en espais d'oci afins com els casals populars, on sovint es reuneixen, i a on acaben quedant-se les persones amb més disponibilitat. D'aquestes trobades, per tant, també n'obtenen recursos per millorar el seu estatus i capacitat d'incidència a les assemblees.

Al final el casal també és un lloc on molts vespres quedàvem per fer birres, acabàvem la reunió i seguíem fent birres i seguíem parlant... I de fet... moltes qüestions de què després d'una assemblea s'acaben parlant venen de converses que abans hem tingut, esclar. (HCMRFCUP)

Una qüestió observada a les entrevistes d'ERC i la CUP és l'endogàmia en aquests espais informals posteriors a les reunions. Especialment, per part de les persones més joves, la militància va més enllà del temps de participació i s'entrellaça amb el temps d'oci, ja que les mateixes amistats són membres de les organitzacions. Aquests espais facilitarien la creació de xarxes informals, especialment en el cas de la CUP i de les joventuts d'ERC.

Així doncs, el curs de vida és un element fonamental per entendre la fusió entre l'espai polític i l'espai social i personal que es dona en algunes organitzacions. Una fusió que si bé podria ser positiva per reconèixer el pes del temps de cura i donar-hi espai en l'organització temporal, com que es tracta d'espais informals generats per persones joves sense responsabilitats familiars, reforcen la norma informal de la invisibilització d'aquest temps. Aquesta dinàmica reforça l'estructura generitzada del temps per la referencialitat i el poder que s'obté quan es participa activament en les xarxes informals de les

organitzacions i, com mostra la citació següent, quan es destina el temps d'oci social a un model de militància que no preveu el pes del temps de cura.

Jo ara no tinc temps, alguna excepció, però jo ara no tinc temps per anar a fer birres. Aquí hi ha un debat, el que he vist molt, perquè jo vinc de les joventuts, és la gent que ha construït la seva vida personal dins del partit. Això és un problema, però et diré una cosa, la gent que té les amistats dins del partit i la parella dins del partit són persones que poden compatibilitzar molt bé l'activitat política perquè acaba sent la seva activitat social i personal. (HCMNRFERC)

Per altra banda, l'home del Secretariat Nacional de la CUP opina que en una organització amb divisions polítiques sovint polaritzades és necessari —“mai saps si es podria fer d'una altra manera”— que es generin aquests espais informals per “guanyar-se la confiança” entre les persones amb posicionaments polítics allunyats. Així doncs, les xarxes informals no només es donarien entre les persones de més confiança, sinó també amb les que no són tan afins políticament dins les divisions internes de l'organització. Aquestes trobades informals tenen un paper important per poder, a través de la confiança que es genera, treballar consensos i agafar referencialitat a l'organització per part de les persones que hi poden participar. Com mostra la citació, només la militància amb més disponibilitat temporal poden generar aquests espais i obtenir aquesta influència.

Això [dels espais informals] és molt bèstia, però mai saps si es podria fer d'una altra manera, perquè en la política la confiança és un element inaudible i els espais informals serveixen perquè algú es guanyi la confiança (...) A mi em va passar a la meua local, que just va ser el moment de crisi del 2012 i just vaig tenir el fill i vaig donar tots els debats per perduts, perquè ells es veien molt més, anaven junts de festa, i jo ja podia anar a les reunions i correu electrònic, que... Ells eren molt revolucionaris perquè anaven a concerts d'Inadaptats i jo estava cuidant un nen a casa. (Home SN CUP)

L'anàlisi empírica mostra també un biaix de classe en les xarxes informals. Les persones de classe treballadora expressen les dificultats per compaginar els

horaris de la militància amb les exigències laborals. Com ja s'ha dit, aquesta dinàmica sobretot s'arrossega de la militància d'ERC i de la CUP, especialment en l'àmbit estudiantil. La citació següent mostra la incompatibilitat de militància intensiva amb la necessitat de treballar mentre s'estudia a la universitat i l'exclusió de les xarxes informals que viuen les persones de classe treballadora.

Quan vaig estar compaginant estudis, feina i militància, realment no donava l'abast perquè tot el de la tarda jo m'ho perdia i a la nit estava realment cansada, és insostenible, el problema no és l'assistència a les assemblees, sinó que tots els espais on se prenen decisions solen ser espais no formals, fent birres al bar, i quan treballes i estàs tan ocupada perds tots aquests espais d'influència. (DCTNRFUP)

Una altra qüestió d'interès per entendre les exclusions de classe en la participació política és la capacitat econòmica necessària per participar en els espais informals que solen estar sempre vinculats al consum de menjar i beguda en bars o restaurants. En el cas d'aquesta entrevistada, assenyala que a la seva assemblea es poden donar en sopars setmanals que ella no es pot permetre o en estades col·lectives de cap de setmana que, degut a les seves responsabilitats familiars, no pot assumir perquè, entre d'altres, no pot pagar-se l'externalització del treball de cura que necessitaria:

Hi ha un problema de diversitat, i sense tota aquesta gent que jo arrossego serien tots un perfil de 25-35 anys amb feina, sense fills i sense greus problemes econòmics (...) Diuen: "Va, fem un cap de setmana al refugi" tal, jo no puc muntar-me un cap de setmana lliure així com així, o "ara anem tots a sopar" i són 15 euros, jo no puc. (DCTRFUP)

En el cas dels CDR les persones entrevistades que han tingut un càrrec de representació coincideixen en la pràctica informal de sopar després de les reunions i continuar parlant sobre els temes que s'hi han tractat. La disponibilitat que possibilita formar part d'aquests espais atribueix un seguit de

recursos en forma d'informació privilegiada que no es transmet pels canals formals per qüestions de seguretat.

Jo veia que hi havia gent que es quedava després de la reunió. "Ah, què feu?", "Anem a fer una cervesa, vens?". I a partir d'aquí després de cada reunió anem a sopar, es que la informació bona és quan marxa la gent amb qui no tenim tanta confiança, i ens quedem i acabes aprenent unes coses que no és que no s'hagin explicat és que es traspassen diferents, es traspassen amb sensacions, t'assabentes de les històries personals que tenen, això t'impacta, t'assabentes de tot, només te n'assabentes si vas als sopars. (HCTRFCDR)

Així doncs, les xarxes informals es concreten de manera diferent en funció del grau d'institucionalització. Per una banda, a ERC es remarca la importància de "donar-se a conèixer pel territori" amb la intenció de ser escollit com a càrrec orgànic o institucional. Per altra banda, a la CUP les xarxes d'afinitat i les reunions fora dels espais habituals contribueixen a la presa de decisions en tant que s'apropen i es negocien posicions polaritzades per les dues tendències estratègiques que conviuen a l'organització. En el cas dels CDR les xarxes d'afinitat són una forma d'obtenir informació. Al capdavant, en tots els casos, el fet que per a algunes persones que participen en les organitzacions polítiques no hi hagi separació entre la vida militant i la social perpetua l'hegemonia d'un ideal de militància masculí que exclou bona part de la militància i reforça la distribució desigual del poder polític que també s'obté en aquests espais.

4. Recapitulació

El resultat principal d'aquest primer capítol d'anàlisi és que la manca de disponibilitat de les dones, especialment amb responsabilitats familiars i de classe treballadora, condiona la seva capacitat per encaixar en els paràmetres de l'estructura generitzada del temps de les organitzacions. Tant

els partits polítics, com els partits-moviments i les OMS (re)produeixen normes i pràctiques informals naturalitzen una estructura del temps generitzada, ja que en el seu dia a dia no tenen en compte les necessitats i la temporalitat del treball domèstic i de cura, coincidint amb la separació dicotòmica i jeràrquica de l'esfera política vers l'esfera privada (Pateman, 1996). Això es fa palès tant en les expectatives de dedicació de la militància com en les pràctiques informals generitzades a partir de les quals s'organitza el dia a dia de la temporalitat dels horaris de reunions i activitats. La manera com ambdues qüestions es retroalimenten constata la pertinència de l'anàlisi que combina els fonaments de les desigualtats estructurals sobre el temps i els treballs i l'institucionalisme feminista. D'aquesta manera, s'identifica com aquests aspectes es naturalitzen en el temps institucional propi (Lewis i Weigert, 1981) de les organitzacions que es concreta en unes regles formals que no tenen en compte aquest aspecte; però sobretot, en unes regles informals generitzades que perpetuen unes normes i pràctiques excloents.

Entrant a la comparativa entre tipologies d'organitzacions, l'evidència empírica d'aquest capítol permet validar parcialment la **subhipòtesi 1.1**, ja que es constata que *l'estructura generitzada del temps és més excloent en el cas de les OMS i els partits-moviments per la major dedicació de temps que comporten els processos de deliberació assemblearis*. La freqüència i durada de les reunions i assemblees de la CUP i els CDR exigeixen més dedicació temporal a la totalitat de la militància que en el cas d'ERC, on les reunions són més curtes i menys freqüents. Tanmateix, els resultats permeten anar més enllà d'aquesta primera intuïció de la subhipòtesis 1.1 respecte el model organitzatiu assembleari de les OMS i els partits-moviment.

Una de les principals diferències identificades entre les organitzacions són els imaginaris de participació política al voltant de les expectatives de dedicació i

compromís: *l'activisme-voluntarisme*, que correspondria als CDR, i el *compromís militant*, que correspondria a ERC i a la CUP. En el cas de *l'activisme-voluntarisme* hi ha una dedicació de temps més fluctuant que canvia en funció de la motivació de cada context polític. En els moments de més auge de les accions polítiques, la militància sacrifica la vida laboral i familiar per poder participar activament en les reunions i les accions. Els discursos i pràctiques de la militància mostren com aquest model genera menys estrès individual i malestar a la majoria de participants, perquè es viu com un compromís temporal que varia en funció del context i en el qual es troba sentit a la participació independentment de la dedicació que hi pugui dur a terme cadascú. No obstant això, el model de les OMS també (re)produeix les relacions de poder a través del temps, ja que si bé es considera adequat que tothom "doni fins on pugui", les persones que tenen més disponibilitat temporal poden assistir a les xarxes informals on s'adquireix informació i referencialitat a l'organització.

La militància de la CUP i d'ERC entén el compromís com una obligació moral a llarg termini, però amb diferències entre la d'ambdós partits. El model assembleari de la CUP, característic dels partits-moviments, implica més dedicació temporal a tota la militància, que adapta les seves responsabilitats vitals als ritmes de l'organització caracteritzats per una freqüència elevada d'assemblees amb horaris d'inici i final indeterminats. En canvi, la militància de base d'ERC només té una dedicació elevada en els períodes de campanya electoral. La militància dels dos partits expressa que es troba condicionada pels tempos, també androcèntrics, de les institucions polítiques. En aquest sentit, es percep que a la CUP es produeix una tensió entre la temporalitat interna de l'organització —que implica el model de presa de decisions assembleari— i els tempos de presa de decisions de les institucions polítiques, tant locals com nacionals —que acceleren i intensifiquen les assemblees de l'organització.

Una altra diferència rellevant que constata el pes de la variable del grau d'institucionalització però va més enllà del plantejament de la subhipòtesi 1.1 és que a ERC es percep una demanda de dedicació temporal a tasques concretes per part de les executives locals cap la militància de base i que afecta especialment les dones joves, a les quals es pressuposa més disponibilitat temporal. Per contra, la militància de la CUP es mostra més autoexigent i el seu malestar es deriva més d'una sensació de culpabilitat per no seguir les normes informals generitzades que per l'exigència d'una persona amb més poder orgànic.

Per altra banda, també és interessant remarcar l'apropiació del temps de les reunions per part dels homes degut als rituals de gènere masculins en els processos de deliberació (impuntualitat, allargar els debats, intervencions divagatòries, tallar les intervencions, ignorar la moderació de la reunió, etc.), però també en pràctiques informals generitzades més subtils com la sobredocumentació i les desigualtats territorials. Així doncs, els rituals de gènere masculins (Franceschet, 2010) tenen un impacte en l'estructura generitzada del temps en totes les tipologies d'organitzacions. Anant més enllà de les reunions formals, s'evidencia com el pes de les xarxes informals en les tres tipologies d'organitzacions també reforça la seva estructura generitzada del temps. Les xarxes informals configuren una temporalitat complementària a les reunions formals que (re)produeix les mateixes estructures androcèntriques. De la mateixa manera, la disponibilitat temporal condiona la participació en les xarxes informals i, per tant, en el poder que proporcionen a la militància que hi participa. En aquest sentit, és important recollir la dimensió temporal en les investigacions al voltant del capital homosocial masculí que s'adquireix en aquestes xarxes informals (Bjarnegard, 2009).

En relació amb la **hipòtesi 2**, l'anàlisi de les entrevistes evidencia que la classe social i el curs de vida reforcen l'exclusió derivada de les normes i pràctiques

informals generitzades, de manera que *la posició que les persones ocupen en els processos de desigualtat de l'estructura social condiciona la seva capacitat d'incidència a les organitzacions polítiques*. Els resultats que es desenvolupen en l'anàlisi del capítol mostren com les persones que no encaixen en un model de disponibilitat absoluta per la dificultat de compaginar la participació política amb el seu temps laboral, en el cas de la classe, i amb el seu temps familiar, en el cas del curs de vida, es troben excloses del poder de les organitzacions polítiques i tenen menys incidència en els processos de presa de decisió.

Les persones de classe treballadora amb feines més precàries tenen dificultats per assolir el ritme que s'espera tant pels horaris atípics i imprevistos, com per l'impediment per la presencialitat digital que suposen les feines manuals, com pel cansament físic d'algunes d'aquestes ocupacions. A la vegada, les que tenen responsabilitats familiars no poden fer front als costos econòmics que implica remunerar una persona cuidadora per poder complir amb la dedicació intensiva i presencial de l'ideal hegemònic de militància.

Pel que fa al curs de vida, l'anàlisi de les entrevistes evidencia com les persones amb responsabilitats familiars tenen més dificultats per participar activament en els espais de presa de decisió. La militància jove, per contra, tendeix a fusionar la vida social i militant, fet que reforça la naturalització de la disponibilitat absoluta i l'entrega de tot el temps no laboral a la militància política. Les dones més grans, tot i expressar les dificultats per compaginar el temps de cura i la militància en els moments en què les responsabilitats familiars els exigien més dedicació, han naturalitzat les normes i pràctiques informals generitzades i justifiquen el sacrifici que van realitzar de més joves. En el següent capítol s'aprofundeix més en aquest aspecte analitzant les trajectòries militants segregades en funció del gènere.

En definitiva, les normes i pràctiques informals generitzades no només dificulten la participació de les dones, especialment amb responsabilitats familiars, sinó que impedeixen una major pluralitat dels lideratges a les organitzacions polítiques pel que fa a la classe social. El capítol següent vincula el poder que s'obté en encaixar en l'estructura del temps de les organitzacions polítiques amb el tipus d'activitat que s'hi desenvolupa, el seu reconeixement desigual i l'accés als càrrecs que atorguen més poder. Així doncs, aprofundeix en el biaix de gènere i classe de les relacions de poder de les organitzacions polítiques des de la segona dimensió del model d'anàlisi: la divisió sexual del treball polític.

CAPÍTOL 5: La divisió sexual del treball polític

La segona dimensió que s'estableix al model d'anàlisi per a l'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques és la divisió sexual del treball polític. Una de les característiques del grau d'institucionalització de les organitzacions és l'especialització de tasques per part de la militància i la major jerarquia en la presa de decisions que tenen els partits polítics respecte als partits-moviments i les OMS. El model d'anàlisi estableix que aquestes variables condicionen els règims de gènere de les organitzacions polítiques fent que siguin més excloents, també per a les persones de classe treballadora i/o amb responsabilitats familiars, en els partits polítics. A la vegada, com s'ha vist al capítol quatre, l'estructura generitzada del temps de les organitzacions polítiques i la disponibilitat temporal de la militància condiciona les seves decisions de dur a terme un tipus de tasques i les responsabilitats assumides, de manera que es retroalimenta amb la dimensió de la divisió sexual del treball polític.

L'objectiu d'aquest capítol és entendre com el treball polític es reparteix de manera desigual en funció del gènere, la classe social i el curs de vida. Aquesta desigualtat comporta una discriminació en l'accés al poder de les organitzacions polítiques, ja que les normes informals generitzades (re)produeixen un reconeixement i una visibilitat diferenciades segons les tipologies d'activitats polítiques, fet que condiciona, a la vegada, el seu repartiment esbiaixat.

En concret, en primer lloc, es revisa l'impacte de les regles formals en relació amb la divisió sexual del treball i les tasques tenint en compte el grau d'institucionalització dels casos d'estudi seleccionats.

En segon lloc, s'exposen les regles informals. Les normes relacionades amb la divisió sexual del treball polític tenen a veure amb la segregació horitzontal de les tasques i la segregació vertical dels càrrecs, així com amb els codis de deliberació androcèntrics. Aquests codis es concreten en rituals de gènere a les assemblees i reunions polítiques.

En tercer lloc, també des d'una perspectiva comparada en funció del grau d'institucionalització de les organitzacions, s'analitzen les implicacions quotidianes de les normes i pràctiques informals a partir del contingut de les entrevistes que permeten entendre qui fa què i identificar patrons de comportament de les dones en relació amb la divisió sexual del treball polític i, per tant, amb el seu accés o exclusió al poder de les organitzacions. Finalment, s'analitzen la segregació de les trajectòries polítiques de militància amb alts càrrecs per comprendre com el curs de vida incideix de manera diferenciada en homes i dones i la importància de tenir en compte el treball domèstic i de cura en relacions de poder en el treball polític.

1. Les regles formals: la divisió formal de càrrecs

L'anàlisi documental i les entrevistes mostren, seguint la tipologia del grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques, que ERC opera amb una divisió interna de les tasques més pronunciada que la CUP —en què és més parcial— i, sobretot, que els CDR —en què gairebé és nul·la en l'àmbit formal. A diferència de les altres dues organitzacions, les seccions locals d'ERC trien una

executiva local amb una clara distinció de tasques. L'executiva local està formada per un màxim de dotze persones escollides per tota la militància de la secció local que es distribueixen els càrrecs de presidència, secretaria d'organització, secretaria de finances, secretaria d'imatge i comunicació, secretaria de la dona, secretaria de política municipal, secretaria de ciutadania i secretaria de transició ecològica. En el cas de les seccions locals amb menys de vint militants, els càrrecs de l'executiva es poden simplificar. La persona que ocupa la presidència és l'encarregada de convocar, confeccionar l'ordre del dia, presidir i moderar les reunions de l'executiva, així com d'establir les relacions polítiques formals amb altres organitzacions polítiques del territori i formar part del congrés comarcal. Es tracta, doncs, d'una figura que acumula la major part del poder formal de la secció local.

En el cas de la CUP, la ponència organitzativa no estipula càrrecs interns per a les assemblees locals, però s'han de dotar d'una persona que representi a les assemblees territorials. Així doncs, les tasques organitzatives i de gestió es distribueixen establint criteris particulars per a cada assemblea local. Algunes assemblees distribueixen els càrrecs de manera més oficial i d'altres no porten a terme una assignació explícita de les tasques; també es tendeixen a crear comissions per temàtiques de treball que després exposen el seu treball a les assemblees locals amb tota la militància.

Pel que fa als CDR, les persones entrevistades expliquen que els documents de funcionament estableixen que els comitès locals disposen de dues persones que assisteixen a les coordinacions territorials, que es renoven cada tres mesos. No s'estableix una divisió de càrrecs ni de tasques en l'àmbit formal, així que, de la mateixa manera que la CUP, cada assemblea local s'organitza com prefereix i crea comissions ad hoc.

Les regles formals de les organitzacions polítiques més institucionalitzades atribueixen tasques concretes als càrrecs, però no tenen en compte altres tasques polítiques que es decideixen a partir de les normes i pràctiques informals. Sí bé la divisió formal de tasques mitjançant l'assignació càrrecs no tindria cap obligació de seguir, a priori, una divisió sexual del treball, en els apartats següents s'analitza com la seva interacció amb les regles informals generitzades perpetua les relacions de poder que configuren els règims de gènere de les organitzacions polítiques i com aquestes regles omplen els buits de les tasques no assignades.

Coincidint amb les reflexions de Freeman (2017) al voltant de les elits informals que es generen quan manquen les estructures formals, les desigualtats també es (re)produeixen davant l'absència de regles formals. Així doncs, fins a quin punt les estructures més jeràrquiques dificulten la participació de les dones i de la classe treballadora al llarg del seu curs de vida? Quin paper tenen les regles informals generitzades a l'hora de perpetuar la divisió sexual del treball de les organitzacions polítiques? Com interactuen amb les estructures o regles formals?

2. Les regles informals: la divisió sexual del treball polític

La divisió sexual del treball de les organitzacions polítiques comporta que homes i dones (re)produeixin les normes socials de gènere al voltant de les tasques de projecció pública i reconeixement, associades a la masculinitat, i els treballs de tipus intern relacionats amb la cura i el sosteniment de l'organització, invisibilitzats i associats a la feminitat.

Tanmateix, l'anàlisi dels grups de discussió suggereix que els homes militants presenten una percepció igualitària pel que fa a la distribució de tasques i al seu reconeixement. Es naturalitza així l'estructura generitzada del temps que (re)produeixen les organitzacions i, com es veurà, la divisió sexual del treball polític. En altres paraules, es considera que existeix una diversitat de preferències respecte a les diferents tasques a realitzar i un reconeixement igualitari per a totes les persones que les duen a terme.

Com es percep a la citació següent, malgrat el discurs igualitari inconscientment s'atribueix més reconeixement a les tasques amb projecció pública —com les accions combatives al carrer— que no pas a les tasques de gestió i sosteniment de l'organització —com l'elaboració de material. Els homes del grup de discussió, entre els quals hi ha consens, reconeixen la necessitat de finançar-se per fer accions, però no consideren que l'elaboració de material pugui ser una activitat política de difusió amb validesa per si mateixa. A la vegada, si bé es reconeix la diversitat de tasques i d'assignació d'aquestes, a l'hora de la veritat, com es veurà, existeix un reconeixement diferenciat d'aquestes.

Cadascú a nivell individual pot decidir si va a l'assemblea o va accions o en un grup de treball i sempre diem que és igual d'important aquesta persona que la que elabora material, ja que si no, no ens podríem finançar per fer les accions, hem d'entendre la diversitat perquè el nostre moviment és divers. (GDH CDR)

La contradicció entre el discurs i les normes generitzades és present al llarg de l'apartat. En primer lloc, s'analitza la (re)producció de la norma de la segregació horitzontal, el reconeixement desigual de les tasques i el seu funcionament a partir de l'assignació de tasques de manera no explícita; en segon lloc, els biaixos de gènere i de classe dels codis de deliberació androcèntrics que construeixen el comportament considerat ideal, i finalment, els obstacles que (re)produeixen la segregació vertical dels càrrecs.

2.1 La segregació horitzontal de les tasques

Si bé el discurs conjunt dels homes de les tres organitzacions és que totes les tasques es valoren igual, l'anàlisi dels consensos de les dones adverteix que en l'imaginari col·lectiu de les tres organitzacions les tasques amb més visibilitat pública compten amb més reconeixement que les tasques logístiques i de cura de l'espai i de la presa de decisions.

2.1.1 Tasques poc reconegudes: el treball domèstic i de cura a les organitzacions polítiques

Seguint la norma de la segregació horitzontal, es valoren més aquelles tasques de tipus intel·lectual relacionades amb el disseny de l'estratègia política, l'argumentació política als espais de presa de decisió dels diferents nivells de les organitzacions i les tasques visibles per la societat com la reunió amb altres agents polítics o la representació institucional o mediàtica. Com mostra la citació següent, que fa referència a les tasques més visibles i menys visibles en el muntatge d'un acte, es tracta d'una segregació naturalitzada que passa per la (re)producció d'una norma informal i de manera no conscient.

L'organització de la taula, la posició dels flyers i tal ho fan més les dones, i el tema de muntar més així, treure la carpa, el roll-up, ho fan més els homes, no és que hi hagi uns rols estipulats, però passa. (GDD ERC)

Tot i que tasques manuals com penjar cartells o muntar una paradeta de difusió són visibles per la societat, no són tasques amb reconeixement dins de les organitzacions que facilitin l'accés a les posicions de poder. Una de les maneres com això s'evidencia és amb l'ús pejoratiu que algunes persones entrevistades dels CDR fan del concepte "tieta", com a perfil de militant que només fa aquest tipus de tasques de difusió informal, i que es troba en

l'imaginari compartit del moviment. En el cas dels partits polítics, aquestes tasques marquen la jerarquia entre les persones tot dibuixant relacions de poder internes entre qui decideix i qui executa.

Fer paradeta i encartellar depèn de com no es valora gens, però t'exigeixen que vinguis a encartellar, t'exigeixen que vinguis a la paradeta. Hi ha moltes coses que es donen per fet que s'han de fer, però penso que dir gràcies no fa cap nosa. (GDD ERC)

La manca de reconeixement del treball domèstic i de cura a les organitzacions polítiques explica la falta d'atenció a les tasques necessàries pel sosteniment intern d'aquestes organitzacions i de les activitats que realitzen. Es tracta d'un conjunt de tasques invisibles que, (re)produint la divisió sexual del treball, es relacionen amb les dones. Hi destaquen la neteja dels locals, la preparació d'àpats als actes en l'àmbit de l'execució i prendre acta o encarregar-se dels materials de difusió i del seu ordre en l'àmbit de la gestió.

De la neteja del local només ens n'adonem quan algú ho diu (...) Jo he fregat moltíssimes vegades i ningú se n'adona, només ens n'adonem quan està brut, però quan es neteja... Són aspectes que tenim pendents i que depenen de nosaltres. (GDD CUP)

A l'observació realitzada a la reunió d'una secció local d'ERC també s'identifica la naturalització d'aquestes tasques en les dones quan una militant, enmig d'una reunió amb les intervencions dominades pels homes, s'aixeca per preparar cafè i un home li demana que n'hi faci també un per ell. Quan la dona li està preparant l'home comenta, amb to bromista, la seva "vocació de servei". No es realitza una reflexió col·lectiva sobre la divisió de tasques en aquella reunió, sinó que es naturalitza el rol de cura atribuït a les dones.

2.1.2 Tasques reconegudes: la visibilitat pública

Les tasques reconegudes, visibles i prestigiades, són les que faciliten l'accés al poder: aquelles tasques que tenen projecció pública, però també les que permeten mostrar la capacitat per desenvolupar idees polítiques de manera interna, en reunió amb altres agents polítics o òrgans interns de l'organització. Majoritàriament, en els partits polítics, s'associen a un càrrec orgànic o institucional. A la citació següent s'observa com el fet de tenir un càrrec de projecció pública dota de reconeixement malgrat que impliqui una dedicació intensiva i més feina de la que potser es fa visible. És precisament aquesta dedicació la que exclou les persones que no encaixen amb l'estructura generitzada del temps.

Home 1: Jo penso que és relatiu aquest reconeixement que dieu, eh? Al regidor se li reconeix la tasca com a tal, però segurament ell deu pensar que la feina que fa al dia a dia i que ningú veu tampoc és reconeguda i tampoc li sabem reconèixer. Ho dic perquè moltes vegades la figura pública és reconeguda com a tal però ignorem la feina que fa realment.

Home 2: Ja, però almenys saps que ho està fent ell, jo en canvi no sé qui neteja el local. Quan algú neteja i ho diu pel WhatsApp i ho diu del pal enfadat o ningú sap qui ho està netejant, però bé, sí que la feina de regidor és molt més dura i segur que porta un desgast molt bèstia, però almenys té aquest reconeixement de tothom. (GDH CUP)

En el cas dels CDR, en què per les característiques dels moviments socials no hi ha càrrecs de projecció pública ni tampoc disposen d'una figura estable de portaveu, aquest reconeixement s'identifica en les persones que realitzen tasques de coordinació territorial i, sobretot, en les que participen en la preparació i lideren l'execució de les accions combatives. En el moment de la realització del treball de camp, els CDR realitzen talls de trànsit en carreteres i

autopistes i altres accions d'alteració de l'espai públic en protesta per la repressió política. A diferència d'ERC i la CUP, en què es valoren més els càrrecs orgànics i institucionals, aquestes tasques són les que reben més reconeixement als CDR.

El que es posa a primera fila en una acció és qui té més números per ser líder més que qui va a les territorials, a més es va rotant. (GDD CDR)

En els grups de discussió es reconeix que la majoria de participants dels CDR senten motivació per la realització d'accions grandiloqüents i en valoren la preparació i execució, mentre que no es dona tanta importància a les tasques de sosteniment de l'organització, especialment en l'àmbit local amb la realització d'activitats de difusió o activitats a l'espai públic menys conflictives i mediàtiques. Per contra, s'identifica més presència d'homes, gairebé total, en la preparació de les accions combatives.

A l'hora de la veritat sempre fa la sensació que el que té importància són les coses grosses i que fer paradetes o enganxar cartells és més per als que no podem fer una altra cosa, per les tietes. Curiosament gairebé sempre érem dones fent paradeta (...) i les accions, bé, perquè hi ha unes quantes valentes, però a ells els encanta preparar-ho, les coses de seguretat, quedar per tramatar-ho, com jugar a fer la guerra, no? (GDD CDR)

Paradoxalment, els homes tendeixen a atribuir més valor al perfil de dones d'edat avançada "que fan paradetes" quan aquestes són presents en l'execució de les accions combatives, tot i que no hi són preparant-les. Malgrat el reconeixement que mostra el següent fragment d'una entrevista - representativa de l'imaginari captat al grup de discussió dels homes - la presència d'aquestes dones es visibilitza com una sorpresa, ja que que desenaixa amb l'acció de gènere entrecruada amb el curs de vida de les

dones d'edat avançada. Per tant, (re)produeix de nou el reconeixement desigual de les tasques i la norma de la segregació horitzontal.

Jo portava un grup de persones i quatre d'elles eren "tietes" de més de 60 anys que van entrar fins a la porta del Parlament, anaven davant meu i anaven disposades a tot! (HCTNRFCDR)

2.1.3 La distribució desigual de les tasques

Malgrat l'imaginari igualitari i el discurs feminista de les organitzacions analitzades, es constata que tant en els partits polítics —en l'àmbit institucional— com en els moviments socials —en les accions més mediàtiques— es (re)produeix la segregació horitzontal entre les tasques socialment visibles i les tasques de sosteniment de les organitzacions.

Per sintetitzar els resultats en aquest àmbit la taula de la següent pàgina parteix de la classificació de tipologies de tasques d'Alfama i altres (2004), però accentuant la distinció entre tasques manuals i intel·lectuals que genera més divisió en l'anàlisi. La *taula 14* classifica les tasques que, seguint la norma de la segregació horitzontal, condicionen la distribució del poder polític en funció del reconeixement identificat per l'organització que es desprèn de l'anàlisi dels grups de discussió.

Taula 14: Tipologia de tasques polítiques segons el seu reconeixement

Tipologia de tasques	Reconeixement	Tasques	Perfil que acostuma a executar-les
Tasques intel·lectuals	Reconegudes per la societat i l'organització	Càrrecs institucionals Portaveus Relacions polítiques amb altres agents polítics	Tendència perfils d'homes i dones de classe mitjana (dones sense responsabilitats familiars): 4, 7 i 8
	Reconegudes per l'organització	Càrrecs de coordinació o representació orgànics Altres càrrecs interns assignats explícitament (p. ex., responsable de comunicació) Dissenyar l'estratègia política	Tendència perfils d'homes i dones de classe mitjana (dones sense responsabilitats familiars): 4, 7 i 8 (més divers en el cas dels CDR per la rotació de càrrecs)
Entre manual i intel·lectual	Reconeguda per l'organització	Dissenyar i executar les accions combatives	Tendència perfils masculins: 5, 6, 7 i 8
Tasques manuals	No reconegudes	Netejar i logística de l'espai de reunió Atendre els detalls logístics dels actes i reunions (p.ex., preparar els cafès i el menjar) Preparar i difondre material divulgatiu Prendre acta i els torns de paraula a les reunions	Tendència perfils femenins de classe treballadora o de classe mitjana amb responsabilitats familiars: 1, 3 i 2

Font: Elaboració pròpia

Quins són, però, els mecanismes que permeten la (re)producció d'aquesta norma i com s'assignen de manera desigual a homes i dones? Una de les principals explicacions és que les tasques que no s'esmenten de manera explícita a les reunions no són tingudes en compte a l'hora de ser distribuïdes i, com a conseqüència, qui les desenvolupa no rep un reconeixement pels canals oficials.

Hi ha una sèrie de tasques que es decideixen en assemblea i estan a l'ordre del dia, però això no es decideix allà i, per exemple, a tu que se t'acudeix dur el vermut i ho prepares tot, no se t'aplaudirà a l'assemblea, en canvi a qui prepara el discurs, sí. (GDD CUP)

Com mostra la citació següent, quan hi ha tasques que es reparteixen de manera explícita però no són valorades, també les tendeixen a assumir les dones per tal que no quedin sense persones responsables assignades explícitament. Com es veurà més endavant en l'apartat d'implicacions de les regles informals generitzades, aquesta norma té relació amb l'(auto)explotació de les dones. A continuació s'evidencia com aquestes tasques menys valorades garanteixen el funcionament de les organitzacions. Les persones que no les duen a terme confien que algú, habitualment una dona, les acabarà assumint.

És típic que s'ha de fer alguna cosa i no surten voluntaris i al final sempre acabes fent aquest esforç de dir bé, ja hi vaig jo, encara que a mi no em venia de gust o penso que ho hauria de fer un altre. Crec que és una cosa a la qual ells també ja estan acostumats, que quan no surt ningú sempre acaba sortint alguna dona, és com un coixí assegurat. (GDD ERC)

Des d'una perspectiva comparativa, la divisió explícita d'algunes tasques a través dels càrrecs dels partits polítics com ERC actua com a justificació de la neutralitat del gènere de qui les desenvolupa, però invisibilitza els obstacles amb què es troben la majoria de les dones per ser assignades en aquests càrrecs a fi de desenvolupar tasques visibles.

Home 1: Prendre acta ho fa un tio. Fer d'interlocutor amb altres agents polítics ho fan tios per..

Home 2: Per un tema de càrrec, per tema jeràrquic...

Home 3: A Cerdanyola és una dona perquè la portaveu del grup municipal és una dona i qui fa de portaveu és una dona. (GDH ERC)

Per contra, quan per exemple una tasca poc reconeguda com la de prendre acta no té un càrrec assignat, tendeix a ser assumida per les dones. Tot i que millora el funcionament intern de les reunions i el seu sosteniment, si no es visibilitza amb un càrrec, no es reconeix la seva importància i deixa de fer-se en l'absència d'aquesta persona.

No s'ha parlat mai que hi ha hagut un canvi des que fem actes, jo ho he vist, funcionen millor les assemblees, però ningú ho ha dit, de fet el juliol no hi vaig ser i no es va fer acta, potser si no es fa és que no se li dona importància... O l'ordre del dia, *tonteria* o no, però t'estàs uns cinc minuts si ningú la fa abans, esclar, no t'inventes els temes. (DCMRFCUP)

En definitiva, l'evidència empírica mostra com les dones acostumen a dur a terme les tasques sense reconeixement ni adjudicació explícita decidida en processos de deliberació. Aquest fet contribueix a invisibilitzar la càrrega de treball polític de les dones a les organitzacions polítiques. Com es desenvoluparà en els apartats següents, la classe social i la manca de disponibilitat temporal associada al curs de vida també accentuen aquesta distribució desigual de les tasques amb menys reconeixement de les organitzacions.

2.2 Els codis de deliberació androcèntrics

Com s'ha vist a la dimensió anterior, els homes tendeixen a dur a terme rituals de gènere masculins –repeticions, intervencions llargues i en tots els punts, etc.– que allarguen i fan més difuses les reunions, fet que reforça l'estructura generitzada del temps. A les organitzacions polítiques es valora tenir opinions formades sobre els diferents temes a tractar, però és especialment important la manera com es comuniquen. La norma del comportament ideal, més enllà del reconeixement de les tasques que es duen a terme, també es construeix al

voltant d'uns codis de deliberació androcèntrics. S'hi identifica l'ús i el domini d'un llenguatge polític retòric, intel·lectual, abstracte i complex, i la seguretat i fermesa a l'hora d'expressar-se, que es concreta amb uns rituals de gènere que els homes duen a terme als espais de deliberació.

3.2.1 El domini del llenguatge retòric

Els resultats del treball de camp constaten que la capacitat d'utilitzar els codis de la masculinitat hegemònica per donar l'opinió i construir un discurs polític és un indicador de la capacitat política de la militància que la dota de reconeixement. En aquest sentit, els discursos que utilitzen un llenguatge retòric i especialitzat en l'àmbit de la política estan més ben valorats que els que utilitzen un llenguatge directe o més emotiu. La manera d'utilitzar el llenguatge té un biaix important de classe i gènere associat al capital cultural de les persones i a la socialització de gènere i classe. Així doncs, es tracta d'una norma informal que reforça l'accés desigual a les posicions de poder de les organitzacions.

Aquí es valora molt la manera en què es parla. Són líders d'aquests de fer un discurs, de tenir molta opinió, almenys els dos presidents que he conegut han estat així. (GDD ERC)

La militància de la CUP percep que les persones amb estudis universitaris, especialment en l'àmbit de les ciències socials, s'adeqüen més a la manera de parlar que s'espera a les reunions degut a la seva capacitat d'ús retòric del llenguatge per a la defensa d'arguments polítics. Per contra, tal com també expressa la cita anterior, el llenguatge més simple, directe i sense eufemismes no està ben vist a les reunions polítiques. La citació següent és representativa d'aquest imaginari compartit als grups de discussió.

La gent que té estudis de sociologia o altres àmbits tenen més... potser perquè els motiva més... tenen més *làbia*. És una cosa que es veu... no es comenta, però és una cosa que tothom veu, ostres, el Jordi xerra bé i tal. En canvi tenim el Paco, que treballa al port i que la seva tasca comunicativa és molt basta, diu les coses clares i a la gent li costa, és molt directe dient les coses i a vegades a la gent li costa. I després va un altre que potser diu el mateix, però ho enfoca de tal manera que entra millor, tot i que a vegades hi ha gent que té el do de la paraula i no ha estudiat res. (HCTRFCUP)

Les persones amb un capital cultural inferior no han estat socialitzades en entorns en què s'utilitza aquesta tipologia de llenguatge, de manera que no tenen les mateixes facilitats per adoptar-lo a les reunions polítiques. Tal com mostra la citació següent, un llenguatge més directe i expressiu pot ser sancionat a les reunions polítiques. La tipologia del llenguatge reforça la segregació de les tasques manuals dels partits polítics, menys reconegudes, a les persones de classe treballadora.

Per mi la manera de parlar és molt rara (...) Si t'he de dir que ets un fill de puta, t'ho diré; en canvi, tu vas allà a les reunions... Jo ho dic, m'importa una merda el que pensin i veus que la pena es talla (...) A mi si algú em talla, l'insulto, i després em venen a dir que no ho faci (...) Jo no soc de reunions d'estratègia, soc més d'accions, paradetes i encartellar. (HCTNRFERC)

Les sancions per no utilitzar el llenguatge que es considera adequat també poden ser indirectes. Les dones tendeixen a infravalorar les seves capacitats i, per tant, en comptes d'arriscar-se a rebre sancions per un llenguatge que no es considera adequat, opten per intervenir menys a les reunions. Així doncs, el fet que les dones intervinguin menys a les reunions també cal analitzar-lo des del punt de vista de la classe social i del curs de vida que condicionen el capital cultural de la militància.

Hi ha un tema de llenguatge que a mi em passa molt, jo no tinc cap llenguatge polític, cap, el que em passa és que hi ha gent a les assemblees que té un llenguatge polític molt après i et

sents amb una inferioritat de condicions impossible. Jo parlo a nivell de carrer absolut, a vegades em costa d'entendre el que estan dient. Una vegada jo ja dedueixo el que diuen, jo hi puc dir la meua, però les meues paraules estaran tan a nivell de... subsol, m'entens? Jo ja sé el que jo vull dir, però ja m'entendran i el que entendran serà ben interpretat? Jo m'entenc a mi perfectament, i de *tonta* no en tinc ni un pèl, però m'atreveixo a dir-ho després del gran discurs polític que a mi m'acaben de fer? Qui obre la boca? (GDD CUP)

Així doncs, les persones amb menys seguretat per intervenir en les reunions i assemblees, deixen de fer-ho progressivament en veure que la seva manera de comunicar-se no encaixa amb els codis hegemònics establerts fins arribar al punt d'abandonar l'organització política. Convé recordar que les normes informals tendeixen a operar de manera subtil, naturalitzen comportaments i maneres de fer que es reconeixen com a més vàlids i exclouen de manera indirecta a qui té més dificultats per assimilar-los.

Hi ha gent, dones sobretot, que s'han allunyat perquè no deien mai res a les assemblees perquè els feia cosa i a poc a poc, a força de no dir res, han acabat cedint el seu lloc i sap greu... perquè hi ha gent que té coses valuoses a dir i li sap greu intervenir o tallar i al final pensen: "Bé, soc prescindible i no vinc", i a mi em sap molt greu això. (GDD CDR)

Altrament, cal tenir present que el fet que en el cas dels CDR una de les tasques amb més reconeixement sigui la preparació d'accions combatives atenua el pes del domini del llenguatge retòric i intel·lectual en les relacions de poder que s'estableixen a l'organització. Tanmateix, com s'ha vist, les accions combatives tenen un biaix de gènere, de manera que aquesta diferència només facilita la participació dels homes de classe treballadora en comparació a les altres organitzacions.

3.2.2 Rituals de gènere masculins en la manera d'expressar-se

La manera d'expressar-se, el to de veu i el posat assertiu també influeixen en l'accés al poder. S'espera que les intervencions no només utilitzin un llenguatge polític complex, sinó un to de veu segur i ferm, sense expressió del dubte. La citació següent descriu els rituals de gènere que s'associen a aquesta forma d'intervenir identificada a les tres organitzacions polítiques: manca de dubte, seguretat, fermesa i dificultat per establir un diàleg; es tracta d'intervencions molt directes que dificulten la rèplica de la resta de participants. Aquests rituals de gènere se sumen, com s'ha vist al capítol anterior, a la repetició excessiva i al fet d'intervenir en tots els temes que provoquen una apropiació del temps de les reunions per part dels homes.

La vaca sagrada té una determinada manera d'intervenir. Amb veritats categòriques, dubtar no és premiat en aquest esquema i el dubte segur que hi és. Ens han ensenyat que no és bo dubtar i que la gent que té raó és la que té les coses molt clares, que per això té raó, seriosa, dura, amb un excés de llenguatge, de tecnicismes... i no acostuma a... a flexibilitar, o sigui, a flexibilitzar, a cedir, a dialogar. No hi ha diàleg en la vaca sagrada, estic fent molt clixé, eh? No expressa dubte, vol convèncer de la seva posició però no vol trobar consens, excés de tecnicismes. (HCMNRFCUP)

A la vegada, s'identifica que la fermesa i la seguretat, qualitats atribuïdes a l'expressivitat masculina, va en detriment de treballar les emocions i els malestars que sorgeixen en el dia a dia militant. Precisament, un sosteniment equiparable al treball de cura atribuït a les dones en l'àmbit de la domesticitat que es trasllada a les organitzacions laborals i polítiques. Com mostra la citació següent, les dones ho consideren una tasca pendent:

A mi pel que estem parlant em costa molt separar l'assemblearisme del fet que som un moviment de persones i entendre que tenim emocions, que potser arribem un dia més cansats del compte o avui no donem l'abast... Jo el que trobo a faltar és aquest punt d'anar una mica

més enllà, sembla que estiguem aquí per fer política i adeu bona nit. Jo una cosa que reivindico molt és aquest punt d'intentar tractar-nos emocionalment també dins l'assemblea. (GDD CUP)

En l'àmbit comparatiu, el grau d'institucionalització en els rituals de gènere també es percep en l'ocupació de l'espai a les reunions. En el cas d'ERC, en alguns casos, la militància amb càrrecs orgànics adopta una posició dominant de l'espai a les reunions. Les dones del partit assenyalen que el fet de tenir una taula per a la presidència reforça el seu rol de poder i dificulta la diversitat d'intervencions, especialment de les dones i de les persones amb menys experiència. Com mostra la citació següent, es tracta d'una pràctica en procés de canvi.

Ara a les assemblees des de fa poc ja no es posa la presidència de mesa, només en fa dues que ho fem, ara ha canviat la dinàmica, et veus les cares i parlem més. La taula presidencial era molt bèstia. (GDD ERC)

Per contra, als CDR l'imaginari compartit és que existeix una relació emocional i cordial entre els companys i companyes que s'expressa també en el tracte, el llenguatge i la disposició física de l'espai. En el seu cas, acostuma a ser més relaxada, al voltant d'una taula en disposició circular i en espais no oficials com una seu (en el cas d'ERC), com ara en bars, centres socials o, fins i tot, en cases particulars.

Probablement, l'horitzontalitat que pretén l'assemblearisme de la CUP i dels CDR facilita que es plantegin aquestes qüestions en major mesura que als partits polítics tradicionals. No obstant això, l'imaginari igualitari pel que fa al bon tracte entre les persones i l'expressió de les emocions que es dona als CDR no té en compte el malestar que perceben les persones que no segueixen els codis de deliberació androcèntrics.

En definitiva, les normes i els rituals de gènere al voltant dels codis de deliberació androcèntrics faciliten l'accés i la permanència al poder d'aquells homes amb trajectòria política que els dominen, però les persones que en queden excloses no tenen les mateixes oportunitats ni recursos per seguir-los. Com assenyala la citació següent, en comptes de (re)produir-los, per part de moltes dones es produeix una síndrome de l'etern aprenentatge que no qüestiona com opera la (re)producció del poder en aquest àmbit.

Jo soc molt conscient que quan jo parlo se m'escolta, per la trajectòria, etc., i quan una persona és nova, necessita un temps de rodatge i te l'escoltes i dius... uf, bé, a mi m'ha passat a tot arreu i he participat (...) O ets una persona molt formada o... (...) Jo soc conscient que quan vaig entrar se m'escoltava una mica, però quan ja tens un rodatge... No és una qüestió de gènere, sinó la qualitat del que un aporta. (HCMRFERC)

Malgrat l'evidència per part de tota la militància que tendeixen a intervenir més els homes que les dones, els homes, des de la seva percepció igualitària de les organitzacions, ho atribueixen a la manca de trajectòria política sense tenir en compte els mecanismes d'accés i permanència al poder que hi interfereixen.

2.3 La segregació vertical dels càrrecs

Més enllà de la segregació horitzontal de les tasques i dels codis de deliberació androcèntrics, quins són els mecanismes que perpetuen la permanència dels homes als càrrecs de poder de les organitzacions malgrat la incorporació progressiva de dones?

Com es veurà amb més detall al capítol d'anàlisi de l'agència col·lectiva, una de les noves regles formals introduïdes a partir de l'agència de les dones són les quotes de gènere, que permeten que les dones accedeixin als càrrecs malgrat

els obstacles identificats. L'anàlisi dels grups de discussió constata que aquest fet aporta una percepció d'igualtat formal en l'imaginari dels homes. Com s'evidencia a la citació següent, i de manera compartida amb els homes de les altres organitzacions, es remarca que les dones que participen en les seves organitzacions són especialment "potents", ignorant les dificultats que elles descriuen per accedir als càrrecs i per mantenir-s'hi.

Jo crec que les dones que tenim a l'assemblea participen, són potents, no callen res, jo crec que no hi ha cap dona que pensi que ara no dirà la seva opinió, potser un nou militant home ho tindria més fàcil, però tenim la sort que les nostres dones en general són potents. (GDH CUP)

El discurs de les dones contrasta amb aquesta visió esbiaixada, ja que fins i tot les dones amb càrrecs segueixen patint obstacles que dificulten el seu desenvolupament en comparació amb els homes. Als partits polítics la visibilitat pública dels càrrecs institucionals suposa un doble esforç mental per a les dones, ja que d'elles, a diferència dels homes, se n'espera una excel·lència tant en l'àmbit intel·lectual, com personal, com de l'aspecte físic, tal com mostra la citació següent.

No només he de defensar les meves idees a l'assemblea, sinó que a més a més quan em faig una foto [per la seva tasca de regidora] m'he de defensar que el simpàtic de torn em digui: "Ja has anat a la perruqueria per fer-te la foto?". Una *tonteria*, una broma, però aquestes *tonteries* van fent forat i tu a sobre de defensar la teva idea política, has de tenir la resposta lúcida del moment i si no et surt, a sobre te'n vas a casa i et quedes amb el sentiment de culpabilitat de no haver respost a aquesta increpció. (GDD CUP)

Tal com s'expressa a l'imaginari col·lectiu de les dones dels dos partits, el procés d'accedir a càrrecs de poder, subvertir la segregació vertical i patir els obstacles que persisteixen els genera una doble pressió. D'una banda, per complir amb la responsabilitat del càrrec i mantenir-s'hi a fi de demostrar la

validesa de les dones, que es tradueix en un sobreesforç per sentir-se mereixedores del càrrec i una angoixa permanent. De l'altra, per assumir les contradiccions que els suposa la distància entre l'ideal igualitari de les seves organitzacions i el dia a dia que experimenten.

Crec que tenim més esperit de sacrifici i també de dir, hòstia, fem molta falta les dones aquí, perquè si no és *tremendo* (...) Jo faig l'esforç de dir: "Decideixo ocupar aquest espai perquè ells ja el tenen". Jo com a dona ocuparé aquest espai i no deixaré que aquest espai l'agafin homes. I ens costa més estar en un espai, ocupar-lo i mantenir-lo. Ens requereix més esforç. Ells no pensen que ocupen un espai, el tenen i ja està, senten que és seu. (GDD ERC)

Jo ser cap de llista ho faig perquè m'ho prenc com una militància feminista, per a mi seria més fàcil anar de segona. (GDD CUP)

A les dones se'ls demana que ocupin espais per complir aquest imaginari igualitari que, com es percep a la citació següent, moltes vegades es tradueix en forçar situacions per garantir una aparença externa d'igualtat que coincideixi amb l'imaginari igualitari que transmeten els homes sobre les seves organitzacions.

Hi havia els quatre homes potents a la taula i quan es van adonar que eren només homes, em van dir: "Va, posa-t'hi, que no hi ha dones", i jo vaig dir que no, que per posar-m'hi com un *florero* no m'hi posava (...), si vols m'hi poso perquè creus que hi he de ser, no perquè us heu adonat que no hi ha cap dona. (GDD ERC)

En aquest sentit, des d'una perspectiva comparativa, les observacions realitzades també constaten que en les reunions d'ERC intervenen més els càrrecs de l'executiva, majoritàriament masculins, i ho fan amb intervencions més llargues, mentre que a la CUP, i sobretot als CDR, hi ha una diversitat més gran d'intervencions i gairebé totes les persones presents a l'assemblea intervenen en algun moment de la reunió. Tanmateix, les dones dels CDR identifiquen com, malgrat que a la seva organització no hi ha uns lideratges

explícits, s'escolta més determinades persones i es duen a terme pràctiques com el silenci després de les seves intervencions, i així els donen una connotació decisòria.

A mi quan alguns homes acaben la intervenció com tancant el tema i es fa aquell silenci com d'assentir al líder i tothom d'acord..., em sembla que hauríem de fer autocrítica, però a veure, qui és el guapo que l'hi diu, no? Es pot fer i no ho fem, o t'ho penses tres vegades...

O perquè et convenç...

O perquè et fa mandra, perquè saps que et *donarà una xapa* i s'acabarà imposant perquè té més do de la paraula, té més pedigrí perquè ha estat aquí o allà... (GDD CDR)

Com es constata en la citació anterior, malgrat la voluntat d'un model de presa de decisions horitzontal a les OMS i als partits-moviments, existeixen lideratges informals construïts a partir del comportament ideal que s'ha descrit al llarg de l'anàlisi. La manca de regles formals al voltant de la divisió del treball polític genera altres formes de lideratge no explícites que tenen el perill de naturalitzar les desigualtats a partir dels quals es constitueixen, ja que s'impossibilita la crítica formal cap a aquests lideratges i dificulta la transformació de les dinàmiques.

No obstant això, als partits polítics i als partits-moviments, seguint la norma de la segregació vertical, també s'hi reconeixen lideratges masculins que van més enllà dels càrrecs formals i, per tant, perpetuen la norma de la segregació vertical malgrat la presència de dones en els càrrecs formals. La militància identifica aquestes figures com "els històrics", referint-se als homes que duen una llarga trajectòria a l'organització, que ocupen o han passat per càrrecs formals i que compleixen l'ideal de comportament desenvolupant tasques de reconeixement i seguint els codis de deliberació hegemònics. A la vegada, es

tracta de persones amb una disponibilitat absoluta que poden seguir l'estructura generitzada del temps.

Però els que diuen que "això ja s'ha fet" i "sempre s'ha fet així" són gent que tenen un pes, que són històrics, que porten molt de temps, a la gent els fa la sensació que la seva opinió és molt vàlida. (GDD ERC)

S'escolta més o la gent té la sensació que s'escolta més segons qui ets, el temps que portes i l'experiència que tens a cada àmbit. (GDH CUP)

En definitiva, les normes informals generitzades de la divisió sexual del treball (re)produeixen la divisió del treball polític més enllà de les tasques assignades als càrrecs mitjançant les regles formals. Actuen en una doble direcció: reconèixer i visibilitzar les tasques de projecció pública per sobre de les que sostenen les organitzacions i establir uns codis de deliberació androcèntrics com els òptims per dur a terme les tasques amb més reconeixement a les organitzacions. D'aquesta manera, la segregació horitzontal, els codis de deliberació androcèntrics i la segregació vertical actuen com a normes informals generitzades que perpetuen la divisió sexual del treball polític als règims de gènere dels partits polítics, partits-moviments i moviments socials.

3. Implicacions de les regles informals generitzades en l'accés al poder polític

Tant en la dimensió de l'estructura generitzada del temps com en la divisió sexual del treball polític les normes i pràctiques informals actuen com a obstacles per a l'accés al poder de les organitzacions polítiques. La seva

(re)producció en el dia a dia de les organitzacions perpetua les relacions de poder de gènere condicionades per la classe social i el curs de vida. En l'apartat següent es diferencien tres tipologies d'implicacions a partir de les pràctiques informals que es donen en l'assumpció de les diferents tasques militants identificades en l'anàlisi de les entrevistes: l'(auto)exclusió de les tasques de reconeixement, l'(auto)exigència per compensar la manca de temps i la doble càrrega de treball de les dones joves. Es dibuixen diferents models i trajectòries de militància en funció del gènere, la classe social i el curs de vida de les persones entrevistades.

3.1 L'(auto)exclusió de les tasques amb reconeixement

Les persones de classe treballadora, especialment les dones més grans i sense estudis universitaris, s'(auto)exclouen de determinades tasques i llocs de responsabilitat que requereixin el seguiment dels codis de deliberació hegemònics de la retòrica i la seguretat. La naturalització d'aquesta pràctica informal es dona, d'una banda, perquè la classe treballadora se sent insegura per dur a terme tasques de tipus intel·lectual en considerar que no tenen prou formació i, de l'altra, pel fet que des de les organitzacions polítiques no es reconeguin les capacitats que aporten. A més, les organitzacions no realitzen accions positives de formació que podrien facilitar un trencament de la segregació horitzontal i vertical focalitzat en les desigualtats de classe.

En el cas d'ERC, les persones entrevistades de classe treballadora expliquen com les persones de l'executiva de la seva secció local els demanen en quines tasques se senten més a gust col·laborant, fet que dificulta el trencament amb la segregació, ja que (re)produeixen el que s'espera que facin en consonància amb el seu gènere i la seva classe social. El fet que la militància amb una

posició de poder més elevada els preguntí quines tasques volen fer (re)produceix la seva (auto)exclusió d'aquelles tasques que tenen més reconeixement. En aquesta línia, com mostra la citació següent, la bretxa digital també esdevé un obstacle afegit condicionat pel gènere, la classe i el curs de vida de la militància.

Meter datos en el ordenador, en el móvil... Yo tomar a mano, te tomo lo que quieras, pero ya eso me frena un poco, como no lo he hecho nunca porque nunca me han gustado las tecnologías yo digo no, yo de responsable en un colegio no quiero estar (...) Si alguien me da apoyo en todo lo de informática, en eso a mi hablar con la gente de los partidos y coordinar me gusta (...), y para mí la permanent, la ejecutiva y todo esto es lo mismo, un listón muy alto, como ya hay gente que vale, pues ya está. (DCTRFERC)

En el cas de la CUP la militància reconeix que el llenguatge tècnic i burocràtic d'algunes qüestions relacionades amb la política institucional només el segueixen les persones amb determinats estudis universitaris o una llarga trajectòria militant i allunya les persones que no tenen aquests coneixements dels espais de presa de decisió. Això dificulta que aquest perfil pugui pensar-se com a persona candidata pels càrrecs institucionals o, fins i tot, càrrecs de representació a les assemblees territorials. Com en la citació següent, la militància de classe mitjana és conscient que la complexitat del llenguatge tècnic que utilitzen, tant per les qüestions institucionals com per la teoria política amb la qual s'expressa l'estratègia política de l'organització, pot excloure les persones sense estudis superiors. Tanmateix, es naturalitza i no es planteja cap alternativa per canviar-ho.

Sense voler no li trobem tasca a aquell que no té estudis i amb això l'estem exclouent, si ets d'educació... tal, quan és una cosa de carreteres o del POUM, tu que en saps d'això, i en canvi a un que arriba nou que no és expert en res no li preguntem què li agrada, què sap fer, què li interessa... Tractem les persones com un currículum vitae i em sembla una *tonteria*. (HCMRFCUP)

El següent entrevistat, que correspon a un perfil de classe treballadora implicat en l'associacionisme veïnal dels anys vuitanta, adverteix de la tendència d'anar reduint la implicació de les organitzacions polítiques en la formació de la militància com una de les mesures que podria transformar aquesta pràctica excloent per motius de classe.

Ara ja no fem tanta formació popular, ara per anar a l'Ajuntament busquem gent que sigui periodista, que tingui formació acadèmica, i potser tenim gent que no té títols però té una gran experiència coordinant equips de treball. Aquesta manca d'implicació en la formació popular que tenim actualment ens porta a dependre de la formació acadèmica, i a mi això, que vinc d'on vinc, em *tira enrere*. (HCTRFCUP)

Pel que fa als CDR, malgrat que els càrrecs siguin rotatius, algunes persones entrevistades també reconeixen que determinades professions es perceben com a més idònies per exercir com a representants de les assemblees locals perquè posen al servei de la causa els seus coneixements en àmbits com el dret o la comunicació. Aquesta aportació els atorga un reconeixement a la militància en funció de la seva classe social.

Hi ha gent que diu, jo no vull anar a terri perquè no sé escriure, *se'm fa bola*, arribo allà i *se'm fa bola*, aquesta gent no li diràs que hi pugui... Millor gent amb formació. Gent amb llengües, internacionals. Advocats, antirrepre. (HCMNRFCDR)

No obstant això, a diferència d'ERC, el sistema de presa de decisions horitzontal i el caràcter rotatiu dels càrrecs de representació garanteix la participació de persones de classe treballadora en aquests espais. Tot i que els mecanismes d'accés al poder informal segueixen les mateixes normes i pràctiques generitzades que a la resta d'organitzacions, la menor importància del llenguatge tècnic i institucional i la rotativitat comporten més diversitat en la distribució de tasques i càrrecs als CDR.

3.2 L'(auto)explotació per compensar la manca de temps

Les dones amb menys disponibilitat temporal expressen un sentiment de culpabilitat per no assumir les tasques amb més reconeixement a les organitzacions polítiques degut a la norma de la segregació horitzontal. En conseqüència, assumeixen les tasques amb menys reconeixement com a *compensació*.

Les dones estem més pels detalls, els homes més farem això, farem allò, potser nosaltres estem més pendents que s'han de comprar els tovallons, s'ha de fer la paradeta de no sé què... (...) A mi no em suposa un problema, a casa meva intento que no sigui així, però aquí no em sap greu perquè com que jo no puc participar en altres coses, com anar a les territorials, i com que les dones estem més pels detalls, no em fa res buscar gots, plats, cadires, decorar això de groc perquè quedi més maco... (...) Em molestaria si a més d'això jo anés a les reunions, però com que no puc, això és el que puc aportar. (DCTRFCDR)

Aquest tipus de tasques comparteixen com a característica que són puntuals i no requereixen un compromís a llarg termini que es faci explícit entre les tasques de les organitzacions, i per tant, es facilita que les puguin dur a terme persones amb menys disponibilitat. Tanmateix, com que no reben un reconeixement explícit per assumir-les, comporten una (auto)explotació d'aquest perfil determinat de militància que, en una situació de triple presència, sent que no està prou present ni a l'organització, ni a la feina, ni a les tasques domèstiques i de cura.

De la mateixa manera, l'(auto)exclusió de les dones de classe treballadora de les tasques intel·lectuals les condueix a assumir les tasques de menys reconeixement per compensar la seva manca d'aportació en altres tipus de tasques. Així doncs, aquesta pràctica s'entén en la intersecció de gènere,

classe i curs de vida, entre la disponibilitat temporal i les capacitats intel·lectuals més reconegudes per les organitzacions polítiques, fet que evidencia la rellevància de la incorporació de l'anàlisi conjunt dels tres eixos en la identificació de les normes i pràctiques generitzades dels règims de gènere.

Jo com que no tinc estudis hi ha moltes coses que jo no sé fer perquè no en tinc la formació, però les paradetes jo ho sé fer i m'hi implico molt, però hi han gent que ve a la paradeta, fa així, *selfie* i bona tarda. (DCTNRFERC)

La càrrega mental que implica tenir en compte les tasques que no s'expliciten recau en les dones que les realitzen, de manera que es produeix una sobrecàrrega invisibilitzada, ja que es tracta del mateix perfil que intervé poc en els processos de deliberació i no compta amb posicions de poder per exigir un repartiment de les tasques.

3.3 La doble càrrega de treball de les dones joves

En el cas de les dones joves sense responsabilitats familiars s'identifica una altra tipologia d'implicacions en l'accés al poder. Degut al seu curs de vida, les joves tenen més disponibilitat temporal i degut al seu accés majoritari als estudis universitaris, més facilitat per adaptar-se als codis de deliberació hegemònics de les organitzacions polítiques. Les dones joves tenen més disponibilitat temporal per accedir als càrrecs que atorguen poder formal a les organitzacions, però per sentir-se legitimades i reconegudes pels homes amb més poder (re)produeixen normes i pràctiques informals generitzades que, al cap i a la fi, les perjudiquen.

L'autoexigència ve d'una tradició militant, de molts anys de voler ser una super-militant, perquè si ets una supermilitant la gent t'ho reconeixerà i això té un punt d'autoestima (...) En el meu cervell és molt recurrent el pensament de què diran, què diran, soc mala militant

perquè no participo prou, si no vaig a la territorial diran que no valc suficient, vols que la gent t'accepti com a bona, com a tia que val quan en realitat t'adones que les acceptacions de si una val o no, no venen per la feina que fa o pel què sap o pel què diu, sinó per unes relacions de poder. Per això si jo soc autoexigent és perquè darrere hi ha una gent que té més poder que tu que vols que et reconegui (...) Jo he assumit tasques, bé, no sé si dir-ne tasques, he aportat molt en tot el que són discussions molt polítiques, molt estratègiques, he assumit tot això bàsicament per una masculinització que he fet meva. (DCTNRFCUP)

L'anàlisi de l'anterior citació mostra un procés d'adaptació naturalitzat a les regles informals generitzades al qual l'entrevistada anomena "procés de masculinització". En el cas següent es planteja aquest procés com una obligació pel fet de ser dona sense qüestionar la dedicació intensiva que s'espera, únicament, en les tasques de reconeixement. Com mostra la citació següent, la frustració apareix en forma de *síndrome de la impostora* o *sentiment de quota* per la percepció de no arribar a tot el que s'exigeix a la militància ideal que les dones joves intenten reproduir.

Jo estic a molts, masses, masses, masses grups, perquè esclar, hem de ser més dones i ens hem d'empoderar, però a vegades... no sé, ens conviden a reunions que dic, bé, jo què soc? La quota? Perquè no m'assabento de res. (DCMNRFERC)

L'anomenat *procés de masculinització* de les dones joves s'identifica a les tres organitzacions, fins i tot en períodes curts de temps tal com succeeix en el cas de les dones militants dels CDR que accedeixen als càrrecs de representació de manera temporal. La citació següent mostra com l'intent d'adaptar-se a la dedicació intensiva implica una situació d'(auto)explotació i la necessitat d'assimilar els codis de deliberació androcèntrics per poder ser escoltada a les reunions i desenvolupar de manera efectiva les tasques de reconeixement.

Estic bastant sorpresa de la confiança que he agafat. Em quedava callada en un racó. Però no et queda més remei, has de fer el traspàs i ets el protagonista, després has d'aclarir alguna cosa... Va ser més per obligació. Jo crec que és el fet de dir, tinc gent que depèn de mi i m'he de moure i buscar respostes. Jo ho tinc clar, ho perd la gent que confia en mi per fer el

traspàs, i així vaig anar aprenent. Això jo no ho faig jo per jo, sinó que tinc un rol de representació... Les coses les he de tenir clares i si he d'aixecar la veu o parlar quan ningú m'interpel·la doncs ho has de fer. (DCMNRFCDR)

Aquest procés d'adaptació a les regles informals va acompanyat d'una doble càrrega de treball, ja que les dones joves no deixen d'assumir tasques invisibilitzades i sense reconeixement, tal com explica la següent entrevistada en el cas de les Joventuts d'ERC:

No hi ha tasques que els homes acostumin a fer més que les dones sinó menys, com recollir i endreçar, sembla ser que soc l'única a qui li molesta que deixin els taps de les cerveses, semblo la criada, i això a les reunions de dones i d'adults no passa. (DCTNRFERC)

Així doncs, en el cas de la militància jove, amb més disponibilitat temporal, es donaria una situació també a la de les parelles joves heterosexuales amb doble ingrés i presència completa al mercat laboral, amb criatures o sense. Si bé la incorporació de les dones en les tasques de reconeixement comença a aproximar-se a la dels homes, els homes no canvien les seves pràctiques pel que fa a l'execució quotidiana de les tasques de menys reconeixement que coincideixen amb la cura i la neteja de l'espai. Per tant, l'adaptació de les regles informals per part de les dones joves no facilita l'accés al poder al mateix nivell que els homes, ja que ells no tenen la càrrega mental i de treball de les tasques sense reconeixement. Cal tenir en compte, a més, que la disponibilitat temporal de les dones joves pot canviar al llarg del curs de vida, que va més enllà de l'anàlisi estàtica dels comportaments de les dones a diferents edats i situacions vitals. Així doncs, per acabar d'aprofundir en les implicacions de la divisió sexual del treball polític, l'anàlisi es complementa amb les trajectòries militants diferenciades d'homes i dones.

4. Trajectòries militants segregades

La trajectòria política hegemònica és una trajectòria lineal en què, en funció dels anys d'experiència, s'adquireixen més responsabilitats i es garanteix l'accés al poder d'una organització i a mantenir-lo. Es tracta de la trajectòria que majoritàriament duen a terme els homes de les organitzacions polítiques que mostren una disponibilitat absoluta a la militància al llarg de la vida independentment de les responsabilitats de cura. Per contra, les trajectòries de les dones estan marcades pel seu curs de vida. És a dir, pel temps que han de dedicar a les responsabilitats de cura i que és incompatible amb la dedicació intensiva que s'espera de les persones que accedeixen al poder dels partits polítics.

Les dones joves que s'apropen als trenta anys i tenen l'expectativa de ser mares comencen a identificar la incompatibilitat del ritme de militància amb el ritme de la criança en clau de renúncies individuals en les presències i absències en ambdós àmbits. La trajectòria hegemònica de presències i absències que s'espera de les dones a les organitzacions polítiques condiona les dones joves a l'hora d'acceptar càrrecs de més pes a les organitzacions polítiques que suposin un compromís a mitjà-llarg termini. Com mostra la citació següent, la major incertesa laboral de les persones joves també es presenta com un impediment per desenvolupar una trajectòria política lineal que es suma al pes de les responsabilitats de cura de les dones.

El fet que la situació sigui tan precària a nivell laboral, per exemple ara el fet que estiguem parlant sobre qui ocuparà les llistes... A mi se'm va preguntar si m'agradaria encapçalar el projecte o anar de les primeres i he tingut moltes contradiccions però hi ha hagut un punt de dir, i ho he compartit amb l'assemblea, a mi d'aquí a quatre anys és un compromís com supergran, de dir, és que no... Puc voler fer moltes coses en els propers quatre anys, des

d'opositar, que vol temps, des de ser mare també, i llavors també mirar al meu entorn i dir: "És que no tinc feina, no tinc l'habitatge que vull tenir", i el fet de comprometre'm molt fort a dedicar temps a la comunitat és, ostres, crec que potser necessito primer mirar per *lo* meu per després poder aportar..., crec que podria no ser compatible per a mi. (DCMNRFCUP)

Una altra conseqüència de les trajectòries de les dones militants que es fixa amb el seu curs de vida és la de començar a participar políticament quan les criatures ja són grans, o tornar-hi. La disminució de temps de dedicació al treball domèstic i de cura els permet ser presents en l'àmbit polític. En el seu cas, a diferència de les dones joves que se senten pressionades per l'organització per dedicar-se de manera intensiva a la militància, perceben el temps de dedicació a la participació política com un alliberament. Un temps que interpreten com a propi en contraposició als discursos de les dones joves.

Hi ha un moment en què jo faig aquest salt a la política després de vuit anys de donar el pit, encantadíssima de ser mare... però també hi ha un moment de dir: "I jo?", i aquest moment meu per a alguna gent serà anar a fer esport, però per a mi l'oci, per a mi aquesta part és la política. (DCTRFCUP)

Paradoxalment, la trajectòria lineal i de disponibilitat absoluta dels homes depèn del suport de les seves parelles heterosexuales. Els homes amb càrrecs orgànics i/o institucionals afirmen que sense el suport de la seva parella no podrien dedicar el temps que dediquen a la participació política. A través de la justificació d'un dels entrevistats que correspon a aquest perfil podem copsar com el model de *l'home que porta el pa* també es dona a partir de l'expectativa d'una trajectòria política d'èxit en el cas de la política professional que, en els discursos dels homes, beneficiaria els dos membres de la parella. De la mateixa manera que succeeix al mercat laboral, les dones heterosexuales s'absenten parcialment de l'àmbit públic —laboral i militant— per facilitar la carrera política de les parelles.

Jo vaig agafar possessió del càrrec de regidor el dia després de tenir el de tres anys. A casa hem agafat una dinàmica que és així, l'objectiu del partit és molt clar i a casa la meua companya ho entén (...) D'aquí cinc anys seré l'alcalde, la gestió familiar serà caòtica segur, però hi ha recompenses (...) Amb un sou d'alcalde pots pagar una cangur, perquè ara la dona no treballa i una cosa que em compensaria seria això, poder portar els nens a l'escola com fa qualsevol pare. (HCMRFERC)

Amb un discurs més lligat a l'imaginari de dedicació intensiva de la CUP del *tot per la causa*, el membre del SN de la CUP entrevistat exposa una dinàmica similar a la del regidor d'ERC, un acord amb la parella per poder desenvolupar els objectius polítics que comparteixen.

Quan estàs amb parella, per molt que hi hagi un acord que l'altre el cuidarà més perquè estàs fent una tasca excepcional, sempre et sents malament per molt que l'altre et digui que està bé amb el nen i que com que comparteixo els objectius, ja em faig càrrec del fill, però sempre tens la sensació que estàs en deute i que l'altre fa més. (Home SN CUP)

Ambdós exemples naturalitzen la necessitat que la seva parella es faci càrrec del treball domèstic i de cura, és a dir, de la seva incompatibilitat amb desenvolupar alts càrrecs institucionals o orgànics a les seves organitzacions polítiques. En el cas de la CUP, la responsabilitat militant va més enllà de l'individu i també incorpora la seva parella, ja que fa possible el sosteniment de la seva dedicació. En conseqüència, tal com explica un dels participants del grup de discussió d'homes que té criatures, la seva parella no participa activament en l'assemblea.

Jo admeto que porto un nivell de militància molt accelerat i exagerat, de fet considero fins i tot que la meua pròpia família milita, des de la meua companya, que tot i no assistir a l'assemblea, doncs cobreix altres tasques o em diu si has vist això o has mirat allò... I els meus fills també, si s'ha d'anar a una mani, toca anar a la mani, o si s'ha d'anar aquí els toca venir amb mi, els agradi o no. (GDH CUP)

De la narració de les trajectòries militants dels homes se'n percep una projecció cap a ocupar aquests càrrecs i, per tant, un seguit d'estratègies conscients per aconseguir-ho que consisteixen en una presència principal en l'àmbit polític i una absència relativa en l'àmbit domèstic de manera més o menys independent del seu curs de vida. En canvi, en el cas de les dues dones entrevistades que es troben a les executives dels partits, afirmen que hi són per un "cúmulo de casualitats" o per la quota que representen i senten que no tenen la mateixa incidència degut a les normes informals que naturalitzen les tasques intel·lectuals als homes i els codis de deliberació androcèntrics presentades a l'apartat anterior.

La meua opinió tècnica és molt respectada, la meua opinió en temes polítics no tant... M'ho he hagut de guanyar molt en aquest sentit, quan veus que ets solvent i tal... et van respectant, però allò que et tallen sempre tu a les reunions, el president i el vice fan rotllos i quan parles tu et diuen: "Vinga va, anem acabant", coses així inconscients sí que encara passen. (Dona executiva ERC)

Una de les explicacions d'aquesta situació també podria analitzar-se des del fet que algunes de les dones que formen part dels càrrecs de decisió no han seguit una trajectòria lineal i ascendent com la dels homes i, per tant, se les considera menys legítimes per formar part d'aquells espais i per la manca de temps per haver dut a terme tasques de reconeixement i haver dedicat temps a les xarxes informals.

D'altra banda, tal com perceben algunes de les entrevistades, el discurs igualitari dels homes respecte a les seves responsabilitats familiars es contradiu amb les seves pràctiques informals. La naturalització d'aquestes pràctiques com a necessàries per ser percebuts com a militants ideals dibuixen les trajectòries desiguals sense qüestionar els règims de gènere de les organitzacions.

Fan molt més les relacions socials que es creen a fora de l'assemblea, de jo ara quedo amb tu i et dic això i m'agafes confiança o soc al casal i et faig un *discursaco* superguai, i a més tinc una relació superigualitària perquè vaig a la mani amb el cotxet, però després la meua parella no apareix a les assemblees, i a sobre soc molt actiu a les xarxes socials i ho comento tot perquè soc un supermilitant de la vida... És que això és l'únic que se reconeix. (DCTNRFCUP)

Les tendències de gènere de les trajectòries polítiques analitzades constaten que, si bé els homes poden negociar les seves responsabilitats de cura amb les seves parelles, que majoritàriament no participen activament, les dones han de continuar militant incorporant les responsabilitats de cura i, en molts casos, la incompatibilitat dels temps i la manca de reconeixement de la seva tasca política les duu a abandonar temporalment o definitivament les organitzacions o patir una situació de triple presència que dificulta les seves trajectòries polítiques, sobretot quan tenen càrrecs de més responsabilitat. Per exemple, en el cas de l'entrevistada membre del SN de la CUP, assumeix les tasques de caràcter més tècnic, ja que no se sent prou legitimada per la dedicació temporal pel que fa a formació i lectura de documents que s'exigeix per incidir políticament en la presa de decisions com li agradaria. El fet de sentir-se limitada per fer-ho reforça el sentiment de quota que compensa, seguint les implicacions quotidianes exposades a l'apartat anterior, amb l'(auto)explotació en les tasques menys reconegudes tan característica de les dones en situació de triple presència.

Jo només era capaç d'assumir feines molt tècniques perquè estan més acotades per objectius i temps, i són més factibles de fer per una sola persona sense reunir-se. Fer un escrit de no sé què, revisar un document de tal, coses que... Jo crec que no són feines per a un membre del SN, la responsabilitat d'un SN ha de ser tenir creativitat política, però per fer-ho necessites un bagatge d'estar al dia de tot el que passa a l'actualitat i dels documents, pair-ho bé i traduir-ho en una cosa creativa... o estar presencialment en alguna reunió per tenir quota de secretariat, moltes vegades hi anava sense haver tingut temps de mirar de què anava i vas improvisant amb el que et vas trobant i això genera sensació de vertigen, irresponsabilitat, et va generant

un complex que estàs per la superfície de les coses i estàs traint el que realment has de fer, t'autoinculpes i acabes amb una inseguretat màxima i acabes desmotivant-te. (Dona SN CUP)

El malestar de no encaixar amb l'ideal de militància masculina hegemònic és un dels motius que la porta a renunciar al càrrec del SN de la CUP. La doble dimensió que estableix l'estructura generitzada del temps i la divisió sexual del treball polític condiciona les trajectòries de les dones no només per qüestions de conciliació individual, sinó pel desencaix amb un model de militància que si bé es qüestiona discursivament, a la pràctica, com s'ha vist, les regles informals generitzades configuren com a impensable altres models de militància que acullin la diversitat de condicions materials i capacitats de les persones per accedir, en peu d'igualtat, al poder polític de les organitzacions polítiques. Tal com expressa una dona de l'executiva d'ERC entrevistada, un dels factors diferencials amb els seus companys amb criatures és que ells no són els responsables de l'organització de la cura de les seves criatures i negocien amb les parelles per alliberar-se d'algunes tasques, sinó que es fan càrrec d'algunes qüestions mentre que les seves parelles es responsabilitzen del pes de la logística familiar.

Això als companys d'executiva no els passa tant, per començar ells durant la setmana no cuiden els fills, jo no puc dir: "De dilluns a divendres se n'encarrega el meu company", perquè pensar qui els anirà a buscar, qui els portarà a futbol... tot això, la logística al cap, la tinc jo, no la té ell, i jo me'n despreocupo. És, bé, avui surt a les 6, avui ma mare no el pot anar a buscar... a veure què fem... Jo veig molts companys que el cap de setmana és per a la família, però entre setmana no se'n preocupen, és un tema relegat... No és el mateix que tu hi hakis de pensar cada dia. (Dona excutiva ERC)

Aquesta citació mostra com, per a les dones en situació de doble o triple presència, la dedicació física i mental al treball domèstic i de cura és present de manera sincrònica al llarg de la setmana, mentre que en el cas dels homes només la tenen present quan tenen la possibilitat d'absentar-se de l'àmbit

polític. És a dir, es tracta de dues activitats incompatibles, coincidint amb l'imaginari androcèntric del temps diacrònic que concep una activitat darrere l'altra, que invisibilitza la realitat i les necessitats del temps de cura.

Més enllà de les trajectòries de gènere ideals en què els homes releguen les seves responsabilitats de cura i les dones experimenten una situació de doble o triple presència, alguns homes intenten apropar les seves pràctiques al discurs feminista de les seves organitzacions i al repartiment igualitari del treball domèstic i de cura. És el cas d'un militant de la CUP, que redueix la seva militància amb el naixement del primer fill i pren la decisió de deixar el càrrec al Consell Polític i la militància activa a diferents espais a partir del naixement de la segona criatura. Aquest cas mostra la predisposició d'alguns homes joves a estar presents en l'àmbit domèstic. Tot i que per ells, a diferència d'algunes mares que deixen la militància activa i no hi tornen més, la paternitat no implica un abandonament total de la política, sinó un parèntesi per tornar-s'hi a incorporar més endavant.

Esclar que podria organitzar-me per anar cada setmana a una assemblea dues horetetes, però esclar, no és el meu tarannà, anar a una assemblea i ja està, marxar, ho visc molt malament, he viscut molt malament tota la vida la falta d'implicació d'altra gent, a mi em posa molt nerviós, s'ha de fer això, i després no surt ningú per fer-ho, i això em genera moltes contradiccions i llavors per mi per una temporada ho deixo (...) Hi ha un moment de la vida en què la militància juga un paper secundari, la militància és per a gent ja gran o per a gent jove, això si et creus un model de criança molt actiu i no passa res, la vida és molt llarga, jo em vaig posar a militar als 15 i fins als 32, i ara potser no hi torno fins als 35. (HCMRFCUP)

Tanmateix, cal tenir en compte que aquest repartiment equitatiu del treball domèstic i de cura entre parelles heterosexuales es troba condicionat a les característiques de la parella. En aquest cas, una dona que milita activament al moviment feminista de la ciutat, de manera que probablement exerceix una agència rellevant que explica el comportament individual de la seva parella i

que alerta de la dificultat de plantejar-ho com una tendència cap a unes pràctiques col·lectives i capaces de transformar els règims de gènere de les organitzacions polítiques. A la vegada, s'assimila a la trajectòria de presències i absències de les dones, és a dir, a l'adaptació del temps de cura al temps que exigeixen les organitzacions polítiques. La predisposició excepcional d'alguns homes militants a responsabilitzar-se de part de la cura de les seves criatures no implica un canvi substancial en els règims de gènere de les organitzacions, ja que no posa en qüestió les normes i pràctiques informals que, per a la majoria de la militància, continuen tenint un impacte de gènere i classe.

Fent referència al grau d'institucionalització, cal assenyalar que la militància dels CDR generalment no es planteja des de la perspectiva de la permanència, sinó com una implicació en un context polític molt determinat. En el cas de les OMS, el model activista voluntarista identificat al capítol quatre dificulta traçar les trajectòries a la mateixa organització, però les presències i absències de les dones també estan condicionades pel seu curs de vida. Les diferències de gènere en les trajectòries militants tenen conseqüències en la segregació de tasques i l'accés al poder polític. Tanmateix, sí que es percep una diferència entre les dones i els homes que han participat en les assemblees de coordinació territorial i grups de treball específics. Mentre que els homes que han assumit la tasca de representació de tres mesos després continuen implicats en grups de treball, les dones s'autolimiten a dur a terme la tasca que se'ls ha assignat i tornen a la militància local de base una vegada s'acaba el temps de permanència en aquesta tasca.

Vaig deixar espais en què m'agradava molt participar perquè havia d'intervenir a cada tema per fer el traspàs de les reunions on havia estat i al final vaig pensar, "potser has de parar perquè... no pots ser a tot arreu". (DCMNRFCDR)

Així doncs, els homes que participen en els CDR tenen més facilitat per mantenir el poder informal, establir contactes i projectar una trajectòria política que pot anar més enllà de la mateixa organització. Pel que fa a la militància a les OMS, també cal tenir en compte que el curs de vida condiciona directament la participació de les accions més combatives, especialment en el cas de les dones, degut a la repressió policial que poden patir per participar-hi.

El meu espai familiar va davant d'una mani. Els caps de setmana són sagrats perquè entre setmana no estem mai junts. I en certes accions... també hi ha un tema de seguretat. Jo abans era més esbojarrada. Ara penso: i si em detenen el meu fill, què? L'1-O era diferent i anava a totes, però s'ha anat refredant i penses: s'ho mereix el meu fill viure sense mare per una acció que no té cap repercussió? (DCTRFCDR)

La majoria de dones entrevistades d'edat més avançada o amb criatures expressen que no se senten preparades per estar a primera línia de les accions. En el cas de les dones i d'un dels homes que tenen criatures, expliquen que la repressió policial és un dels motius per no participar en les accions més combatives, sobretot pel fet de poder ser detingudes aquell mateix dia sense poder preparar les criatures de la seva absència. Tal com mostra la citació, les responsabilitats de cura entren en conflicte amb la participació més combativa que és, en el cas dels CDR, una de les tasques de més reconeixement degut a la norma informal del presencialisme més enllà de les assemblees. Seguint la dinàmica dels casos anteriors, la relació amb el treball de cura de les persones condiciona les seves trajectòries polítiques que, seguint les regles informals de la divisió sexual del treball polític i l'estructura generitzada del temps, dibuixen trajectòries segregades per homes i dones, i són les segones les que queden excloses de l'accés al poder polític de les organitzacions.

5. Recapitulació

El principal resultat d'aquest capítol és que les tasques de les organitzacions i la seva assignació a la militància no són neutrals. D'una banda, les tasques reben un grau de reconeixement diferenciat en funció de la seves característiques. De l'altra, les tasques s'atribueixen de manera naturalitzada en funció del gènere, la classe social i el curs de vida de la militància. Així doncs, existeix una divisió sexual del treball polític amb implicacions rellevants pel que fa a la distribució del poder en el si de les organitzacions polítiques.

Malgrat que les regles formals no especifiquen una divisió de tasques per gènere o, directament, no tipifiquen les diferents tasques d'una organització i les maneres de comportar-se a les reunions, a través de les regles informals la militància naturalitza la segregació de les tasques per gènere i, també, en relació amb la classe social, en funció dels codis i capacitats adquirits en la formació acadèmica i/o professional de la militància. La lògica del comportament adequat estableix un ideal de militància hegemònic i masculí (Chappell, 2006) reconegut pels membres de les organitzacions que es caracteritza per dur a terme les tasques amb més reconeixement, fer un ús dels codis hegemònics de deliberació i ocupar els càrrecs de representació i lideratge (re)produint la norma de la segregació vertical.

L'anàlisi del treball de camp permet validar la **subhipòtesi 1.2**, per la qual *la divisió sexual del treball polític és més excloent als partits polítics que als moviments socials i als partits-moviments degut a la major jerarquia i especialització de les tasques dels primers*. No obstant això, els resultats presenten una realitat més complexa que matisa aquesta afirmació i aprofundeix en la configuració de les relacions de poder de gènere a partir de

la naturalització de la segregació de gènere i classe de les tasques que es duen a terme en les organitzacions polítiques.

Des de la perspectiva comparativa en funció del grau d'institucionalització de les organitzacions es destaca, d'una banda, la diferenciació en el reconeixement d'algunes tasques per sobre d'altres i, de l'altra, com un model de presa de decisions més o menys horitzontal condiona una major o menor diversitat en l'accés al poder. En el cas dels CDR, una de les tasques que atribueix més reconeixement a la militància que la desenvolupa és la preparació i l'execució de les accions combatives al carrer. Per contra, a ERC i a la CUP es valora més l'elaboració del discurs estratègic i ideològic mitjançant l'ús d'un llenguatge elaborat expressat amb seguretat i el coneixement del llenguatge institucional. Ambdós comportaments ideals generen obstacles que dificulten l'accés als espais de poder a les dones i a les persones de classe treballadora. Així doncs, la lògica del comportament adequat també té a veure amb les capacitats adquirides en la formació universitària, fet que evidencia que les regles informals generitzades tenen un component de classe que reforça l'exclusió de les dones a les organitzacions polítiques i, en general, la seva diversitat.

Per altra banda, la rotació de les tasques de representació als CDR facilita que les dones s'hi incorporin i, com s'ha vist, ho visquin com un procés d'apoderament a partir del qual participen més activament en les reunions i hi agafen referencialitat. En el cas dels partits, en canvi, formar part de les coordinacions territorials i executives requereix una dedicació temporal i un reconeixement a les assemblees locals superior. En el cas d'ERC, la poca rotativitat dels càrrecs dificulta que les dones amb més recorregut s'estableixin a les executives locals i a partir d'aquí, siguin reconegudes al territori i puguin ser escollides en els diferents òrgans interns. En aquest sentit, s'evidencia com

les diferències organitzatives segons el grau d'institucionalització són rellevants en l'anàlisi de les mesures de canvi com les quotes que s'analitzen al proper capítol.

L'evidència empírica també mostra com un major grau d'institucionalització comporta més rituals de gènere a les reunions i una disminució de les intervencions de les dones. Seguint els codis de deliberació androcèntrics, es valora positivament l'ús d'un llenguatge intel·lectual i abstracte amb llargues intervencions discursives. La suma d'ambdós factors dificultat l'accés de les dones als càrrecs de projecció pública. Tanmateix, si bé a les assemblees de la CUP, i sobretot dels CDR, hi intervé una diversitat més gran de militància que a les d'ERC, les regles informals generitzades que s'han identificat reforcen el poder dels lideratges informals, sense càrrecs explícits, amb el perill de transmetre una falsa sensació d'igualtat degut a la dificultat per identificar-los (Biglia i Luna, 2012).

Així mateix, s'identifica que les regles informals tenen implicacions quotidianes que expliquen com es reproduceix l'accés desigual al poder. D'una banda, en relació amb la càrrega de treball polític que assumeixen en funció de la seva classe social, gènere i curs de vida. De l'altra, des d'una perspectiva longitudinal, dibuixant trajectòries segregades entre homes i dones en funció de les seves presències i absències en l'àmbit domèstic i polític. Aquests factors constaten la pertinència del concepte de la triple presència per la similitud evidenciada entre els règims de gènere de les organitzacions polítiques i el mercat laboral (Sagastizabal, 2019).

De la mateixa manera que ocorre amb la divisió sexual del treball en l'ordre de gènere de la societat (Connell, 1996), els règims de gènere de les organitzacions (re)produeixen una divisió sexual interna dels seus treballs que

en provoca la segregació. Coincidint amb Alfama i altres (2004), els treballs amb projecció pública, d'aparença productiva, són els que obtenen reconeixement social, mentre que els treballs d'aparença reproductiva són invisibles i no tenen una assignació explícita i, per tant, un reconeixement cap a qui els desenvolupa. L'anàlisi dels imaginaris de la militància també evidencia com valoren més els treballs intel·lectuals, que es relacionen amb l'acció i l'elaboració de l'estratègia política, que no pas els treballs manuals i de tipus més tècnic. Així doncs, l'anàlisi de les entrevistes - en complementació amb els resultats del capítol anterior - també validen part de la **hipòtesi 2.1** (*Les persones de classe treballadora, especialment les dones amb responsabilitats familiars, tenen més dificultats per incidir en les organitzacions polítiques per la seva manca de disponibilitat temporal i pel poc reconeixement de les tasques que assumeixen*), ja que es constata el menor reconeixement cap a les tasques que desenvolupen majoritàriament les persones de classe treballadora a les organitzacions polítiques, especialment als partits.

En el marc de l'anàlisi de l'encreuament del curs de vida que es desenvolupa especialment a l'apartat d'anàlisi de les trajectòries també es constaten les intuïcions de la **subhipòtesi 2.2** (*El curs de vida de la militància, especialment de les dones i de les persones de classe treballadora, condiona la dedicació i el tipus de tasques que duen a terme, i per tant la seva capacitat d'incidència a les organitzacions polítiques, ja que aquestes organitzacions no s'adapten als temps i a les exigències del treball de cura que comporten les responsabilitats familiars*). L'ideal de militància hegemònic espera trajectòries lineals masculines amb plena disponibilitat al llarg de la vida. Altrament, es constata com les dones augmenten i disminueixen la seva incidència en funció del curs de vida marcat per les responsabilitats familiars. Les trajectòries polítiques lineals dels homes depenen de la presència de les seves parelles per fer-se càrrec del treball en l'àmbit domèstic i de les responsabilitats de cura. De la mateixa manera, les tasques de projecció pública de les organitzacions

polítiques no serien possibles sense el treball no reconegut de les dones en aquelles tasques no assignades implícitament, però que són necessàries. Posant en relació les dues dimensions analitzades fins ara s'evidencia com el treball domèstic i de cura de les dones dins i fora de les organitzacions és imprescindible pel seu sosteniment quotidià.

Les mesures introduïdes a partir de l'agència col·lectiva de les dones com l'aplicació de la paritat en l'elaboració de les llistes electorals i en els càrrecs orgànics reverteix part de la divisió sexual del treball, però no aconsegueix arribar a l'arrel que permeti redistribuir el poder de manera equitativa entre homes i dones. En el següent capítol, s'explica com es produeixen aquests processos d'agència i les resistències derivades de l'aplicació d'aquestes mesures en els diferents àmbits d'incidència.

CAPÍTOL 6: Agències i resistències a la transformació de les organitzacions polítiques

---

Els processos de transformació dels règims de gènere de les organitzacions polítiques s'impulsen, de manera complementària, a partir del desenvolupament del moviment feminista en l'àmbit social i l'agència col·lectiva de les militants de les organitzacions polítiques. Aquests dos factors permeten crear i consolidar les estructures no mixtes de dones en el si de les organitzacions polítiques i, en el cas dels partits, aprovar plans d'igualtat i noves regles formals que tenen com a objectiu establir processos de transformació feminista de les organitzacions.

L'estructura del capítol s'inicia amb una anàlisi dels processos de reconeixement del sexisme intern de les organitzacions polítiques. A continuació, es realitza una comparació de les noves regles formals implementades a ERC i a la CUP i s'analitzen conjuntament amb les mesures feministes que adopten els CDR. Per últim, s'analitzen les tipologies de resistències al canvi i les seves implicacions en la perpetuació dels règims de gènere de les organitzacions polítiques a partir de la (re)producció de les regles informals al voltant de l'estructura generitzada del temps i la divisió sexual del treball polític.

1. El reconeixement del sexisme intern

Tal com s'ha anat constatant en els anteriors capítols, les dones de les organitzacions estudiades mostren un alt grau de reconeixement de les desigualtats de gènere que pateixen en la seva militància política. A la vegada, cal tenir en compte com el context polític afavoreix encara més aquesta presa de consciència per part de les militants. En aquest sentit, s'identifiquen tres factors principals de presa de consciència feminista per part de les militants de les organitzacions polítiques: a través de la participació de col·lectius feministes o de les mobilitzacions feministes, a través de converses informals amb altres dones i a partir de les noves regles formals introduïdes per les organitzacions polítiques com la participació en les estructures no mixtes de les organitzacions, les formacions o les quotes de gènere.

En primer lloc, el context de creixement del moviment feminista a Catalunya es presenta com una oportunitat que accelera aquest procés per part de les dones que militen a les organitzacions polítiques estudiades. A la citació següent, una militant de la CUP compara les actituds diferenciades de la militància entre les vagues organitzades per moviments socials mixtos i les vagues feministes organitzades a Catalunya.

La vaga feminista va suposar un canvi molt profund en les maneres de fer, jo per exemple mai m'hagués imaginat que una vaga fos un lloc on abraçar-se, a les vagues se suposa que havíem d'estar superenfadats... I em costava entendre-ho i, no ho sé, veig que alguna cosa de les maneres de fer està canviant i anirà canviant. (DCTRFCUP)

A la vegada, convé ressaltar com la repercussió del context sociopolític favorable al canvi feminista no només afecta individualment la presa de consciència de les militants de les normes i pràctiques generitzades de les seves organitzacions, sinó a l'agenda política dels partits polítics i els moviments socials, tant per la introducció de nova legislació al voltant de la

igualtat de gènere com per revisar i transformar els seus règims de gènere interns. En la citació següent la responsable de la Secretaria de les Dones d'ERC reconeix aquesta dinàmica de dependència, ja que els avenços sociopolítics del feminisme actuen com a mecanisme de pressió pel canvi a les organitzacions polítiques.

Si la nostra societat no hagués tingut el feminisme a l'agenda política, hagués sigut molt més difícil, és un tema que si no ho fas bé et passa factura, ningú pot anar en contra d'això, però et passa factura personalment i com a organització. L'èxit del moviment feminista ens ajuda a nosaltres (Secretaria de la Dona d'ERC)

En segon lloc, les converses informals entre les militants de les organitzacions tenen una gran rellevància en la presa consciència per qüestionar i desnaturalitzar les regles informals generitzades de les organitzacions. Es tracta d'espais necessaris per al reconeixement del sexisme intern que no poden desenvolupar-se en les reunions i assemblees ordinàries amb la presència de tota la militància entre la qual s'estableixen les relacions de poder derivades de les regles informals generitzades analitzades als capítols anteriors. Així doncs, com mostra la citació següent, les dones comparteixen malestars com la doble vara de mesurar en el reconeixement del treball polític d'homes i dones, el poder de les xarxes informals masculines i de la "militància" històrica, etc. Aquestes converses informals entre dones polititzen els malestars de les militants i esdevenen àmbits de treball col·lectiu i de transformació de les organitzacions polítiques.

Els temes de reconeixement d'algunes persones que mai han fet feina, però que tenen una quota de poder alta per haver estat fent birres al casal i ser de l'entorn en contrast amb gent que porta tota la vida pencant, els estem començant a tenir molt als espais de dones, entre dones, és una crítica que es dona en converses entre dones (...) Són debats que es donen en espais informals de birres, no a l'assemblea formal (...) A la CUP a les assemblees no se'n parla i depèn de com millor que no se'n parli. (DCTNRFCUP)

En tercer lloc, la formació que es proporciona des d'algunes organitzacions per tal de conscienciar i donar eines en el camp feminista és útil no només per al reconeixement del sexisme, sinó també per fomentar el suport mutu entre les dones. En la citació següent es concreta el potencial de les formacions en la cerca de suport mutu entre les dones per fer front a les regles informals generitzades, encara que naturalitzades, com en aquest cas, al voltant de la llargada i freqüència de les intervencions que es consideren adequades en una reunió.

Els homes parlen més i parlen molt, jo també parlo molt, però quan la meua companya, que parla molt poc, ho fa, jo sempre li dono suport, això ho he après de la sororitat i les formacions, i he vist que ella, sense dir-ho, també ho fa amb mi, i això ens reforça mútuament, potser no pots fer que les dones parlin tant com els homes però pots fer alguna cosa quan una dona parla, que se l'escolti i es tingui aquell punt de vista en compte. (DCTNRFERC)

Les quotes per la paritat també tenen relació amb la presa de consciència de les militants, ja que com mostra la citació següent, malgrat les dificultats amb què es troben les dones analitzades al capítol cinc, els càrrecs de més responsabilitat esdevenen, de manera involuntària, espais d'empoderament i presa de consciència del funcionament sexista de les organitzacions.

Jo penso que és important això de les llistes cremallera, d'alguna manera ens empodera. Perquè et força a no cedir, hi ha dones que estan a la llista perquè les han anat a buscar perquè són dones, si no no els haguessin dit ni piu i llavors, ja que hi són, hòstia, ens hi posem? I els fotem canya (...) En un bon principi potser m'ho van dir per cobrir l'expedient de dones necessàries, però ara s'han trobat amb un pastell allà, ara no em penso moure ni callar res. (GDD ERC)

La implementació d'estructures de dones no mixtes a les organitzacions també obren la possibilitat de debatre sobre les regles informals generitzades per primera vegada en el cas de moltes dones, ja que els espais de converses informals acostumen a donar-se amb la presència d'homes i (re)produint les

dinàmiques generitzades que s'han analitzat en els capítols anteriors. Així doncs, la implementació d'espais no mixtos de manera formal permet generar dinàmiques de suport internes entre les dones. El reconeixement d'allò personal com a polític constata aquest sentit col·lectiu de l'agència feminista de les dones de les organitzacions polítiques.

En el nostre grup de dones local vam començar per sentir-nos empoderades, fèiem exercicis tipus: "Tu parla i jo et miraré i faré sí, sí" i encara que t'equivoquis jo seré allà mirant-te (...) És que jo em pensava que era una cosa meva, que quan arribo a un lloc nou soc més tímida, però vaig veure que a totes els passava. (DCMRFCUP)

Així doncs, l'anàlisi del treball de camp constata que la introducció de noves regles formals en clau de gènere a les organitzacions polítiques afavoreix la presa de consciència de les militants. L'empoderament de les dones de les organitzacions polítiques no és una qüestió individual, sinó que es troba condicionat pel recorregut de l'agència col·lectiva de les organitzacions polítiques i un context polític extern favorable al feminisme. Així doncs, aquelles dones que han participat o participen del moviment feminista no mixt tenen un nivell més alt de reconeixement que aquelles que no ho han fet. A la vegada, les que pertanyen a les estructures de dones no mixtes de les seves organitzacions polítiques també tenen un nivell de reconeixement de les normes i pràctiques informals generitzades més elevat.

Finalment, també convé assenyalar que el reconeixement del sexisme de les militants pot arribar, en alguns casos, a desmotivar-les per mantenir-se en posicions de poder a les organitzacions polítiques i fins i tot a abandonar la militància.

Jo prefereixo dedicar el meu temps a espais que m'enriqueixen i em fan créixer com el moviment feminista, que és una feina molt més fàcil i més real, on estàs més pendent de l'altre, amb més cures, on se't reconeix la feina.... En canvi, què m'aportaria anar a una territorial? No m'aporta res. I ja no parlo de nacional. Què m'aportaria? (DCTNRFCUP)

Aquesta citació és un exemple de com algunes militants decideixen prioritzar una militància feminista no mixta que dedicar la seva escassa disponibilitat temporal a la transformació dels règims de gènere de les organitzacions polítiques. A la vegada, és una mostra de com les dones que participen en les estructures no mixtes de les organitzacions polítiques estableixen aliances amb el moviment feminista que poden beneficiar la transformació en clau de gènere dels règims de gènere de les organitzacions polítiques.

2. La formalització de les estructures no mixtes de dones

Les estructures no mixtes de dones són un element clau per a la presa de consciència feminista, la identificació del sexisme intern i el desenvolupament de l'agència col·lectiva pel canvi a les organitzacions polítiques. L'objectiu d'aquest apartat és explicar l'evolució i el grau de formalització de les estructures no mixtes identificades als casos d'estudi com a pas previ per explicar el desenvolupament i l'efectivitat de les noves regles formals implementades.

En primer lloc, s'observa una diferència rellevant en el grau de formalització de les estructures no mixtes entre els partits polítics i els moviments socials. Per grau de formalització, s'entén la seva aprovació en els espais de presa de decisió col·lectius de les organitzacions i la introducció en els estatuts i ponències organitzatives, així com la seva capacitat de presa de decisions amb vinculació per a tota l'organització així com la integració de les estructures als estatuts i la coordinació entre les estructures locals i territorials. La CUP i ERC compten amb una estructura formalment reconeguda de debat, empoderament i presa de decisions no mixta entre totes les militants: les Assemblees Nacionals de Dones. Els CDR no compten amb cap estructura nacional que agrupi totes les dones que hi participen.

Les Assemblees Nacionals de Dones dels partits polítics estan organitzades per altres òrgans que formen part de l'estructura de l'organització i que vetllen pel dia a dia de l'activitat política feminista. ERC té una Secretaria de les Dones¹⁶ amb un càrrec nominal a l'Executiva Nacional que té com a objectiu liderar la feministització del partit i coordinar les responsables de les dones en l'àmbit local. La CUP té un Grup de Treball de Feminisme obert a totes les militants de l'organització que hi vulguin participar. També hi participen dones que formen part del Secretariat Nacional, tot i que no es tracta d'un procediment regulat i per tant, no hi ha una representació formal ni una responsable nominal del feminisme al Secretariat Nacional. Els CDR compten amb una comissió feminista creada a partir de l'aparició d'un cas de violència masclista. En el moment en què es realitza el treball de camp, aquesta comissió s'estava constituint amb la participació de dones de diferents assemblees locals per tal de gestionar aquest cas i començar a impulsar un treball coordinat per abordar la feministització de l'organització. Seguidament, es desenvolupen la particularitats de cada estudi de cas pel que fa a la creació i el desenvolupament d'aquestes estructures.

L'agència col·lectiva de les dones a ERC té un llarg recorregut en el temps. Segons la Secretaria de la Dona, en el moment de realització del treball de camp, històricament els avenços de les dones al partit estaven condicionats pels esforços individuals de qui ocupés el càrrec a la Secretaria de la Dona d'ERC en cada moment i d'altres dones del territori que l'acompanyaven. Des dels anys 90 el partit va introduir aquest càrrec de manera formal, però les dones que l'ocupaven es trobaven amb resistències que dificultaven la implementació i, sobretot, la continuïtat de la seva tasca, fet que donava lloc a "esforços consecutius però no acumulatius" (Secretaria de la Dona d'ERC). Els estatuts aprovats l'any 2012 incorporen l'estructura de l'Assemblea Nacional de

---

¹⁶ Posteriorment al treball de camp, l'any 2021, la Secretaria de la Dona d'ERC actualitza el seu nom a Vicesecretaria General de Feminismes per adaptar-se a les noves realitats. Al llarg de la tesi doctoral es decideixen mantenir els noms de quan s'estava realitzant el treball de camp.

Dones com un "òrgan d'assessorament, de debat i d'impuls dels valors i de les polítiques d'igualtat d'Esquerra Republicana, tant en l'àmbit intern com extern", en què participen militants i simpatitzants. Segons la responsable de la Secretaria de la Dona entrevistada, l'Assemblea Nacional de Dones ha sigut una estructura clau per empoderar la Secretaria de Dones, les responsables de les dones en l'àmbit local i les polítiques feministes al partit.

L'any 2018 es decideix fer un pas endavant amb l'elaboració del Pla d'Igualtat amb l'objectiu de no enfocar la transformació feminista del partit com una aposta personal de la Secretaria de la Dona, sinó com una aposta del conjunt de l'organització. Certament, la direcció del partit encarrega l'elaboració d'un Pla d'Igualtat a la responsable de l'àrea de dones de l'Executiva Nacional. Aquest pla s'elabora mitjançant grups de discussió arreu del territori, s'aprova a l'Assemblea Nacional de Dones i, posteriorment, és aprovat per l'Executiva Nacional i el Consell Nacional per unanimitat, de manera que tot el partit l'assumeix oficialment.

En el cas de la CUP, després de diversos processos d'agència col·lectiva a les seves respectives Assemblees Locals i Territorials, l'any 2008 un grup de dones es van dotar d'agència col·lectiva per impulsar el Grup de Treball Feminista en l'àmbit nacional amb l'objectiu de tenir més influència en l'àmbit polític extern i en el d'implementació de mesures internes. L'any 2015, període en què hi havia una responsable de feminisme al Secretariat Nacional, es proposa la creació d'un Pla d'Igualtat amb el vistiplau de tota l'organització. La iniciativa va ser aprovada el 2015, però no és fins al 2017 que, amb l'ajuda d'una consultoria externa, se'n defineixen les mesures. El 2018, un nou SN pren el compromís d'implementar-lo i es generen les estructures necessàries per desenvolupar les principals accions. L'Assemblea Nacional de Dones és una d'aquestes accions prioritàries que es deriven de l'aprovació del pla d'igualtat. Així doncs, l'any 2018 es duu a terme un procés de redacció d'un document base per definir l'estratègia i la celebració de la primera Assemblea Nacional de

Dones. Aquesta Assemblea serveix per establir formalment les bases de l'activitat política feminista de l'organització, també s'hi s'aprova la creació d'un protocol de gestió d'agressions masclistes, el desplegament territorial d'assemblees descentralitzades de dones i l'ampliació d'algunes de les mesures proposades al pla d'igualtat.

En el cas dels CDR, si bé no existeix un procés de feministització explícit com en el cas de la CUP i ERC, s'introdueixen un seguit de regles formals en clau de gènere des de la seva creació: la garantia de la paritat de gènere en els càrrecs de representació i la seva rotació trimensual. Tal com s'ha contextualitzat, els moviments socials de Catalunya comparteixen una hegemonia feminista i un nombre considerable d'activistes feministes hi participen activament. El fet que la creació dels CDR sigui al mateix any que es realitza la primera vaga feminista reforça la intersecció entre activistes i maneres de fer. Aquest fet facilita la implementació d'aquestes regles formals, però, tal com mostra la citació següent i s'amplia a l'apartat de resistències, la seva supervisió recau de manera informal en les activistes feministes.

Molta gent implicada en els CDR és del moviment feminista o està sensibilitzada i, per tant, quan es fan propostes es naturalitzen, mentre que fa deu anys haguessin portat més debat. El feminisme s'ha incorporat per sentit comú (...) però moltes vegades ho ha de garantir qui més s'ho creu. (Activista feminista dels CDR)

A partir d'aquesta reflexió algunes dones del moviment feminista que també participen activament en la creació dels CDR decideixen crear un grup de missatgeria instantània per coordinar-se de manera informal. En aquest grup es comparteixen percepcions i estratègies, s'intercanvien recursos i idees per dinamitzar les assemblees del territori i se supervisa que la paritat acordada formalment es compleixi. Es tracta, tanmateix, d'un grup informal generat a partir de les afinitats de les dones que en formen part i que es coneixen de la seva militància al moviment feminista o a altres espais d'activisme. Segons l'entrevistada, esdevé inoperatiu per la manca de temps de les dones que en

formen part i l'absorció del temps que impliquen les accions immediates del dia a dia dels CDR en un moment polític accelerat.

Un any i mig més tard, sorgeix una comissió feminista nacional desvinculada d'aquesta xarxa informal d'activistes feministes inicial. Primerament, diverses assemblees locals havien format grups de dones per treballar les relacions de gènere o per preparar esdeveniments feministes com el 8 de març o el 25 de novembre. Tanmateix, no havien sigut reconegudes formalment. La comissió nacional sorgeix de la necessitat de les conseqüències de la gestió d'un cas d'agressió masclista d'una altra organització política a petició de la dona que havia sigut agredida. Aquesta dona explica les seves necessitats a la seva assemblea local i als seus grups d'afinitat. A partir d'aquí, les impulsores de la comissió s'adonen que no existeix cap protocol ni procediment formal per gestionar aquestes situacions com a organització i sol·liciten la creació de la comissió feminista que pretén supervisar, també, la paritat establerta i altres mesures per transformar l'organització en clau de gènere tot i les dificultats per fer-ne un seguiment exhaustiu. Val a dir que degut a la manca d'estructures d'aquesta comissió nacional i a les resistències que genera —com es veurà a l'apartat corresponent—, en el cas dels CDR tenen més recorregut algunes estructures no mixtes en l'àmbit local d'assemblees més sensibilitzades amb el feminisme.

Els tres casos d'estudi comparteixen el fet que en l'àmbit local les estructures no mixtes sorgeixen a partir de les necessitats de les militants. Per exemple, la citació següent evidencia com els grups de dones de les organitzacions polítiques hi reforcen la permanència de les dones de manera que actuen com un espai de suport mutu.

La idea de muntar l'assemblea de dones parteix d'un seguit d'assemblees obertes i executives que feien por, és que ho vam sentir així, intercanviant whatsapps després de l'assemblea... Li vaig dir: "Si continuem així, les tres o quatre que han entrat, marxaran". (GDD ERC)

En el cas de la CUP, la implementació del pla d'igualtat a partir de la primera Assemblea Nacional de Dones formalitza la creació de grups de treball feministes en l'àmbit local, territorial i nacional. Les estructures nacionals serveixen com a motivació per a l'agència col·lectiva territorial. A la vegada, ampliant el potencial de les estructures no mixtes, en aquesta citació s'evidencia com poden servir com a espai previ per provar el funcionament de mesures de feministització com ho és un espai de cures pels regidors i regidores que, segons l'entrevistada, provocaria més resistències si es planteja com a proposta en les estructures mixtes.

Després de participar en l'AND va sortir la idea de fer una territorial de dones amb un espai de cures pels regidors i regidores. Primer farem una trobada per coneixe'ns i parlar de com se senten els nuclis nous. Cada cop que s'ha tret en altres ambients no te'n surts, per això plantejem que sigui un espai de cures no mixt i després ja l'ampliarem a tota la militància. (DTRFCUP)

Així doncs, la formalització de les estructures nacionals no mixtes actua com a paraigua, promou i legitima les estructures no mixtes locals que tenen una incidència més elevada a totes les militants. En aquest sentit, tenen un gran potencial, ja que permeten a les dones que només militen a la base de participar en un espai no mixt més proper on s'identifiquen col·lectivament les regles informals generitzades que es (re)produeixen en l'àmbit local. En conseqüència, té un abast més gran que les estructures nacionals que no es reuneixen amb tanta periodicitat i, com s'evidencia al capítol cinc, es perceben com a més allunyades per a les dones perquè (re)produeixen amb més intensitat les regles informals generitzades. Tanmateix, la manca de formalitat d'algunes d'aquestes estructures en dificulten la legitimitat, implementació i coordinació amb les estructures nacionals. En el cas dels CDR, la falta d'una estructura nacional més consolidada dificulta el treball coordinat en l'àmbit local i la perdurabilitat de les accions polítiques internes i externes que s'hi duen a terme. En conseqüència, el qüestionament de la (re)producció de dinàmiques generitzades es fa més palès en els discursos de les dones

entrevistades i participants dels grups de discussió que en les dels CDR.

En definitiva, el procés de formalització de les estructures no mixtes de dones als diferents àmbits de les organitzacions facilita el pas del reconeixement de les desigualtats individuals a l'agència col·lectiva, ja que en legitima l'existència i la possibilitat de prendre decisions vinculants en coordinació amb els òrgans interns. Així doncs, una de les diferències més remarcables de la consolidació de l'agència de les dones als partits polítics analitzats és la perdurabilitat de les estructures i iniciatives que permet, d'una banda, dotar de continuïtat l'activitat política que s'hi duu a terme i, de l'altra, obtenir més legitimitat per iniciar processos de feministització interns de manera col·lectiva. En el següent apartat s'analitza la implementació d'aquests processos a partir de l'anàlisi de les noves regles formals pel canvi.

3 La implementació de noves regles formals pel canvi

Tal com s'ha vist, l'avenç sociocultural del feminisme i la formalització de les estructures no mixtes de dones han reforçat la capacitat d'agència col·lectiva pel canvi de les dones a les organitzacions polítiques. De manera recíproca, ha augmentat el reconeixement del sexisme per part de les militants i la legitimació per implementar noves regles formals pel canvi que impulsen la transformació feminista de les organitzacions polítiques.

Als partits polítics i partits-moviment s'identifica una evolució en la tipologia de noves regles formals pel canvi. Es va un pas més enllà de les quotes per garantir la presència de dones en els espais de poder i s'adopten mesures més integrals per a la feministització de les organitzacions. Aquest canvi de mentalitat es dona principalment pel compromís de tota l'organització en el feminisme més enllà de les estructures de dones. Així doncs, es percep la importància d'evolucionar de l'agència del càrrec de la Secretaria de Dones —en

el cas d'ERC— i de l'agència col·lectiva de les dones del Grup de Treball Feminista —en el cas de la CUP— al compromís de tota l'organització en la transformació en clau de gènere. Es tracta d'un procés clau per sistematitzar els avenços realitzats al llarg dels anys i planificar la implementació de les noves regles formals amb el suport oficial per tal de prevenir les resistències individuals i col·lectives, de les quals es parla en l'apartat següent. En el cas d'ambdós partits aquest canvi de mentalitat es materialitza amb la implementació dels seus primers Plans d'Igualtat.

Els plans d'igualtat interns a les organitzacions diagnostiquen les desigualtats entre dones i homes i planifiquen la implementació de noves regles formals des d'una mirada integral i que entén el canvi de manera progressiva. No obstant això, l'anàlisi del treball de camp constata que les noves regles formals més reconegudes per la militància són les mesures de prevenció, gestió i abordatge dels casos de violència masclista i la implementació de la paritat. Per contra, el repartiment del treball polític menys reconegut, l'estructura generitzada del temps i les desigualtats de gènere en els processos de presa de decisió no es tenen tant en compte en l'imaginari col·lectiu de les militants que, en la majoria d'aquests casos, desconeixen les mesures concretes que incorporen els plans d'igualtat de les seves respectives organitzacions en aquests àmbits. Aquest reconeixement desigual de les noves regles formals té a veure amb quin és el cor dels règims de gènere i de l'accés al poder de les organitzacions polítiques i s'analitza amb més detall a l'apartat de resistències.

Entrant a la descripció de les mesures, pel que fa a les mesures prevenció, gestió i abordatge dels casos de violència masclista, ERC i la CUP aproven els seus respectius protocols l'any 2019. Els protocols configuren un circuit sistematitzat per establir mesures cap als homes que duen a terme agressions masclistes i vetllar per la seguretat i la integritat de les dones. Els CDR adopten un protocol extern dels moviments socials per gestionar un cas quan s'hi dona.

Pel que fa a les mesures per transformar la segregació vertical, ERC ha anat augmentant progressivament les quotes a les llistes electorals des de 1995. Amb la implementació del pla d'igualtat, la Secretaria de la Dona d'ERC afirma que l'obligatorietat d'elaborar llistes cremallera per totes les cites electorals és la mesura més "transformadora" del seu Pla d'Igualtat.

Es tracta d'una mesura estrella, ja que no només té impacte en les llistes electorals, sinó que capgira el partit com un mitjà, en el sentit que hi haurà més dones que es visibilitzin i s'empoderin i això els doni més números per formar part de càrrecs orgànics del partit o per ser diputades. (Secretaria de la Dona d'ERC)

Segons la Secretaria de la Dona, no només s'implementa la mesura per tenir una representació institucional més d'acord amb la societat, sinó com a estratègia a mitjà termini per tenir més dones en "la segona escala de poder". És a dir, anul·lar progressivament la regla informal de la segregació vertical i la divisió sexual del treball polític. Pel que fa als càrrecs orgànics del partit, també s'introdueix la paritat a les executives, tot i que no estan obligades a canviar el càrrec fins als dotze anys, de manera que el canvi es produeix de manera lenta i amb diferent temporalitat en funció de la secció local.

La CUP va implementar la primera quota de gènere orgànica l'any 2013 per tal que el SN tingués, com a mínim, el mateix percentatge de dones que militants a l'organització (és a dir, al voltant del 30%). L'any 2016 es va augmentar la quota per aconseguir la paritat en aquest òrgan. En l'àmbit institucional també s'implementa la paritat a partir del 2016 i, tot i que no està aprovat de manera formal, es tendeixen a constituir llistes cremallera amb algunes excepcions en què es col·loquen més dones al capdavant com a mesura de discriminació positiva. Pel que fa al Consell Polític, s'aprova una quota del 40% de dones representants, tot i que hi ha resistències a aquesta qüestió, com s'explica a l'apartat corresponent.

En el cas dels CDR, segons expliquen les entrevistades, els seus estatuts fundacionals preveuen la paritat de les persones de les assemblees locals que assisteixen com a representants a les assemblees de coordinació territorial i nacional. En aquest cas, el context polític de creació de l'organització facilita la incidència de l'agència feminista des dels inicis. Tanmateix, no es preveu la paritat en les comissions temàtiques o que es creen ad hoc.

Com s'ha dit, les noves regles formals que aborden els casos de violència masclista interns i que garanteixen la representació de les dones en els espais de presa de decisió són les que reben més reconegudes per part de la militància. En consonància amb les investigacions en l'àmbit organitzacional, existeix un reconeixement de la discriminació individual que pateixen les dones —tant per la violència que reben com per la seva exclusió en els espais de poder—, però no es tenen tant en compte els mecanismes col·lectius que perpetuen les relacions de poder de gènere en aquests aspectes. De la mateixa manera que en l'àmbit laboral, es prioritzen estratègies per superar la segregació vertical - el sostre de vidre - en comptes d'abordar les causes de la segregació horitzontal - el terra enganxós.

No obstant aquestes consideracions, els plans d'igualtat dels partits també preveuen mesures més integrals com les formacions, i mesures per feministitzar els processos de deliberació i per transformar l'estructura generitzada del temps. En primer lloc, la CUP planteja formacions obligatòries a la seva estructura nacional —SN, diputades, alliberades i membres del CP—, mentre que en el cas d'ERC s'ofereixen formacions voluntàries. Les formacions obligatòries de la CUP, lligades tant al Pla d'Igualtat com al Protocol de Violències Masclistes, també van dirigides a treballar els micromasclismes que es donen a les assemblees i el reconeixement desigual de les tasques i els càrrecs. Una altra mesura relacionada amb la formació que duu a terme ERC per trencar amb la norma de la segregació horitzontal és la de recomanar a les

dones formacions d'àmbits institucionals majoritàriament masculinitzats per invertir les tendències de la segregació horitzontal en les regidories al món local que es (re)produeixen en aquests àmbits.

A partir de les formacions procurem invertir els rols (...) Ja ho sabem, que en una formació en l'àmbit de cultura hi haurà moltes dones, però des de la Secretaria procurem que en aquells àmbits on les dones estan menys representades assisteixin a les formacions que s'organitzen. (Secretaria de la Dona d'ERC)

En segon lloc, pel que fa als codis de deliberació i els rituals de gènere a les reunions a ERC i a la CUP, es realitzen formacions voluntàries per millorar la seguretat en l'oratòria dirigides a les dones. També, en els CN d'ERC i les AN de la CUP, respectivament, tot i que no es recull de manera no sistematitzada pels seus plans d'igualtat, es comptabilitzen les intervencions d'homes i dones i es fa públic el percentatge d'intervencions al final o durant la mateixa reunió per visibilitzar la desigualtat de gènere en la participació. En algunes ocasions també es posa un comptador per visibilitzar i controlar la llargada de les intervencions.

En tercer lloc, pel que fa a les mesures relacionades amb l'estructura generitzada del temps i la compaginació de la vida militant i familiar, com s'ha dit, la militància generalment desconeix com es concreten. No obstant això, tant ERC com la CUP integren accions relacionades amb la millora de la compatibilització entre la participació política i la cura de les persones en els seus respectius plans d'igualtat. Concretament, recomanen la limitació de la durada de les reunions, buscar horaris que tinguin en compte el temps del treball domèstic i de cura i passar prèviament l'ordre del dia i prendre acta. També es preveu el suport logístic al treball de cura amb la recomanació de donar la possibilitat de portar les criatures a les reunions amb un servei de canguratge i en el cas de la CUP, pagant les despeses de canguratge a les persones del SN. Pel que fa als mecanismes de presa de decisió telemàtics, en el cas d'ERC es recomanen com a mesura per facilitar la compaginació familiar,

mentre que a la CUP es tracta d'una qüestió amb més debat que es detalla a l'apartat de resistències. En el cas dels CDR, no existeix cap mesura formal que respongui a la voluntat de facilitar la compaginació de la vida familiar i política de les dones que hi participen.

Pel que fa a l'accés i formalització de la pertinença, ERC identifica que la quota econòmica per a la militància pot ser un impediment per a l'accés de les dones. En el cas d'algunes parelles heterosexuals actives, només hi milita formalment l'home. Per aquest motiu, redueixen la quota de militància de les dones segons la diferència de la bretxa salarial en consonància amb la feminització de la pobresa. En el cas de la CUP, s'augmenta temporalment la quota dels homes per finançar l'assessorament per crear el Protocol de prevenció, gestió i abordatge de la violència masclista per part d'una experta. A mode de síntesi de la implementació de les noves regles formals i de l'oficialització de les estructures de dones, la *taula 15* adapta el quadre de Verge (2020) per facilitar l'anàlisi comparativa entre els casos d'estudi.

Taula 15: Síntesi de les regles formals feministes per transformar els règims de gènere de les organitzacions polítiques

	ERC	CUP	CDR
Estructures no mixtes de dones	Sí (nacional i local)	Sí (nacional, algunes locals informals)	En procés de creació en l'àmbit nacional, algunes locals informals
Càrrec responsable de feminisme a les seccions locals	Sí	-	-
Presència d'un representant del feminisme a l'estructura nacional	1990	2015 - 2017	-
Pla d'igualtat nacional	Sí (2017)	Sí (2018)	-

Preu de la quota de militància	Reducció de la quota de les dones en funció de la bretxa salarial	Augment temporalment de la quota en els homes per pagar una persona alliberada per fer el protocol d'agressions masclistes	-
Formació feminista	S'ofereix de manera voluntària a la militància de base i es recomana a l'estructura nacional	Obligatòria per a tota l'estructura nacional, s'ofereix de manera voluntària a la militància de base	Algunes assemblees locals organitzen xerrades i formacions obertes
Quotes i paritat	Introducció de quotes progressives des de 1995 Llistes cremallera des de 2018 Paritat a les executives que es renovin a partir de 2018	Quota per al SN des de 2013 Quota per al CP des de 2018 Quota per a la contractació de persones alliberades des de 2015 Llistes paritàries des de 2016 (abans quotes)	Paritat en les representacions territorials
Horaris i límits de la durada de les reunions	Sí	Sí	-
Mecanismes de presa de decisions telemàtics	Sí	Parcialment, qüestió en debat	Sí
Predictibilitat de les reunions (ordre del dia, passar acta...)	Sí	Sí	-
Suport en la logística de treball de cura	Possibilitat d'espais de canguratge d'infants	Possibilitat d'espais de canguratge d'infants Possibilitat de pagament de despeses d'externalització per a la cura per als membres del SN	-
Protocol de prevenció, gestió i abordatge de les violències masclistes	2019	2019	No propi

Font: Elaboració pròpia

L'anàlisi comparativa constata que l'aplicació de les noves regles formals es diferencia pel recorregut a llarg termini de l'agència col·lectiva als partits polítics que va anar introduint, principalment, quotes de gènere de manera progressiva i que culmina amb la sistematització de noves regles formals en altres àmbits derivades dels Plans d'igualtat. Per contra, les poques noves regles formals que s'introdueixen en el funcionament quotidià del CDR arriben en el moment de construcció de l'organització. D'una banda, degut a la major consciència feminista que hi ha al 2017, de l'altra, per l'agència col·lectiva de les militants del moviment feminista que hi participen i s'asseguren que s'hi introdueixin aquestes mesures des del primer moment per evitar resistències.

També cal destacar el resultat de l'agència col·lectiva per proporcionar eines que facilitin l'adopció dels codis de deliberació que es consideren hegemònics per tal de facilitar la rotació dels càrrecs i la integració de persones que no tenien una experiència política prèvia abans dels CDR. Es tracta d'iniciatives espontànies que sorgeixen localment i que, malgrat que no estan oficialitzades a les estructures ni s'implementen de manera homogènia a totes les assemblees locals, tenen un impacte positiu en aquelles en què es duen a terme.

Fa mig any vàiem que havia gent que no parlava mai i vam crear uns grupets per treballar coses petites. Desenvolupar les idees que quedaven a l'aire ha fet que s'integrin persones que els feia cosa anar a les comissions i territorials. (DCMNRFCDR)

En relació amb els codis de deliberació i als rituals de gènere masculins, com mostra la citació següent, els homes expliquen com transformen les seves actituds a partir de l'agència de les dones de les seves assemblees locals.

Els homes no detectem aquests micromasclismes, però quan hi ha una queixa d'una dona evidentment es fa alguna cosa, no et queixes perquè sí. Ho he vist a altres locals, per sort.

Sobretot a les accions a l'hora de prendre decisions, és allò de la testosterona, per sort a la nostra local no perquè hi havien dones feministes que des del principi les que van crear les comissions organitzatives van ser les dones, a l'entrar els homes en un lloc on manen les dones per experiència no es discuteix. Tenim dones molt potents, elles manen. (HCTRFCDR)

El baix grau d'institucionalització dels CDR facilita que persones menys familiaritzades amb el feminisme transformin les seves actituds per la proximitat de les iniciatives, però dificulta l'extensió territorial i organitzativa de les bones pràctiques i la consolidació i supervisió de les noves regles formals. Val a dir que en el cas de la CUP també s'identifica un canvi pel que fa als rituals de gènere masculins a les assemblees, ja que la percepció dels homes és que el tipus d'intervencions més agressives deixen de considerar-se *adequades* enfront de codis de deliberació menys agressius. La citació següent constata l'adaptació dels homes per tal de mantenir-se en les posicions de poder davant la transformació que introdueixen les noves regles formals i els canvis introduïts per l'hegemonia feminista.

Una vaca sagrada ha de tenir la capacitat de transmetre una duresa forta, unes afirmacions categòriques, un accés a la informació per estar militant a altres espais amb una constància molt elevada i també un suport als altres que si s'ha de fer tal cosa compten directament amb tal persona, però ara per ser una vaca sagrada ho has de dissimular una mica. Abans aquests perfils intervenien més i ara dissimulen una mica. (HCMNRFCUP)

L'augment de la presència de dones als espais de representació i poder formal de les organitzacions també pot ser una de les causes d'aquest canvi d'actitud. El progressiu avanç de les noves regles formals al voltant de les quotes i la paritat provoquen una transformació parcial de la divisió sexual del treball polític de les organitzacions polítiques i, per tant, transforma les lògiques del comportament adequat. De fet, tal com afirmen Celis i Lovenduski (2018), l'augment de les dones en les posicions de representació facilita les aliances

entre dones i, per tant, la consecució de canvis. Tanmateix, tal com s'ha constatat als capítols quatre i cinc, les regles informals continuen (re)produint-se de manera específica segons el grau d'institucionalització en els tres casos d'estudi analitzats.

Quines són les resistències que dificulten l'aplicació d'aquestes noves regles formals? Per què amb la presència de dones no n'hi ha prou per a una transformació integral dels règims de gènere de les organitzacions polítiques? Per quin motiu les noves regles formals al voltant de la paritat i la gestió de les violències masclistes tenen més reconeixement de la militància que les que pretenen transformar l'estructura generitzada del temps, els codis androcèntrics de deliberació i la formació de la militància en la temàtica feminista?

4. Resistències a la transformació dels règims de gènere

Les noves regles formals aplicades a partir de l'agència col·lectiva de les dones presenten limitacions en la seva aplicació real i en l'efectivitat de les mesures que pretenen implementar. L'anàlisi del treball de camp constata una distància notable entre les noves regles formals i la seva implementació real. En aquest apartat s'analitza quines resistències es donen derivades de la implementació de noves regles formals i de la (re)producció i el pes de les regles informals generitzades analitzades als capítols quatre i cinc.

L'anàlisi de les resistències i la seva tipologia resulta útil per comprendre com malgrat el context sociopolític favorable al canvi, l'augment quantitatiu de dones en els càrrecs orgànics i àmbits de representació institucional les dues dimensions claus dels règims de gènere —l'estructura generitzada del temps i

la divisió sexual del treball polític— continuen perpetuant-se en els tres casos d'estudi amb matisos específics segons el seu grau d'institucionalització. A continuació, s'exposen les resistències identificades seguint les tipologies establertes al model d'anàlisi i una síntesi d'aquestes a les taules 16, 17 i 18.

4.1 Negació de la necessitat de canvi

La negació de la necessitat de canvi identificada al treball de camp s'expressa a partir de diferents resistències. No s'identifica una negació de les dades que evidencien l'existència de desigualtats de gènere estructurals, però sí que es percep un qüestionament envers la integració del feminisme en els fonaments de les organitzacions. La negació de la necessitat de canvi es veu expressada tant en el rebuig explícit i individual d'alguns militants a la ideologia feminista com en l'aplicació de noves regles formals específiques com per exemple el canvi d'horaris de les assemblees per tal de fer-les més accessibles a les dones amb responsabilitats familiars.

Pel que fa al qüestionament del feminisme, les dones d'ERC expliquen com, de manera individual, alguns homes utilitzen arguments teòrics segons els quals el feminisme és una desviació dels principals objectius de l'organització. Cal tenir en compte, com assenyalen Tildesley i altres (2021), que quan aquestes resistències provenen d'homes amb poder formal o informal, la seva influència cap a la resta de la militància comporta que aquests discursos individuals esdevinguin una resistència organitzacional. Com es percep a la següent citació es (re)produeix una norma informal en forma de *prejudici antifeminista* que entra en contradicció amb les noves regles formals pel canvi.

Hi ha el *comumacho* que diu que la lluita feminista divideix la lluita de classe i que la gent s'ha oblidat de la classe obrera quan en realitat no són lluites excloents, sinó complementàries, i hi ha el que realment s'ho creu i s'hi interessa. Que tinguem una assemblea de dones ja li va bé al *comumacho* perquè així no s'ha de preocupar del tema. (DCTNRFERC)

En el cas de la CUP també s'identifiquen discursos de negació individuals i explícits envers el canvi organitzacional feminista. En aquest cas, diferencien entre un "feminisme bo" i un "feminisme massa radical" que "no convé a l'organització". Es tracta d'un discurs més políticament correcte que l'anterior, ja que no afecta directament l'eix ideològic feminista adoptat formalment per l'organització, però sí que divideix l'agència de les dones i els seus debats interns. Així doncs, aquesta resistència opera generant una divisió simbòlica entre les dones que participen en les organitzacions polítiques mixtes i les dones que participen en el moviment feminista no mixt autònom dels partits polítics. D'aquesta manera, també es (re)produeix la norma informal del prejudici antifeminista que sobretot els partits polítics, al tenir una trajectòria més llarga en el temps, tenien més reforçada en els seus orígens més masculinitzats.

Quan es parlen de temes d'aquests, els homes des de la bona voluntat mostren moltes resistències, es tendeix molt a criminalitzar, "esclar, si el discurs ha de ser el de les feministes radicals, això ja tira enrere", que dius bé, em sembla molt bé el que pensis de segons quins col·lectius feministes, però al final estàs tirant pilotes fora quan l'argument que utilitzes per rebatre segons quin tema és aquest, això passa i costa molt. (DCMNRFCUP)

Per altra banda, com s'ha dit, les resistències de negació també prenen forma de rebuig cap a l'aplicació de noves regles formals aprovades. En el cas de la CUP, s'observa com les resistències a canviar els horaris que es donen en algunes assemblees locals són conseqüència del que l'entrevistada anomena "dinàmiques dels històrics". Un exemple d'això seria el que es mostra a la següent citació que comparteix les resistències que va rebre una militant de la CUP en impulsar una assemblea extraordinària en cap de setmana i en un parc amb l'objectiu que hi pogués assistir més gent de l'habitual, especialment famílies amb criatures.

Hi ha una certa reticència a canviar l'espai i l'horari de les assemblees perquè la dinàmica sempre ha sigut aquesta i als més històrics ja els va bé aquest horari. (...) Per exemple, un dia vam fer una assemblea al parc i esclar, no és una assemblea com les que fas sempre, els nens cauen, hi ha soroll, t'interrompen, i això quan no hi estàs acostumat molesta. La realitat és que de normal en podem ser vuit o deu, aquell dia n'érem vint sense comptar canalla. Que potser va ser un debat desendreçat? Però d'allà en va sortir una moció. Es diu que són espais desordenats i no s'arriba a determinacions, doncs mentida (...) A la valoració es va dir que no va ser operatiu, però per mi ho va ser en el moment que érem més que els de sempre i a més vam aprovar presentar una moció i es va fer. (DCTRFCUP)

El pes de les regles informals, en aquest cas en relació amb la pràctica dels horaris androcèntrics, implica que les propostes per implementar les noves regles formals es percebin inoperatives perquè trenquen amb el funcionament generitzat habitual. La resistència es duu a terme per homes amb una llarga trajectòria als quals anomena "històrics" i, per tant, el poder que exerceixen cap a la resta de membres de l'assemblea reforça la pràctica informal dels horaris androcèntrics i l'estructura generitzada del temps.

Si bé l'expressió explícita de la resistència es produeix individualment, les implicacions són organitzacionals, ja que la mesura proposada per aquesta militant coincideix amb la recomanació del pla d'igualtat d'explorar horaris més amables per a la compaginació amb les responsabilitats familiars i rebre una resistència desmotiva la militant entrevistada de tornar-ho a proposar i implementar com a nova regla formal en l'àmbit local. Així doncs, la negació del canvi troba la legitimitat en la naturalització de la pràctica informal dels horaris androcèntrics que naturalitza el format tradicional d'assemblees setmanals els vespres entre setmana en què moltes dones que simpatitzen amb l'organització no poden assistir.

Un altre exemple que mostra com persisteix la pràctica dels horaris androcèntrics és el fet que no es plantegi un canvi d'horari per a les executives locals i, en canvi, les estructures no mixtes sí que s'adaptin a les responsabilitats de cura de les dones. La citació següent reforça la idea que les

estructures de dones són pioneres en la implementació de les noves regles formals i això facilita la participació de les dones militants en aquestes estructures. Tanmateix, si aquestes mesures reben resistències organitzacionals, encara que siguin indirectes per la naturalització de la pràctica informal generitzada, es continuen perpetuant les relacions de poder sense que es produeixin canvis substancials en el dia a dia de l'organització.

Les executives sempre són al vespre a la mateixa hora, de l'assemblea de dones consensem els horaris perquè n'hi ha que tenen fills i mira, hi ha la casualitat que demà ens trobem a les 10.30 del matí. (DCTNRFERC)

En el cas d'ERC també s'identifiquen resistències individuals a les llistes cremallera, tot i que no es mostren de manera explícita en el discurs que fan a les entrevistes, probablement per mostrar-se políticament correctes davant de la investigadora. Un exemple seria la citació següent, en què si bé remarca l'acceptació de la paritat, en qüestiona els principis bàsics apel·lant a la falta d'implicació de les dones per a l'obtenció dels mèrits que, (re)produint la regla informal de la segregació vertical, considera vàlids per formar part d'una candidatura electoral.

Crec que les llistes cremallera són molt complicades, entenc el motiu pel qual es fa, però ja és prou complicat fer llistes municipals sense aquesta norma, en alguns pobles sobretot, com perquè a sobre imposar quotes d'aquest estil... I si t'estàs deixant gent bona pel camí? No em sembla malament, eh? Però és de molt difícil implementació, de forma més o menys natural et trobes que el gènere femení tendeix molt menys a implicar-se. (HCMRFERC)

En la línia de negació de la necessitat de canvi degut a la manca de formació feminista, la comissió feminista nacional dels CDR no va tenir una acollida positiva en algunes assemblees locals, fet que en va dificultar l'aprovació final. Segons l'entrevistada, els homes d'algunes assemblees locals —degut a la manca de sensibilització i formació en matèria feminista— afirmaven sentir-se

“exclosos” pel fet de no poder participar en aquesta comissió. Paradoxalment, totes les comissions nacionals per a l’organització concreta d’activitats o per relacionar-se amb altres col·lectius estan formades majoritàriament per homes sense tenir en compte la regla formal de la paritat que s’estableix en el cas de la representació territorial.

Taula 16: Síntesi de les resistències de negació del canvi

Resistència	Organització	Tipologia 1	Tipologia 2	Regles informals generitzades implicades
El feminisme desvia de l’objectiu principal	ERC	Organitzacional	Explícita	Segregació horitzontal de les tasques
Divisió entre un feminisme bo i un de massa radical	CUP	Organitzacional	Explícita	Prejudici antifeminista
Rebutjar la proposta de canvi d’horari i format de les assemblees	CUP	Organitzacional	Explícita	Horaris androcèntrics
Qüestionar les llistes cremallera	ERC	Individual	Implícita	Segregació vertical dels càrrecs
Rebutjar les estructures de dones no mixtes	CDR	Organitzacional	Explícita	Prejudici antifeminista

Font: Elaboració pròpia

4.2 Trivialització de la igualtat de gènere

El següent grup de resistències tenen relació amb la trivialització de la igualtat de gènere. En els casos estudiats preval l’atribució de les desigualtats de gènere internes a les preferències de les dones i a les desigualtats estructurals de gènere com a arguments per dificultar la implementació de les noves regles formals. Seguint Agócs (1997), prenen forma de “tirar pilotes fora” de la responsabilitat de l’organització a la societat. En conseqüència, el fet d’atribuir

les desigualtats al context social extern, el que es trivialitza, més concretament, és la capacitat d'agència de les estructures de dones de les organitzacions per transformar les regles informals generitzades que prevalen a les organitzacions polítiques.

En primer lloc, les normes informals de la dedicació intensiva i el presencialisme a la CUP produeixen una resistència explícita organitzacional davant la proposta d'implementació de mesures telemàtiques per facilitar la participació efectiva de les persones amb menys disponibilitat temporal a les assemblees. En la citació següent sobre l'Assemblea Nacional de Dones expressada per les dones del grup de discussió es pot veure com s'espera que el canvi es produeixi per part de les militants en comptes d'introduir mesures de canvi a l'organització.

Vaig flipar molt a l'AND (...) Hem de ser més obertes i acollir les necessitats que tenim totes i les nostres motxilles, no em vaig sentir gens representada (...) Algunes van amb afirmacions categòriques com ara que el treball telemàtic està fomentant que et quedis a casa planxant que simplifiquen molt i no ajuden gens (...) Vaig al·lucinar molt i no em vaig sentir gens representada, gens (GDD CUP)

Es produeix una resistència explícita organitzacional en la introducció de mètodes de presa de decisió telemàtics que no contribueix a l'empoderament en l'àmbit personal de les dones amb responsabilitats familiars per tal de repartir el treball amb les seves parelles, sinó a la solució dels seus problemes individuals, fet que perjudica les maneres de fer col·lectives de l'organització. Darrere d'aquesta argumentació política s'hi identifica la naturalització de la figura de la militància ideal al voltant de les regles informals generitzades de la dedicació intensiva i el presencialisme.

Aquesta negació de la necessitat de canvi de l'estructura generitzada del temps també es dona en l'absència de noves regles formals pel canvi als CDR. Com s'ha vist, únicament es produeix agència col·lectiva per transformar la divisió

sexual del treball polític, però es perpetuen les regles informals generitzades al voltant de l'estructura generitzada del temps pel que fa a l'assistència a les assemblees. Per tant, no s'identifiquen resistències en aquest àmbit, però es perpetuen les regles informals generitzades de l'estructura generitzada del temps de manera naturalitzada per la majoria de la militància.

Pel que fa a la divisió sexual del treball polític, s'identifica una resistència similar en els discursos dels homes de les tres organitzacions polítiques envers el compliment parcial de la paritat i la manca quantitativa de dones com a militants de base. Certament, aquesta situació no impulsa una reflexió col·lectiva per prendre mesures en els àmbits més invisibles dels règims de gènere, com el reconeixement desigual de les tasques que duen a terme les dones i persones de classe treballadora, i l'estructura generitzada del temps que dificulta que segueixin la regla informal de la disponibilitat absoluta. Per contra, l'absència de dones és utilitzada pels homes com a argument per qüestionar la nova regla formal de la paritat en els càrrecs orgànics.

El problema de la CUP és que els quadres mitjans es buiden, quan hi ha una dona que despunta, que té una mica de gràcia i una mica de capacitat, se'n va cap amunt, puntada cap amunt, perquè les coses són com són (...) No sé si això acabarà en un canvi, crec que és una cosa més profunda. (HCMRFCUP)

L'entrevistada del Grup de Treball Feminista de la CUP explica com a l'any 2019 encara no s'havia arribat a aconseguir fer valdre la quota del 40% de dones en aquest òrgan. Per això es pregunta per quin motiu s'aproven mesures si, a la pràctica, no s'acaben complint o s'ha de fer amb moltes dificultats i per la insistència de les dones que formen part de les estructures no mixtes.

Jo sé que he pressionat moltíssim amb el tema de les quotes al CP sabent queestic sobrecarregant les dones, però s'ha de fer l'incendi perquè vinguin els bombers, la quota 40/60 estava aprovada des del 2015... Si sobre el paper és una pressió, traiem-la del paper, però si hi és, és per alguna cosa, i s'ha de complir. (Membre Grup de Treball Feminista CUP)

Així doncs, la militància percep la manca de disponibilitat temporal estructural de les dones com a justificació per no complir les mesures de paritat implementades. Tanmateix, com s'ha vist, les implicacions de les regles informals al voltant de la divisió sexual del treball i dels càrrecs constaten que la sobrecàrrega de les dones no ve donada tant per l'adquisició de càrrecs de reconeixement, sinó perquè els homes no realitzen les tasques mancades de reconeixement a les assemblees locals i elles continuen realitzant-les. A la vegada que no encaixen amb els codis i processos de deliberació androcèntrics.

La citació següent mostra autocrítica pel fet que hi hagi poques dones militants, però atribueix a les preferències de les dones el fet que no es presentin en càrrecs de més poder polític. En aquest cas, sense tenir en compte el factor estructural de menys disponibilitat temporal ni les regles informals generitzades que, com s'ha vist, especialment als partits polítics es reforcen en els espais amb més reconeixement a partir de la norma de la segregació vertical.

No sé fins a quin punt el fet de no haver tingut dones et planteja el debat de si és culpa teva o una responsabilitat social, quan entres i veus que no hi ha dones és evident que una part és no haver sapigut atreure-les, però que no hi hagi hagut presidentes. Si hi hagués alguna dona que volgués ser presidenta, en un tancar i obrir d'ulls perquè és un missatge molt potent que volem donar a la societat, però costa, costa per com està organitzada la societat. (HCMRFERC)

Una altra resistència que trivialitza la necessitat de canvi és prioritzar el sosteniment de l'organització per sobre de les mesures per transformar-ne els règims de gènere. Aquesta resistència es detecta especialment als CDR degut a la inestabilitat que comporta la manca d'estructures característica de les OMS. Així doncs, es tractaria d'una resistència organitzacional implícita, ja que naturalitza que una organització política pugui desenvolupar la seva activitat malgrat la permanència de les desigualtats de gènere internes. La citació següent evidencia aquesta jerarquia entre garantir el funcionament de l'organització i el desenvolupament de les mesures de canvi feminista.

Ara que estem com en una desinflada i estem com salvant els mobles ens estem saltant coses molt importants com el llenguatge i el respecte als altres i la paritat, que per mi hauria d'anar acompanyada de ser més nombre de dones. (DCMNRFCDR)

En el cas d'ERC el context polític no posa en perill les seves estructures, però sí que la repressió que desestabilitza el funcionament quotidià dels CDR també s'utilitza com a argumentació per incomplir noves regles formals aplicades. Per exemple, les entrevistes assenyalen que la llista a les eleccions estatals de l'abril del 2019, que hauria de seguir el sistema de paritat aprovat de confeccionar-les seguint el model de llista cremallera, constava de dos caps de llista - Oriol Junqueras i Gabriel Rufián -, de manera que la primera dona es trobava a la tercera posició de la llista. La justificació de la direcció per saltar-se la regla formal va ser la situació d'excepcionalitat repressiva i la necessitat de denunciar la repressió visibilitzant la figura del president del partit, Oriol Junqueras, també com a cap de llista simbòlic de les eleccions.

En aquest cas, s'observa el pes del reconeixement desigual de les tasques polítiques que es deriva de la norma informal generitzada de la segregació horitzontal. Així doncs, es prioritza l'activitat política de projecció pública en comptes d'atendre les accions internes derivades dels processos de feministització de les organitzacions. A la *taula 17* de la següent pàgina es sintetitzen les resistències emmarcades en la tipologia de la trivialització de la igualtat de gènere.

Taula 17: Síntesi de les resistències de trivialització del gènere

Resistència	Organització	Tipologia 1	Tipologia 2	Regles informals generitzades implicades
No aprovació de mesures de presa de decisió telemàtiques	CUP	Organitzacional	Explícita	Presencialisme
No compliment de la paritat excusant-se en la manca de militants de base dones i en les preferències de les dones	ERC, CUP i CDR	Organitzacional	Implícita	Segregació vertical dels càrrecs
Priorització del sosteniment de l'organització per sobre del canvi feminista	CDR i ERC	Organitzacional	Implícita	Segregació horitzontal de les tasques

Font: Elaboració pròpia

4.3 No assumptió de responsabilitats

En la no assumptió de responsabilitats es distingeix, en primer lloc, el rebuig explícit a les noves regles formals que interpel·len directament els homes; en segon lloc, el desinterès o desresponsabilització implícita a partir dels discursos i, en tercer lloc i amb més incidència, l'absència d'accions per implementar les noves regles formals per part dels homes i de les estructures organitzatives.

Alguns regidors d'ERC mostren rebuig davant la nova regla formal de l'elaboració de les llistes electorals mitjançant llistes cremallera. Davant d'aquestes resistències les dones expressen esgotament, ja que malgrat tractar-se d'una regla formal aprovada per unanimitat al Consell Nacional, inclosa en el pla d'igualtat, tenen la necessitat de seguir negociant-la per assegurar-ne la implementació.

Les guerres que hi ha hagut aquest any amb les llistes electorals comparat amb altres anys... ni punt de comparació. Ha sigut impressionant. I que et surten amb arguments com que hauríem de tenir en compte els mèrits i... I la batalla que vaig tenir amb el... bé... que va dir: "Jo és que entro al local i no veig gèneres", vam acabar a crits, jo vaig acabar a crits amb una altra persona. (GDD ERC)

Segons les dones, aquestes resistències s'expressen de forma més agressiva que les que es deriven d'altres mesures perquè impliquen una pèrdua real de poder per part dels homes. En aquest cas, la possibilitat de no sortir escollits com a regidors. Per aquest motiu, es tracta d'una manca d'assumpció de responsabilitats en l'objectiu formalment establert de transformar la regla informal de la segregació vertical en els càrrecs institucionals del partit. Quan els homes són entrevistats expressen aquestes resistències de manera més subtil i políticament correcta, apel·lant a la manca d'iniciativa de presentar-se de les dones en comptes d'identificar les qüestions de fons i la necessitat d'un canvi de pràctiques a l'organització. Al cap i a la fi, doncs, malgrat que estiguin més naturalitzades i siguin més difícils d'identificar com a resistències, aquests discursos també (re)produeixen la regla informal generitzada de la segregació vertical i dificulten la presència de dones a les tasques que reben més reconeixement.

No sé fins a quin punt el fet de no haver tingut dones et planteja el debat de si és culpa teva o és una responsabilitat social, quan entres i veus que no hi ha dones és evident que una part és no haver sapigut atreure-les, però que no hi hagi hagut presidentes... Si hi hagués alguna dona que volgués ser presidenta, en un tancar i obrir d'ulls la tindríem, perquè és un missatge molt potent que volem donar a la societat, però costa, costa per com està organitzada la societat. (HCMRFERC)

En el cas de la CUP alguns homes mostren resistències individuals explícites davant la mesura puntual d'incrementar el percentatge de la quota econòmica mensual de militància —uns 0,75 € més— només als homes per tal de finançar la contractació d'una persona externa que faci d'assessora en l'elaboració del protocol de prevenció i abordatge de les violències masclistes internes. Es

tracta d'una mesura pedagògica i simbòlica ideada per l'estructura de dones no mixta nacional per tal d'implicar els homes en la fi de les violències masclistes en l'àmbit intern. En la citació següent s'explica com, precisament, la imposició d'una mesura que fa evident la necessitat que els homes tinguin un paper actiu en la transformació del règim de gènere intern genera resistències explícites de rebuig i fins i tot l'abandonament de la militància per part d'alguns homes. Per aquest motiu, es classifica com una falta d'assumpció de la responsabilitat de canvi.

Ens pensàvem que com que teníem el grup feminista ja estava tot solucionat, però la resta de gent estava bastant fluixa i hi va haver una crisi, justament quan va passar això de l'augment de la quota... Quan es va passar de les paraules boniques als fets aquí va haver-hi un terrabastall. És d'aquelles coses que vas deixant fer i el dia que es tradueix en conseqüències pràctiques tot esclata. (GDH CUP)

Quan les noves regles formals no tenen una repercussió directa cap als homes com sí que ho tenen les llistes cremallera o l'augment de la quota es percep un desinterès vers el feminisme en general i les mesures de transformació interna. Utilitzant una expressió del grup de discussió de les dones d'ERC, els homes perceben que les mesures feministes i les noves regles formals dels plans d'igualtat "no van amb ells". Aquest distanciament s'evidencia en el desconeixement de les noves regles formals aprovades. La següent citació mostra com els càrrecs orgànics coneixen les mesures perquè se'ls demana explícitament per qüestions relacionades amb l'exercici del seu càrrec, però la militància de base no.

H1: Jo sé que hi ha el pla d'igualtat, però no el conec...

President: No has agafat [el pla d'igualtat], te l'has descarregat, l'has imprès i te l'has llegit? [to irònic]

H2: Nosaltres tampoc, la veritat...

President: A mi m'hi han obligat per temes orgànics, no estaria dins les meves lectures de capçalera, sincerament. (GDH ERC)

Per contra, als CDR la manca de mesures formalment aprovades reforça aquest desconeixement per part dels homes. En conseqüència, es requereix de la presència de dones feministes per implementar mesures de feministització de l'organització, en aquest cas pel que fa a la comunicació externa.

Quan jo he deixat d'estar a comunicació, per exemple, s'ha començat a escriure en masculí. Tu pots tenir un protocol fet, però si no tens ningú que es dediqui a fer-lo complir... Amb la paritat potser és més fàcil perquè és més visible, però a l'hora de fer piulades? Si no hi ha algú que és allà permanentment vigilant-ho, no s'hi fa res. (DCMRFCDR)

El tercer tipus de resistència identificada en aquesta direcció és, a la vegada, una de les conseqüències del fet que el desinterès generalitzat dels homes en la implementació de les noves regles formals també esdevingui una resistència implícita organitzacional. Així doncs, les dones s'han de responsabilitzar individualment de l'aplicació de les noves regles formals.

Un dels exemples d'aquesta resistència implícita organitzacional es troba en la regla formal per distribuir els horaris de manera no androcèntrica que s'expressa en els plans d'igualtat d'ERC i la CUP. Com s'ha vist en l'exemple de la CUP, quan s'intenta canviar la regla informal generitzada dels horaris androcèntrics d'una assemblea local, es produeix una resistència de negació al canvi. Per contra, quan una militant sol·licita un canvi d'horari per compaginar millor les reunions amb el treball domèstic i de cura, es tendeix a acceptar-lo sense resistències. En funció de la seva posició de poder a l'organització es senten més legitimades per fer-ho, com és el cas d'una alcaldable d'ERC:

Jo quan he demanat de fer reunions a les cinc de la tarda les hem fet a les cinc de la tarda, en general no hi trobo pegues. (DCMRFERC)

Segons la Secretaria de la Dona d'ERC, la cultura del temps ha canviat al partit a partir de les recomanacions del pla d'igualtat. Tanmateix, el treball de camp mostra com aquesta sensibilització es dona principalment en l'àmbit individual

de la conciliació personal en comptes d'englobar una transformació de l'estructura generitzada del temps de l'organització. La primera citació constata que si bé hi ha una voluntat d'adaptació, la transformació es produeix en funció de les necessitats individuals de la militància que ho demana, però no des de la voluntat d'assumir una corresponsabilitat del treball domèstic i de cura des de l'estructura organitzativa. En la segona citació, es (re)produeixen les regles informals de l'estructura generitzada del temps degut a la manca de supervisió de les noves regles formals i l'absència d'una dona que en reclami l'aplicació.

En el cas d'aquests perfils és que encara no ens hi hem trobat, ens hi hauríem de trobar perquè seria el moment a partir del qual algú diria que les reunions no poden ser aquesta hora o això no es pot fer així. (GDH ERC)

Els CN es convoquen a una hora i comencen vint minuts tard (...) Comences que hi ha la sala plena i acabes que hi ha una quarta part de la gent, és totalment impracticable això, començar abans per no acabar tan tard i començar puntual, és tot una mica, la teoria la tenim tota però a la pràctica no ens en sortim. (DCMRFERC)

Posant aquestes resistències implícites organitzacionals en relació amb la resistència explícita de negació del canvi que es produeix a la CUP, en aquest cas la demanda la fa una militant que assisteix regularment a les assemblees però té la voluntat d'implementar de manera real una de les noves regles formals del pla d'igualtat. Per tant, en ambdós casos, persisteix la pràctica informal generitzada dels horaris androcèntrics. Així doncs, seguint la mateixa crítica que les acadèmiques feministes realitzen a les polítiques de conciliació (Torns, 2008), la desresponsabilització de la majoria d'homes i, de retruc, de les organitzacions, comporta que les noves regles formals esdevinguin "pedaços" per facilitar la participació d'algunes militants en comptes d'engranatges d'una transformació real de les relacions de poder.

Alguns homes excusen la seva inacció en les qüestions feministes de l'organització per manca de formació específica en aquest tema. Per una banda, doncs, es pot considerar una resistència organitzacional, ja que no s'està proporcionant prou formació, però a la vegada també és una excusa individual per no haver d'afrontar un canvi de pràctiques. En tot cas, preval la regla informal generitzada del prejudici feminista de manera més implícita que en les resistències de negació del canvi. Així ho identifiquen les dones en la citació següent:

Hi ha una mica de confusió amb el tema feminisme... Comissió de feminisme? Tu fes, com que jo no hi puc participar, com que no hi puc decidir, pel que necessiteu digueu-me què he de fer. Tres hores asseguts i s'excusen dient que no m'has dit que faci res, tot això no va amb ells. (GDD ERC)

Aquesta dinàmica requereix de futures investigacions per resoldre si l'acceptació superficial de les noves regles formals es pot considerar un avenç, ja que apropa les estructures organitzatives al compromís de transformar els règims de gènere o bé a una resistència adaptativa que dificulta supervisar l'efectivitat de la implementació de les noves regles formals i l'abast real de les transformacions en les dimensions que estructuraven els règims de gènere. Tenint en compte que es tracta d'un debat obert, s'opta per incorporar aquesta resistència al següent quadre de síntesi de la tipologia de desresponsabilització del canvi, ja que continua sobrecarregant les dones de la transformació dels règims de gènere de les organitzacions. A la *taula 18* de la pàgina següent es sintetitzen les quatre resistències identificades.

Taula 18: Síntesi de les resistències de desresponsabilització del canvi

Resistència	Organització	Tipologia 1	Tipologia 2	Regles informals generitzades implicades
Rebuig cap a les mesures que interpel·len directament els homes	Llista cremallera (ERC), quota econòmica masculina (CUP)	Individual	Explícita	Segregació vertical dels càrrecs
Desconeixement de les mesures	ERC, CUP i CDR	Organitzacional	Implícita	Segregació horitzontal de les tasques
Responsabilitzar les dones del canvi d'horaris	ERC, CUP i CDR	Organitzacional	Implícita	Invisibilització del temps de treball domèstic i de cura Horaris androcèntrics
Manca de formació	ERC i CUP	Individual i organitzacional	Implícita	Prejudici antifeminista

Font: Elaboració pròpia

4.4 Implicacions de les resistències en la perpetuació dels règims de gènere

Les resistències dificulten la implementació de les regles formals pel canvi feminista que s'introdueixen a partir de l'agència col·lectiva de les dones. Com s'ha vist, les regles informals generitzades persisteixen i produeixen diferents tipologies de resistències explícites i implícites. Tot i que algunes s'expressen de manera individual, les estructures de les organitzacions polítiques també es troben implicades en la legitimació d'aquestes posicions. Així doncs, totes les resistències tenen un origen organitzacional i unes implicacions que afecten la perpetuació dels règims de gènere de les organitzacions.

La desresponsabilització dels homes implica que es (re)produeixi la norma de la segregació horitzontal, ja que les dones es troben sobrecarregades per la supervisió de les noves regles formals i la seva implementació. Com s'ha vist al capítol cinc, les tasques de gestió interna tenen menys reconeixement que les tasques amb projecció pública, de manera que la transformació feminista de les organitzacions polítiques es suma a la regla informal de la segregació horitzontal. Com mostra la citació següent, la tendència de les dones joves de (re)produir la regla informal de la dedicació intensiva les duu a sobrecarregar-se en aquest àmbit per haver de compaginar, moltes vegades, una posició de poder orgànica per la seva disponibilitat temporal amb la tasca d'implementació de les noves regles formals feministes.

Per treballar el feminisme és un: "Va doncs, mirem què podem fer a nivell de polítiques municipals, fem una xerrada...". I ni això fem, ells no es plantegen en cap moment que s'hagin de treballar coses a nivell personal i a nivell d'assemblea... Si no hi ha noies, mai es plantegen que sigui un problema (...) En tots els espais on he estat he acabat assumint tot el que anava relacionat amb gènere, és ser un corcó total. (DCTNRFCUP)

Aquesta sobrecàrrega també es tradueix en un sentiment de frustració que és compartit per la majoria de dones entrevistades i participants en els grups de discussió de totes les organitzacions. Tal com expressen algunes entrevistades, aquest malestar és un dels motius de desafecció de la seva militància a les organitzacions polítiques. En alguns casos, opten per dedicar-hi menys esforços degut a la manca de disponibilitat i a la prioritització d'altres activitats que consideren més transformadores com el moviment feminista no mixt. En els casos en què, a més, aquest malestar a l'organització política s'ha de compaginar amb les responsabilitats de cura, les dones directament opten per abandonar, temporalment o de manera definitiva, la militància política com explica la següent entrevistada.

Hi ha moltes dones que estaven implicades en tot i que s'han vist pressionades i sobrecarregades i entenc que esgota, en conec una que es va quedar embarassada i al final ho va deixar, a tu si no t'han passat abans aquestes situacions desagradables no ho deixes, ho intentes compaginar. (DCTRFCUP)

Les resistències que perpetuen l'estructura generitzada del temps i la divisió sexual del treball tenen com a implicació mostrar com a individual un problema que és estructural i organitzacional. Així doncs, les dones opten o bé per adaptar-se a les regles informals generitzades de les organitzacions i (auto)excloure's de participar-hi o bé per performar el gènere masculí tal com s'ha constatat al capítol cinc. Les noves regles formals faciliten la negociació de millores individuals com el canvi d'horaris quan és necessari, però aquesta dinàmica continua (re)produint l'estructura generitzada del temps per a la resta de dones de l'organització. La militància naturalitza el fet que la implementació real dels canvis depengui de l'agència individual de les dones.

Convé destacar que la perpetuació dels règims de gènere també es plasma en la gestió de les violències masclistes. Si bé aquesta tesi doctoral es limita a les exclusions derivades de l'estructura generitzada del temps i la divisió sexual del treball polític, les situacions de violència masclista representen la cara més visible dels règims de gènere de les organitzacions polítiques juntament amb la presència quantitativa de dones als càrrecs institucionals. Tot i que no el model d'anàlisi no es preveia preguntar directament a les entrevistes ni a les participants dels grups de discussió per la gestió de casos de violència masclista en l'àmbit intern, apareix a totes les organitzacions com un dels temes més rellevants pel que fa a la dificultat de feministitzar la política.¹⁷

---

¹⁷ El moment del treball de camp coincideix amb la dimissió de Mireia Boya del Secretariat Nacional de la CUP perquè l'organització no gestiona adequadament la seva denúncia com a supervivent de violència masclista per part d'un militant del partit. Aquesta qüestió sorgeix al grup de discussió de dones i a diverses entrevistes, però com mostra la citació següent es tracta d'una qüestió estructural, tot i que els casos que tenen més ressò són aquells que es fan públics o que tenen a veure amb persones amb posicions de poder. <<https://www.naciodigital.cat/noticia/176399/mireia-boya-deixa-direccio-cup-agressio-psicologica-company>>

Tinc la necessitat de parlar d'una cosa que no ha sortit i és el tema d'agressions, perquè moltes dones han deixat de militar a la CUP i a l'Esquerra Independentista per tema d'agressions i penso que no en parlem prou obertament (...) Zero confiança en el protocol de la CUP, ja que tu pots ser agredida i la teva agressió es queda allà penjada qui sap on (...) Crec que els protocols són el camí, però n'hem d'aprendre molt, hi ha d'haver més suport entre les dones. (DCTNRFCUP)

Com expressa la citació anterior, l'existència de protocols que sistematitzin l'abordatge d'agressions masclistes legitima l'inici d'un recorregut per erradicar les violències masclistes i transformar els règims de gènere, però degut als casos que no s'han gestionat adequadament no generen confiança a les dones. De la mateixa manera que s'ha analitzat en la resta de regles formals per la transformació dels règims de gènere les resistències vinculades a les regles informals que (re)produeixen les relacions de poder, aquestes regles suposen un avenç que legitima l'agència individual i col·lectiva de les dones, però que cal supervisar tenint en compte la seva interacció amb les relacions de poder vigents que en poden frustrar l'eficàcia. En el cas d'ERC els homes també assenyalen la relació entre les relacions de poder i l'abordatge de les violències masclistes. Com mostra la citació, la posició de poder dels homes condiciona l'efectivitat de les mesures establertes pels protocols de prevenció i abordatge de les violències masclistes. No obstant això, cal tenir en compte que s'estableix una diferenciació entre aquests casos més visibles i les dinàmiques quotidianes excloents que (re)produeixen en el seu dia a dia. Per tant, comentar-ho al grup de discussió pot servir com a distanciament de l'assumpció de responsabilitats amb implicacions personals.

El pla d'igualtat està molt bé, però se l'ha de creure tothom. Quan tens casos com el del Lluís Salvadó s'ha d'actuar, és igual que la falta l'hagi comès qui està a dalt de tot o a baix de tot (...) Com a tota organització hi ha noms que pesen més que d'altres. (GDH ERC) ¹⁸

---

¹⁸ L'any 2018 es filtra a la premsa una conversa privada de Lluís Salvadó, ex secretari general d'Hisenda i militant d'ERC, en què desqualifica les dones que accedeixen a llocs de poder amb comentaris masclistes i cosificadors.

<<https://www.ccma.cat/324/una-conversa-privada-masclista-i-racista-de-salvado-aixeca-un-munt-de-critiques/noticia/2842969/>> Última consulta 17/4/22

En definitiva, l'aparició de resistències organitzacionals davant la implementació de noves regles formals i la persistència de la norma informal de la segregació vertical legitimen que la implementació de les mesures dels protocols d'abordatge de les violències masclistes no sigui efectiva en tots els casos. Tanmateix, tant en el cas de la CUP com el d'ERC, la seva aprovació empodera les dones de les organitzacions polítiques a denunciar aquests casos i a mostrar les seves consideracions quan els resultats no són els esperats.

5. Recapitulació

L'anàlisi de les agències i resistències en els processos de transformació dels règims de gènere a les organitzacions polítiques estudiades constata que els avenços socials i legislatius per la igualtat de gènere tenen un impacte positiu en les possibilitats de feministització de les organitzacions polítiques. Això es demostra en la consolidació d'un discurs majoritari pel que fa a la importància de vetllar per la igualtat de gènere a nivell intern, tot i que amb dificultats per a aplicar-ho a la pràctica. Aquests canvis s'esdevenen a partir dels esforços de l'agència col·lectiva de les dones al llarg dels anys a les organitzacions i la implementació de mesures integrals com els plans d'igualtat.

En el cas dels CDR, destaquen dues qüestions que permeten validar una part de la **subhipòtesi 1.3** (*Els partits polítics tenen més capacitat per implementar noves regles formals per la transformació dels règims de gènere a partir dels processos d'agència col·lectiva de les dones degut a la major complexitat i formalització de les seves estructures*). D'una banda, les OMS es mostren més permeables. Concretament, els CDR sorgeixen en un context en què el feminisme té més presència en l'imaginari col·lectiu de les OMS. Per tant, l'agència feminista de les activistes que en formen part des de l'inici permeten introduir regles formals per garantir la paritat des de la seva fundació. Tanmateix, la manca d'estructures que caracteritzen les OMS

dificulten supervisar-les i implementar estructures més perdurables en el temps.

Pel que fa a la segona part de la hipòtesi ([als partits polítics] *també s'hi generen [als partits polítics] més **resistències** que als moviments socials*) es pot afirmar que el grau d'institucionalització d'una organització implica l'existència de més espais de poder a repartir i en conseqüència, es generen més resistències individuals explícites quan els homes es senten amenaçats de perdre espais en els quals no havien qüestionat la seva pertinença, donada per descomptada. A la vegada, però, quan la regla formal en qüestió va acompanyada del suport de la direcció de l'organització i està formalment aprovada, pot dotar-se de recursos per garantir-ne la implementació (Kittilson, 2013). Com, per exemple, en el cas d'ERC, que té una aplicació informàtica per registrar el compliment de les mesures establertes arreu del territori. La complexitat i formalització de les estructures dota l'agència col·lectiva de les dones de més recursos per superar les dificultats de les resistències, de manera que aquesta segona part de la hipòtesi pot ser matisada i complementada en futures investigacions.

L'evidència empírica també constata que els processos de transformació feminista de les organitzacions polítiques no tenen en compte els altres processos de desigualtat que, tal com s'ha evidenciat als capítols quatre i cinc, reforcen les relacions de poder dels règims de gènere. Pel que fa a la classe social, cap organització política introdueix mesures explícites per corregir els biaixos analitzats als capítols anteriors. Pel que fa al curs de vida, les noves regles formals al voltant de l'estructura generitzada del temps s'implementen des de l'excepcionalitat, és a dir, en funció de les necessitats de conciliació que pot tenir la militància, o sigui, naturalitzant el model de curs de vida masculí que pot seguir una trajectòria militant lineal.

A més, malgrat la complexitat i formalització de les estructures dels partits polítics, les dimensions més profundes dels règims de gènere es continuen reproduint per la inèrcia de les regles informals generitzades. Les inèrcies del passat (Mackay, 2014) tenen més presència en les resistències d'ERC i la CUP que en les dels CDR, tot i que la manca d'estructures dificulta anar més enllà de les mesures més visibles i no s'estableixen regles formals al voltant de l'estructura generitzada del temps. Tal com s'ha analitzat al llarg del capítol i coincidint amb les investigacions anteriors (Verge, 2020), es tracta de la dimensió més resistent dels règims de gènere, ja que malgrat que s'aborda des de l'agència col·lectiva i la voluntat de transformar les inèrcies patriarcal de les organitzacions, la militància naturalitza aquest àmbit com a una vessant individual de la vida privada de les dones.

Malgrat la frustració que expressen les militants entrevistades degut a la persistència de les regles informals generitzades, les noves regles formals estructurades al voltant dels plans d'igualtat actuen com a eines de pressió per a continuar duent a terme l'agència feminista necessària per a la transformació dels règims de gènere. L'aprovació formal d'aquestes mesures legitima políticament les dones per reclamar avenços progressius en els àmbits que presenten més resistències per negació al canvi, trivialització de la igualtat de gènere o, sobretot, desresponsabilització dels homes i de les organitzacions en la implementació de les mesures (Mergaert i Lombardo, 2014). Tanmateix, les dones se senten sobrecarregades per la feina que implica el desenvolupament les mesures de transformació feminista i frustrades en constatar el desinterès i la desresponsabilització dels homes vers el canvi. A la contribució empírica de les conclusions de la investigació, que s'inicien a continuació, s'aprofundeix al voltant de les potencialitats i límits de transformació de les organitzacions polítiques.

CONCLUSIONS

La **pregunta de recerca** que ha guiat la tesi doctoral s'orienta a explicar la distribució desigual del poder entre dones i homes a les organitzacions polítiques. Seguint el **primer objectiu**, la construcció teòrica de l'objecte d'estudi *posa en relació la literatura al voltant de les desigualtats estructurals de gènere amb la perspectiva d'anàlisi de l'institucionalisme feminista*. D'aquesta manera s'han constituït les tres dimensions d'anàlisi dels règims de gènere: l'estructura generitzada del temps, la divisió sexual del treball polític i les agències i resistències al canvi. L'anàlisi de les normes i pràctiques informals generitzades que es donen en aquests àmbits aporta les explicacions necessàries per comprendre com les organitzacions polítiques (re)produeixen les desigualtats socials en les seves relacions internes tot i que això pugui contradir el seu ideari feminista i les mesures pel canvi que introdueixen.

L'aproximació analítica a l'objecte d'estudi s'ha fet des d'una doble perspectiva per tal de respondre a les **dues subpreguntes** de recerca a partir dels demés objectius plantejats. Per una banda, seguint el **segon objectiu**, s'ha *concretat un model d'anàlisi que permet comparar les organitzacions segons el seu grau d'institucionalització per indagar com afecta a les relacions de gènere de les organitzacions polítiques*. Per obtenir l'evidència empírica per validar les hipòtesis en aquest àmbit, s'ha establert una tipologia d'organitzacions polítiques segons el seu grau d'institucionalització i s'ha seleccionat una organització representativa per a la realització de tres estudis de cas comparatius amb una triangulació de tècniques d'investigació qualitatives. En el cas dels partits polítics s'ha seleccionat Esquerra Republicana de Catalunya

(ERC); en el cas dels partits-moviments, la Candidatura d'Unitat Popular (CUP), i en el cas de les organitzacions dels moviments socials (OMS), els Comitès de Defensa de la República (CDR).

L'evidència empírica que dona resposta a la **subpregunta 1** sobre *quin és l'impacte del grau d'institucionalització en les relacions de gènere a les organitzacions polítiques* constata que els règims de gènere de les diferents organitzacions tenen més aspectes en comú que diferències. En els tres casos, el nucli dur dels règims de gènere està vinculat a l'estructura generitzada del temps i a la divisió sexual del treball polític. Per tant, s'estableixen relacions de poder entre la militància en funció de la seva posició social. Aquesta perspectiva permet identificar com influeix el temps de dedicació necessari en els mecanismes de presa de decisió assemblearis de les OMS i els partits-moviments o el pes de la segregació vertical i horitzontal que es veu reforçada en la jerarquia dels partits polítics, entre altres qüestions que es desenvolupen a l'apartat 2.1 de les conclusions.

Per altra banda, seguint el **tercer objectiu**, la *construcció teòrica de l'objecte d'estudi i el model analític inclouen la classe social i el curs de vida* per tal de respondre a la **subpregunta 2**: *com influeixen altres desigualtats, com la classe social i el curs de vida, en la participació política de les dones a les organitzacions polítiques?* Els resultats mostren que la classe social i el curs de vida són determinants per comprendre les condicions materials de les dones i, per tant, per aprofundir en la configuració de les relacions de gènere a les organitzacions polítiques. En el cas de la classe social, els resultats tenen a veure tant amb les conseqüències de la precarietat laboral i la manca de recursos socioeconòmics com amb les desigualtats derivades de les trajectòries formatives. En el cas del curs de vida, la presència o absència de responsabilitats de cura resulta central en l'estructura de la vida quotidiana de les dones, ja que no encaixa amb els paràmetres androcèntrics de les organitzacions polítiques pel que fa al reconeixement del treball domèstic i de

cura i al desenvolupament de les trajectòries polítiques. Aquestes posicions socials desiguals actuen en el dia a dia de les organitzacions naturalitzant unes regles informals que exclouen no només pel gènere, sinó també per la classe social i el curs de vida que cal analitzar de forma entrecreuada.

Responent a la pregunta de recerca, *la distribució del poder a les organitzacions polítiques és desigual* degut a la interrelació entre les desigualtats estructurals de la militància i les normes i pràctiques informals de les organitzacions polítiques al voltant de l'estructura generitzada del temps i la divisió sexual del treball polític. A la vegada, l'anàlisi dels processos d'agència de les dones, la implementació de noves regles formals i les resistències al canvi que es donen mostren com aquelles mesures orientades al reconeixement a través de la representació són insuficients si no van acompanyades de mesures orientades a la revalorització i al repartiment de les diferents tipologies de treballs. En aquest sentit, s'identifica la invisibilització del temps i el treball domèstic i de cura que duen a terme les dones en l'àmbit estructural com el treball polític menys reconegut —prendre acta, netejar els locals, preparar la logística i el material, etc.— que les dones desenvolupen amb més mesura que els homes i, sovint, se'ls assigna de manera no explícita i naturalitzada.

En definitiva, la tesi mostra com la resposta d'aquesta pregunta és complexa, ja que qüestiona la separació naturalitzada entre l'esfera pública, en què se situa la participació política, i l'esfera privada, en què se situa el treball domèstic i de cura. D'aquesta manera, es vol comprendre com la interrelació de les desigualtats que es donen en aquests àmbits afecta en el dia a dia de la participació política de les dones i, per tant, de les relacions desiguals de gènere —condicionades per la classe social i el curs de vida— que es donen a les organitzacions polítiques independentment del seu grau d'institucionalització.

Un cop fet aquest recordatori per retornar a les preguntes i objectius plantejats a la introducció, les conclusions es distribueixen amb un primer apartat en què

s'aprofundeix en la proposta teòrica de la tesi, un segon apartat en què es sintetitza l'argumentació que valida les hipòtesis i subhipòtesis, un tercer apartat en què s'explica la contribució empírica de la investigació a través de nou factors que expliquen la (re)producció de la distribució desigual del poder entre homes i dones a les organitzacions polítiques, un quart apartat en què es fa una contribució en clau social en forma de recomanacions per a la feministització de les organitzacions i, per últim, un cinquè apartat on s'exposen les futures línies de recerca que han sorgit al llarg de l'elaboració d'aquesta tesi doctoral.

1. La proposta teòrica

El marc teòric de la tesi ha interrelacionat els enfocaments teòrics estructuralistes de les desigualtats de gènere en els temps i els treballs amb l'estudi de les organitzacions generitzades a partir de les eines de l'institucionalisme feminista. Posar en comú aquestes dues línies de recerca ha mostrat potencial heurístic per abordar amb profunditat les dimensions que configuren el nucli dur dels règims de gènere de les organitzacions polítiques: l'estructura generitzada del temps i la divisió sexual del treball polític tenint en compte les desigualtats de gènere en els processos i codis de deliberació i les agències i resistències al canvi.

La complementarietat entre aquestes perspectives teòriques és útil per anar més enllà de l'anàlisi de la representació quantitativa de les dones en la política i entendre com la complexitat dels obstacles materials derivats de les posicions de desigualtat estructurals dificulten la redistribució del poder de manera efectiva entre dones i homes dins les organitzacions polítiques. A la vegada que aquestes organitzacions, a partir de les accions derivades del gènere, classe i el curs de vida dels seus membres, (re)produeixen normes i pràctiques generitzades que reforcen aquesta exclusió.

La ruptura conceptual dels treballs que defensa aquesta tesi doctoral posa de manifest que les diferents tipologies de treball giren a l'entorn de la subordinació del treball domèstic i de cura (Humphries i Rubery, 1994; Kergoat, 1994; Borderías, Carrasco i Alemany, 1994). El treball polític, tal com aporta Sagastizabal (2019) a partir de les reflexions de Taylor (2004) al voltant del treball voluntari, no n'és una excepció. Així doncs, s'ha evidenciat la validesa del plantejament teòric defensat en el capítol primer: la dimensió temporal de les relacions socials (Adam, 1995 i 2003; Leccardi, 1996; Balbo, 1978; Saraceno i Leira, 2006; Torns, 2008; Moreno, 2007) ofereix una mirada privilegiada per estudiar les relacions de poder entre els membres d'una organització específica que alhora (re)produeixen les desigualtats estructurals de la societat capitalista i patriarcal.

Aquest diàleg possibilita una anàlisi interrelacionada que qüestiona les dicotomies de l'esfera pública i privada, i els treballs productius i reproductius (Pateman, 1996; Glucksmann, 2005; Humphries i Rubery, 1994; Kergoat, 1994; Borderías, Carrasco i Alemany, 1994). Seguint aquesta línia, les presències i absències de les dones a les organitzacions polítiques i en els seus espais de poder s'entenen com a vasos comunicants pel que fa a la seva participació en l'esfera laboral i l'esfera domèstica, i aquesta última està invisibilitzada en l'àmbit material i simbòlic. Aquesta proposta teòrica permet posar el focus en les implicacions quotidianes que la participació política té per a la militància en comptes de quedar-se amb una fotografia estàtica de la representació de les dones a les organitzacions polítiques. A la vegada, aborda la importància que té per la distribució del poder a les organitzacions el fet que el treball polític estigui situat a l'esfera pública i no s'abordini col·lectivament les interferències de l'àmbit laboral i, sobretot, del treball domèstic i de cura en el dia a dia de la participació política.

Certament, la identificació de normes i pràctiques informals generitzades de les organitzacions polítiques que aporta la perspectiva institucionalista feminista (Lowndes i Roberts, 2013; Helmke i Levitsky, 2004; Chappell i Mackay, 2017;

Verge i De la Fuente, 2014) resulta de gran utilitat per copsar les implicacions quotidianes d'unes condicions materials i una socialització desiguals en el dia a dia de les organitzacions polítiques. La posició social de la militància i els seus processos de desigualtat condiciona la seva manera d'estar a les organitzacions i la manera com reforcen la lògica del comportament adequat de les organitzacions generitzades (Chappell, 2006) o, en altres paraules, com es (re)produeix un desencaix que les exclou de les posicions de poder.

Tot allò que la militància dona per suposat del funcionament de les organitzacions, o que qüestiona després d'un procés de reconeixement del sexisme intern, són evidències dels fils invisibles que configuren les relacions de poder de gènere reals més enllà d'una igualtat formal, visible, en els càrrecs de representació institucional. La proposta teòrica d'aquesta tesi permet identificar l'estructura generitzada del temps i la divisió sexual del treball polític com el pilar central, el nucli dur, de la configuració dels règims de gènere de les organitzacions polítiques i complementa, d'aquesta manera, la proposta dels règims de gènere de Connell (1996). Seguint la teoria de l'acció de gènere de West i Zimmerman (1987) i la visió del gènere com a procés (Beckwith, 2005), aquesta proposta teòrica defuig d'una visió determinista, ja que la mateixa posició activa que tenen els subjectes per (re)produir les normes i pràctiques informals generitzades és la que possibilita les condicions per convertir-les en processos d'agència col·lectiva pel canvi.

Així doncs, les eines d'anàlisi per al canvi de l'institucionalisme feminista doten les teories de la dimensió temporal de les relacions socials i l'organització social dels treballs (Adam, 2003; Leccardi, 1996; Glucksmann, 2005; Taylor, 2004) d'un dinamisme aplicat als processos de transformació organitzacional. De la mateixa manera, aprofundir en el nucli dur dels règims de gènere enriqueix les explicacions per les quals es produeixen resistències al canvi des de les mateixes organitzacions malgrat introduir noves regles formals pel canvi i seguir una ideologia feminista (Mergaert i Lombardo, 2014; Thelen i Conran,

2006). En definitiva, aquesta proposta teòrica és útil per tal que les investigacions en l'àmbit de les organitzacions polítiques, o fins i tot altres tipologies d'organitzacions generitzades en àmbits com el laboral, tinguin en compte la interrelació entre les esferes pública-privada i productiva-reproductiva. En concret, a partir de la interrelació entre les desigualtats estructurals i la construcció quotidiana de les dinàmiques excloents internes de les organitzacions posant al centre la dimensió temporal de les relacions socials, la divisió sexual dels treballs, la seva naturalització a través de les normes i pràctiques informals generitzades de les organitzacions polítiques i les seves possibilitats de transformació.

2. La validació de les hipòtesis

A continuació es retorna a la validació de les hipòtesis que s'ha realitzat inicialment a les recapitulacions dels capítols quatre, cinc i sis d'anàlisi de resultats per posar en comú l'evidència empírica de les dimensions i variables analitzades. Seguint l'estructura de les dues variables independents del model d'anàlisi, en primer lloc s'explica com l'estructura de les organitzacions polítiques en funció del seu grau d'institucionalització configura de manera diferenciada les variables dependents dels seus règims de gènere. En segon lloc, es constata l'impacte de les variables de classe social i curs de vida en la distribució del poder a les organitzacions polítiques.

2.1 L'impacte del grau d'institucionalització en la configuració dels règims de gènere

Els resultats del treball de camp constaten que els règims de gènere es manifesten de forma diferenciada en funció del grau d'institucionalització de les

tipologies d'organitzacions polítiques establertes al model d'anàlisi: els partits polítics, els partits-moviments i les organitzacions dels moviments socials (OMS). D'aquesta manera, es valida la **hipòtesi 1** del model d'anàlisi segons la qual *el grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques condiona els seus règims de gènere*.

En primer lloc, es constata un major temps de dedicació a les organitzacions polítiques que segueixen un model de presa de decisions assembleari: els partits-moviments i les OMS. Així doncs, validant la **hipòtesi 1.1**, *l'estructura generitzada del temps és més excloent en el cas de les OMS i els partits-moviments per la major dedicació de temps que comporten els processos de deliberació assemblearis*. L'horitzontalitat en la presa de decisions fomenta la presència física de tota la militància en assemblees setmanals que segueixen horaris centrats en la jornada laboral i s'allarguen de manera indeterminada degut als rituals de gènere masculins —intervenció en tots els temes, interrupcions, explicacions redundants, etc.

L'anàlisi permet diferenciar dos models de participació en relació amb el temps: el *compromís-militant* identificat als partits polítics i partits-moviments —exigència i autoexigència d'una dedicació intensiva—, i l'*activista-voluntari* identificat a les OMS — on "tothom fa el que pot" i les expectatives de dedicació es determinen en funció de la motivació vers el moment polític. Així doncs, si bé a nivell quantitatiu els models assemblearis requereixen més disponibilitat temporal, els partits polítics, especialment a les persones que es troben o aspiren als càrrecs de més poder, també exigeixen una dedicació intensiva que no té en compte el temps del treball domèstic i de cura.

En segon lloc, pel que fa als plantejaments sobre l'impacte del grau d'institucionalització en la dimensió de la divisió sexual dels treballs corresponent a la **subhipòtesi 1.2**, l'anàlisi mostra com la jerarquia de les organitzacions reforça la segregació de les tasques polítiques per gènere. En aquest sentit, es valida que *la divisió sexual del treball polític és més excloent*

als partits polítics que a les OMS i als partits-moviments degut a la major jerarquia i especialització de les tasques dels primers. Als partits polítics les tasques més reconegudes estan associades als càrrecs als quals tenen més facilitat per accedir aquelles persones que encaixen amb les normes i pràctiques informals generitzades com, per exemple, el domini d'un llenguatge retòric i tècnic i una manera de parlar que mostri seguretat i adequació als codis de deliberació hegemònics així com l'estructura generitzada del temps corresponent a la dimensió anterior.

Tanmateix, matisant l'afirmació de la subhipòtesi 1.2, les tasques invisibles i poc reconegudes també s'assignen en funció de normes i pràctiques generitzades, de manera que als moviments socials la divisió sexual del treball polític també configura les relacions de poder de gènere. A tall d'exemple, es naturalitza que les dones es facin càrrec de fer paradetes de difusió i venda de material mentre que els homes formen part de les comissions per dissenyar les accions combatives i executen les qüestions més grandiloqüents. A les tres tipologies d'organitzacions les tasques associades al treball domèstic i de cura no tenen un càrrec assignat i tendeixen a dur-les a terme les dones de manera naturalitzada. En conseqüència, tant als partits polítics, com als partits-moviments i a les OMS, les dones amb càrrecs o que duen a terme tasques de reconeixement tenen una doble càrrega de treball que els provoca sensacions de saturació, frustració i malestar.

En tercer lloc, pel que fa a les agències i resistències al canvi dels règims de gènere, els resultats validen la primera part de la **subhipòtesi 1.3**, ja que mostren com *els partits polítics tenen més capacitat per implementar noves regles formals degut a la major complexitat i formalització de les seves estructures.* En aquest sentit, convé ressaltar la importància de consolidar i formalitzar les estructures no mixtes de dones dels partits per poder implementar noves regles formals que permetin avenços en l'agència col·lectiva pel canvi dels règims de gènere. Per tant, els resultats de la investigació defensen que com més grau d'institucionalització tinguin les

organitzacions, més facilitat hi haurà a implementar noves regles formals i d'estructures no mixtes.

Pel que fa a les resistències, els resultats matisen la segona part de la subhipòtesi 1.3 —*en conseqüència, també s'hi generen més resistències que als moviments socials i als partits-moviments [als partits polítics]*—, ja que mostren que es produeixen a tot arreu, al marge de grau d'institucionalització. Si bé és cert que la manca d'estructures de les OMS dificulta la implementació de mesures per al canvi, els homes dels partits i els partits-moviments només es comprometen vers les mesures de les seves organitzacions discursivament. Tal com s'ha constatat, la majoria dels homes i de les estructures organitzacionals que encara dominen no assumeixen responsabilitats pel canvi ni s'hi identifica un canvi de pràctiques. Són, en canvi, les estructures de dones les que les reclamen i implementen les mesures. Per tant, la presència d'estructures pot facilitar-ne la supervisió, però la càrrega del canvi continua en mans de les dones. En definitiva, l'imaginari feminista de la societat acompanya els processos de transformació de les organitzacions polítiques i s'han consolidat les estructures per fer-los possibles, però encara presenten limitacions importants.

A mode de síntesi de la hipòtesi 1 i la comparació explicada en aquest apartat, la taula 19 que es presenta a la pàgina següent resumeix les regles informals generitzades diferencials dels règims de gènere segons les dimensions establertes i les tres tipologies d'organitzacions polítiques en funció del seu grau d'institucionalització.

Taula 19: Comparació dels règims de gènere de les organitzacions polítiques segons el seu grau d'institucionalització

	Partits polítics	Partits-moviments	Organitzacions dels moviments socials
Estructura generitzada del temps	<p>Dedicació intensiva en els càrrecs de més poder</p> <p>Menys freqüència i durada de les reunions</p> <p>Rituals de gènere masculins a les reunions</p>	<p>Dedicació intensiva de tota la militància</p> <p>Presencialisme físic i digital</p> <p>Més freqüència i durada de les assemblees, allargament indeterminat degut als rituals de gènere masculins</p>	<p>Dedicació fluctuant</p> <p>Durada indeterminada de les assemblees, allargament degut a rituals de gènere masculins</p> <p>Més prevalença del presencialisme digital en la presa de decisions</p>
Divisió sexual del treball polític	<p>Segregació vertical més accentuada</p> <p>Segregació horitzontal entre les tasques amb més reconeixement (ser representant institucional o orgànic) i menys (estar-se a una paradeta, encartellar, netejar el local)</p> <p>Accés als càrrecs de representació en funció de la disponibilitat temporal</p> <p>Codis de deliberació androcèntrics i classistes</p>	<p>Segregació horitzontal entre les tasques amb més reconeixement (ser representant institucional o orgànic) i menys (prendre acta, netejar el local)</p> <p>Accés als càrrecs de representació en funció de la disponibilitat temporal</p> <p>Codis de deliberació androcèntrics i classistes</p>	<p>Segregació horitzontal entre tasques amb més reconeixement (preparació d'accions) i menys (estar-se a una paradeta o elaborar material); més reconeixement de les tasques manuals que impliquen acció, però no les de cura</p> <p>Accés als càrrecs de representació en funció de la disponibilitat temporal</p>
Agències i resistències al canvi	<p>Llarg recorregut de canvi per l'agència col·lectiva de les dones</p> <p>Pla d'igualtat i protocol de violències masclistes</p> <p>Estructures no mixtes consolidades</p> <p>Respostes políticament correctes dels homes, però desresponsabilització del canvi</p>	<p>Llarg recorregut de canvi per l'agència col·lectiva de les dones</p> <p>Pla d'igualtat i protocol de violències masclistes</p> <p>Estructures no mixtes consolidades</p> <p>Respostes políticament correctes dels homes, però desresponsabilització del canvi</p>	<p>Estructures no mixtes poc consolidades</p> <p>Incorporació de mesures feministes en la seva creació</p>

Font: Elaboració pròpia

La comparació dels règims de gènere en funció del grau d'institucionalització ha esdevingut una aproximació idònia a l'objecte d'estudi, ja que els diferents indicadors que s'han utilitzat per definir les tres tipologies d'organitzacions polítiques (Kitschel, 2006; Daza, 2005; Kriesi, 1996) tenien relació amb els factors que condicionen el nucli dur dels règims de gènere.

Si bé la intuïció inicial era que a les organitzacions dels moviments socials, degut a la major horitzontalitat organitzativa i proximitat amb la ciutadania, permetien una participació més equitativa, l'evidència empírica ha demostrat una major complexitat explicativa. Al cap i a la fi, tot i que amb matisos rellevants per a la comparativa, s'ha constatat que les diferents tipologies d'organitzacions giren al voltant de l'estructura generitzada del temps i la divisió sexual del treball polític, fet que evidencia la centralitat d'ambdues dimensions a l'hora de respondre a la paradoxa inicial i aporta perspectiva de gènere als enfocaments teòrics al voltant de les característiques tipològiques de les organitzacions polítiques segons el seu grau d'institucionalització.

2.2 La classe social i el curs de vida com a processos imbricats en les relacions de gènere

L'evidència empírica valida la **hipòtesi 2** del model d'anàlisi, segons la qual *la posició que les persones ocupen en els processos de desigualtat de l'estructura social condiciona la seva capacitat d'incidència a les organitzacions polítiques*. Seguint els paràmetres de l'institucionalisme feminista es pot afirmar que les normes i pràctiques informals generitzades tenen implicacions pel que fa a altres eixos de desigualtat social. Els processos de desigualtat es troben imbricats entre ells, de manera que fan imprescindible la seva anàlisi conjunta per comprendre com la militància actua segons el seu gènere a les organitzacions polítiques. La interrelació entre la literatura al voltant de les

desigualtats estructurals de gènere i la literatura d'anàlisi de les organitzacions generitzades convida a posar la classe social i el curs de vida al centre de l'anàlisi de les relacions de poder de gènere a les organitzacions polítiques.

Pel que fa a la classe social es partia de la pobresa de temps de les dones de classe treballadora (Sánchez, 2006; Castelló, 2011) per afirmar que les regles informals al voltant de l'estructura generitzada del temps eren especialment excloents per a aquest perfil de militància. A la vegada, s'ha constatat com les condicions precàries en relació amb les condicions laborals de la classe treballadora i amb la compaginació dels estudis i la feina en el cas de la militància jove també condicionen la seva posició de poder a les organitzacions polítiques. Tal com es desenvolupa a continuació, es constata la **hipòtesi 2.1** segons la qual *les persones de classe treballadora, especialment les dones amb responsabilitats familiars, tenen més dificultats per incidir en les organitzacions polítiques per la seva manca de disponibilitat temporal i pel poc reconeixement de les tasques que assumeixen.*

L'actuació de la classe social es percep tant en qüestions materials com simbòliques (Crompton, 2006). D'una banda, la precarietat professional comporta més cansament i més dificultats de compaginació horària per assistir a les reunions i assemblees. De l'altra, el fet que moltes persones de classe treballadora no hagin assistit a la universitat ni tampoc els seus progenitors dificulta l'adquisició dels codis de deliberació hegemònics de les organitzacions polítiques, especialment dels partits polítics i partits-moviment, com la seguretat en les intervencions, l'adquisició de determinats coneixements intel·lectuals i la major facilitat per construir discursos retòrics en comptes d'una manera d'expressar-se més directa.

La principal constatació pel que fa al curs de vida es troba en la seva influència en la incidència política de les dones, ja que s'observa que generalment les responsabilitats familiars no afecten la trajectòria militant dels homes. Així

doncs, els resultats validen la **hipòtesi 2.2**, ja que *el curs de vida de la militància, especialment de les dones i de les persones de classe treballadora, condiona la dedicació i el tipus de tasques que duen a terme, i per tant la seva capacitat d'incidència a les organitzacions polítiques, ja que aquestes organitzacions no s'adapten als temps i a les exigències del treball de cura que comporten les responsabilitats familiars*. Així doncs, la trajectòria vital de les dones està més condicionada pel treball domèstic i de cura, mentre que la dels homes manté una centralitat lineal en el treball laboral. Quan s'incorpora la peça del treball polític en aquest enfocament, es constata com per als homes el treball polític és prioritari respecte al treball domèstic i de cura. El biaix de gènere envers les trajectòries militants és una conseqüència directa del menysteniment del treball de cura per part de les organitzacions polítiques i la naturalització que es produeix de la separació entre l'esfera pública i privada.

Els resultats mostren evidències sobre la importància de dur a terme l'anàlisi de l'impacte de la classe social i el curs de vida de la militància a les organitzacions polítiques a partir de les estratègies d'anàlisi inspirades en les perspectives interseccionals (Crenshaw, 1989; Rodó, 2021). És a dir, que es tingui en compte que l'encreuament dels diferents processos de desigualtat estructurals produeix situacions d'opressió específiques que val la pena posar en consideració en l'anàlisi de les organitzacions generitzades.

Per anomenar alguns exemples de la recerca, la importància de tenir en consideració l'encreuament de processos de desigualtat es fa palès en l'adjudicació de les tasques manuals (estar-se a una paradeta, preparar materials, preparar la logística dels actes, executar accions combatives, etc.) a la militància de classe treballadora, ja que en funció del gènere de la militància se n'hi atribueixen unes o altres amb conseqüències pel seu major o menor reconeixement. En el cas de les OMS, els homes de classe treballadora tenen més facilitat per adquirir poder formal i informal que les dones de classe treballadora, ja que la preparació d'accions combatives és una tasca manual

que compta amb un especial reconeixement en aquesta tipologia d'organitzacions, però que s'atribueix de manera naturalitzada als homes.

En el cas del curs de vida, l'anàlisi de manera entrecreuada amb el gènere és crucial, ja que el fet de tenir responsabilitats familiars no altera de la mateixa manera la trajectòria política dels homes, mentre que sí que passa en les dones, i en el cas de ser de classe treballadora, amb menys disponibilitat temporal que si tenen recursos socioeconòmics per externalitzar part de les responsabilitats domèstiques i de cura. En canvi, una dona amb estudis universitaris podrà desenvolupar-se amb més facilitat en el llenguatge retòric i els coneixements tècnics i intel·lectuals que es consideren adequats en els codis de deliberació dels partits polítics, tot i que serà exclosa per no reproduir els rituals de gènere masculins en la manera d'expressar-se a les reunions. A la vegada, posant en relació les dues variables independents, és interessant tenir en compte l'impacte de com les trajectòries als partits polítics tenen com a expectativa la professionalització i remuneració del seu treball polític, fet que, tot i les dificultats de compaginació que continua comportant per les dones amb responsabilitats familiars, facilita en més mesura l'ideal de trajectòria lineal i ascendent masculina en aquesta tipologia d'organització que als partits-moviments i a les OMS.

En definitiva, l'anàlisi del pes de la classe social i el curs de vida no és només necessari per tenir una visió més acurada de les condicions de vida de les dones, sinó que les normes i pràctiques generitzades també tenen un efecte específic en funció de la classe social i el curs de vida de la militància. Això contribueix a analitzar les noves regles formals pel canvi tenint en compte que les dones no són un col·lectiu homogeni i que, per tant, han d'abordar la incidència dels altres processos de desigualtat. Tot plegat, complementa les aportacions d'Acker (2009) al voltant dels règims de desigualtat de les organitzacions i permeten aplicar-les en l'anàlisi de les relacions de gènere de les organitzacions polítiques tenint en compte com afecta la seva estructura diferenciada en funció del seu grau d'institucionalització.

3. La contribució empírica

Un cop argumentada la validació de les hipòtesis de manera conjunta, es retorna a la pregunta inicial per assenyalar les contribucions empíriques incloent de manera transversal les variables independents que han orientat l'aproximació a l'objecte d'estudi i la relació amb la proposta teòrica de la investigació. Al cap i a la fi, l'anàlisi dels resultats ha evidenciat que més enllà de les diferències segons el grau d'institucionalització tant els partits polítics com els moviments socials comparteixen el nucli dur que configura els seus règims de gènere i perpetua les relacions de poder de gènere en les diferents tipologies d'organitzacions. A continuació, es desenvolupen els nou factors que expliquen la distribució desigual del poder entre dones i homes a les organitzacions polítiques incorporant les agències i resistències al canvi.

3.1 El poder del temps: "un tren que tot ho envesteix"

La disponibilitat temporal de la militància, les expectatives de dedicació i l'estructura interna dels tempos que tenen les organitzacions polítiques resulten determinants per la distribució del poder i la (re)producció de les relacions de gènere a les organitzacions polítiques. L'estructura del temps a les organitzacions està generitzada, ja que no té en compte el pes del treball domèstic i de cura socialment assignat a les dones. Les organitzacions polítiques tenen un temps institucional propi (Lewis i Weigert, 1981) en forma de *temps únic* (Cordoní, 1993), és a dir, que no té en compte els altres temps de treball i vida, especialment el temps de dedicació al treball domèstic i de cura.

L'evidència empírica constata aquesta qüestió, d'una banda, en l'imaginari compartit de la militància vers un ideal de dedicació i compromís intensos i una demanda de presencialitat física i digital que mostra diferències entre els partits polítics, els partits-moviment i les organitzacions dels moviments socials. D'altra banda, es fa palès en pràctiques com la decisió dels horaris de reunió, l'ús intensiu de les eines telemàtiques de presa de decisió, l'allargament indeterminat de les reunions i assemblees degut als rituals de gènere masculins i els horaris de trobades informals on s'adquireix informació i reconeixement entre els membres de l'organització.

L'imaginari de la dedicació intensiva contrasta amb els discursos i vivències d'algunes persones militants, generalment dones, que evidencien un desencaix entre les seves possibilitats d'implicació i l'ideal de compromís de les organitzacions polítiques. Aquest desencaix es tradueix en situacions de sobrecàrrega, malestar, culpabilització, allunyament i, fins i tot, abandonament, segons la posició social, el càrrec i les circumstàncies diverses que experimenten les dones. Especialment en el cas dels partits-moviments el pes del compromís es viu amb malestar i sensació d'ofec, especialment per part de les dones dels partits polítics i partits-moviment amb càrrecs orgànics i responsabilitats familiars. En aquesta tipologia d'organitzacions s'identifica també el desencaix entre la temporalitat de les institucions polítiques i el model organitzatiu dels partits-moviment. L'expressió "un tren que tot ho envesteix" exemplifica la voràgine en què es veuen immerses les militants amb responsabilitats familiars i les dificultats per accedir al poder polític en les mateixes condicions que les dones que no tenen responsabilitats familiars o els homes que tenen parelles heterosexuales que els permeten desresponsabilitzar-se'n.

Aquesta contribució complementa amb les aportacions al voltant de la triple-presència de Sagastizabal (2019) que posen de manifest els malabars que les dones amb responsabilitats familiars duen a terme en l'àmbit de la participació política. La investigació aporta evidències sobre el pes del temps

en les organitzacions generitzades que dificulta l'accés al poder polític per part d'aquestes dones. Les regles formals i, sobretot, informals, identificades naturalitzen una estructura temporal androcèntrica i classista que configura el nucli dur dels règims de gènere de les organitzacions polítiques (Verge, 2020).

Un altre resultat a destacar en relació al temps és la norma informal generitzada del presencialisme digital en la configuració dels règims de gènere de les organitzacions polítiques, que complementa el presencialisme identificat als partits polítics per Verge i De la Fuente (2014). El presencialisme digital, tal com succeeix al mercat laboral (Cruz, 2017; Sánchez i altres, 2009; Borràs i Moreno, 2021), exigeix una disponibilitat absoluta de la militància i exclou no només en termes de gènere per la invisibilització del temps de cura que comporta, sinó especialment pel que fa a la classe social.

Els sectors professionals qualificats amb accés a les TIC tenen més facilitat per connectar-se digitalment durant tot el dia i compaginar la feina remunerada amb la dedicació a la militància, mentre que les persones dels sectors laborals manuals, ocupats majoritàriament per la classe treballadora, no poden dur a terme aquesta compaginació simultània entre la vida laboral i política —sumant-hi les responsabilitats domèstiques i de cura, en el cas de les dones. A la vegada, també cal tenir present com el reconeixement i el poder informal que s'obté a través de la participació a les xarxes socials reforcen les dinàmiques excloents de les organitzacions polítiques degut a la dedicació temporal que comporta i els codis hegemònics androcèntrics i classistes que (re)produeixen.

3.2 La naturalització de les tasques poc reconegudes

Les tasques poc reconegudes de les organitzacions analitzades coincideixen amb els resultats de les investigacions que tracten aquest àmbit dels

moviments socials (Alfama i altres; Molés, 2012; Dunezat, 2006) i els partits polítics (Verge i De La Fuente, 2014; Rothbard, 1979). Alguns dels exemples més rellevants són les tasques directament relacionades amb el treball domèstic i de cura (preparació de begudes, menjar i cura de les persones), però també aquelles relacionades amb la gestió interna informal (prendre acta o apuntar els torns de paraula) o el muntatge logístic d'actes i divulgació de materials. El menyspreu vers aquestes tasques es denota, per exemple, en la ridiculització d'aquelles dones d'edat més avançada que acostumen a estar-se a les paradetes i a preparar material per vendre i finançar l'organització. Aquest resultat reforça i amplia els resultats d'Alfama i altres (2004) vers la incidència de la capacitació productiva i la divisió de les tasques a les OMS. Tot plegat, en contrast amb el reconeixement cap a les accions combatives que, coincidint amb Biglia i Luna (2012) i Kolarova (2009), com més espectaculars, més masculinitzades.

La norma informal de la segregació horitzontal comporta la naturalització d'aquestes tasques a les dones (Verge i De La Fuente, 2014). La investigació constata que les tasques poc reconegudes acostumen a ser de tipus manual i es naturalitza que les duguin a terme la militància de classe treballadora que s'exclou de les tasques amb més reconeixement. La manera com es decideix qui fa aquestes tasques és rellevant, ja que no acostumen a tenir una assignació explícita o a correspondre a les tasques associades als diferents càrrecs. Així doncs, la tirania de la falta d'estructures és present tant a les organitzacions dels moviments socials - tal com va identificar Freeman (2017) com en els partits polítics, ja que malgrat comptar amb més estructures les tasques relacionades amb el treball domèstic i de cura també s'assignen de manera informal i implícita a les dones.

Les tasques manuals amb poc reconeixement, com per exemple netejar el local o preparar el menjar dels actes, estan desenvolupades per les persones amb

menys disponibilitat temporal, i, en conseqüència, amb menys poder polític, a mode de compensació per no encaixar amb les normes i pràctiques informals generitzades. De la mateixa manera que el terra enganxós en el mercat laboral (Carrasquer i do Amaral, 2019), les dones que només duen a terme aquestes tasques i les compaginen amb les responsabilitats familiars i la vida laboral no tenen tantes possibilitats per desenvolupar una trajectòria política lineal i ascendent.

3.3 El repartiment trampós de les tasques reconegudes

Diverses autores han reflexionat sobre les limitacions de les quotes de gènere en els càrrecs de visibilitat pública i de representació orgànica (Lowndes, 2019; Verge, 2020). L'evidència d'aquesta investigació identifica dues limitacions que reforcen la noció que les quotes han d'anar acompanyades d'altres canvis en el nucli dur dels règims de gènere (Verge, 2020). Per una banda, l'anomenat sentiment de quota que tenen moltes dones quan són escollides per dur a terme tasques i càrrecs pel sol fet de ser dones, degut a les dinàmiques excloents que continuen operant en els espais on participen. Per altra banda, les dones assenyalen la sobrecàrrega de treball polític que implica dur a terme les tasques de reconeixement sense deixar de fer, a la vegada, aquelles tasques menys reconegudes. Aquest malestar destaca especialment entre les dones joves sense responsabilitats familiars. A més, també incorpora la sobrecàrrega de treball polític relacionat amb la implementació de les mesures pel canvi feminista de les organitzacions.

En aquest sentit es desprenen tres reflexions teòriques. En primer lloc, les dones amb més disponibilitat temporal reconeixen aquestes sobrecàrregues de treball com un procés de masculinització que contribueix a reforçar les normes i pràctiques generitzades de les organitzacions polítiques. Aquest fet du a reflexionar sobre com l'acció de gènere (West i Zimmerman, 1987) pot

adaptar-se de manera més o menys conscient per tal d'apropar-se a l'ideal hegemònic androcèntric de les organitzacions i els malestars i contradiccions que això genera en les dones i la seva voluntat de transformació feminista de les organitzacions.

En segon lloc, a les organitzacions polítiques es produeix un símil amb la compaginació entre la vida laboral i el treball domèstic i de cura produint una situació de doble-presència (Balbo, 1994) en el cas de les persones, majoritàriament dones, que continuen desenvolupant les tasques invisibilitzades de les organitzacions polítiques malgrat la càrrega de treball que implica la seva presència en càrrecs de orgànics i/o de representació.

En segon lloc, en la línia de les reflexions de Fraser en l'àmbit de les polítiques públiques (2000), les mesures més consolidades a les organitzacions polítiques són les de representació i reconeixement en les tasques socialment valorades per sobre de la redistribució del poder polític i el reconeixement de les tasques socialment menys valorades. Per tot el que s'ha dit, les dones amb càrrecs institucionals i orgànics pateixen una doble-càrrega de treball que no contribueix a revertir les relacions de poder de gènere a les organitzacions polítiques.

3.4 Les exclusions en els codis i processos de deliberació

Coincidint amb les investigacions especialitzades (Mansbridge, 2018; Franceschet, 2010), l'evidència empírica mostra com els rituals de gènere masculins reforcen els règims de gènere tant pel que fa a l'estructura generitzada del temps (arribant tard, allargant les reunions innecessàriament, ignorant la moderació dels torns de paraula, divagant, etc.) com pel que fa al reconeixement de les dones en els processos de deliberació (dificultant les seves intervencions degut a les interrupcions i el doble raser en l'escolta que

es té cap a elles). Tot plegat, amb més incidència en aquelles reunions i assemblees amb més presència d'homes que de dones i, segons les entrevistades, en més mesura en les reunions d'àmbit de coordinació o direcció de les organitzacions.

Més enllà dels rituals de gènere masculins, cal destacar la rellevància dels codis de deliberació hegemònics. En aquest sentit, la importància del llenguatge retòric i intel·lectual en la lògica del comportament adequat de les organitzacions és una de les qüestions que han sorgit a partir de l'anàlisi del treball de camp i que es recull en el marc teòric (Bettie, 2010; Bourdieu, 1988; Bernstein, 1985), però no es plantejava com una de les qüestions centrals en el model d'anàlisi. Tal com mostra l'evidència empírica del capítol cinc, es tracta d'una norma informal excludent tant per les persones de classe treballadora sense estudis universitaris, com per la militància de més edat, com per les dones; especialment en l'encreuament dels diferents processos de desigualtat.

Certament, els codis de deliberació hegemònics tenen a veure amb una manera de parlar retòrica que allarga innecessàriament les intervencions i no és conclouent en les seves aportacions. A la vegada, la introducció del pes de la classe social evidencia com la manera d'expressar-se més clara i directa de les persones de classe treballadora suposa un motiu d'exclusió a la participació política, especialment als partits polítics i partits-moviments. En definitiva, els codis de deliberació hegemònics, especialment dels partits polítics, són androcèntrics i classistes i, per tant, un factor important en la distribució del poder a les organitzacions polítiques.

3.5 La invisibilitat de les trajectòries de cura

La norma del comportament adequat generitzada (Chappell, 2006) també (re)produeix l'imaginari que les trajectòries polítiques són ascendents i lineals, especialment en els partits polítics. Aquest imaginari desencaixa i invisibilitza la realitat de les trajectòries de cura que majoritàriament duen a terme les dones. És a dir, la realitat d'una militància fluctuant en funció de les responsabilitats familiars que van sostenint al llarg del curs de vida, de manera similar a la relació entre el curs de vida i les absències i presències al mercat laboral (Moreno i Borràs, 2013; Torns, 2011; Yee Khan i Gershuny, 2010).

En el cas dels partits polítics els homes amb més capital econòmic, social i cultural aspiren a unificar la vida política amb la laboral a partir de l'adquisició de responsabilitats institucionals o orgàniques remunerades. Per contra, les dones, especialment les de classe treballadora, són conscients que el curs de vida marca la seva disponibilitat temporal i, per tant, crea una disjuntiva entre la seva participació a les organitzacions polítiques i les responsabilitats familiars (Moreno i Borràs, 2013). En el cas de les OMS, la mateixa dedicació és més fluctuant que als partits i la manca d'estructures dificulten que les dones projectin una continuïtat a la mateixa organització. De totes maneres, el fet de tenir responsabilitats familiars o no també marca la seva capacitat d'estar disponibles i, per tant, d'adquirir poder polític a les OMS.

La naturalesa del curs de vida lligada a la temporalitat i al treball domèstic i de cura la converteix en un element indispensable per a l'anàlisi de les relacions de gènere a les organitzacions polítiques que, com s'ha vist, parteixen generalment del curs de vida de les persones joves sense responsabilitats familiars per establir l'estructura generitzada del temps.

3.6 La tirania del militant ideal

Al llarg de l'anàlisi de les normes i pràctiques informals generitzades s'ha constatat la presència d'un imaginari hegemònic al voltant del militant ideal. Aquesta figura és posada en qüestió per diverses de les persones entrevistades, especialment per les dones, amb denominacions com "les persones històriques" o fent al·lusió al "poder informal" d'alguns homes militants. De totes maneres, perpetuen unes expectatives participatives a la qual la majoria de la militància no es pot aproximar generant sensacions de frustració, malestar i allunyament cap a l'organització. De la mateixa manera que en la resta de contextos organitzacionals (Acker, 2006), aquest ideal respon a les característiques i condicions de vida dels homes sense responsabilitats familiars i amb un nivell socioeconòmic alt.

Aquesta figura ideal - utilitzant l'expressió de Freeman (1970) - es tracta d'una tirania, ja que es tracta d'una expectativa, un ideal, que permet la (re)producció de normes i pràctiques generitzades que exclouen gran part de la militància. La manca d'estructures, tal com defensa l'autora, contribueix a la legitimació de les elits que compleixen a les característiques que corresponen a aquesta figura ideal. Tanmateix, com s'ha comprovat en el cas dels partits, la presència de regles formals no impedeix la presència de regles informals generitzades que naturalitzen la perpetuació d'aquestes dinàmiques excludents.

La tirania del militant ideal es reforça quan l'adquisició de l'anomenat capital militant (Dunezat, 2006) és un privilegi reservat per uns pocs. Els coneixements en relació a la militància, l'experiència militant i la socialització militant s'adquireixen principalment, tal com s'ha vist en els estudis de cas, en els espais de relació informal fora de les reunions i assemblees. Com identifiquen Verge i De La Fuente (2014), l'entrada a aquests espais requereix de temps i de reconeixement, de manera que coincideix amb les dimensions dels règims de gènere analitzades.

Bjarnegard (2009) assenyala com en aquests espais els homes adquireixen capital homosocial en relacionar-se entre iguals i compartir informació i confiança. L'evidència empírica ha constatat com, més enllà del gènere de les persones que en formen part, aquests espais (re)produeixen les normes i pràctiques informals generitzades que es donen en els espais formals obviant les noves regles formals pel canvi que s'hagin implementat a les organitzacions i tenen un impacte diferent en l'adquisició de poder informal en funció del grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques.

3.7 Política, cura i ocupació: tres treballs interrelacionats amb jerarquies internes

Els règims de gènere de les organitzacions polítiques jerarquitzen el treball de l'àmbit considerat públic - la vida laboral i política - per sobre del treball considerat de l'àmbit privat, el treball domèstic i de cura. Tal com s'ha demostrat al llarg de les contribucions empíriques i seguint els plantejaments de Glucksmann (2005), Taylor (2004) i Sagastizabal (2019), el treball polític, el treball domèstic i de cura i el treball en l'àmbit laboral estan interrelacionats, de manera que l'anàlisi del treball polític amb perspectiva de gènere contribueix a posar en qüestió la dicotomia de l'esfera pública-privada (Pateman, 1996).

La interrelació entre aquests treballs que es posa de manifest en les situacions de triple presència (Sagastizabal, 2019) que experimenten les dones amb responsabilitats familiars i les presències i absències derivades d'aquesta interrelació. A la vegada, aquesta investigació contribueix a visibilitzar com aquesta jerarquia entre l'àmbit públic i privat i la divisió sexual dels treballs també es (re)produeix internament en els règims de gènere de les organitzacions polítiques. Aquest simil es copsa quan la norma de la segregació

horitzontal atribueix més reconeixement a les tasques reconegudes per la societat que a les tasques de gestió interna, coincidint amb Alfama i altres (2004), menyspreant especialment aquelles tasques en relació directa al treball domèstic i de cura. A mode de paral·lelisme amb la resta de treballs que configuren l'organització social total dels treballs (Glucksmann, 2005), els resultats de la investigació mostren que existeix un treball domèstic i de cura intern que sosté el dia a dia de les organitzacions polítiques però que està mancat de reconeixement.

Seguint la teoria del temps donat aplicada a la participació política (Sagastizabal, 2019), es pot concloure que l'(auto)explotació de les dones a les organitzacions polítiques té l'origen en una forta càrrega moral, un "donar-rebre" col·lectiu que es veu frustrat per la manca de reconeixement del treball de les dones i per l'ideal de dedicació intensiva que no s'adapta a les persones amb una disponibilitat temporal marcada per les responsabilitats de cura. En el cas de les dones, aquest "donar" no es veuria compensat per la reciprocitat a la qual, segons aquesta teoria, les dones aspiren en aportar aquest treball. La teoria de la donació (Legarreta, 2008) també contribueix a diferenciar entre els dos models de treball polític identificats segons el grau d'institucionalització de les organitzacions.

La militància dels partits i els partits-moviments naturalitza un sacrifici elevat per poder dur a terme l'ideal de dedicació sense límits, mentre que els membres de les OMS tenen una participació més fluctuant en funció del moment polític. Tot plegat, permet seguir pensant en una aproximació holística cap als treballs i les organitzacions i institucions on es duen a terme en la línia de les teories que qüestionen la jerarquia producció/reproducció i aposten per anàlisis de les relacions socials (Kergoat, 1994) i per la teoria de l'organització social total dels treballs (Glucksmann, 2005) que superin les limitacions de les visions parcials i dicotòmiques.

3.8 El cercle viciós entre la posició social de la militància i els règims de gènere de les organitzacions

Els diferents factors que s'han apuntat fins ara mostren com l'estructura generitzada del temps i la disponibilitat laboral de la militància —segons el perfil de la militància condicionat pel seu gènere, classe social i curs de vida— es retroalimenten i (re)produeixen les relacions de poder de gènere de les organitzacions polítiques. Les normes i pràctiques informals generitzades operen tant en l'àmbit formal de les reunions com en la selecció de càrrecs i organització d'activitats i en accions com l'àmbit informal de les xarxes relacionals entre la militància. A la vegada, la divisió sexual del treball polític reconeix aquelles tasques que pot fer la militància amb més disponibilitat temporal i facilitat per expressar-se segons els codis de deliberació hegemònics.

La manca de temps i de socialització per desenvolupar els codis de deliberació hegemònics condiona la participació de les dones, especialment de classe treballadora i amb responsabilitats familiars, en unes organitzacions en què es (re)produeixen normes i pràctiques generitzades al voltant de l'estructura generitzada del temps i la divisió sexual del treball polític. L'esquema que es presenta, inspirat en els treballs anteriors de l'institucionalisme feminista que plantegen la interacció entre l'oferta i la demanda entre les candidates i els partits polítics (Lovenduski i Norris, 1993; Verge, 2015), sintetitza aquest cercle viciós entre la posició social de la militància - que es concreta en unes condicions materials i una socialització determinades - i condiona la seva manera d'actuar a les organitzacions polítiques i entre les normes i pràctiques informals generitzades de les dimensions que configuren el nucli dur dels règims de gènere de les organitzacions polítiques.

Les dones actuen segons el gènere (West i Zimmerman, 1987), per exemple, quan abandonen la militància o opten per les tasques de poc reconeixement de les organitzacions, ja que tenen menys disponibilitat temporal degut a l'aparició de responsabilitats familiars. Aquests processos es retroalimenten amb les regles informals generitzades al voltant del temps i els treballs dels règims de gènere de les organitzacions polítiques.

Pel que fa a la classe social, el fet que els seus codis de deliberació no coincideixin amb els que es consideren acceptables per les organitzacions polítiques genera un desencaix similar que (re)produeix l'exclusió en el cercle viciós que es descriu i perpetua aquesta acció de classe. De la mateixa manera, la manera d'actuar segons la classe també es produeix en relació amb les condicions de treball que fan desistir la militància de participar en les assemblees pel cansament o de la possibilitat de poder estar present digitalment en la presa de decisions en línia. De manera entrecreuada, el curs de vida dibuixa trajectòries desiguals per als homes i per a les dones. Les primeres, lineals i ascendents, encaixen amb els paràmetres dels règims de gènere, mentre que les de les dones són un motiu d'exclusió.

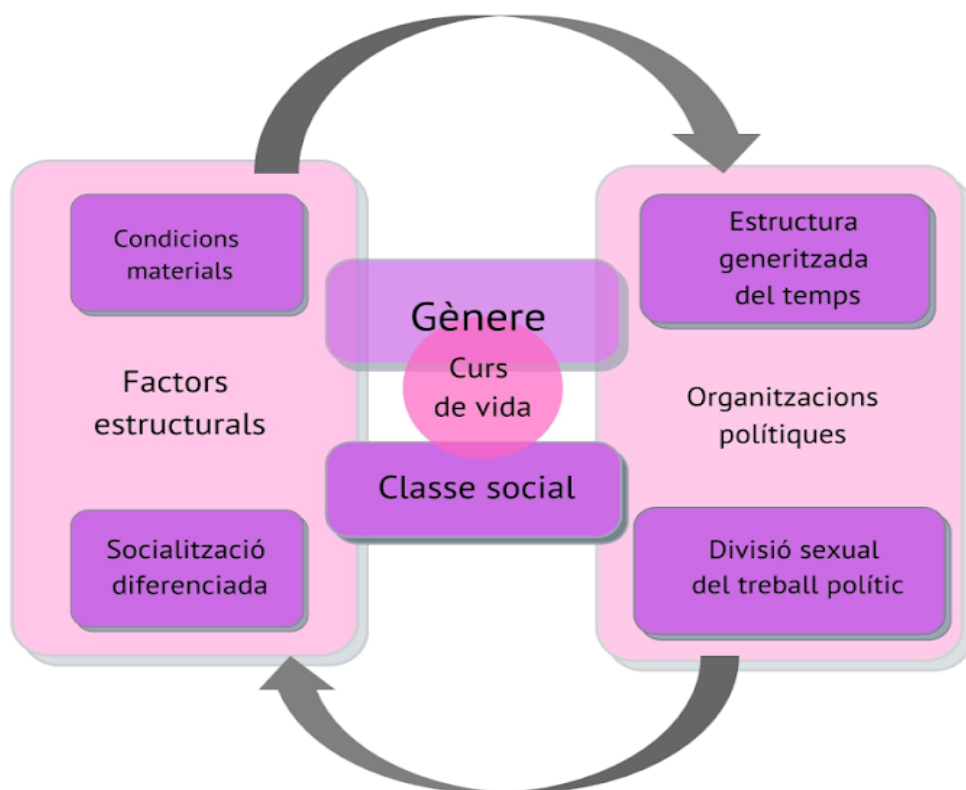
L'esquema de la pàgina següent expressa la interacció entre les condicions materials i la socialització diferenciada derivades dels factors estructurals i l'estructura generitzada del temps i la divisió sexual del treball polític de les organitzacions polítiques dibuixen el cercle viciós que constata, seguint l'afirmació de Verge i Kenny (2016), que les organitzacions polítiques produeixen i reproduïxen processos de gènere, classe i curs de vida que, a la vegada, configuren les regles del joc de les organitzacions polítiques.

D'aquesta manera, s'amplien les consideracions d'autores com Beckwith (2005), Connell (1996) i Acker (1992, 2006) respecte la interacció entre els subjectes i les institucions i organitzacions. Els factors estructurals - tenint en compte les condicions materials i la socialització diferenciada - i les dimensions dels règims de gènere de les organitzacions polítiques - l'estructura

generitzada del temps i la divisió sexual del treball polític - formen un cercle viciós que condiciona la distribució del poder polític segons el gènere, la classe social i el curs de vida de la militància i que enriqueix les aportacions sobre els règims de gènere i l'ordre de gènere de Connell (1996) en l'àmbit concret de les organitzacions polítiques.

Esquema 3: Interacció entre l'acció quotidiana dels processos de desigualtat de la militància i les regles informals dels règims de gènere

Font: Elaboració pròpia

Aquest esquema aporta una explicació a la complexitat que suposa l'anàlisi d'unes desigualtats naturalitzades, fins i tot en aquells contextos en què hi ha una consciència per a superar-les en la seva vessant estructural. D'aquesta manera, tornant a les intuïcions que orienten la investigació, es constata com

l'augment de la presència de dones a les organitzacions polítiques no és suficient per subvertir la complexitat de les relacions de poder que s'hi donen en forma de cercle viciós. Però com s'analitzen els processos de canvi que sorgeixen de la pròpia acció de gènere quan les dones reconeixen les dinàmiques excloents de les organitzacions generitzades? Quines són les oportunitats per subvertir-les?

3.9 Possibilitats de canvi: De les mesures de representació a la subversió dels règims de gènere

Quedar-se únicament amb el cercle viciós de les relacions de poder de gènere de les organitzacions polítiques reforçaria els plantejaments del domini sexual i la colonització interioritzada (Millett, 1995), ja que malgrat un context polític favorable al feminisme les desigualtats de gènere a les organitzacions polítiques persisteixen en un entramat que es naturalitza entre la mateixa militància que el (re)produceix. Tanmateix, les perspectives que comprenen el gènere, la classe i el curs de vida com a categories de desigualtat estructurals però a la vegada com a processos oberts al canvi (Beckwith, 2005; West i Zimmerman, 1987) també condueixin a l'anàlisi de l'agència col·lectiva de les dones que, malgrat les resistències, aconsegueixen consolidar estructures i transformar parcialment els imaginaris de part de la militància de manera progressiva. A continuació, recuperant de nou la subhipòtesi 1.3 sobre els processos de canvi i resistències, es formulen les qüestions que tenen a veure amb els subjectes i instruments per transformar els règims de gènere a partir dels resultats obtinguts al voltant de l'agència col·lectiva i les resistències al canvi.

Les estructures no mixtes de dones a les organitzacions polítiques esdevenen espais d'empoderament, debat i presa de decisions per implementar noves

regles formals per al canvi. En el cas dels partits i els partits-moviments, destaquen els plans d'igualtat com una eina que permet tenir una visió integral de les dimensions dels règims de gènere i no només fixar-se en les mesures de paritat. A la pràctica, tanmateix, les mesures de representació com la paritat les que reben més importància en els discursos de la militància. A la vegada, coincidint amb els resultats de Verge (2020) en l'anàlisi dels plans d'igualtat dels partits polítics catalans, les mesures al voltant de l'estructura generitzada del temps no acaben d'implementar-se de manera efectiva, ja que es (re)produeix una aproximació individual de la conciliació del temps de cura, laboral i de militància. Pel que fa a la paritat en la representació en els càrrecs, també es continuen percebent les limitacions materials al voltant del temps com una qüestió individual.

Aquest resultat permet retornar de nou al debat al voltant de les polítiques de representació, reconeixement i redistribució (Fraser, 2000) i a la paradoxa presentada al voltant de la trampa de les quotes per la paritat sense mesures que permetin una redistribució real del poder polític. Si bé es produeixen canvis en la representació de les dones a les organitzacions polítiques, el nucli dur dels règims de gènere (Verge, 2020) —o en altres paraules, les seves estructures profundes— no es veu qüestionat. Els resultats d'aquesta recerca evidencien com una anàlisi de la participació política que obvia les aportacions teòriques materialistes es limita a la superficialitat de la representació política. En conseqüència, no desenvolupa mecanismes de comprensió integrals que donin explicació a les limitacions dels avenços de la participació en clau de gènere a l'àmbit públic.

La proposta teòrica d'aquesta tesi doctoral validada a partir de l'evidència empírica aprofundeix en la interrelació de les diferents esferes com a focus central de les relacions de poder de gènere i les dificultats de transformació dels règims de gènere que les perpetuen. Tal com adverteixen Saraceno i Leira (2006), la vessant material de la cura com a treball pateix el risc de ser invisibilitzada davant els discursos més simbòlics. En el cas de les

organitzacions polítiques, el discurs i la ideologia feminista que es mostra cap enfora en els documents oficials contrasta amb la (re)producció de les normes i pràctiques informals generitzades que continuen (re)produint relacions de poder de gènere, classe social i curs de vida en el si de les organitzacions polítiques.

Un dels factors més rellevants per la perpetuació de les relacions de poder és la manca de responsabilització de les mesures de canvi per part dels homes i de les mateixes institucions. Coincidint amb Tildesley i altres (2021), s'identifica que la majoria dels homes, si bé no mostren resistències explícites a les noves regles formals pel canvi, no es responsabilitzen de fer-les efectives. Quan aquesta desresponsabilització la porten a terme homes amb posicions de poder importants, es pot considerar que es tracta de resistències organitzacionals. Tal com s'ha vist, la desresponsabilització organitzacional i individual comporta una doble càrrega de treball per part de les dones feministes de les organitzacions que es suma a les normes i pràctiques generitzades que (re)produeixen el poder polític dels homes i genera frustració, malestar i un dels factors d'abandonament de la militància política.

Cal tenir en consideració que el discurs majoritari dels homes entrevistats és d'acceptació i valoració de les noves regles formals implementades i la tasca de les estructures de dones de les seves organitzacions. Així doncs, la desresponsabilització sovint queda emmascarada pels discursos políticament correcte dels homes que, coincidint amb les aportacions de Biglia (2005), condicionen els seus discursos igualitaris a les consignes feministes de les seves organitzacions polítiques. Aquests discursos, però, entren en contradicció amb les experiències de les dones que evidencien la inacció majoritària dels homes envers la implementació de les noves regles formals. Aquesta àmbit clau de les resistències al canvi de les organitzacions polítiques es complementa seguint autores crítiques amb la masculinitat com Connell (2005) o Azpiazu (2015), ja que l'objectiu d'assimilar el discurs oficial en

comptes d'actuar per transformar les regles informals té com a última instància mantenir la posició de poder a partir de l'acceptació oficial de les noves regles formals feministes sense revisar i eliminar les regles informals generitzades. Així doncs, com s'ha vist, la seva implementació és superficial i no transforma les estructures profundes dels règims de gènere.

Seguint Azpiazu (2015), es tracta d'una estratègia per evitar la confrontació amb la pròpia identitat i sentir la incomoditat d'haver de transformar les inèrcies apreses durant anys; en altres paraules, les regles informals generitzades que (re)produeixen la seva posició de poder a les organitzacions polítiques. A la vegada, mostra la contradicció que es fa palesa al llarg de l'anàlisi de la transformació dels règims de gènere de les organitzacions polítiques: si bé generalment es comparteix un discurs favorable al canvi, les pràctiques de la militància, especialment dels homes, continuen (re)produint normes i pràctiques generitzades degut a la seva naturalesa invisible i intrínseca a les relacions de poder.

Malgrat les dificultats, els resultats també mostren espai per a l'optimisme envers l'agència col·lectiva. Les dones constaten com els darrers anys els codis de deliberació hegemònics s'han transformat cap a maneres d'expressar-se en què els rituals de gènere masculins comencen a percebre's com a inadequats. A la vegada, l'augment de la presència de dones amb responsabilitats familiars en posicions de poder polític que s'ha facilitat a partir de les quotes per la paritat fa evident el desencaix entre el temps i les necessitats del treball de cura i l'estructura generitzada del temps de les organitzacions polítiques i comença a propiciar esclatxes de canvi en aquest sentit.

Aquests avenços mostren com l'acció de gènere es pot dur a terme des de la subversió amb l'objectiu d'esberlar les regles informals generitzades que configuren els règims de gènere de les organitzacions polítiques. L'aportació principal d'aquesta tesi doctoral és, des d'una aproximació que té en compte

l'impacte del grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques i de la classe social i el curs de vida de la militància, assenyalar els elements del nucli dur dels règims de gènere que encara es resisteixen al canvi i aportar evidències empíriques de l'assignatura pendent al voltant del temps i el reconeixement desigual de les tasques per tal de redistribuir el poder polític de manera efectiva i obrir les escletxes necessàries per subvertir el cercle viciós de les relacions de poder de les organitzacions polítiques.

4. Recomanacions per a la feministització de les organitzacions polítiques

A partir dels resultats que ofereix la tesi és possible apuntar algunes línies d'actuació per avançar en els processos de feministització de les organitzacions polítiques. És a dir, anar més enllà de la feminització de la política en relació al nombre de dones en àmbits de representació per transformar els règims de gènere interns de les organitzacions i fer-les accessibles a totes les persones des d'una perspectiva feminista que tingui en compte les relacions de poder que s'hi donen a tots els nivells (Dean i Maiguascha, 2018). Les eines d'anàlisi de l'institucionalisme feminista per identificar les normes i pràctiques generitzades de les organitzacions en complementació amb el marc teòric de l'organització social del temps i els treballs clarifiquen els eixos d'intervenció per dissenyar estratègies de feministització efectives per a les organitzacions polítiques. Tot i això, és important remarcar que aquestes recomanacions no serien possible sense l'experiència militant que les dones feministes entrevistades han transmès al llarg del treball de camp i sense l'esforç col·lectiu que comporten els processos d'agència col·lectiva que s'han recollit a les tres organitzacions polítiques estudiades.

4.1 Mesures per la redistribució del poder polític

L'evidència empírica mostra avenços importants en els imaginaris de les organitzacions lligats a la major presència social de les reivindicacions feministes i al marc normatiu que ha donat peu al disseny de polítiques en l'àmbit de la igualtat formal. Aquest fet queda palès en els discursos a favor de la igualtat per part dels homes, l'augment de la representació de les dones en càrrecs de reconeixement, la disminució dels rituals de gènere masculins a les reunions i la implementació d'estructures per al canvi especialment per part dels partits polítics. No obstant això, tal com demostren les investigacions prèvies i la tesi, amb aquests avenços no n'hi ha prou per revertir la naturalització de l'androcentrisme en la manera de fer de les organitzacions polítiques. En altres paraules, encara existeix un biaix entre la igualtat formal i la igualtat efectiva a les organitzacions.

El punt més destacable per ordenar les recomanacions de millora al voltant de la feministització de les organitzacions polítiques, per tal d'anar més enllà de la seva feminització, és tenir en compte la redistribució del poder més enllà del reconeixement quantitatiu de dones en càrrecs de visibilitat pública. En aquest sentit, cal actuar en el nucli dur dels règims de gènere identificats a la tesi: l'estructura generitzada del temps i la divisió sexual del treball polític. En altres paraules, és recomanable que les organitzacions polítiques revisin els seus usos del temps interns, el valor desigual que s'atribueix a les tasques visibles i invisibles i la manera com s'espera que la militància s'expressi en les reunions i assemblees. Així, seria interessant que els indicadors de la feministització de les organitzacions polítiques anessin més enllà del nombre de dones en els càrrecs de representació institucionals i orgànics i consideressin barems més qualitatius relacionats amb els aspectes que s'han considerat en aquesta tesi.

4.1.1 Mesures per transformar l'estructura generitzada del temps

En l'àmbit de l'estructura generitzada del temps les mesures de canvi s'haurien d'orientar des de la noció de la corresponsabilitat social de la cura. En aquest sentit, cal anar més enllà de les mesures de conciliació de les dones i per a les dones, ja que contribueixen a la seva responsabilització social de la cura i fomenten la corresponsabilitat del treball domèstic i de cura entre homes i dones per garantir un repartiment equitatiu del temps i dels treballs.

De manera paral·lela, posant en qüestió la separació de l'esfera pública i privada des d'una perspectiva feminista, les mateixes organitzacions haurien de responsabilitzar-se de facilitar totes aquelles qüestions necessàries per garantir una participació equitativa entre les persones que tenen responsabilitats de cura. Conseqüentment, les mesures concretes s'haurien d'enfocar en una revisió dels horaris i la freqüència de les reunions des de la voluntat d'adaptar els tempos de les organitzacions a la vida de la militància i no a la inversa, que genera exclusions d'aquelles persones que, per qüestions materials, no poden dedicar més temps a la militància.

Al cap i a la fi, es tracta de posar les necessitats de la vida de la militància al centre dels models organitzatius per evitar les situacions d'estar cremades que s'han copsat a l'evidència empírica de la investigació i de no arribar a tot el que s'espera d'elles que senten la majoria de dones, especialment en càrrecs de més responsabilitat. Per tal de garantir una distribució equitativa del poder a les organitzacions polítiques cal trencar amb l'ideal de militància absolutament disponible i productiu només possible en aquells perfils sense responsabilitats familiars i vides laborals poc precàries. De la mateixa manera, posant consciència a la rellevància del curs de vida, les organitzacions polítiques haurien de ser capaces d'acompanyar a les persones en les diferents transicions vitals tenint en compte la interrelació entre les diferents formes que prenen les tipologies de treball (polític, laboral, domèstic i de cura, etc) i com

tots ells es condicionen en forma de vasos comunicants. És a dir, abandonar la naturalització de les trajectòries lineals masculines excloents i facilitar les condicions per acollir les trajectòries fluctuants en funció de les necessitats vitals diverses en les diferents etapes del curs de vida.

A més, resulta interessant tenir en compte que les mesures orientades a canviar les inèrcies patriarcals al voltant de l'organització del temps beneficien el conjunt de les organitzacions, ja que comporten l'exploració de mètodes àgils i efectius de presa de decisions amb mecanismes com prendre acta, ordenar, limitar els torns de paraula, racionalitzar la càrrega de documents preparatoris per llegir abans de les reunions i revertir el centralisme territorial. En aquest sentit, la imposició generalitzada de les eines telemàtiques degut a la crisi de la covid, esdevinguda després d'elaborar el treball de camp de la tesi, ha obert la oportunitat de qüestionar el presencialisme. Tanmateix, com s'ha vist, es tracta d'una mesura de doble tall si no va acompanyada dels altres canvis i que el presencialisme digital exclou igualment per qüestió de gènere, classe i curs de vida. En última instància, cal evitar la presa de decisions en els espais informals i evitar l'homosociabilitat masculina d'aquests espais que reforça el capital militant dels homes.

4.1.2 Mesures per transformar la divisió sexual del treball polític

Pel que fa al reconeixement desigual de les tasques que contribueix a la divisió sexual del treball polític, la principal recomanació passa per dotar de prestigi les tasques invisibles no assignades de manera explícita a cap càrrec i repartir-les de manera equitativa, ja sigui a partir de la seva rotació o compensant d'alguna manera les persones que les realitzen. A la vegada, per tal de no generar exclusions de classe en funció del capital cultural, es recomana dur a terme formacions de manera periòdica per proporcionar els coneixements teòrics i tècnics que es consideren necessaris per desenvolupar

certes tasques. De la mateixa manera, les accions combatives de les OMS també es poden transmetre mitjançant formacions per tal de no naturalitzar la seva execució des de la performació de la masculinitat.

De manera interrelacionada amb els usos del temps és rellevant poder identificar la sensació d'estar cremada, és a dir, sobrecarregada, que moltes militants senten quan s'encarreguen de les tasques invisibles, en molts casos compaginant-les amb tasques de reconeixement. En aquest sentit, és recomanable introduir espais col·lectius d'avaluació del repartiment de tasques —tenint-les totes en compte— per tal de poder fer explícits aquests malestars, trobar fórmules preventives de les sobrecàrregues, reconèixer a les persones que duen a terme aquelles tasques més invisibles i promoure, sempre que sigui possible, la rotació de la militància en les diferents tipologies de tasques.

4.2 La importància de les estructures i plans d'igualtat

Tant en aquesta dimensió com en l'organització interna del temps, la comunicació de les regles del joc a tota la militància contribueix a la democratització i al repartiment equitatiu de les tasques i els temps. En aquest sentit, la manca d'estructures i regles explícites contribueix a (re)produir lideratges informals condicionats per la posició social de la militància i les dinàmiques excloents de les organitzacions. Per tal de reforçar l'adquisició de capital militant a través de les xarxes informals i les dinàmiques excloents que (re)produeixen, cal reforçar les estructures de presa de decisió formals i vetllar per tal que els espais de socialització entre la militància no estableixin mecanismes de poder informal.

A la vegada, en relació a les dues dimensions, es tracta de validar la diversitat de les condicions materials i la socialització de la militància i legitimar diferents

models de militància pel que fa a la dedicació temporal i al tipus de tasques que s'assumeixen, vetllant perquè la distribució del poder sigui el més equitativa possible entre ells. Un únic model ideal de militància que (re)produeix patrons androcèntrics, classistes i amb un curs de vida lineal perpetua la distribució del poder als règims de gènere de les organitzacions polítiques segons l'ordre de gènere, contribuint a reforçar-lo.

En referència a la implementació i supervisió dels canvis, cal seguir reforçant les estructures no mixtes de dones com a espais de presa de consciència feminista, empoderament i identificació de problemàtiques i decisió de mesures de canvi. No obstant això, un dels errors més freqüents, com s'ha assenyalat, és l'atribució del canvi en clau de gènere únicament a les estructures de dones, en comptes de responsabilitzar-ne a tota l'organització. En aquest sentit, cal que les organitzacions adoptin l'equilibri necessari entre transversalitat i especificitat en la implementació de les mesures.

En l'àmbit formal, els plans d'igualtat adopten aquesta perspectiva, però com s'ha vist, a la pràctica, només es desenvolupen aquelles mesures que les estructures de dones, amb la seva limitació de recursos i a partir del temps de dedicació de les dones —que deixen de dedicar a altres tasques o les sobrecarrega—, poden tirar endavant. Convé destacar que la llei 17/2020 que modifica la llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista, estableix l'obligatorietat dels partits polítics de disposar d'un pla d'igualtat intern i un protocol per a la prevenció, detecció i actuació davant la violència masclista. Una bona pràctica per evitar la desresponsabilització de les organitzacions polítiques identificada en aquesta recerca és que la supervisió i avaluació dels plans d'igualtat tinguin lloc des de les direccions polítiques de les organitzacions polítiques. A la vegada, les direccions polítiques haurien de traslladar el seu compromís polític de manera explícita i mitjançant les directius i recursos necessaris a tota la militància de base. Per tal que les direccions puguin retre comptes a la resta de la militància, és recomanable que els plans d'igualtat disposin d'un sistema d'avaluació detallat amb indicadors

clars per valorar la implementació de les mesures amb la temporalització establerta i els obstacles identificats en aquest procés.

4.3 Preveure i actuar vers les resistències al canvi

Per tal de garantir els recursos necessaris i el compliment de la temporalització per implementar les noves regles formals de manera efectiva i evitar la resistència col·lectiva més freqüent, de desresponsabilització, cal establir un vincle sòlid entre les estructures no mixtes de dones i els principals àmbits de presa de decisions de les organitzacions. És a dir, garantir l'existència d'una estructura no mixta de dones que pugui desenvolupar la seva agència col·lectiva mentre que, de manera transversal, tots els òrgans de l'organització són participants de l'aplicació de les mesures en els diferents àmbits d'actuació.

A la vegada, per diferents raons, és imprescindible la formació de tota la militància tant en nocions bàsiques del feminisme com en les mesures específiques que es desenvolupen a les seves organitzacions. En primer lloc, per dotar de més reconeixement el treball feminista extern que realitzen les dones de les organitzacions i la transversalització de la perspectiva feminista en la resta del treball polític, i contribuir així a trencar amb la segregació horitzontal d'aquesta tasca. En segon lloc, per tal de fomentar la responsabilitat col·lectiva de l'efectivitat de les mesures de feministització de les organitzacions, i en tercer lloc, per evitar, també, les resistències de negació i trivialització del feminisme que es donen en alguns homes.

En darrer terme, més enllà de la formació, és necessari el compromís de tota l'organització per evitar les resistències individuals mitjançant, en cas que sigui necessari, processos de reparació dels danys comesos, especialment en el cas que es duguin a terme per part d'homes en posicions de poder amb un impacte més significatiu cap a la resta de la militància. Els processos de transformació

feministes de les organitzacions requereixen deixar de banda posicions corporativistes que legitimen els antics règims de gènere i assumir que es donen resistències perquè es pretén acabar amb la (re)producció d'unes relacions de poder que, en la majoria dels casos, es mantenen al nucli dur de les organitzacions des dels seus inicis.

Si bé aquesta assumpció de responsabilitats té conseqüències materials i simbòliques per part dels homes que històricament han gaudit de més capital militant, el compromís per la igualtat efectiva i la redistribució equitativa del poder polític a les organitzacions amb voluntat de transformació feminista hauria de poder superar les accions quotidianes derivades de la posició social de la militància. En aquest sentit, es proposa anar més enllà de la formació dels homes en l'àmbit del feminisme i les masculinitats per tal d'explorar estratègies de compromís més significatives que assumeixin la necessària pèrdua de poder a partir d'un canvi de pràctiques quotidià acompanyat per les mesures de canvi estructurals implementades a les organitzacions polítiques.

4.4 Adaptar-se a la diversitat de contextos organitzatius en un sistema desigual

Amb tot això, convé recordar les diferències segons el grau d'institucionalització de les organitzacions polítiques. En aquest sentit, els resultats de la tesi doctoral porten a qüestionar els models de participació política androcèntrics i classistes que es pressuposen tant en els partits polítics com en les OMS i els partits-moviments. Tant l'exigència militant com el voluntarisme (re)produeixen, de manera més o menys explícita, discriminacions cap a les persones que no poden tenir una disponibilitat temporal absoluta a l'organització, així com la facilitat per adquirir les capacitats i maneres de fer que es consideren més vàlides pel lideratge

d'aquestes organitzacions passant per l'execució de determinades tasques i el llenguatge deliberatiu.

Les mesures han de procurar adaptar-se a la diversitat de contextos organitzatius transformant les qüestions que contribueixen a reforçar les relacions de gènere. Per exemple, en el cas de les OMS i els partits-moviment, es pot procurar per reforçar les estructures organitzatives i revisar la temporalitat de les assemblees. En el cas dels partits polítics, una major rotació dels càrrecs i la revisió dels processos i codis hegemònics a les reunions poden ser eines per a transformar la segregació vertical. Tanmateix, més enllà de la naturalesa de les organitzacions calen mesures que capgirin l'arrel estructural dels obstacles identificats al llarg de la tesi. En la mateixa línia, aquestes mesures han d'anar orientades a reduir el biaix entre els discursos feministes d'algunes organitzacions polítiques i les pràctiques excloents que (re)produeixen de manera quotidiana.

Pel que fa a les desigualtats al voltant de la classe social i el curs de vida, tal com s'ha defensat al llarg de la tesi doctoral, les mesures generitzades i el canvi en clau de gènere beneficia a tots els col·lectius que no encaixen en el d'home, ric, blanc, heterosexual i neurotípic. La feministització de les organitzacions polítiques a partir de la transformació dels seus règims de gènere permet indagar totes aquelles qüestions que s'han naturalitzat des dels seus inicis per tal de constituir organitzacions més diverses, equitatives i respectuoses amb totes les persones.

Així doncs, cal que la voluntat de transformar les relacions de poder a les organitzacions s'adapti a cada context organitzatiu a partir, també, d'una anàlisi de la composició de la militància i dels processos de desigualtat que operen en les relacions de poder. Portar a la pràctica la feministització de la política de manera efectiva i integral qüestiona la dicotomia públic-privat i fa evident la centralitat oculta del treball domèstic i de cura en el sosteniment de l'activitat de les organitzacions polítiques. Així doncs, contribueix a la

transformació de l'ordre de gènere. Les organitzacions polítiques s'emmarquen en un sistema de desigualtat estructural que condiona les relacions de poder internes, però com s'ha vist, les normes i pràctiques quotidianes de les mateixes organitzacions poden reforçar aquestes desigualtats o contribuir a transformar-les.

Com s'ha repetit diverses vegades, aquesta investigació resulta útil com a punt de partida per a l'anàlisi de tot tipus d'organitzacions. Tot i així, els partits polítics que es consideren feministes i les organitzacions dels moviments socials tenen un paper clau en la transformació de l'ordre de gènere de la societat capitalista, patriarcal i colonial. Conseqüentment, aquestes organitzacions tenen una responsabilitat considerable a l'hora de feministitzar el seu funcionament intern per, d'una banda, ser coherents amb els seus postulats i, de l'altra, contribuir a la transformació de les desigualtats estructurals de la societat en comptes de reforçar-ne la seva implementació quotidiana.

5. Futures línies d'investigació

La manca de participació de les dones a l'àmbit públic i les dificultats en què es troben engloba un ampli espectre de camps de la literatura de la sociologia, les ciències polítiques i els estudis de gènere. En aquesta tesi doctoral s'ha posat el focus en les relacions de poder quotidianes que es donen a les organitzacions polítiques derivades de les desigualtats materials de gènere, tenint en compte la classe social i el curs de vida, i de les dinàmiques excloents d'aquestes organitzacions.

Tot i que es tracta d'un camp molt específic, l'aproximació teòrica, el disseny del model d'anàlisi i l'anàlisi de les dades del treball de camp han obert nous

interrogants que es reserven per a futures investigacions tant en l'àmbit de les desigualtats de gènere a la participació política com en l'organització social desigual del temps i els treballs. De fet, com s'ha insistit al llarg d'aquestes conclusions, el diàleg entre ambdues literatures ha estat fructífer per tal d'aportar noves respostes i preguntes al camp.

En primer lloc, alguns dels debats teòrics que no s'han desenvolupat, com és el cas de la literatura al voltant de la perspectiva feminista del poder (Allen, 1999; De la Fuente, 2016), obren noves línies de recerca d'interès per a l'àmbit. A la tesi doctoral s'ha explorat amb menys mesura aquesta vessant per centrar-se en la interrelació entre les condicions materials de la militància i les normes i pràctiques informals generitzades, però fer-ho enriquiria l'apartat d'agències i resistències al canvi seguint el marc al voltant de les lluites de poder que plantegen Tildesley i altres (2021). Així doncs, contribuiria a l'anàlisi de la implementació de les noves regles formals i la valoració de la seva efectivitat a més llarg termini, les resistències que busquen mantenir l'estatu quo i les contraresistències que pretenen contrarestar els obstacles de la transformació dels règims de gènere (Tildesley i altres, 2021).

En segon lloc, la introducció d'una perspectiva interseccional que contemplés les opressions estructurals del sistema colonial donaria l'oportunitat de comprendre amb més profunditat les relacions de poder que es donen en la participació política i en les organitzacions en general (Crenshaw, 1989; hooks i altres, 2004; Rodó, 2021). En aquest sentit, caldria aprofundir en un marc teòric que tingués en compte la perspectiva antiracista i en un disseny metodològic que contemplés aquest aspecte en la tipologia de perfils a entrevistar. Les aportacions d'algunes de les autores de l'institucionalisme feminista que incorporen aquesta perspectiva (Lovenduski i Norris, 1993; Lovenduski, 2005) poden servir de punt de partida en complementació amb recerques més recents que es centren específicament en l'àmbit de la participació política de les dones migrades. En aquest sentit, Bermúdez i altres (2014) evidencien que la participació de les persones migrades és superior als

moviments socials que als partits polítics. Aquest resultat suposa un factor interessant a tenir en compte per complementar els resultats comparatius segons el grau d'institucionalització. A la vegada, coincidint amb els resultats d'aquesta tesi, també identifiquen amb deteniment com, a banda de la desafecció política, el temps és un factor determinant per explicar el baix percentatge de participació de les persones migrades a les organitzacions polítiques (Bermúdez i altres, 2014). En l'àmbit dels moviments socials, també resulten d'interès les crítiques antiracistes de Brizuela i López (2018) que evidencien, assenyalen i conviden a revisar les pràctiques masculistes i racistes dels moviments socials per a una contribució real a la transformació dels sistemes d'opressió.

Seguint amb la incorporació d'altres eixos de desigualtat a futures investigacions sobre les relacions de poder a les organitzacions polítiques seria d'interès contribuir a desenvolupar les aportacions d'Azpiazu (2015, 2017) al voltant de la naturalització de la cisheterosexualitat en entorns militants i l'impacte en les relacions de poder de gènere que s'hi estableixen. A la vegada, també seria pertinent aprofundir en la construcció de la masculinitat dels homes militants partint de la teoria de Connell (2005) sobre les masculinitats dominants i perifèriques i qüestionar com aquestes últimes poden entrar en joc com a aliades en la transformació dels règims de gènere de les organitzacions polítiques. Tot plegat, contribuiria a aprofundir en les relacions de poder de les organitzacions polítiques i configurar una anàlisi més completa dels règims de desigualtat (Acker, 2009).

En tercer lloc, seguint amb noves línies d'investigació que es motiven del transcurs de la investigació, seria interessant incorporar altres tipologies de partits i moviments socials per aprofundir en els efectes del grau d'institucionalització en els règims de gènere. Per exemple, per tal d'anar més enllà del model organitzatiu es podrien crear les variables del grau d'institucionalització i la ideologia en el cas dels partits polítics o analitzar comparativament una OMS d'un altre àmbit reivindicatiu. El moviment en

defensa de l'habitatge és un cas interessant per la seva vinculació directa amb les condicions de vida quotidianes de les dones de classe treballadora relacionades amb treball domèstic i de cura, i coincideix amb els plantejaments d'autores (Burns, Schlozman i Verba, 2001; Herd i Harrington, 2002; Cornwall i Goetz, 2005) que condicionen la major participació de les dones a les OMS al fet que estiguin vinculades a aquestes qüestions. A la vegada, es tracta d'un àmbit en què l'impacte dels processos de racialització de les persones tenen un component més rellevant, ja que aborden qüestions relacionades amb les condicions socioeconòmiques i exclusions legals que pateixen la majoria de persones migrades.

En quart lloc, els resultats obren nous interrogants que permeten seguir aprofundint en el camp a partir de les bases teòriques i metodològiques que s'han seguit en aquesta tesi. Per una banda, resulta d'interès aprofundir en la norma informal generitzada del presencialisme digital. L'ús de dispositius digitals per a la presa de decisions telemàtiques emergeix suficientment en el treball de camp, però es podria aprofundir més en l'impacte de les xarxes socials i les transformacions que comporten a la participació política. Si bé no hi ha prou evidència empírica en el treball de camp, la percepció és que les xarxes socials reforcen les normes i pràctiques generitzades al voltant dels lideratges informals i la legitimació de codis de deliberació androcèntrics que es (re)produeixen a les converses i debats d'aquestes xarxes.

Per altra banda, les mesures derivades de la gestió de la pandèmia de la covid han sacsejat i accelerat els marcs mentals al voltant de la digitalització, el teletreball i els mecanismes de presa de decisió telemàtics que, com ja s'havia constatat anteriorment, poden ser una arma de doble tall pel que fa a les relacions de gènere (Borràs i Moreno, 2021). En tot cas, seria rellevant actualitzar aquest aspecte i analitzar els canvis al voltant de la norma informal generitzada del presencialisme després de la covid així com el paper de les

xarxes socials en la (re)producció de les relacions de poder a les organitzacions polítiques.

En cinquè lloc, fruit de l'evidència recollida, sorgeix una qüestió que no s'ha abordat amb profunditat a la tesi però que obre interrogants de gran rellevància: l'anàlisi de les violències masclistes entre els membres de les organitzacions polítiques. Al llarg del treball de camp les dones de les organitzacions polítiques han manifestat malestar respecte a la manca d'efectivitat dels protocols de prevenció, identificació i abordatge de les violències masclistes a les seves respectives organitzacions. L'evidència empírica ha mostrat com és un dels temes que genera més tensió, frustració i malestar a les dones feministes de les organitzacions, especialment a les que assumeixen la responsabilitat de gestionar aquesta qüestió. Tal com es planteja en altres investigacions (Tildelsey i altres, 2021; Biglia, 2005), les relacions de poder són determinants en l'abordatge de les violències masclistes i una de les principals causes de la dificultat de resoldre aquestes situacions des de la garantia de la protecció dels interessos de les dones que denuncien agressions masclistes independentment de la posició de poder dels agressors. Per fer-ho, caldria desenvolupar un marc teòric específic que abordés les relacions de poder no només des de la vessant material, sinó comprendre de quina manera interfereixen els lligams personals íntims entre la militància en les relacions de dominació i subordinació que s'estableixen entre els membres de les organitzacions.

Finalment, per tot això, indagar la influència del moviment feminista no mixt en la feministització dels partits polítics i els moviments socials també és una línia d'investigació complementària a l'anàlisi dels règims de gènere de les organitzacions polítiques. En aquest sentit, sorgeixen preguntes rellevants al voltant de la relació entre el moviment feminista i les institucions polítiques, i el potencial del moviment feminista com a eina de pressió i motor de canvi per a una transformació no només dels règims de gènere interns, sinó de la noció de participació política. Per fer-ho, es pertinent tenir en compte el concepte de

triangle de vellut (Woodward, 2004) per treballar l'agenda política de la igualtat de gènere des de la interrelació virtuosa de tres àmbits: el coneixement –format per acadèmiques i professionals de l'àmbit–, les institucions polítiques i el moviment feminista. En particular, després de l'elaboració d'aquesta tesi, apareix la pregunta següent: com contribueix la feministització de les organitzacions polítiques a la incorporació del feminisme a l'agenda política i social?

En definitiva, a partir de l'elaboració d'aquesta tesi doctoral s'obren diverses línies d'investigació d'interès social i sociològic que poden contribuir a enriquir la literatura al voltant de l'anàlisi organitzacional en clau de gènere i l'institucionalisme feminista a partir de la interrelació entre repartiment desigual estructural del temps i els treballs i els règims de gènere de les organitzacions. Per acabar, es pot afirmar que la tesi ha contribuït a consolidar un camp de recerca, cada vegada més ampli, a l'entorn de la feministització de les institucions polítiques posant el focus en la (re)producció de les relacions de gènere i les demás desigualtats a les organitzacions polítiques.

BIBLIOGRAFIA

- ABRIL, Paco, AMIGOT, Patricia, BOTÍA-MORILLAS, Carmen, DOMÍNGUEZ-FOLGUERAS, Marta, GONZÁLEZ, Maria José, JURADO-GUERRERO, Teresa, LAPUERTA, Irene, MARTÍN-GARCÍA, Teresa, MONFERRER, Jordi i SEIZ, Marta (2015). Ideales igualitarios y planes tradicionales: Análisis de parejas primerizas en España, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 150, 3–22.
- ACKER, Joan (1992). From Sex Roles to Gendered Institutions, *American Sociological Association* 21(5), 565–569
- _ (2006). Inequality regimes: Gender, class, and race in organizations, *Gender and Society*, 20(4), 441–464.
- _ (2009). From glass ceiling to inequality regimes, *Sociologie Du Travail*, 51, 199–217.
- _(2012). Gendered organizations and intersectionality: Problems and possibilities, *Equality, Diversity and Inclusion*, 31(3), 214–224.
- ADAM, Barbara (1995), *Timewatch: The social analysis of time*. Cambridge: Polity Press
- _ (2003), When Time is Money: Contested Rationalities of Time and Challenges to the Theory and Practice of Work, *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, 102, 94-125
- AGÓCS, Carol (1997). Institutionalized Resistance to Organizational Change: Denial, Inaction and Repression, *Journal of Business Ethics*, 16(9), 917–931.
- AJENJO, Marc i GARCÍA, Joan (2014). Cambios en el uso del tiempo de las parejas ¿Estamos en el camino hacia una mayor igualdad?, *Revista Internacional de Sociología (RIS)*, 72(2)

- ALFAMA, Eva; MIRÓ, Neus; MARTÍ, Marc; GIMÉNEZ, Laura; OBRADORS, Anna i GONZÁLEZ, Robert (2004). Género y movimientos sociales: la participación de las mujeres en la Plataforma en Defensa del Ebro, *VII Congreso Español de Ciencia Política y de la Administración*
- ALFAMA, Eva (2010). *Lo riu és vida* [Memòria de recerca] Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona
- ALLEN, Amy (1999). *The Power of Feminist Theory*. Cambridge: Boulder Westview Press.
- ALVARO, Mariano (1996). Diferencias, en el uso del tiempo, entre varones y mujeres y otros grupos sociales, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 74, 291.
- AMORÓS, Celia (1992). Hongos hobbesianos, setas venenosas, *Mientras Tanto*, 48, 59-67
- ARBOIX, Paula; MOURIÑO Rocío i RECIO, Albert (2021). *Gestió i usos del temps a les associacions veïnals de Barcelona*, Barcelona: Federació d'Associacions Veïnals de Barcelona
- ARRUZZA, Cinzia (2016). *Las sin parte. Matrimonios y divorcios entre marxismo y feminismo*. Madrid: Sylone
- AZARI, Julia i SMITH, Jennifer (2012). Unwritten Rules: Informal Institutions in Established Democracies, *Perspectives on Politics*, 10(01), 37-55.
- AZPIAZU, Jokin (2015). Hombres y feminismo: del privilegio del confort a la incomodidad de la implicación política en cuestiones feministas. *Papeles Del CEIC, International Journal on Collective Identity Research*, 2, 4.
- _ (2017). *Masculinidades y feminismo*. Barcelona: Virus Editorial
- BALBO, Laura (1987). *Time to Care. Politiche del tempo e diritti quotidiani*. Milano: Franco Angeli
- (1991). *Tempi di vita*. Milano: Feltrinelli.
- _ (1994) La doble presencia a BORDERÍAS, Cristina; CARRASCO, Cristina; ALEMANY, Carme. (eds) (1994). *Las mujeres y el trabajo. Rupturas conceptuales*. Madrid: FUHEM-Icaria.

- BARBERÀ, Oscar (2017). ERC, ¿de la derrota al nuevo "pal de paller" del catalanismo? a MARCAT, Joan i MEDINA, Lucía *La Política del proceso: actores y elecciones (2010-2016) : el sistema político catalán en tiempos de crisis y cambio*, Barcelona: Institut Català de Ciències Polítiques i Socials (ICPS)
- BARBERÀ, Oscar i DÍAZ-MONTIEL, Alberto (2018). We want it all! the cup and the secessionist radical left's articulation process in catalonia. *Revista de Estudios Políticos*, 182, pp. 159–189.
- BHATTACHARJYA, Manjima; BIRCHALL, Jenny; CARO, Pamela; KELLEHER, David i SAHASRANAMAM, Vinita (2013). Why gender matters in activism: feminism and social justice movements. *Gender and Development*, 21(2), 277–293.
- BECKWITH, Karen (1996). Lancashire women against pit closures: women's standing in a men's movement, *Signs*, 21(4), 1034–1068.
- __ (2005). A Common Language of Gender?, *Politics&Gender* 1(1), 128–137
- __ (2011). Interests, Issues, and Preferences: Women's Interests and Epiphenomena of Activism, *Politics & Gender*, 7(3), 424–429.
- __ (2013). *The Comparative Study of Women's Movements*, Oxford: Oxford Hanbooks Online, 1–30.
- BENERÍA, Lourdes (2011). Crisis de los cuidados, migración internacional y políticas públicas a CARRASCO, Cristina, BORDERÍAS, Cristina i TORNS, Teresa (comp.), *El trabajo de cuidados. Historia, teoría y políticas*, Madrid: Los Libros de la Catarata
- BERMÚDEZ, Anastasia, ESCRIVÁ, Ángeles, MORAES MENA, Natalia (2014). Political Participation of Latin American Migrants in Andalusia: Opportunities and Constraints. *Migraciones Internacionales*, 7 (3)
- BETTIE, Julie (2010). Women without Class: Chicas, Cholas, Trash and the Presence / Absence of Class Identity. *Identity*, 26(1), 1–35
- BHATTACHARJYA, Manjima, BIRCHALL, Jenny, CARO, Pamela, KELLEHER, David i SAHASRANAMAN, Vinita (2013). Why gender matters in activism:

- feminism and social justice movements. *Gender and Development*, 21(2)
- BERNSTEIN, Basil (1985). Clases sociales, lenguaje y comunicación. *Revista Colombiana de Educación*, 15 (1)
- BENSCHOP, Yvonne, i VERLOO, Mieke (2006). Sisyphus' sisters: Can gender mainstreaming escape the genderedness of organizations? *Journal of Gender Studies*, 15(1), 19–33.
- BJARNEGÅRD, Elin (2009). Men in Politics. Revisiting Patterns of Gendered Parliamentary Representation in Thailand and Beyond, *Uppsala University*
- _ (2013). Gender, informal institutions and political recruitment explaining male dominance in parliamentary representation, Ed. Palgrave Macmillan
- BIGLIA, Barbara (2003). Transformando dinámicas generizadas: Propuestas de activistas de movimientos sociales mixtos, *Athenea Digital* 4, 1–25.
- _ (2005). Narrativas de mujeres sobre las relaciones de género en los movimientos sociales [Tesi Doctoral] Barcelona: Universitat de Barcelona
- BIGLIA, Barbara i LUNA, Ester (2012). Reconocer el sexismo en espacios participativos. *Revista de Investigación en Educación*, 10(1), 88-99
- BRIZUELA, Florencia i LÓPEZ, Uriel (2017). Descentrar la mirada para ampliar la visión. Reflexiones en torno a los movimientos sociales des de una mirada feminista y antirracista, *Barcelona: Editorial Descontrol*
- BOURDIEU, Pierre (1998). *La dominación masculina*, Barcelona: Editorial Anagrama
- _ (1988). *La Distinción: criterios y bases sociales del gusto* [1979], Madrid: Editorial Taurus
- BORDERÍAS, Cristina; CARRASCO, Cristina; ALEMANY, Carme. (eds) (1994). *Las mujeres y el trabajo*. Rupturas conceptuales. Madrid: FUHEM-Icaria.
- BORRÀS Català, Vicent i MORENO Colom, Sara (2021). La crisis de la COVID-19 y su impacto en los trabajos: ¿Una oportunidad perdida? *Anuario IET de Trabajo y Relaciones Laborales*, 7(7), 187–209.

- BOTRAN, Albert (2012). *Unitat popular: la construcció de la CUP i l'independentisme d'esquerres*. Barcelona: Edicions El Jonc
- CAMPILLO, Inés (2019). 'If we stop, the world stops': the 2018 feminist strike in Spain. *Social Movement Studies*, 18(2), 252–258.
- CARRASCO, Cristina, BORDERÍAS, Cristina i TORNS, Torns (2011). El trabajo de cuidados. Historia, teoría y políticas, *Madrid: Ediciones Catarata*
- CARRASQUER, Pilar; TORNS, Teresa i GRAU Anna (2015) El trabajo de cuidados entre el trabajo profesional y el tiempo libre de libre disposición personal a PRIETO, Carlos i ALER, Isabel (coord.) *Trabajo, cuidados, tiempo libre y relaciones de género en la sociedad española*, Madrid: Ediciones Cinca
- CARRASQUER, Pilar i do AMARAL, Mariana (2019). *El terra enganxós de les dones a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona
- CASTELLÓ, Laia (2011). La gestió quotidiana de la cura. Una qüestió de gènere i classe. [Tesi doctoral] Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona
- CELIS, Karen i LOVENDUSKI, Joni (2018). Power struggles: Gender equality in political representation. *European Journal of Politics and Gender*, 1(1–2), 149–166.
- CHAPPELL, Louise (2006). Comparing Political Institutions: Revealing the Gendered Logic of Appropriateness *Politics Gender*, 2(2), 223–235.
- CHAPPELL, Louise i WAYLEN, Georgina (2013). Gender and the hidden life of institutions *Public Administration*, 91(3), 599–615.
- CHAPPELL, Louise, i MACKAY, Fiona (2017). What's in a Name? Mapping the Terrain of Informal Institutions and Gender Politics, *Gender and Informal Institutions*, 23–44.
- COLL-PLANAS, Gerard, i MISSÉ, Miquel. (2015). Identity in dispute: Conflicts surrounding the construction of transsexuality, *Papers*, 100(1), 35–52.
- COLLER, Xavier (2000). Estudio de casos a *Cuadernos Metodológicos*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas

- COMBES, Danièle i HAICAULT, Monique (1994) Producción y reproducción, relaciones sociales de sexo y de clase a BORDERÍAS, Cristina; CARRASCO, Cristina; ALEMANY, Carme. (eds) (1994). *Las mujeres y el trabajo. Rupturas conceptuales*. Madrid: FUHEM-Icaria.
- CONNELL, Raewyn. (1987). *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press
- _ (1996). New directions in gender theory, masculinity research, and gender politics, *Ethnos*, 61(3-4), 157-176.
- _ (2005). Advancing Gender Reform in Large-scale Organisations: A New Approach for Practitioners and Researchers. *Policy and Society*, 24(4), 5-24.
- _ (2005). *Masculinities*, Cambridge: Polity Press
- _ (2009). *Gender in world perspective*, Cambridge: Polity Press
- CORDONI, Elena (1993) Las mujeres cambian los tiempos, *Cuadernos de Relaciones Laborales*, 2, 221-237
- CORNWALL, Andrea i GOETZ Anne Marie (2005). Democratizing democracy: Feminist perspectives. *Democratization*, 12(5), 783-800
- CRENSHAW, Kimberlé (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Policies. *The University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139-167.
- CROMPTON, Rosemary (2003). Class and gender beyond the "cultural turn", *Sociologia, problemas e prácticas*, 42, 9-24
- _ (2006). *Employment and the Family. The Reconfiguration of Work and Family Life in Contemporary Societies*, Cambridge: University Press
- CROMPTON, Rosemary i HARRIS, Fiona (1998). Explaining Women's Employment Patterns: Orientations to Work. *The British Journal of Sociology*, 49(1) 118-136

- CRUZ, Jesús (2017). Las transformaciones de las relaciones laborales ante la digitalización de la economía, *Temas laborales*, 138, 3-47
- DALLA COSTA, Mariarosa (1971). Women and the Subversion of the Community. *The Commoner*, 15, 23-69.
- DALY, Mary i LEWIS, Jane (2011) El concepto de social care y el análisis de los estados de bienestar contemporáneos a CARRASCO, Cristina, BORDERÍAS, Cristina i TORNS, Teresa (comp.), *El trabajo de cuidados. Historia, teoría y políticas*, Madrid: Los Libros de la Catarata
- DAUNE-RICHARD, Anne-Maria (1995). Women's employment and different societal effects in France, Sweden and the UK, *International Journal of Sociology*, 25(2), 39-65
- DAZA, Javier Duque (2005). La institucionalización partidista: una propuesta de abordaje de las estructuras organizativas partidistas. *Estudios Políticos*, 27, 103-127.
- DE LA FUENTE, Maria (2013). Poder y feminismo: elementos para una teoría política. [Tesi Doctoral] Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona
- DEAN, Jonathan i MAIGUASCHA, Bice (2018). Gender, Power, and Left Politics: From Feminization to Feministization. *Politics & Gender*, 14(3), 376-406.
- DELPHY, Chrisine (1980) The main enemy [1977]. *Feminist Issues*, 1(1), 23-40.
- DHAMOON, Rita Kaur (2011). Considerations on mainstreaming intersectionality. *Political Research Quarterly*, 64(1), 230-243.
- DIMAGGIO, Paul i POWELL, Walter (1999). *El nuevo institucionalismo en el análisis organizacional*, México: FCE, 104-125
- DURÁN, Maria Ángeles (1986). *La jornada interminable*, Barcelona: Icaria
- DUNEZAT, Xavier (2006). Luchas dentro de la lucha: acción colectiva y relaciones sociales de sexo, *Revista de Ciencia Política* 46, 227-248.

- ELDER, Glen, KIRKPATRICK, Monique. i CROSNOE, Robert (2003). The Emergence and Development of Life Course Theory a MORTIMER, J. I SHANAHAN. *The Handbook of Life Course Theory*, Boston: Springer
- EINWOHNER, Rachel, HOLLANDER, Jocelyn i OLSON, Toska (2000). Engendering Social Movements. Cultural Images and Movement Dynamics. *Gender & Society*, 14 (5), 679- 699.
- EVANS, Sara M. (1979). *Personal politics: The roots of women's liberation in the civil rights movement and the New Left*, New York: Random House
- FAGAN, Colette (2001). Time, money and the gender order: Work orientations and working-time preferences in Britain, *Gender, Work and Organization* 8(3), 239-266.
- FEDERICCI, Silvia i COX, Nicole (2018). Conspirant des de la cuina [1974] a FEDERICCI, Silvia, *El patriarcat del salari*, Manresa: Tigre de Paper
- FERREE, Myra i MERRILL, David (2000). Hot Movements, Cold Cognition : Thinking about Social Movements in Gendered Frames, *Contemporary Sociology*, 29 (3) 454-462
- FRANCESCHET, Susan (2010). The gendered dimensions of rituals, rules and norms in the Chilean congress *Journal of Legislative Studies*, 16(3), 394-407.
- FRASER, Nancy (2016). Rethinking the Public Sphere : A Contribution to the Critique of Actually, *Social Text*, 25/26, 56-80
- _ (2000). ¿De la redistribución al reconocimiento? Dilemas de la justicia en la era «postsocialista» a FRASER, Nancy i BUTLER, Judit (2000). *¿Reconocimiento o redistribución? Un debate entre marxismo y feminismo*. Madrid: Traficantes de Sueños
- FREEMAN, Jo (2017). *La tiranía de la falta de estructuras* [1970]. Madrid: Utopía pirata

- GÁMEZ FUENTES, María José (2015). Feminisms and the 15M Movement in Spain: Between Frames of Recognition and Contexts of Action, *Social Movement Studies*, 14(3), 359–365.
- GANDARIAS, Itziar (2014). Habitar las incomodidades en investigaciones feministas y activistas desde una práctica reflexiva. *Athenea Digital*, 14(4), 289–304.
- GARCIA SÁINZ, Cristina (2002). Trabajo no remunerado versus mercantilización: hacia un reparto de responsabilidades entre hogar, mercado y Estado, *RES. Revista Española de Sociología* 2 (2002): 139-14
- GILLIGAN, Carol (2000). *La ética del cuidado* [1982], Barcelona: Cuadernos de la Fundació Víctor Grífols i Lucas, 30.
- GLUCKSMANN, Miriam (2005) Shifting boundaries and interconnections: Extending the total social organisation of labour, *The Sociological Review* 53 (s2), 19-3
- HALL, Peter i TAYLOR, Rosemary (1996). Political Science and the Three New Institutionalisms, *Political Studies*, 44(5), 936–957.
- HAKIM, Catherine (2006) Women, careers, and work-life preferences. *British Journal of Guidance & Counselling*, 34(3), 279–294.
- _ (2008). Diversity in tastes, values and preferences: comment on Jonung and Stahlberg, *Economic Journal Watch*, 5(2), 204-218
- HARAWAY, Donna (1995). *Ciencia, cyborgs y mujeres. La invención de la naturaleza*, Madrid: Cátedra
- HARTMANN Heidi (1983) [ORIGINAL], El infeliz matrimonio entre marxismo y feminismo [1981], *Teoría y Práctica*, 12-13
- HELMKE, Gretchen, i LEVITSKY, Steven (2004). Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda, *Perspectives on politics* 2 (4)
- HERD, Pamela i HARRINGTON, Madona (2002). Care work. Invisible civic engagement“i, *Gender & Society*, 16 (5), 665-688
- HILL COLLINS, Patricia (1995). On West and Fenstermarker’s “Doing difference”, *Gender&Society*, 9(4), 491-513

- HIMMELWEIT, Susan (2011), El descubrimiento del 'trabajo no remunerado': consecuencias sociales de la expansión del término 'trabajo' a CARRASCO, Cristina, BORDERÍAS, Cristina i TORNS, Teresa (comp.), *El trabajo de cuidados. Historia, teoría y políticas*, Madrid: Los Libros de la Catarata
- HERD, Pamela i MEYER, Madonna (2002) Care Work: Invisible Civic Engagement *Gender & Society*, 16(5), 665–688.
- HOOKS, bell; BRAH, Avtar; SANDOVAL, Chela; ANZALDÚA, Gloria (2004). *Otras inapropiables. Feminismo(s) des de las fronteras*. Madrid: Traficantes de Sueños
- HUMPHRIES, Jane i RUBERY, Jill (1994) La autonomía relativa de la reproducción social y relación con el sistema de producción a BORDERÍAS, Cristina; CARRASCO, Cristina; ALEMANY, Carme. (eds) (1994). *Las mujeres y el trabajo. Rupturas conceptuales*. Madrid: FUHEM-Icaria.
- IBARRA, Pedro (2005). *Manual de sociedad civil y movimientos sociales*, Madrid: Síntesis
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2011). Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població. Barcelona: Institut Nacional d'Estadística de Catalunya
- KENNEY, Sally (1996). New Research on Gendered Political Institutions. *Political Science Quarterly (Wiley-Blackwell)*, 49(2), 445–466.
- KENNY, Meryl (2009). Gendering Institutions: The Political Recruitment of Women in Post-Devolution Scotland [Tesi Doctoral] Edinburgh: The University of Edinburgh
- _ (2014). A feminist institutionalist approach, *Politics and gender*, 10(4), 679-684

KENNY, Meryl i VERGE, Tània (2016). 'Opening up the Black Box: Gender and Candidate Selection in a New Era', *Government and Opposition*, 51 (3), 351-369

KEITH, Daniel James i VERGE, Tània (2018). Nonmainstream left parties and women's representation in Western Europe, *Party Politics*, 24(4), 397-409.

KITSCHELT, Herbert (2006). Movement parties a KATZ, Richard i CROTTY William *Handbook of political parties*, New York: SAGE Publications Ltd

KRIESI, Hanspeter (1996). The organizational structure of new social movements in a political context a MCADAM, Doug, MCCARTHY John D., ZALD Mayer N. *Comparative Perspectives on Social Movements Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, 152-184, Cambridge: University Press

KROOK, Mona (2006). Reforming Representation: The Diffusion of Candidate Gender Quotas Worldwide. *Politics & Gender*, 2(3), 303-327.

_(2009). *Quotas for Women in Politics: Gender and Candidate Selection Reform Worldwide*, Oxford: Oxford Scholarship Online

KERGOAT, Danièle (1994) Por una sociología de las relaciones sociales del análisis crítico de las categorías dominantes a una nueva conceptualización a BORDERÍAS, Cristina; CARRASCO, Cristina; ALEMANY, Carme. (eds). *Las mujeres y el trabajo. Rupturas conceptuales*. Madrid: FUHEM-Icaria.

KATHLENNE, Lyn (1994). Power and Influence in State Legislative Policymaking: The Interaction of Gender and Position in Committee Hearing Debates. *American Political Science Review*, 88(3), 560-576.

KITTILSON, Miki Caul (2013). Party Politics a WAYLEN, Georgina; CELIS, Karen i KANTOLA, Johanna; WELDON, Laurel (ed) *The Oxford Handbook of Gender and Politics*, Oxford: Oxford Handbooks

- KENNEY, Sally J. (1996). New Research on Gendered Political Institutions. *Political Science Quarterly (Wiley-Blackwell)*, 49(2), 445–466.
- KOMTER, Aafke (1989). Hidden power in marriage. *Gender & Society*, 3(2), 187–216.
- LARA, Zuriñe Rodríguez (2017). Motivations, Enlist and Women's Participation Experiences in ETA, *Política y Sociedad*, 54(2), 409–429.
- LARRAGAÑA, Mertxe (2014) Contando tiempos y descifrando Trabajos en época de crisis a CARRASCO, Cristina. *Con voz propia*, Madrid: Viento Sur
- LECCARDI, Carmen (1996) Rethinking social time: feminist perspectives, *Time&Society*. 5 (2), 169-186.
- LEGARRETA, Matxalen (2008). Reflexiones para el análisis del trabajo doméstico y los cuidados, *Cuadernos de Relaciones Laborales*, 26 (2), 49-73
- LEGARRETA, Matxalen i SAGASTIZABAL, Marina (2020), *Temps, ciutadania i desigualtats. Una aproximació als usos del temps diari i al dret al temps propi*, Ajuntament de Barcelona
- LEWIS, David i WEIGERT, Andrew (1981). The Structures and Meanings of Social Time, *Social Forces* 60 (2), 432-462
- LOVENDUSKI, Joni (2005). *Political recruitment. Gender, class and race in the British parliament*, Cambridge: University Press
- LOVENDUSKI, Joni i NORRIS, Pippa (1993). *Gender and Party Politics*. Thousand Oaks: Sage
- LOWNDES, Vivian (2014). How Are Things Done Around Here? Uncovering Institutional Rules and Their Gendered Effects, *Politics & Gender*, 10 (4)
- (2019). How Are Political Institutions Gendered?, *Political studies*, 68(3), 543–564
- LOWNDES, Vivian i ROBERT, M. (2013). *Why Institutions Matter- The New Institutionalism in Political Science*, Londres: Palgrave Macmillian
- MACKAY, Fiona (2014). Nested Newness, Institutional Innovation and the Gendered Limits of Change, *Politics & Gender*, 10, 549–571.

- MACKAY, Fiona, MONRO, Surya i WAYLEN, Georgina (2009). The Feminist Potential of Sociological Institutionalism, *Politics & Gender*, 5(2), 253.
- MACKAY, Fiona, KENNY, Meryl, i CHAPPELL, Louise (2010). New institutionalism through a gender lens: Towards a feminist institutionalism?, *International Political Science Review*, 31(5), 573–588.
- MAHONEY, James i THELEN, Kathleen (2009). *Explaining institutional change*, Cambridge: University Press
- MANSBRIDGE, Jane (1999). Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent "Yes", *The Journal of Politics*, 61(3)
- MARCH, James & OLSEN, Johan (1989). *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*. New York: Free Press
- MARCH, James i OLSEN, Johan (1993). The logic of appropriateness, ARENA Working Papers, 1–28
- MARTÍNEZ-PALACIOS, Jone (2017). Exclusión, profundización democrática e interseccionalidad. *Investigaciones Feministas*, 8(1) pp 53-71
- MARTÍNEZ, Luz Ma, BIGLIA, Barbara, LUXÁN Marta, FERNÁNDEZ Cristina, AZPIAZU, Jokin, BONET Jordi (2014). Experiencias de investigación feminista: propuestas y reflexiones metodológicas, *Athenea Digital* 14(4), 3-16
- MCADAM, Doug (1992). Gender as a Mediator of the Activist Experience: The Case of Freedom Summer, *American Journal of Sociology*, 97(5)
- MACKINNON, Catharine (1989). *Hacia una teoría feminista del Estado*, Madrid: Ediciones Cátedra
- MELUCCI, Alberto (1996). *Challenging Codes: Collective Action*. Cambridge: University Press
- MENDELBERG, Tali, KARPOWITZ, Christopher F i OLIPHANT, Baxter (2014) Gender inequality in deliberation: Unpacking the black box of interaction. *Perspectives on Politics*, 12(1), 18–44.
- MERGAERT, Lut i LOMBARDO, Emanuela (2014). 'Resistance to implementing gender mainstreaming in EU research policy', in: Weiner, Elaine and

Heather MacRae (eds): 'The persistent invisibility of gender in EU policy'
European Integration online Papers (EIoP), Special issue 1, 18, 1-21.

MILLETT, Kate (1995). Política sexual [1970], Madrid: Ediciones Cátedra

MOLÉS, Pili Álvarez (2012). Movimientos sociales, relaciones de género y cultura El caso de los gaztetxes en Euskadi, *Beca de Emakunde para la realización de trabajos de investigación*

MATTINGLY, Marybeth i SAYER, Liana (2006). Under pressure: Gender differences in the relationship between free time and feeling rushed, *Journal of Marriage and Family* 68(1), 205 - 221

MILIAN, Xavier (2018). *El poder del poble: l'autoorganització dels CDR*, València: Sembra Llibres

MIGUÉLEZ, Fausto (2015). *Las políticas de apoyo a los parados a Diagnóstico socioeconómico sobre las políticas de empleo en España, 2012-2014*. Bellaterra: Dipòsit Digital de Documents, Universitat Autònoma de Barcelona

MOLINIER, Pascale i LEGARRETA, Matxalen (2016) Subjetividad y materialidad del cuidado: ética, trabajo y proyecto político. *Papeles Del CEIC*, 1-14.

MORENO-COLOM, Sara (2007). Temps , treball i benestar : una aproximació des de la vida quotidiana [Tesi Doctoral] Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona

_ (2015). The gendered division of housework time: Analysis of time use by type and daily frequency of household tasks, *Time & Society*, 26(1)

MORENO-COLOM, Sara i BORRÀS, Vicent (2013). *El temps de treball remunerat i no remunerat Ampliació de resultats de l'Enquesta de l'Ús del Temps 2010-2011*. Bellaterra: Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball (QUIT), Universitat Autònoma de Barcelona

- MORENO-COLOM, Sara, AJENJO, Marc i BORRÀS, Vicent (2018). The masculinization of the time devoted to routine domestic tasks. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 163(163), 41-58.
- MURILLO, Soledad (1996). *El mito de la vida privada. De la entrega al tiempo propio*, Madrid: Siglo XXI Editores
- OFFE, Claus (1989) Reflections on the institutional self-transformation of movement politics: a tentative stage model, *Hitotsubashi Journal of Social Studies* 21 179-19
- OROZCO, Amaia (2014) Del trabajo domestico al Trabajo de cuidados a CARRASCO, Cristina. *Con voz propia*, Madrid: Viento Sur
- PARELLA, Sònia (2003). La internacionalización de la reproducción. La inserción laboral de la mujer inmigrante en los servicios de proximidad [Tesi Doctoral] Universitat Autònoma de Barcelona
- PALLARÈS, Francesc i VERGE, Tània (2011) Continuidad y cambio en los partidos políticos en Cataluña (1977- 2010) a MARCET, Joan i CASALS, Xavier *Partidos y elecciones en la Cataluña del siglo XXI*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS)
- PATEMAN, Carol (1995). *El contrato sexual* [1988], Barcelona: Ed. Anthropos
- _ (1996). *Críticas feministas a la dicotomía público/privado*, Barcelona: Ed. Paidós
- PAULSEN, Ronnelle (1991). Education, Social Class and Participation in Collective Action, *Sociology of Education* , 64(2), 96-110
- PETERS, Gill (1999) *Institutional theory in political science: the new institutionalism*, Pinter
- PICCHIO, Antonella (1994), El trabajo de reproducción, tema central en el análisis del mercado laboral” a BORDERÍAS, Cristina; CARRASCO, Cristina; ALEMANY, Carme. (eds). *Las mujeres y el trabajo. Rupturas conceptuales*. Madrid: FUHEM-Icaria.

- PRIETO, Carlos i HUERTAS, Tebelia (2015) Trabajo, familia, tiempo libre y relaciones de género. Perspectiva institucional a AA.VV (PRIETO i altres) *Trabajo, cuidados, tiempo libre y relaciones de género en la sociedad española*, Madrid: Cinca
- PUWAR, Nirmal (2004). Thinking about making a difference, *The British Journal of Politics and International Relations*, 6, 65–80
- QUIVY, Rayrnord i CAMPENHOUDT, Luc Van (2005). *Manual de investigación en ciencias sociales*, Ciudad de México: Grupo Noriega Editores
- RODÓ, Maria (2021). *Interseccionalitat. Desigualtats, llocs i emocions*. Manresa: Tigre de Paper
- RODÓ, Maria (2020). El debat pendent dins l'independentisme: el feminisme, *Idees: Revista de temes contemporanis*, número extraordinari 50
- ROTH, Benita i HORAN, M. (2012). What Are Social Movements and What Is Gendered About Women Participation in Social Movements?, *Sociological Perspective*, 1–4
- ROTHBARD, Diane (1979). Invisible hands: sex roles and the division of labor in two local political parties, *Social Problems*, 26 (3), 314-324
- RUBERY Jill i FAGAN Colette (1995). Gender segregation in societal context, *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 183-205
- RUBIN, Gayle (1986). El tráfico de mujeres: notas sobre la "economía política" del sexo, *Revista Nueva Antropología*, 30, 95-145
- SÁEZ, Lluís (2015). La Reconquesta del temps: estudi fenomenològic sobre el *downshifting* [Tesi doctoral] Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona
- SAGASTIZABAL, Marina (2014). Vivencias del tiempo social: compaginar la participación política, el cuidado y el empleo, *Tempos Sociais e o Mundo Contemporâneo - As crises, As Fases e as Ruturas Centro de Estudos de Comunicação e Sociedade*, 220 -231
- SAGASTIZABAL, Marina (2019). La triple presencia: Estudio sobre el trabajo

doméstico-familiar, el empleo y la participación sociopolítica, [Tesi Doctoral] Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea

SAGASTIZABAL, Marina i LEGARRETA, Matxalen (2016), La "triple presencia-ausencia": una propuesta para el estudio del trabajo doméstico-familiar, el trabajo remunerado y la participación sociopolítica, *Papeles Del CEIC*, 2016(1), 1-29.

SÁNCHEZ, Núria (2016). La división social y sexual del trabajo en transformación. Un análisis de clase en un contexto de crisi [Tesi doctoral] Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona

SÁNCHEZ, Carmen Pérez i MOZO María Gálvez (2009). Teletrabajo y vida cotidiana: Ventajas y dificultades para la conciliación de la vida laboral, personal y familiar, *Athenea Digital*, 79(15), 57-79.

SARACENO, Chiara (1986) Corso della vita e approccio biografico : quadro teorico e metodologico di una ricerca su due coorti di giovani donne, *Quaderni del dipartimento di Politica Sociale*, 9

SARACENO, Chiara i LEIRA, Arnlaug (2015). Care: actors, relationship, contexts. *SOSIOLOGI I DAG, ÅRGANG 36, NR. 3/2006* 7-34

SCOTT, Joan W. (1986). Gender : A Useful Category of Historical Analysis, *The American Historical Review*, 91(5), 1053-1075

SCOTT Jacqueline, CROMPTON Rosemary i LYONETTE Clare (2010) Introduction: what's new about gender inequalities in the 21st century a SCOTT Jacqueline, CROMPTON Rosemary, LYONETTE Clare (eds). *Gender inequalities in the 21st Century. New barriers and continuing constraints*, Camberley: Edward Elgar

SUBIRATS, Marina (1978). La dona i la participació política. *Papers* (1978) 309-312

TAYLOR, Rebecca (2004). Extending conceptual boundaries: Work, voluntary work and employment. *Work, Employment and Society*, 18(1), 29-49.

TAYLOR, Verta (1998). Feminist methodology in social movements research, *Qualitative Sociology*, 21(4), 357-379

_ (1999). Gender and social movements: gender processes in women's self-help movements, *Gender & Society*, 13 (1), 8–33

THELEN, Kathleen, and CONRAN, James (2016). Institutional Change a G. Falletti, and Adam Sheingate, Orfeo Fioretos, Tulia eds., *The Oxford Handbook of Historical Institutionalism*, 51–70. New York: Oxford University Press.

TILDESLEY, Rebeca, LOMBARDO, Emanuela, i VERGE, Tània (2021). Power Struggles in the Implementation of Gender Equality Policies: The Politics of Resistance and Counter-resistance in Universities. *Politics & Gender* 1–32.

TORNS, Teresa (1995). Mercado de trabajo y desigualdades de género, *Cuaderno de relaciones laborales* nº6

_ (2008) Tiempos de debate, tiempos de vida, *Gaceta sindical: reflexión y debate*

_ (2011). Conciliación de la vida laboral y familiar o corresponsabilidad : ¿el mismo discurso?, *Revista Interdisciplinar de Estudios de Género (RIEG)* Issue 1, pp. 0005–0013

TORNS, Teresa, CARRASQUER, Pilar, BORRÀS, Vicent i ROCA, Clara (2002). *El estudio de la doble presencia: una apuesta por la conciliación de la vida laboral y familiar*. Bellaterra: Centre d'Estudis QUIT, Universitat Autònoma de Barcelona

TORNS, Torns i RECIO, Carolina (2012). Desigualdades de género en el mercado de trabajo: entre la continuidad y la transformación, *Revista de economía crítica*, 178-202

TORNS, Teresa, MORENO-COLOM, Sara i BORRÀS, Vicent (2006) Exploració d'un marc conceptual i d'una proposta d'indicadors, *Working Papers QUIT (10)*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona

TORNS, Teresa, BORRÀS, Vicent, MORENO-COLOM, Sara i RECIO, Carolina (2006). Les polítiques de temps: un debat obert, *Dossiers del Temps*, Ajuntament de Barcelona

- THOMAS, Carol (2011) Deconstruyendo el concepto de cuidados a CARRASCO, Cristina, BORDERÍAS, Cristina i TORNS, Teresa (comp.), *El trabajo de cuidados. Historia, teoría y políticas*, Madrid: Los Libros de la Catarata
- VERBA, Sidney, BURNS, Nancy i SCHLOZMAN, Kay Lehman (1997). Knowing and caring about politics: Gender and political engagement, *The Journal of Politics*, 59(4), 1051–1072.
- VERD, Joan Maria i LOZARES, Carlos (2016). *Introducción a la investigación cualitativa. Fases, métodos y técnicas*, Madrid: Síntesis
- Verge, Tània (2012). Institutionalising Gender Equality in Spain: From Party Quotas to Electoral Gender Quotas. *West European Politics*, 35(2), 395–414.
- (2015). The Gender Regime of Political Parties: Feedback Effects between Supply and Demand. *Politics and Gender*, 11(4), 754–759.
- (2017). Aliança entre feminisme i sobiranisme: autodeterminació, pacte previ i escenaris constituents a Gatamaula (ed.) *Terra de ningú. Perspectives feministes sobre la independència*. Barcelona: Pol·len edicions, 295-302.
- (2020). Political Party Gender Action Plans: Pushing Gender Change Forward Beyond Quotas, *Party Politics* 26 (2), 238–248
- (2021). Gender Equality Policy and Universities: Feminist Strategic Alliances to Re-gender the Curriculum. *Journal of Women, Politics and Policy*, 42(3),191–206.
- VERGE, Tània i DE LA FUENTE, Maria (2014). Playing with Different Cards: Party Politics, Gender Quotas and Women's Empowerment. *International Political Science Review*, 35(1),67–69.
- VERGE, Tània, FERRER-FONS, Mariona i GONZÁLEZ, Maria José (2018). Resistance to mainstreaming gender into the higher education curriculum, *European Journal of Women's Studies*, 25(1), 86–101.
- VERGE, Tània i CLAVERIA, Sílvia (2018). Gendered political resources: The

case of party office. *Party Politics*, 24(5), 536–548.

VERLOO, Mieke (2014), "Multiple Inequalities, Intersectionality and the European Union", *European Journal of Women's Studies*, 13(3), 211–228

WAYLEN, Georgina (2014). *Understanding Institutional Change from a Gender Perspective*. 1, 1–25

_ (2017). Informal Institutions , Institutional Change and Gender Equality, *Political Research Quarterly*, 67(1) 212 –223

WELDON, Laurel (2011). *Introduction: Movements, Marginalization, and Representation. How Social Movements Represent Disadvantaged Groups*, Michigan: University Press

WEST Guida i BLUMBERG RhodaLois (1990) *Women and social protest*. Oxford: University Press

WEST, Candace, & ZIMMERMAN, Don H. (1987). Doing Gender, *Gender and Society*, 1(2), 125–151.

WEST, Candace i FENSTERMACKER, Sarah (1995) Doing Difference. *Gender and Society*, 9(1), 8–37

WILKINSON, Sue (2004). Focus group research a SILVERMAN, D. *Qualitative research: Theory, method and practice*. Thousand Oaks: University Press

WILLIS, Paul (2017) *Aprendiendo a trabajar. Como los chicos de la clase obrero consiguen trabajos de la clase obrera* [1977]. Madrid: Akal

WITTING, Monique (1992) *El pensamiento heterosexual y otros ensayos* [1978], Barcelona: Editorial Egales

WOODWARD, Alison (2001). European Gender Mainstreaming: Promises and Pitfalls of Transformative Policy, *Review of Policy Research*, 20(1)

YEE KAN, Man I GERSHUNY, Jonathan (2010) Gender segregation and bargaining in domestic labour: evidence from longitudinal time-use data a SCOTT Jacqueline, CROMPTON Rosemary, LYONETTE Clare (eds). *Gender inequalities in the 21st Century. New barriers and continuing constraints*, Camberley: Edward Elgar

ANNEXOS

---

1. Guions del treball de camp

1.1 Guió entrevistes semi-estructurades

Temps previst: 1h 30min

Bloc 1: Vida personal i trajectòria política

- Per començar, et faré una breu bateria de preguntes per conèixer algunes característiques personals teves. On vius? Amb qui vius? Tens persones a càrrec? Quins estudis tens? Treballes? Amb quina jornada i quin tipus de contracte? I els teus pares, quin nivell d'estudis tenen/tenien i de què treballaven?
- En segon lloc, parlarem amb més detall de la teva trajectòria en espais de participació política. Com vas començar a interessar-te per la política i vas començar a participar en algun espai? Posteriorment, per quins períodes ha passat la teva implicació en un mateix o diferents espais polítics? Hi ha hagut alts i baixos de dedicació? Per quins motius? (*Identificar intersecció vida laboral/familiar/participació política*)

Bloc 2: Estructura generitzada del temps

- Actualment, a què dediques el teu temps? Com és el teu dia a dia? Em podries explicar un dia quotidià des de que et lleves fins que te'n vas a dormir tenint en compte totes les activitats que duus a terme? (*durada, distribució*) A quines d'aquestes activitats creus que dediques més esforços i temps mental? (*intensitat*) De quines creus que podries

prescindir i de quines no? (*responsabilitat, imaginari, valors*) Quines t'aporten més satisfacció personal i quines menys? (*percepcions, actituds, valors*) Què canviaries del teu dia a dia? Què t'ho impedeix? (*expectatives*)

- Centrant-nos ara en la participació política, a quines activitats de la militància política dediques més temps? I els que menys? Per què? Ha sigut sempre així? T'agradaria que fos diferent? (*dimensió temporal de la divisió sexual de les tasques*)
- Actualment t'agradaria dedicar-hi més o menys temps? Què t'ho impedeix? Si tinguessis més temps per participar, com creus que repercutiria? Has hagut de renunciar a espais de participació política per manca de temps? Li ha passat a més gent?
- Has hagut de fer canvis a la teva organització quotidiana per poder participar políticament? Has demanat canviar algun aspecte de l'espai on participes per poder compaginar millor la dedicació a altres tasques amb la política?
- Com decideu els horaris de les reunions i activitats de l'organització? Es compleixen els horaris? A quina hora s'acaben les reunions? Està establerta l'hora de finalització? Aquest horari va bé a tothom o creus que només a uns quants membres de l'organització? Per quins motius (responsabilitats familiars, laborals...) Què fan els que no els hi va bé l'horari? Tenen mecanismes per participar igualment de la presa de decisions?
- A part del temps d'assistència a les reunions, creus que és necessari disposar de més temps per participar a la teva organització? Concretament, quant se'n necessita? Està reglamentat?

- A banda dels espais com les reunions en assemblea, altres reunions amb col·lectius, espais de coordinació o òrgans de direcció, la teva participació implica altres trobades amb companyes del partit? Us veieu fora d'aquests espais? Com es donen aquestes trobades? Qui les convoca? Qui acostuma a assistir-hi? Parleu de qüestions relacionades amb l'organització? Quina importància creus que tenen aquests espais en el dia a dia de l'organització?
- En parleu, a la organització, del temps que hi pot dedicar cadascú i com repercuteix això en el paper que hi desenvolupeu? En espais formals o informals? Quins debats hi ha sobre la taula al voltant d'aquesta qüestió? Qui els proposa?
- Creus que les persones amb menys disponibilitat temporal poden participar en les mateixes condicions que les que tenen més temps? Coneixes algú del teu entorn que li agradaria participar però no pot? Per quins motius? Com afavoreix el fet de tenir més temps a l'hora de participar? Creus que això hauria de canviar? Com?
- Heu introduït mesures perquè el temps no suposi un impediment per participar en les mateixes condicions? En cas que sí, com les valoreu? Quines facilitats es donen per compaginar les responsabilitats familiars amb la participació? Les criatures poden assistir a les reunions? Hi ha espais de canguratge? I els altres tipus de responsabilitats familiars?
- D'aquí a cinc anys et veus participant diferent a l'organització? Dedicant més o menys temps? Per què? Com creus que això repercutiria?
- Comparant la teva organització amb altres espais on hagis participat o que coneguis amb profunditat. Quins diries que són els punts forts i els

punts febles sobre la gestió del temps?

Bloc 3: Divisió sexual del treball polític

- De quin àmbit temàtic/comissió part a la teva organització, per què? T'agradaria formar part d'un altra, per què?
- Et sembla que hi ha temàtiques de treball a les quals es dóna més importància que a d'altres? T'agradaria canviar-ho? Per què? És una qüestió que es debat en el si de l'organització? En espais formals o informals? Qui els proposa? Heu introduït mesures per donar més importància a àmbits de treball als què normalment no els hi doneu? En cas que sí, com les valoreu?
- Més enllà dels àmbits temàtics, quines són les tasques del dia a dia de l'organització? Com per exemple, prendre acte a les reunions, fer els recordatoris de les responsabilitats que assumeix cadascú, fer difusió de les activitats, anar a reunions amb altres organitzacions com a representant, tenir un càrrec de responsabilitat a l'estructura nacional de l'organització (*adaptar en cada cas*)... Com decideu qui les porta a terme? Quines acostumes a dur a terme tu? T'agrada fer-ho o preferiries fer-ne d'altres?
- Creus que feu un repartiment de tasques equitatiu? Hi ha perfils que es dediquen més a un tipus de tasques determinat? Què creus que ho determina?
- Et sembla que totes les tasques estan reconegudes per igual entre els membres de l'organització? Quins i per què? Tenen un reconeixement

diferent en funció de qui les porta a terme? En cas que sí, què creus que cal per rebre aquest reconeixement? Quines conseqüències té això?

- El repartiment de les tasques porta debat entre els membres de la teva organització? En espais formals o informals? Quins debats hi ha sobre la taula al voltant d'aquesta qüestió? Qui els proposa? Heu introduït mesures per repartir les tasques? En cas que sí, com les valores?
- Creus que hi ha tasques per les quals es necessitin uns coneixements tècnics/acadèmics determinats? Qui té aquests coneixements? Quin reconeixement tenen les persones que els aporten?
- D'aquí a cinc anys creus que seguiries realitzant les mateixes tasques a l'organització? Què creus que haurà canviat del teu rol dins l'organització?
- Comparant la teva organització amb altres espais on hagis participat o que coneguis amb profunditat. Quins diries que són els punts forts i els punts febles d'aquestes qüestions, tant pel que fa al repartiment i importància dels àmbits temàtics, les tasques del dia a dia i la dels càrrecs de responsabilitat?

Bloc 4: Processos i codis de deliberació

- Ho hem comentat en casos concrets, però quins són els mecanismes de presa de decisions de la teva organització? Quines decisions es prenen per consens i quines per votació? Com és el debat previ? En quins espais es dona? Amb quines dinàmiques? A quines hores? Amb quins tempos?

- Creus que hi ha decisions que es prenen fora dels espais reglamentats? Qui acostuma a formar part d'aquests espais? Per què? Com ho valores? Per què passa? Heu pres mesures per canviar-ho? Qui i com les valores?
- Creus que participes activament dels processos de presa de decisió? Sempre ha sigut així? Quins factors intervenen en això?
- Creus que hi ha un bon clima per fer debats i prendre decisions? (Es respecten els torns de paraula, el to de la conversa es calmat i respectuós...) Creus que hi ha persones amb més bones dinàmiques de debat que d'altres? Quines i per què creus que això passa? Creus que això genera malestar entre les participants? El mateix malestar per tothom? Per qui en genera més? Per què? Quan es donen males dinàmiques es posa sobre la taula a la mateixa reunió? Qui ho fa i com? Quines conseqüències té?
- Quan preneu les decisions, tothom participa per igual? Per què? Creus que les intervencions dels diferents membres tenen la mateixa incidència? Per què? Creus que les persones que més parlen tenen més reconeixement a l'organització? Per què? En cas que sí, cal fer per tenir la mateixa incidència i rebre el mateix reconeixement que d'altres?
- Creus que el fet de tenir uns coneixements tècnics/acadèmics útils per les tasques de l'organització té repercussió en la manera de participar als debats i la incidència de les idees pròpies?
- La presa de decisions de manera igualitària és un debat a la teva organització? En espais formals o informals? Quins debats hi ha sobre la taula al voltant d'aquesta qüestió? Qui els proposa? Heu introduït

mesures per una participació més igualitària o per millorar el clima dels debats? En cas que sí, com les valdries? D'aquí a cinc anys creus que haurà canviat la teva manera de participar als debats? Com creus que serà la situació?

- Comparant la teva organització amb altres espais on hagis participat o que coneguis amb profunditat. Quins diries que són els punts forts i els punts febles d'aquesta qüestió?

Bloc final

- Per acabar, tenint en compte tot el que hem parlat, creus que a la teva organització hi ha un prototip de militant ideal? Com el descriuries? Quins són els seus valors i maneres de fer, com participa dels espais de debat i quines tasques porta a terme? Com de prop et sents amb aquest ideal?
- Amb tot el que hem parlat, com seria la teva organització ideal? Com t'agradaria que funcionés en un futur?
- T'agradaria dir alguna cosa relacionada amb el que hem parlat que no hagi sortit?

Guió entrevista de contextualització a responsable o militant feminista

Temps previst: 1h - 1h.30min

- Quin és vostre model organitzatiu? Quins són els diferents espais de presa de decisions i com funcionen? Com es trien les persones que formen part dels diferents espais? Amb quins criteris? Quines característiques creus que s'espera que tinguin les persones que formen part dels òrgans de presa de decisions?

- Teniu un òrgan encarregat de les qüestions de gènere/igualtat/feminismes a l'organització? Com es va crear aquest òrgan i quina és la seva trajectòria? Quines són les seves tasques? Qui en forma part? Com se seleccionen les persones que el coordinen/lideren? Com s'organitza? Forma part de l'estructura nacional de l'organització o de l'espai de presa de decisions més rellevant? Quina relació té amb la resta d'òrgans de l'organització?
- Quines actuacions heu dut a terme a la vostra organització en relació a les qüestions de gènere tant a nivell de discurs extern com qüestions internes? Teniu un pla d'igualtat intern? En cas que sí, qui va decidir elaborar-lo i implementar-lo? Com va ser el procés d'elaboració? Qui hi va participar? Totes les àrees de l'organització va tenir la mateixa implicació en l'elaboració del pla d'igualtat? I la militància sense implicació en l'estructura nacional? I en la seva implementació? Per què?
- En concret, a nivell intern, quines actuacions heu dut a terme per garantir una major participació de les dones, tant en nombre de militància com a nivell de formar part dels espais de presa de decisions? En quins àmbits us heu centrat i per què? On i com s'ha pres la decisió per dur-les a terme? S'han dut a terme a tot arreu amb la mateixa intensitat? Quins han sigut les persones responsables de dur-les a terme?
- Com valoreu les mesures implementades? Quines problemàtiques us heu trobat per implementar-les? Hi hagut mesures proposades que s'han tirat enrere o no s'han arribat a implementar del tot? Quines qüestions han tingut més "èxit" i quines menys? Per què creus que passa això? Com creus que valoren les dones de l'organització les mesures preses? I els homes?

- A nivell de polítiques i discurs feminista, quines línies de treball teniu? Qui s'encarrega de dur-lo a terme? Té incidència en tots els àmbits de treball de l'organització? I a tots els nivells (nacional, local)?
- Com valoreu les mesures implementades? Quines problemàtiques us heu trobat per implementar-les? Hi hagut mesures proposades que s'han tirat enrere o no s'han arribat a implementar del tot? Quines qüestions han tingut més "èxit" i quines menys? Per què creus que passa això? Com creus que valoren les dones de l'organització les mesures preses? I els homes?
- Quin creus que és el nivell de presa de consciència sobre les relacions de gènere internes a la teva organització? Hi ha diferents nivells de conscienciació? De què creus que depèn? Ha canviat al llarg del temps? Com valoreu el canvi?
- Quins reptes de futur teniu a curt i a llarg termini? Què creus us seria necessari per aconseguir una participació totalment igualitària?
- Finalment, si haguéssim de fer un DAFO sobre la igualtat de gènere a la vostra organització, amb quines debilitats, fortaleces, oportunitats i amenaces creus que us trobeu particularment a la vostra organització pensant en les seves característiques i en el perfil dels seus membres?

1.2 Guió grups de discussió no mixtos

Temps previst: 2 hores

Bloc 1. Estructura generitzada del temps

- A les entrevistes que he fet tant a ERC, com a la CUP, com als CDR, la majoria de persones entrevistades afirmen que tenir temps és clau per implicar-se a fons amb l'organització, però que tothom dedica el temps que pot a la política. Hi esteu d'acord? Com afecta això a la vostra assemblea?
- Penseu en la vostra experiència militant. Us heu sentit malament si en algunes èpoques no heu pogut dedicar tot el temps que voldríeu a militar? Ho heu expressat a les vostres assemblees? De quina manera? S'ha acollit bé? S'han produït canvis?
- O pel contrari, us heu trobat que vosaltres feieu més que la resta i més esforços per arribar al mateix punt? Creieu que el vostre esforç s'ha reconegut per tothom?
- Què faríeu si una companya que fa poc que ha començat a participar a la vostra assemblea us digués que li agradaria implicar-se més però que ha de fer molts malabars per assistir a totes les reunions perquè el seu pare s'ha posat malalt i no té ningú a qui deixar-lo?
- En algunes entrevistes m'apareixia el fet que després les reunions alguna gent es queda sopant o fent cerveses per tenir un moment més relaxat. Com són aquests moments per vosaltres? De què es parla? Qui es queda

i qui no pot? Fins a quin punt és determinant aquesta cohesió que es genera entre algunes persones fora de les assemblees formals?

Bloc 2. Divisió sexual del treball polític

- Fixeu-vos en totes les accions que surten a aquestes fotografies. Totes elles formen part del dia a dia d'una organització política. Intenteu ordenar-les de més a menys engrescadora/importante (dubte) per vosaltres argumentant-ne els motius.

(Es mostren fitxes de fotos que representen les següents tasques: Càrrecs institucionals / Relacions polítiques amb altres agents / Portaveus / Xarxes socials personals / Fer paradeta / Parlar amb gent al carrer, repartir-li pamflets / Càrrec intern / Participar activament a un debat / Traçar una estratègia / Prendre acte / Preparar un concert/acte logístic major / Fer pancartes / Penjar cartells / Elaborar material / Gestionar economia / Netejar el local)

- Un cop les han ordenat es pregunta:
- Com decideu qui fa cada tasca? N'hi ha alguna que no expliciteu qui la farà? En aquest cas, qui les acostuma a fer i per què? Tothom és conscient que existeixen aquestes tasques?
- Hi ha tasques que aportin més poder que altres? Es valoren igual si les fa una persona o una altra? Tothom rep els mateixos agraïments o comentaris positius al desenvolupar una mateixa tasca?

Bloc 3. Desigualtats en els processos de deliberació

- Alguna vegada has tingut la sensació que parleu molt més o molt menys que la resta? Per què? Com us sentiu? Heu fet alguna cosa per canviar-ho?

- Mireu aquestes fotografies que il·lustren la guia d'autodiagnosi "Reunions roDONES" de la Xarxa d'Economia Solidària (XES) (es porten impreses). Us sentiu identificades amb algun d'aquests pensaments si penseu en les vostres assemblees o creieu o algú us ha verbalitzat que si sent identificat? Podeu explicar alguna situació més que no estigui a les il·lustracions? Qui i com es donen aquestes situacions? Heu fet alguna cosa per canviar-ho?

Les teues reunions són roDONES?
Comprova-ho ací: www.xes.cat/reunions-rodonas

Les teues reunions són roDONES?
Comprova-ho aquí: www.xes.cat/reunions-rodonas

- Creieu que hi ha persones a les quals s'escolta més que a altres? Com ho detecteu? Com són els seus discursos? Per què creieu que passa? Com es podria canviar?

Bloc 4. Propostes de canvi feministes

- Creieu que el feminisme és un eix que es té en compte a la vostra organització? Sobretot en quins àmbits? I en quins menys? Per què?
- Sabeu quines mesures per aconseguir una igualtat efectiva entre dones i homes hi ha a la vostra organització? Qui les ha elaborat i qui les porta a terme?
- Quina valoració feu de les mesures aplicades?

1.3 Guió de les observacions de les reunions locals

Data i freqüència d'aquesta tipologia de reunió	
Horaris previstos	
Horaris reals	
Lloc i tipus d'espai	
Facilitats per atendre a la cura d'infants o persones grans	
Composició del grup	
Rols formals	Preguntar-los (prendre acta,

	moderador/a... són càrrecs formals o com es decideixen?)
Rols informals	Analitzar la importància atorgada a les diferents persones que intervenen (indicadors: atenció de les altres persones, tendència a interrompre-la, si la miren, si estan fent altres coses com mirar el mòbil, aixecar-se, mirar l'ordinador...)
Intervencions	<ul style="list-style-type: none"> ● Quantitat intervencions per gènere ● Llargada intervencions per gènere ● Tipologia d'intervencions per gènere (informació, resolució, repetició, tallar intervenció, comentari fora de to, dubte...) ● Anàlisi dels tons de veu ● Anàlisi del llenguatge
Presa de decisions	Votació, consens, a partir de quines intervencions?
Importància atorgada als temes	Temps dedicat a cada tema, atenció de les persones, mirar si estan mirant el mòbil, aixecant-se, fent altres coses...

2. Fitxes del treball de camp

2.1 Perfils de la militància entrevistada

2.1.1 Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)

Codi	Gènere	Estudis	Estudis progenitors	Professió	Edat	Responsabilitats familiars	Trajectòria amb càrrec	Municipi
HCMNRFERC	Home	Universitaris	Universitaris	Alliberat ERC	36	No	Sí	Poble
HCTNRFERC	Home	Secundària	Primària	Estibador	48	No	No	Ciutat
HCTRFERC	Home	Secundària	Secundària	Transportista	35	8 anys	No	Ciutat
HCMRFERC	Home	Universitaris	Universitaris	Regidor	38	2 anys	Sí	Ciutat
DCMNRFERC	Dona	Universitaris	Universitaris	Alliberada ERC	42	No	Sí	Poble
DCMRFERC	Dona	Universitaris	Universitaris	Advocada	49	11 i 13 anys	Sí	Poble
DCTNRFERC	Dona	Batxillerat	Secundària	Dependent	24	No	No	Ciutat
DCTRFERC	Dona	Secundària	Primària	Aturada	51	17 anys	No	Ciutat

Entrevista de context a la Secretaria de la Dona i entrevistes a dos càrrecs de l'Executiva Nacional (home i dona) amb responsabilitats familiars

2.1.2 Candidatura d'Unitat Popular (CUP)

Codi	Gènere	Estudis	Estudis progenitors	Professió	Edat	Responsabilitats familiars	Trajectòria amb càrrec	Municipi
HCMNRFUCUP	Home	Universitaris	Universitaris	Administratiu	32	No	Sí	Ciutat
HCTNRFUCUP	Home	Formació professional	Secundària	Mosso de magatzem	32	No	No	Ciutat
HCTRFCUP	Home	Secundària	Primària	Electricista	54	22 anys	No	Ciutat
HCMRFCUP	Home	Universitaris	Universitaris	Docent	33	2 anys i 8 mesos	Sí	Ciutat
DCMNRFUCUP	Dona	Universitaris	Universitaris	Tècnica tercer sector	28	No	No	Poble
DCMRFCUP	Dona	Universitaris	Universitaris	Docent	35	7 anys	No	Poble
DCTNRFUCUP	Dona	Batxillerat	Secundària	Administrativa	26	No	No	Ciutat
DCTRFCUP	Dona	Formació professional	Secundària	Autònoma	45	4, 8 i 12 anys	Sí	Poble

- + Entrevista de context a membre del Grup de Treball Feminista i entrevista a dos càrrecs del Secretariat Nacional (home i dona) amb responsabilitats familiars

2.1.3 Comitès en Defensa de la República (CDR)

Codi	Gènere	Estudis	Estudis progenitors	Professió	Edat	Responsabilitats familiars	Trajectòria amb càrrec	Municipi
HCMNRFCDR	Home	Universitaris	Universitaris	Informàtic	29	No	Sí	Poble
HCTNRFCDR	Home	Formació Professional	Secundària	Autònom	40	No	Sí	Poble
HCTRFCDR	Home	Secundària	Secundària	Dependent de comerç	50	12 anys	Sí	Ciutat
HCMRFCDR	Home	Universitaris	Universitaris	Docent	41	3 i 5 anys	Sí	Ciutat
DCMNRFCDR	Dona	Universitaris	Universitaris	Tècnica superior	30	No	Sí	Poble
DCMRFCDR	Dona	Universitaris	Universitaris	Administrativa	53	13 i 7 anys	No	Poble
DCTNRFCDR	Dona	Secundària	Secundària	Operària fàbrica	28	No	No	Ciutat
DCTRFCDR	Dona	Secundària	Primària	Jubilada	70	Néta amb diversitat funcional	No	Ciutat

+ Entrevista de context a una activista feminista membre dels CDR des dels inicis

2.2 Composició dels grups de discussió

Dones ERC	Cinc dones d'una ciutat i quatre dones d'un poble, cinc de les participants amb responsabilitats familiars.
Homes ERC	Tres homes d'una ciutat i dos homes d'un poble, dos dels participants amb responsabilitats familiars, dos d'ells presidents de les seves seccions locals.
Dones CUP	Tres dones d'una ciutat i quatre dones d'un poble, una d'elles regidora.
Homes CUP	Quatre homes d'una ciutat i tres homes d'un poble, dos d'ells regidors i un membre del Consell Polític.
Dones CDR	Quatre dones d'una ciutat i dues dones d'un poble.
Homes CDR	Quatre homes d'una ciutat i dos homes d'un poble, quatre dels participants amb responsabilitats familiars

2.3 Fitxes de les observacions

Observació 1 ERC	
Data	Dilluns 25 de febrer de 2019
Tipologia i freqüència	Plenària de la secció local d'una ciutat, freqüència mensual
Horari previstos	20h - 21h
Horaris reals	20.15h - 21.15h
Lloc	Seu d'ERC
Facilitats per atendre a la cura d'infants o persones grans	No
Composició del grup	Dotze homes i set dones
Rols formals	President i secretari homes. El president dinamitza l'ordre del dia de la reunió i pren acta.
Rols informals	Analitzar la importància atorgada a les diferents persones que intervenen (indicadors: atenció de les altres persones, tendència a interrompre-la, si la miren, si estan fent altres coses com mirar el mòbil, aixecar-se, mirar l'ordinador...)
Intervencions	<ul style="list-style-type: none"> ● Parlen majoritàriament els homes i s'extenen més estona, especialment el president, els regidors i el cap de llista de les municipals ● Dues vegades homes tallen dones ● Una situació en què pregunten una qüestió de la campanya i la dona responsable de la comissió contesta breument i el cap de llista repeteix la resposta de manera més extensa
Presa de decisions	La majoria de punts els introdueix el president i s'afirmen unànimament sense debat
Importància atorgada als temes	Es parla principalment de la preparació de les eleccions municipals del 26 de maig i a l'últim punt es parla de la diada del vuit de març, és l'únic punt on les dones intervenen més

Observació 2 ERC	
Tipologia i freqüència	Plenària de la secció local d'un poble, freqüència mensual
Horaris previstos	Inici previst 19h, inici real 19.30h, finalitza a les 21.30h
Lloc i tipus d'espai	Seu d'ERC del poble
Facilitats per atendre a la cura d'infants o persones grans	No
Composició del grup	Cinc homes i quatre dones (dos homes arriben a les 20.45h i 21.15h i dues de les dones i un home marxen a les entre .es 20.30h i les 21.15h)
Rols formals	President i secretari són homes, el president dinamitza l'ordre del dia de la reunió. Ningú pren acta formalment.
Rols informals	Una dona s'aixeca a preparar dos cafès a la mateixa sala mentre la resta segueixen amb la reunió. Quan els porta un dels homes li diu, amb to bromista, que ni prepari un per a ell. Ella ho fa i ell comenta amb to bromista "Molt bé, ho estàs fent molt bé, amb aquell esperit de servei, aquella alegria"
Intervencions	<ul style="list-style-type: none"> • Intervenien més els homes, el president fa intervencions molt llargues i explicatives i els demés, majoritàriament els homes, l'han de tallar per intervenir • La majoria d'intervencions dels homes, especialment del president, són poc resolutives i divagatòries. Les intervencions de les dones són breus i resolutives i intervenen menys a mesura que avança la reunió i, dues d'elles, han de marxar. • S'identifiquen sis vegades en què es tallen entre els homes i dues vegades que es talla a una dona
Presca de decisions	No hi ha deliberació, sinó que el president dona la seva opinió sobre els diferents punts, la resta de militància comenta qüestions relacionades o fa preguntes i ell les contesta. Hi ha un moment de debat entre el president

	i el cap de llista de les eleccions municipals en què deliberen durant un quart d'hora i finalment prenen una decisió, sense que intervingui ningú més.
Importància atorgada als temes	Es parla principalment de la preparació de les eleccions municipals del 26 de maig, hi ha altres punts a l'ordre del dia, entre ells el protocol de violències masclistes d'àmbit nacional, però no s'arriben a tractar a la reunió per manca de temps.

Observació 1 CUP	
Data	Dimarts 26 de març 2019
Tipologia i freqüència	Assemblea local ordinària d'una ciutat, freqüència setmanal
Horaris previstos	Inici 19.30h
Horaris reals	S'inicia a les 20h i s'acaba a les 22.30h
Lloc i tipus d'espai	Seu de la CUP de la ciutat
Facilitats per atendre a la cura d'infants o persones grans	No
Composició del grup	Set homes i sis dones
Rols formals	Un regidor, una regidora i una persona que assisteix a les Assemblees Territorials i Consells Polítics
Rols informals	Prenen acta i moderen una dona gran i una noia jove, la dona gran es queixa que sempre ho fan elles perquè ningú més es presenta voluntàriament a fer-ho i "algú ho ha de fer"
Intervencions	Intervencions majoritàriament masculines. Les intervencions dels homes són més llargues i en alguns casos divagatòries i poc resolutives. S'identifica que els homes es tallen entre ells cinc vegades i tallen diverses vegades a la dona gran quan fa la funció de moderació.

Presa de decisions	Les decisions es prenen per consens, algunes decisions no es prenen per manca de temps per tenir el debat
Importància atorgada als temes	A les qüestions relacionades amb la relació amb altres moviments socials de la ciutat hi ha intervencions més variades i es dedica més temps que als temes i debats que es deriven de la coordinació territorial i nacional

Observació 2 CUP	
Data	Diumenge 7 d'abril de 2019
Tipologia i freqüència	Assemblea local ordinària, setmanal
Horaris previstos	Inici 18h
Horaris reals	Inici 18.15h finalitza 19.30h
Lloc i tipus d'espai	Sala polivalent de l'escola del poble
Facilitats per atendre a la cura d'infants o persones grans	Tres criatures de dues de les dones juguen al pati de l'escola mentre fan l'assemblea
Composició del grup	Sis dones i tres homes
Rols formals	Un regidor
Rols informals	Una dona pren acta i torns de paraula El regidor dinamitza l'ordre del dia
Intervencions	Intervenien més dones, però el regidor intervé a tots els punts amb intervencions més llargues que la majoria. Qui vol intervenir aixeca la mà i la dona que pren acta ho apunta i dona els torns. No es tallen intervencions.
Presa de decisions	Quan s'ha de prendre una decisió després del debat, la dona que pren acta pregunta si tothom hi està d'acord i s'apunta el consens
Importància atorgada als temes	Es parla principalment de qüestions relacionades amb les eleccions municipals del 26 de maig

Observació 1 CDR	
Data	Diumenge 17 de febrer de 2019
Tipologia i freqüència	Assemblea ordinària, freqüència setmanal
Horaris previstos	Horari d'inici previst a les 19h
Horaris reals	Comença a les 19.40h i acaba a les 22.30h
Lloc	Menjador del domicili d'una de les dones
Facilitats per atendre a la cura d'infants o persones grans	Els fills de la dona del domicili on fan la reunió són a la seva habitació mentre es fa l'assemblea
Composició del grup	Sis homes i tres dones (una dona marxa aviat i dos homes arriben més tard)
Rols formals	Un dels homes que exerceix de dinamitzador de l'assemblea i una dona assisteixen a les coordinacions territorials
Rols informals	Dos homes que introdueixen i tanquen la majoria de temes, l'home que assisteix a la coordinació territorial és qui fa les explicacions de traspàs sense que gairebé intervingui la dona que també hi assisteix
Intervencions	<ul style="list-style-type: none"> • Intervencions majoritàries d'homes, intervencions de les dones més curtes i resolutives • Interpel·len a una de les dones perquè no intervé i diu que no sent que tingui res a aportar que està allà per escoltar i ajudar en el que pugui
Preses de decisions	S'arriba a consensos, però no es fa explícit
Importància atorgada als temes	Es dedica més temps al debat sobre el context polític actual i la valoració d'accions que havien fet anteriorment que a la preparació logística d'un acte que organitzen properament

Observació 2 CDR	
Data	Dijous 14 de març de 2019
Tipologia i freqüència	Assemblea ordinària, freqüència setmanal
Horaris previstos	De 19h a 21h
Horaris reals	De 19.30h a 21.30h
Lloc i tipus d'espai	Casal popular de la ciutat
Facilitats per atendre a la cura d'infants o persones grans	No
Composició del grup	Sis dones i set homes
Rols formals	Un home i una dona assisteixen a les coordinacions territorials
Rols informals	No hi ha rols establerts, però hi ha un home que dinamitza i demana qui vol prendre acta i una dona jove es presenta voluntària, es comenta que sempre ho acostuma a fer ella
Intervencions	Intervencions paritàries, algunes de les intervencions de les dones eren més llargues, ja que feien transmissió d'informació, no opinió
Presca de decisions	Per consens
Importància atorgada als temes	La majoria de temes reben la mateixa importància, excepte la decisió de qui ocuparà les paradetes que tenen properament els diumenges a la plaça, s'identifica que moltes persones es desenten d'aquesta qüestió

2.3 Documents formals analitzats

<p>ERC</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Estatuts (Última consulta: 26/2/2022: https://www.esquerra.cat/arxius/textosbasics/estatuts.pdf) ● Reglament de règim intern. Llibre 1. L'organització interna (Última consulta: 26/2/2022: https://www.esquerra.cat/arxius/textosbasics/lilibre-i.pdf) ● Pla per la igualtat (Última consulta: 26/2/2022: https://www.esquerra.cat/arxius/textosbasics/pla-igualtat.pdf)
<p>CUP</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Ponència organitzativa (2016)* ● Pla d'igualtat (2018)* <ul style="list-style-type: none"> ○ Es pot consultar un resum de la diagnosi a https://feminisme.cup.cat/pla-igualtat/ (Última consulta: 30/3/2022) ● Ponència de l'Assemblea Nacional de Dones (2018)* <p>*Documents sense possibilitat de consulta pública</p>

3. Codis d'anàlisi

L'anàlisi de les entrevistes semi-estructurades i els grups de discussió s'ha realitzat mitjançant el programa d'anàlisi qualitatiu ATLAS.ti seguint l'operacionalització de les dimensions establertes al model d'anàlisi. A les següents taules es mostren els codis i super-codis que finalment sorgeixen en el transcurs de l'anàlisi dels grups de discussió i les entrevistes.

3.1 Codis de l'estructura generitzada del temps

Super-codis	Codis	Indicadors (referència a...)
Dedicació intensiva	Sacrifici	Sacrifici
	Autoexigència	Autoexigència
	Disciplina	Disciplina
	Crema-se	Crema-se
	Culpabilitat	Culpabilitat
	Estrés	Estrés
	Autoexigència	Autoexigència
	Dedicació_legitimitat	Més dedicació = més legitimitat per opinar
	Dedicació_lideratge	Més dedicació = més lideratge
	Ideal_dedicació	Ideal de dedicació ilimitada
	No_delegar	Dificultat per delegar
	Ultramilitància	Ultramilitància
	Implicació_fluctuant	Implicació fluctuant
Exigència	Exigència	
Presencialisme	Presencialisme_digital	Necessitat d'estar present als grups de missatgeria instantània, correu, etc.
	Responsabilitats_incidència	Assumir responsabilitats a l'assemblea = més capacitat incidència

	Tempos_institució	Tempos propis de la institució: burocràcia, reunions, "fer acte de presència" a esdeveniments institucionals
	Presència_assemblea	La importància de la presència a l'assemblea
Separació de les responsabilitats de cura i la militància	Separació	Separació vida personal i militant
	Naturalització_cursvida	Naturalització etapes curs de vida
	Naturalització_cura	Naturalització cura dones
	NR_cura	Manca de reconeixement del temps i el cost del treball de cura
Distribució horaris	Horaris_fluctuants	Horaris fluctuants
	Incompatibilitat_horaris	Incompatibilitat d'horaris entre la militància
	Externalitza_cura	Necessitat d'externalitzar el treball de cura individualment
Durada reunions	Dispersió_reunió	Assemblees dispersees = allargament (ritual de gènere)
	Repeticions	Repeticions (ritual de gènere)
	Impuntualitat	Impuntualitat
	Sobredocumentació	Sobredocumentació
	Horaris_ilimitats	Horaris ilimitats
	Optimització_horaris	Optimització horaris
Pràctiques xarxes informals	Post_reunió	Prendre alguna cosa després d'una reunió formal
	Oci_conjunt	Anar a sopar o a passar un cap de setmana fora
	Òrgans_informals	Generar òrgans informals
	Post_accio	Prendre alguna cosa després d'una acció

3.2 Codis de la divisió sexual del treball polític

Super-codis	Codis	Indicadors
Segregació horitzontal	Tasquesmanuals_CT	Naturalitzar l'assumpció de tasques manuals per part de la classe treballadora
	Tasquescura_dones	Naturalitzar l'assumpció de tasques de cura per part de les dones
	Tasca_reconeguda	Tasca reconeguda
	Tasca_pocreconeguda	Tasca poc reconeguda
	Dobleraser_tasques	Doble raser de gènere pel que fa a agraïments, reconeixements de les tasques
Segregació vertical	Dobleraser_intervencions	Doble raser en les intervencions
	Lideratges_informals	Naturalització rituals de gènere dels lideratges informals
	Opinió_quota	Valoració sobre les quotes
	Sentiment_quota	Sentiment de quota
	Sobreesforç_tasca	Sobreesforç dones en tasques de reconeixement
	Capital_homosocial	Capital homosocial xarxes informals
	Validació_homes	Les dones fan referència a buscar la validació dels homes
Codis de deliberació hegemònics	Complexitat_llenguatge	Reconeixement de l'ús llenguatge complex i intel·lectual
	Llenguatge_assembleari	Reconeixement del domini del "llenguatge assembleari" (capacitat d'abstracció,

		oratòria, etc.)
	Oratòria	Reconeixement de la capacitat d'oratòria
	Persuasió	Reconeixement de la capacitat de persuasió mitjançant el discurs
	Seguretat	Reconeixement de la seguretat en el to de veu, idees, intervencions, etc.
	Inseguretat	Inseguretat per intervenir en reunions
	Sobrecàrrega_dones	Sobrecàrrega tasques dones
	Abandonament_dones	Abandonament tasques dones
	Autoexclusió_accions	Autoexclusió en accions combatives
	Autoexclusió_carrecs	Autoexclusió en càrrecs de reconeixement
	Agraïment_diferenciat	Agraïments tasques diferenciat
	Escolta_diferenciada	Escolta diferenciada
	No_validació	No validació de l'opinió
	Implicacions_rituals	Implicacions dels rituals de gènere

3.3 Codis de les agències i resistències al canvi

Super-codis	Codis	Indicadors
Reconeixement sexisme	Frustració_nocanvi	Frustració dificultat canvi
	Converses_sexisme	Converses informals sexisme
	Identificació	Identificació regles informals generitzades
	Formació	Formació en feminisme
Agència col·lectiva	Creació_espais	Creació espais no mixtos
	Supervisió	Supervisió implementació noves regles formals
	Discurs_igualitari	Discurs igualitari hegemònic
	Formació	Formació en feminisme
Resistències	Negació	Negació necessitat canvi
	Justificació	Justificació de la manca de dones en càrrecs
	Pilotes_fora	Tirar pilotes fora
	Antifeminista	Prejudici antifeminista
	Desresponsabilització	Desresponsabilització mesures
	Políticament_correcte	Discurs políticament correcte

